

ZAHİD QARALOV

HEYDƏR ƏLİYEVİN ELMİ İRSİ

(NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ)

II CİLD

MÜNDƏRİCAT

DÖRDÜNCÜ FƏSLİN DAVAMI

Yeniyetmələrin və gənclərin ideya-siyasi, əmək və əxlaq tərbiyəsi sahəsində kompleks tədbirlər barədə	6
Tərəfdaşlıq. Etalon seçimi	35
Heydər Əliyevin elmi irsində maddi və mənəvi dəyərlərə münasibət sistemi. Regional məsələlər	51

BEŞİNCİ FƏSİL

Heydər Əliyevin dövlətçilik nəzəriyyəsi və təcrübəsi barədə.....	65
--	----

ALTINCI FƏSİL

Ənənəvi ilə müasirliyin birliyi: inkişafın mənbəyi	148
Xalq, Vətən, mənəviyyat anlayışlarındakı hikmətlər	148
Heydər Əliyevin müasirləşmə və inkişaf strategiyası haqqında	155
Heydər Əliyevin Azərbaycanı inkişaf etdirmək ideyaları və onları reallaşdırmağın elmi-nəzəri əsasları	167
Heydər Əliyevin milli inkişaf strategiyası haqqında	184
Heydər Əliyevin insanlığın inkişafına göstərdiyi əvəzsiz xidmətləri haqqında	195
Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyasının elmi əsasları barədə	201
Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi əsaslı islahatlar haqqında	212
Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət xəzinəsi, ondan səmərəli istifadə etməyin imkanları və yolları	223
Heydər Əliyevin elmə, təhsilə münasibəti və qayğısı barədə	226
Azərbaycan xalqına, Yeni Azərbaycan Partiyasına ünvanlanmış müdrik bir müraciət barədə	241
Nəsihətlər, həqiqətlər	245
Kitabın sonu	247
Əlavələr	249
Ədəbiyyat siyahısı	296

“Biz bütün sahələrdə bugünkü Azərbaycan reallıqlarında Heydər Əliyevin izini görürük. Güclü və möhkəm təməl, milli dəyərlər üzərində müasir dövlətin qurulması Heydər Əliyev siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Onun təşəbbüsü ilə dövlətimizin ideoloji əsasları formalaşmışdır. Azərbaycançılıq mfkursini cəmiyyətə təqdim edən məhz Heydər Əliyev olmuşdur. Bu gün azərbaycançılıq fəlsəfəsi bizim əsas ideoloji dayaqlarımızdan biridir”.

(Ulu ndrin anadan olmasının 89-cu ildönümü v Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətə bařlamasının 8 illiyi münasibətilə 10 may 2012-ci il tarixdə keçirilən təntənəli mərasimdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin nitqindən).

Dördüncü fəslin davamı

21. Yeniyetmələrin və gənclərin ideya-siyasi, əmək və əxlaq tərbiyəsi sahəsində kompleks tədbirlər barədə

Gənclər bütün dövrlərdə cəmiyyətin gələcəyi, dayağı, ümid yeri olduğundan həmişə diqqət mərkəzində saxlanmışdı. Gənclərin fiziki, bioloji, təfəkkür və mənəvi sağlamlığı qeydinə qalmaq təkcə valideynlərin yox, eyni zamanda ictimaiyyətin, dövlət qayğısına çevrilmişdi. Odur ki, körpəlik, yeniyetməlik dövründən etibarən böyüyən nəslin hərtərəfli inkişafı sahəsindəki tədbirlər gənclik dövründə həm dərininə, həm də eninə doğru genişləndirilir, sistemli təlim-tərbiyyə ilə əhatə olunur.

Etiraf edək ki, gənclərlə mütəşəkkil, sistemli iş Sovetlər birliyi dövründə Komsomol (Kommunistiçeskiy Soyuz Molodyoji - Kommunist Gənclər İttifaqı) vasitəsilə həyata keçirilirdi. Bilik-bacarığını, cəldliyini, ünsiyyət yaratmaq qabiliyyətini, tərbiyəlilik səviyyəsini nəzərə almaqla, gənclərin içərisindən rəhbərlər seçilirdi: ilk komsomol təşkilatı müəssisədaxili, şəhər, rayon, vilayət, respublika, ümumi kənd, ittifaq komsomol təşkilatları. Gənclərin irəliləyişi də bu istiqamətdə – aşağıdan yuxarıya doğru baş verirdi. Demokratik seçki prinsipinə bütün mərhələlərdə riayət olunurdu. Gənclər komsomol rəhbərliyinə, fəallığa can atırdılar, çünki onların sonrakı vəzifə karyeraları bu fəallıqdan başlayırdı. Yeganə Kommunist partiyasında, sovet və təsərrüfat sistemlərində yer tutmaq; hüquq-mühafizə orqanlarında, təhsil müəssisələrində və digər idarəetmə sahələrində rəhbər vəzifələrə yol komsomoldan başlayırdı.

Əslində komsomol Kommunist partiyasının ehtiyat qüvvəsi kimi yetişdirilirdi. Ona görə də partiyada ideya-siyasi və ideoloji sistem necə idisə, onun nisbətən sadələşdirilmiş modeli komsomol sistemini təşkil

edirdi. Partiya, sovet, təsərrüfat, hüquq-mühafizə orqanlarının demək olar ki, bütün rəhbər işçiləri komsomol sistemindən gəlmiş şəxslər idi. Mən bu yolu 15 yaşından başlayaraq keçdiyimə görə bütün sistemi mükəmməl bilir və vəzifələrimi məsuliyyətlə yerinə yetirməyə səy göstərirdim.

Mən komsomolçu dövrümü Eduard Şevardnadzenin Gürcüstandakı komsomol rəhbərliyi vaxtı keçirmişəm.

1956-cı ildə indiki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsini bitirəndən sonra Gürcüstanın Dmanisi rayonunun Ormeşən kəndinə (doğma kəndimə) məktəb direktorluğundan başlamışam. Siyasi fəallığımı nəzərə alaraq 1959-cu ildə məni Dmanisi rayon Komsomol Komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə seçdilər. Plenuma qədər məni rayon partiya komitəsinə çağırıdılar. Birinci katib, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı çox güclü rəhbər, nüfuzlu şəxsiyyət, qayğıkeş ziyalı olan Mahmud Quliyevin iş otağına dəvət etdilər. O, dolu bədənli, ortaboy, qaraşın, saçlarına dən düşmüş zəhmli bir şəxs idi. Gülürüzlə “yaxın gəl!” dedi. Qapıdan onun əyləşdiyi stola doğru həyəcanla irəlilədim, yaxınlaşanda ayağa durdu, əl tutdu, “əyləş” dedi. Nəyə görə çağırıldığımı bilmirdim. Fikirləşirdim ki, yəqin nöqsanlar, N.S.Xuruşşovun kənd təsərrüfatı ilə əlaqədar nəşə yeni göstərişləri var, mənə də tapşırıqlar verəcək. İşimin vəziyyətini, çətinliklərimi soruşdu. Qısa hesabat verdim, diqqətlə dinlədi. Sonra dedi: “Bilirəm, yaxşı işləyirsən, qərara gəlmişik ki, səni rayon komsomol komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə seçək. Komsomolun birinci katibi Bəkir Qaralovun yaşı komsomol yaşını keçib (27 yaş son hədd idi), O, çox yaxşı işlədi, indi hələlik Rayon Partiya Komitəsinin ideologiya şöbəsinə müdir təyin edirik. Bir azdan da mənim yerimdə oturacaq. Necə baxırsan?”

Dedim, necə bilirsiniz, öhdəsindən gələ bilərəmmi? Dedi, sənə kömək edəcəyik, ali təhsilin var, təcrübə də toplamısan, yerli kadrsan, kəndləri tanıyırsan. İndi get saat 14-00 da büro iclasına gələrsən”. Büroya Mahmud Quliyevin özü məlumat verdi. 7 nəfər büro üzvünün hamısı təklifi bəyəndi. Mənə möhürlü konvert verdilər ki,

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

burada büronun qərarı var, sabah Tbilisiyə get, Gürcüstan Komsomol təşkilatının birinci katibi E.A.Şevardnadzeyə təqdim elə. Onunla şifahi razılaşmışıq. Şevardnadze məni çox mehribanlıqla qarşıladı, katibləri və şöbə müdirlərini otağına dəvət etdi, Dmanisi RPK-nın qərarını onlara bildirdi. Sonra məni Gürcüstan KP MK-nin ikinci katibi Kovanovla (kənd rayonları onun kurasiyasında idi), daha sonra Birinci Katib N.S.Xruşşovla arvad qohumluğu olan general Vasili Pavloviç Mjavanadze ilə görüşdü. Onlar xeyli məsləhətlər, tapşırıqlar verdilər. Sonra komsomolun bürosu məni həmin vəzifəyə təyin etdi.

Rayona qayıtdım, rayon komsomol təşkilatının növbədənənar plenumunu çağırıldı, məni gizli səsvermə yolu ilə birinci katib seçdilər. 61 nəfər plenum üzvünün hamısı (tərkib çoxmillətli idi: azərbaycanlı, gürcü, yunan, erməni, ləzgi, yəhudi) təklifin lehinə səs vermişdi.

Bir neçə aydan sonra məni Dmanisi RPK-sı plenumunun üzvü və büro üzvü, eyni zamanda Rayon Sovetinin deputatı seçdilər. Üç il gərgin işlədim, 1961-ci il dekabrın 30-da Bakıda əyani aspiranturaya qəbul olunduğuma görə vəzifədən azad olmağımı xahiş etdim. Nəzərə alındı.

Bunları ona görə yazdım ki, komsomol dövründə seçimin necə aparıldığını, respublika rəhbərliyinin diqqət və qayğısını öz üzərimdə hiss etdiyimi nəzərə çatdırım.

Heydər Əliyevin Azərbaycanda komsomola, bütün gəncliyə qayğısının nə qədər yüksək olduğunu 1969-cu ildən canlı şahidiyəm. Amma onun DTK-da işlədiyi müddətdə gənclərlə işinin ölçülərini, gəncləri necə yetişdirilib məsul vəzifələrə təyin etdiyini, gənc milli kadrların formalaşmasına böyük əmək qoyduğunu sonralar Onun öz danışdıqlarından, o dövrləri əhatə edən kitablardan, onunla işləmiş şəxslərin yazılarından öyrəndim.

Yəqin elədim ki, Heydər Əliyev əslində uşaqlıq dövründən ətrafındakılara qayğıkeş olub, vəzifə pillələri ilə yüksəldikcə, imkanları, səlahiyyətləri genişləndikcə həmişə gənclərin himayədarı, tərbiyəçisi, xeyrxahı, dostu olub.

Heydər Əliyev bütün dövrlərdə gənclərin ən parlaq himayədarı,

qayğıkeşi, onların səadətə yolaçanı olmuşdu. O, Azərbaycan KP MK-nun birinci katibi işlədiyi dövrdə Komsomolun bütün qurultaylarında, plenumlarının bir çoxunda iştirak edir, tələbələrlə toplantılar keçirir, dərin məzmunlu nitqlər söyləyirdi. Onun çıxışlarının məzmunu əsasən tərbiyə məsələlərini əhatə edirdi, onları dərin biliklərə yiyələnməyə, ictimai-faydalı və məhsuldar əməklə məşğul olmağa dəvət edirdi. Bunların hamısı o dövrün mətbuatında dərc olunub.

1998-ci il fevral ayının 2-də YAP-ın Gənclər Birliyinin İdman-Konsert Kompleksində keçirilən ümumrespublika toplantısında gözəl nitq söylədi. Keçmişlə bu günü müqayisə etdi, gələcək üçün gənclərə düzgün yol göstərdi. Şərhə yer ayırmadan Onun özünün nitqindən seçmələri burada əks etdirməyi üstün tutdum.

“Əziz gənclər, qızlar, oğlanlar!

Hörmətli xanımlar, cənablar!

Sizi, Yeni Azərbaycan Partiyası Gənclər Təşkilatının bu sıraya toplanmış nümayəndələrini, sizin simanızda Yeni Azərbaycan Partiyasının bütün gənclərini, üzvlərini, müstəqil Azərbaycan Respublikasının bütün gənclərini ürəkdən salamlayıram, sizə hədsiz sevgimi, məhəbbətimi bildirirəm.

Bugünkü görüş mənim üçün, güman edirəm, sizin üçün də çox sevinc hissi gətirən bir görüşdür. Cəsarətlə demək olar ki, Azərbaycan Respublikasının son 10, bəlkə də 20 illik tarixində bu, ən mötəbər görüşlərdən biridir.

Mən bu salonda sizi yüksək əhval-ruhiyyədə görməkdən və bu toplantıda çox sevgi, məhəbbətlə iştirak etməyinizi duymaqdan məmnunam. Sizin hamınızı qucaqlayıram, bağrıma basıram, hamınızı öpürəm, sizə cansağlığı və səadət arzulayıram”.

Böyük rəhbərin gəncləri bu məzmununda salamlaması, Onun gənclər barədə daxili aləminin zənginliyi, səmimiyyəti, sevgisini göstərir.

“Gənclərlə görüşmək həmişə xoş əhval-rihiyyə yaradır. Çünki cəmiyyətin ən gözəl tərkibi gənclərdir. Hər bir insan üçün uşaq, övlad, gənc həmişə sevinc, xoşbəxtlik gətirir. Bu hər bir insana ilham verir. Təsadüfi deyil ki, böyüyüb ərsəyə çatmış insan ailə quraraq ata, ana,

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

övlad sahibi olmaq istəyir. Hər bir ailə övladın doğulmasına sevinir, şadlanır və bunu öz həyatının xoşbəxtliyi hesab edir. Hər bir insanın, ailənin uşağa, övlada, gəncliyə göstərdiyi münasibətdən dövlətin, ölkənin gəncliyə göstərdiyi və göstərəcəyi münasibət doğulur, yararır. Ona görə də gənclərlə görüş, danışmaq hər bir dövlət adamı üçün həm əhəmiyyətlidir, həm də böyük sevinc gətirir. Mən bu gün burada sizinlə görüşdiyüm dəqiqədən sevinc içindəyəm. Sizi belə şən, xoşbəxt, gözəl əhvali-ruhiyyədə görəndə, sizin sözlərinizin, ağılnızın, zəkanızın, iradənin nə qədər güclü olduğunu görəndə mən bir dövlət başçısı kimi həddindən artıq sevinirəm. Sevinirəm ki, bizim belə gözəl gəncliyimiz var və bu gələcəyin qurucuları, yaradıcıları sizsiniz, əziz gənclər”.

Gətirdiyimiz iqtibasdan bir neçə elmi nəticəyə gəlmək mümkündür.

Birinci: övlad, ailə, ata-ana, nənə-baba üçün nə deməkdirsə, dövlət başçısı, dövlət, cəmiyyətin idarə olunmasında məsuliyyət daşıyan dövlət məmurları üçün də eyni şey deməkdir. Ata-ana övladı bəsləyib tərbiyə edib böyütməkdə nə qədər maraqlı və məsuliyyətlidirsə, dövlət başçısı da o qədər maraqlı və məsuliyyətli olmalıdır.

İkinci: ailə-dövlət, valideyn-dövlət başçısı münasibətləri böyüyən nəslin ortaqlarını əsasında qurulmalıdır. Uşaqların hərtərəfli sağlam böyüməsi, cəmiyyətin aparıcı qüvvəsinə çevrilməsi məqsədinə çatmaq üçün valideynlərlə, ailələrlə dövlətin, dövlət başçısının maddi və mənəvi imkanlarının birləşdirilməsi, bir-birini tamamlaması vacib prinsipdir.

Üçüncü: tam olmayan (valideynlərdən birinin itirildiyi) ailələrdən olan uşaqların, yetim və kimsəsiz uşaqların, uğursuz ailələrdən (boşanmalar ucbatından pozulmuş) qalmış uşaqların, imkansız və çoxuşaqlı ailələrin uşaqlarının bir nömrəli sahibi, maddi-mənəvi təminatçısı dövlət başçısıdır. Belə ailələrin, uşaqların əsas qayğısını dövlət öz üzərinə götürməlidir. Elə bir mühit yaradılmalıdır ki, bu qəbildən olan uşaqlara diqqət, qayğı imkanlı, bütöv, xoşbəxt ailələrdə böyüyən uşaqların əhatə olunduğu əlverişli mühitdən fərqlənməsin. Başqa sözlə, uşaqlar və gənclər üçün əsl sosial ədalət prinsipi əməldə, həyata özünü göstərsin.

“Bu əzəmətli saray – idman-konsert kompleksi Azərbaycanın ən möhtəşəm və ən böyük saraylarından biridir. Mən bu gün burada, belə bir şəraitdə olduğum dəqiqələrdən bu sarayın tarixi haqqında düşünürdüm. Xatirimdədir, 1970-ci ilin əvvəllərində biz Azərbaycanda gənclərin təlim-tərbiyəsini gücləndirmək, onların idmana, mədəniyyətə olan həvəsini, istəyini daha yüksək səviyyədə və şəraitdə təmin etmək üçün belə bir idman-konsert sarayı tikmək arzusunda olduq. Ancaq yaqın təsəvvür edirsiniz ki, o zaman bunu etmək o qədərdə asan deyildi. Çünki birincisi, bu, böyük vəsait tələb edirdi, ikincisi də biz Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğumuza görə belə böyük işlərin görülməsi üçün mərkəzdən icazə və xüsusi vəsait almalı idik. Ancaq biz ölkəmizi – Azərbaycanı daha da inkişaf etdirmək, Bakını daha da gözəlləşdirmək və gənclər üçün yeni bir idman, mədəniyyət ocağı yaratmaq üçün belə bir saray tikməyə çalışdıq.

Mən çox səylər etdim, dəfələrlə Moskvaya getdim... Nəhayət bunun tikilməsi, yaranması üçün qərar qəbul edilməsinə nail olduq. Onun layihəsinin hazırlanması da yaxşı xatirimdədir. Biz həmin layihələrə bir neçə dəfə baxdıq, fikirlərimizi dedik, təkliflərimizi, mühazirələrimizi bildirdik... Nəhayət, layihə hazır olandan sonra işə başladıq, bu gün toplaşdığımız bu yeri seçdik. Bu da təsadüf deyil. İndi mən görürəm ki, biz bu yeri düzgün seçmişik”.

30 il əvvəl əsasını qoymuş, tikintisinə nail olmuş Heydər Əliyev çıxışının başlanğıcı kimi, əzəmətli saraya çəkdiyi zəhmətini, çətinlikləri dəqiq xatırlatmaqla, gənclərə qayğısını da sözlə deyil, əməli işlə həyata keçirdiyini onların nəzərinə çatdırdı, gəncliyə xidmətini özünün xoşbəxtliyi hesab etdi.

“Mən xoşbəxtəm ki, bu sarayın tikilməsinin təşəbbüskarıyam. Xoşbəxtəm ki, bu sarayın təməl daşını qoymuşam, həmin təməl daşında mənim əsrlər boyu yaşayacaq imzam var. Nəhayət xoşbəxtəm ki, bu gün ilk dəfə ağzınadək dolu olan bu saraya Azərbaycan gəncləri toplaşmışlar”.

Heydər Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyası ilə gənclər təşkilatını əlaqələndirərək, onların yeni ideyalarla silahlanmalarına istiqamət verdi.

“Yeni Azərbaycan Partiyasının Gənclər Təşkilatı bugünkü toplantıda

özünün yüksək səviyyəsini Azərbaycan vətəndaşlarına və bütün dünyaya nümayiş etdirdi.

Yeni Azərbaycan Partiyası 1992-ci ildə çox ağır şəraitdə yaranıbdir... Yeni Azərbaycan Partiyası yaranarkən, şübhəsiz ki, biz bu partiyanın gənclər tərəfindən dəstəklənməsinə ümid edirdik və buna görə də gənclər təşkilatının yaranması haqqında da qərarlar qəbul etmişdik.

Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradanlar respublikamızın tanınmış, hörmətli ziyalıları, 1992-ci ildə Azərbaycanın düşdüyü ağır vəziyyətdən narahatlıq keçirənlər, ölkəmizin aqibəti haqqında düşüncələr olmuşlar. Bu partiyanın yaradılması o vaxtkı iqtidar tərəfindən həqiqətən çox qısqançlıqla və böyük təzyiqlərlə qarşılanmışdı. Amma bu partiyayı yaradanlar bütün bunlara baxmayaraq, öz iradələrindən dönməmişlər. Bu gün artıq bütün dünyaya məlumdur ki, bu partiyanın yaranması Azərbaycanın həyatında, tarixində böyük bir hadisədir. Azərbaycanın bu günü və gələcəyi üçün bu təşkilatın böyük xidmətləri olacaqdır”.

Heydər Əliyev ölkə üçün nələr düşündüyünü, necə tədbirlər həyata keçirdiyini, gənclərdən nələr gözlədiyini həmişə açıq söyləyirdi. Müstəqil Azərbaycan Respublikası və gənclər problemləri kimi aktual məsələləri izah edərkən gördüyü işlərin dəyərini onlara anladır.

“Tam əminəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının Proqramı, Nizamnaməsi Azərbaycan xalqının milli mənafeələrini, Azərbaycanın müstəqilliyini təmin edən tarixi sənəddir. Həmin sənədlər Yeni Azərbaycan Partiyasının gələcəkdə də genişlənməsi və inkişaf etməsi üçün gözəl əsas yaradır. Mən əminəm ki, bizim partiyamız günü-gündən genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Biz Yeni Azərbaycan Partiyasını yaradarkən müstəqil Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulması prinsipləri əsasında müəyyənləşdirmişik. Biz Yeni Azərbaycan Partiyasını yaradarkən Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında bu partiyanın fəal iştirak etmək istəyən, ancaq o ildə, yəni 1992-ci ildə mövcud olan iqtidarda və partiyalarda özünü görə bilməyən minlərlə, on minlərlə insanın bir siyasi təşkilatda toplanmasını təşkil edib, Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında onlarla birlikdə iştirak etmək istəyirdik. Görünür ki,

Yeni Azərbaycan Partiyasının taleyi bizim düşündüyümüzdən də artıq imiş. Qısa bir zaman ərzində - 1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi baş verdi. Mənim Bakıya dəvət edilməyin lazım oldu. Beləliklə də, Yeni Azərbaycan Partiyası tədricən bir iqtidar partiyası kimi fəaliyyət göstərməyə başladı.

Bu gün Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycan Prezidentinin partiyasıdır, müstəqil Azərbaycanın iqtidarının partiyasıdır. O, bu vəzifəni, bu adı şərəflə daşıyan partiyaadır”.

“Yeni Azərbaycan Partiyası Gənclər Təşkilatının qarşısında duran vəzifələr bütün Azərbaycan gənclərinin qarşısında duran vəzifələrdilər. Bundan başqa vəzifə yoxdur. Hesab edirəm ki, bütün Azərbaycan gənclərinin qarşısında bir vəzifə - öz xalqına, dövlətinə, ölkəsinə sədaqətlə xidmət etmək, həyatda fəal olmaq və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq vəzifəsi durur. Bu işlər artıq görülür”.

Gənclər qarşısında belə bir möhtəşəm vəzifə irəli sürmək, gənclər siyasətini formalaşdırmaq, buları nəzəri cəhətdən əsaslandırmaqla bərabər, Ulu Öndər bu vəzifələri yerinə yetirməyin yollarını, metodlarını, vasitələrini, formalarını, eyni zamanda Yeni Azərbaycan Partiyasının, Azərbaycan hökumətinin, bütövlükdə dövlətin 1993-1998-ci illər ərzində gördüyü əməli işlərin mahiyyəti, ilkin nəticələri barədə də gəncləri məlumatlandırdı. Gənclərə xatırlatdı:

● Azərbaycan çətin, ağır tarixi dövr yaşadı. Lakin biz bu dövrü şərəflə, namusla yaşamışıq və xalqımızı, millətimizi, ölkəmizi böyük bəlalardan, xətəldən qurtarmışıq, bugünkü rahat vəziyyətə çıxarmışıq. Bu, bizim ən böyük nailiyyətimizdir.

● Bu gün ən vacib işimiz işğal edilmiş ərazilərimizdən erməni işğalçı ordu dəstələrini çıxarmaq, ölkənin ərazi bütövlüyünü təmin etməkdir.

● Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq, bununla belə müdafiə qüdrətimizi daim gücləndiririk. Düşmən sülh yolunu qəbul etməsə, ordu vasitəsilə bu işi yerinə yetirməyə məcbur olacağıq.

● Bizimlə qonşu olan bütün ölkələrlə sülh və mehribanlıq şəraitində

yaşamaq, qarşılıqlı əlaqələr qurmaq bizim istəyimiz, siyasətimizdir.

- Ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitlik yaratmışıq, əmin-amanlığa, insanların rahat yaşamaq şəraitinin təmin edilməsinə imkan yaratmışıq. Vəziyyəti daha da yaxşılaşdırmaq üçün tədbirlər görəcəyik.

- 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycan daim çalxalanıbdir. Ona görə çalxalanıbdir ki, Ermənistan tərəfindən Azərbaycana təcavüz edilib. Bunun qarşısı vaxtında alınmayıb. Bu vəziyyətdən istifadə edən müxtəlif qruplar, dəstələr hakimiyyət uğrunda bir-biri ilə mübarizəyə qoşulub, özlərinə qeyri-qanuni silahlı bölmələr yaradıblar, talançılıqla məşğul olublar. Azərbaycandakı güclü iqtisadiyyatı dağıdıblar. Bakı şəhəri, digər bölgələr uzun illər fəvqəladə vəziyyət şəraitində olub. Hadisələr silah gücünə həll edilib, əhali çox incidilib. Banklar dağıdılıb, dövlət büdcəsi tükənib. Ərzaq qıtlığı, işsizlik insanlara əziyyət verib.

- 1993-cü ildən sonra da Azərbaycanda dövləti devirməyə, ictimai-siyasi vəziyyəti pozmağa cəhdlər göstərilib. Biz bunların hamısının qarşısını vaxtında ala bilmişik. Dövlətlə xalqın sıx birliyini yarada bilmişik.

“Qonşu Gürcüstanda bir neçə gün bundan əvvəl Gürcüstan prezidenti, mənim yaxın dostum Eduard Şevardnadzeyə edilən terror cəhdi bir daha onu göstərir ki, terrorçular öz bəd əməllərindən əl çəkməyiblər. Bunlar Azərbaycanda da, Gürcüstanda da və bir neçə başqa ölkələrdə də vardır”.

- Bütün bunlara baxmayaraq, biz Azərbaycanın dövlətçiliyini bundan sonra da qoruyub saxlayacağıq, ölkəmizi inkişaf etdirəcəyik. Bu işdə gənclərimiz daha fəal iştirak etməlidirlər. Mən buna əminəm.

- Azərbaycanda iqtisadi islahatlar həyata keçirilir. Özəlləşdirmə proqramı uğurla davam etdirilir. Demokratianın, dövlətçiliyin hüquqi əsaslarını təmin edən qanunlar qəbul olunmuşdur.

- Azərbaycanda maliyyə sistemi qaydaya salınıb.

- Ölkədə hələ özlərini müxalifət adlandıran sağlam olmayan qüvvələr var. Onlar bəzi gənclərə yalançı vədlər verərək öz təsirləri altına sala bilirlər. Amma bizim gənclik bütövlükdə sağlamdır. Onlar yolunu çaşanları da düz yola – Azərbaycanı inkişaf etdirmək yoluna

dəvət etməlidirlər.

- Biz istərdik ki, yırtıcı, həyasız, davakar müxalifətçilik normal müxalifətçilik səviyyəsinə gəlib çatsınlar. Çünki 1980-ci illərin axırında, 1990-cı illərin əvvəllərində o müxalifət var idi ki, silah, dava gücünə, insanları qorxutmaq gücünə müxalifətçilik edirdi, bunlar artıq Azərbaycanda keçməyəcəkdir.

Yalanlar söyləməklə, böhtanlar danışib yazmaqla onlar heç bir şeyə nail ola bilməyəcəklər.

- Azərbaycan bazar iqtisadiyyatına keçir. Sahibkarlıq inkişaf edir. Gənclər də bu işdə fəal iştirak etməlidirlər.

“Azərbaycanın həyatında bir çox başqa əlamətdar hadisələrdə vardır. Ancaq bu gün mən sizə bir neçə fikirlərimi, mülahizələrimi, tövsiyələrimi bildirmək istərdim”.

1. Dünyada inkişaf çox sürətlə gedir. Gənclərimiz daim biliklərini artırmalıdırlar, təhsil almalıdırlar, inkişaf etməlidirlər. Ona görə də Gənclər Təşkilatının birinci vəzifəsi gənclərimizi sağlam əhvali-ruhiyyədə tərbiyə etməkdən, onları təhsilə, tərbiyəyə daim cəlb etməkdən və gənclərimizin təhsilini artırması ilə ciddi məşğul olmaqdan ibarətdir. Hər bir gənc gərək yaxşı təhsil alsın... Orta, ali məktəblərdə təhsil – tərbiyə işinə ciddi diqqət yetirmək lazımdır. Bu, bizim dövlətimizin, eyni zamanda, siz gənclərin əsas vəzifəsidir.

2. Gənclər sağlam ideologiya əsasında tərbiyə almalıdırlar, sağlam mənəviyyata, təmiz əxlaqa, sahib olmalıdırlar.

3. Bazar iqtisadiyyatına keçdiyimiz indiki vaxtda cürbəcür mənfi hallar yaranır. Siz bunları bilməlisiniz, qarşısını almağın yollarını öyrənməlisiniz, özünüz belə mənfiliklərə yol verməməlisiniz.

Cəmiyyətimizdə mənəviyyatımıza, əxlaqımıza zərər verən bütün ünsürlərlə ciddi mübarizə aparmaq lazımdır. Bu, birinci növbədə Gənclər Təşkilatının – sizin vəzifəniz olmalıdır. Biz çalışacağıq ki, birinci növbədə, gənclər bu cür mənfi meyillərə uymasınlar, mənfi yollarla getməsinlər.

“Məsələn, kazinoların, gecə klublarının fəaliyyətinin dayandırılması, onların bağlanması bugünkü zərurətdən doğan bir məsələdir. Mən

çoxdan bu fikirlə yaşayıram. Ancaq hiss edirəm ki, bunlar cəmiyyətimizə həddən artıq ziyan vurur və ola bilər, bu ziyan gələcəkdə də artsın – mən belə sərt, ciddi qərarlar qəbul etmək məcburiyyətində oluram”.

Biz mənəviyyatımızı qorumalıyıq.

“Mən 1969-cu ildə Azərbaycan rəhbərliyinə başlayan zaman da fəaliyyətimin əsas hissəsini mənəvi tərbiyə işinə yönəlmişəm, insanlarda olan mənfi cəhətlərin aradan götürülməsinə çalışmışam, o cümlədən, rüşvətxorluqla, korrupsiya ilə, vəzifəli şəxslərin vəzifəsindən sui-istifadə etməsi halları ilə və cürbəcür başqa çirkin hərəkətlərlə mübarizəyə sərf etmişəm. Mən gördüyüm işlərlə fəxr edirəm. Baxmayaraq ki, apardığım həmin mübarizə 1987-ci ildə bütün vəzifələrdən kənarlaşdırıldıktan sonra mənə qarşı yönəldildi. Məni günahlandırdılar ki, guya mən burada qanunsuz işlər görmüşəm. Ancaq tarix göstərdi ki, mən o vaxtda düzgün mövqedə olmuşam, düz hərəkət etmişəm, bu gün də bu mövqedəyəm. Yəni mən o vaxt da rüşvətxorluqla, korrupsiya ilə mübarizə aparmışam, bu gündə aparıram və gələcəkdə də aparacağam. Belə hallarda günahkarlar bağışlana bilməzdi”.

“...hamı bilməlidir – biz prinsipial olmalıyıq. Günahı olan adamları bağışlamaq olmaz, onlar cəzalanmalıdır”.

4. Bizi narahat edən məsələlərdən biri də Azərbaycanda narkomanıyanın yayılmasıdır. Onunla tək-cə polislər, digər hüquq-mühafizə orqanları deyil, eyni zamanda cəmiyyətin bütün üzvləri, ictimai təşkilatlar, gənclər təşkilatları, gənclər mübarizə aparmalıdırlar. Biz bu bəladan gəncliyimizi qorumalıyıq. Gənclərin özləri öz sağlamlıqlarının qeydinə qalmaq bacarmalıdırlar.

“Bizim gənclərimiz gərək mənəviyyatca, fiziki, şüuri cəhətdən sağlam olsunlar. Biz gərək bu gün və gələcək üçün sağlam cəmiyyət yaradaq. Bu da sizin vəzifəniz və borcunuzdur. Hesab edirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının Gənclər Təşkilatı bu vəzifələrin həyata keçirilməsində irəlidi getməlidir, avanqard olmalıdır, müsbət təcrübə göstərməlidir və öz təcrübəsini bütün başqa gənclər təşkilatlarına yaymalıdır. Mən bu tələbləri bizim Gənclər və İdman Nazirliyinin qarşısında bir neçə dəfə qoymuşam və bu gün yenə də qoyuram ki, bunlar əsas məsələlərdir,

vəzifələrdir”.

5. Azərbaycanda böyük iqtisadi quruculuq işlərinə başlamışıq. Bizim indiki gənclər XXI əsrdə bu işlərdə çox fəallıq göstərməli, ölkəmizin inkişafını davam etdirməlidir. Sizdən ötəri böyük perspektivlər yaratmışıq.

“Azərbaycanın bugünkü gəncləri XXI əsrin qurucularıdır”.

Gənclərimiz müasir iqtisadiyyatı, həyat proseslərini, sürətlə dəyişən dünyadakı inkişafın gedişini yaxşı öyrənməlidirlər ki, quruculuq işində daha fəal iştirak edə bilsinlər.

6. Gənclərin hərtərəfli hazırlığının təmin olunması üçün həm dövlətin, həm gənclərin təlim-təربiyəsi ilə məşğul olan qurumların məsuliyyətini artırmaqla bərabər gənclərin özlərinin də təşəbbüskarlığının artırılması tövsiyə olunur.

“Bizim gənclər hazırlansınlar ki, XXI əsrdə Azərbaycanın inkişafını təmin edə bilsinlər. Bunun üçün biliklənmək, təhsil almaq, sağlam həyat tərzi keçirmək, milli-mənəvi dəyərlərimizə daim söykənmək və ümumbəşəri dəyərlərdən səmərəli istifadə etmək lazımdır. Mən əminəm ki, bizim gənclərimiz Azərbaycanın gələcəyini bizdən də yaxşı təmin edəcəklər. Mən ona inanıram. Çünki bizim çox zəkali, çox bacarıqlı, istedadlı gənclərimiz var. Mən ümidvaram ki, gənclər bugünkü təcrübədən yaxşı bəhrələnəcəklər və Azərbaycanın gələcəyini təmin edəcəklər”.

7. Öz təcrübəsini, dövlət məsələlərinə böyük məsuliyyətlə yanaşdığını və bunun əsasında uğurlar qazandığını gənclərə nümunə göstərir, onların da həmişə xalqa, ölkəyə şəərəflə xidmət etməsini arzulayırdı.

“1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinin qarşısını alan, Azərbaycanın müstəqilliyini indiyədək qoruyub saxlayan, Azərbaycanda demokratiyanı daim tətbiq edən, Azərbaycanda iqtisadi islahatları həyata keçirən Azərbaycan Prezidenti demokratiyadan bir qətrə də olsa kənara çəkilə bilməz. Bunu hamı bilməlidir.

Mən bir daha bəyan edirəm – demokratiya bizim üçün söz deyil, əməli işdir. Biz əməli işimizlə demokratiyanı yaradırıq”.

8. “Kim ölkəyə rəhbər seçilə bilər?” sualına belə cavab verilir:

“...dövləti idarə etmək, prezident olmaq üçün, sadəcə, bir istək və arzudan savayı bilik də təcrübə də, idarəçilik təcrübəsi də, siyasi təcrübə də, şəxsi hörmət də, xalqın ehtiramı və etimadı da lazımdır. Kim hesab edir ki, onlar bu keyfiyyətə cavab verir – irəliyə çıxsın, gəlsin”.

“1993-cü ildə mən Naxçıvandan Bakıya gəlmək istəmirdim. Yalnız və yalnız Azərbaycanın hörmətli adamlarının, ziyalılarının və xalqın hədsiz istəyini hiss edəndən sonra Bakıya gəldim, Azərbaycanda çətin vəziyyəti normallaşdırmağa nail oldum. Mən prezidentlik səlahiyyətim dövründə də əlimdən gələni etmişəm”.

9. Heydər Əliyev hakimiyyətə can atmaq, bu məqsədlə gecəgündüz mübarizə aparmaq, müxtəlif yollara əl atmaq kimi hərəkətləri bəyənilməz davranış hesab etməklə bərabər, bu cür işləri gənclərə də məsləhət görmür və öz təcrübəsini şərh edir:

“Şübhəsiz ki, mən gördüyüm işi davam etdirmək, axıra çatdırmaq istəyirəm. Ancaq mən heç vaxt hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmamışam. 1992-ci ildə də aparmamışam, 1993-cü ildə də aparmamışam, bu gün də hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmıram. Əgər xalq, Azərbaycanın vətəndaşları səlahiyyətimi qurtarandan sonra məni yenidən prezident görmək istəsələr və bunu hiss etsəm, mən buna etiraz etməyəcəyəm.

Mən bütün həyatımı Azərbaycan xalqının səadətinə həsr etdiyim kimi, bundan sonra da həyatımı əsirgəməyəcəyəm”.

10. Vətəndaşlıq borcu, vətən qarşısında xidmətin mahiyyətini Heydər Əliyev gənclərə belə izah etdi:

“Bizim sizinlə əsas vəzifəmiz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini saxlamaq və gələcək nəsillərə qüdrətli, müstəqil, inkişaf etmiş Azərbaycanı tövsiyə etməkdir!

Bizim vətəndaşlıq borcumuz milli – mənəvi dəyərlərimizə, doğma torpağımıza, böyük ana dilimizə, böyük və zəngin tariximizə, millətimizə sadıq olmaqdan ibarətdir. Mən sizin hamınızı bu yolda fəaliyyətə dəvət edirəm”.

Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədi yaşamasının, Azərbaycanda xoşbəxt həyat şəraiti qurulmasının aparıcı qüvvəsi bir-birini əvəz

edəcək nəsillərin sağlam yetişməsindən asılı olduğunu dərindən dərk etmiş Ulu Öndər bütün cəmiyyətin diqqətini gəncliyin qorunmasına, inkişafına yönəltməyi həmişə məqsədəuyğun saymışdı.

Yuxarıda deyilənlərin hamısı Heydər Əliyevin həyat dərslərindən qazandığı bilik və bacarıqlardan müasir dövrün tələblərinə uyğun, yaradıcı şəkildə istifadə etmək, Azərbaycan gəncliyinin yeni tərbiyə məktəbini formalaşdırmaq istəyinin fundamental proqramı kimi qəbul olunmalıdır. Heydər Əliyev də, öz müasirləri kimi, dövrünün mütəşəkkil komsomol (Kommunist Gənclər İttifaqı) məktəbini keçmişdi. Kommunist Partiyasına rəhbərliyi dövründə isə, gənclər təşkilatlarına birbaşa himayədarlıq etmiş, sağlam gənc nəsillərin yetişməsinin siyasi, mənəvi təşkilatçısı olmuşdur. O dövrdə gənclərlə iş çoxşaxəli idi və kompleks halında aparılırdı.

Gənclər siyasətinin əsas istiqamətləri belə idi:

Birinci, təhsil sistemini daim təkmilləşdirmək, yeniləşdirmək, təlim-tərbiyənin keyfiyyətini yüksəltmək, müəllim kadrlarının peşə hazırlığını artırmaq məktəblərin maddi-texniki, tədris-təcrübə bazasını zənginləşdirmək əsasında mükəmməl bilikli, yaxşı tərbiyə almış gənc nəslin yetişməsinə nail olmaq.

İkinci, gənclərin içərisindən rəhbərlik etmək potensialı daha çox olanları seçmək, öyrətmək, sınamaq, rəhbər kadrlar sırasına irəli çəkmək.

Üçüncü, bacarıqlı məktəb rəhbərləri seçib yerləşdirmək, təhsil-tərbiyə müəssisələrinə hökumətin, partiya və Gənclər Birliyinin, ictimai təşkilatların nəzarətini gücləndirmək.

Dördüncü, yüksək ixtisaslı gənc milli kadrların yetişdirilməsi.

Bunların hamısı bir yerdə çox güclü işlək sistem yaratmışdı.

Doğrudur belə sistem bütövlükdə SSRİ məkanında yaradılmışdır, lakin Azərbaycanın milli xüsusiyyətləri bu sistemdə nəzərə alınmamışdır. O cümlədən yerli təbiətin, tarixin, coğrafiyanın, dilin öyrənilməsi məsələləri kölgədə qalmışdır.

Heydər Əliyevin xidməti onda oldu ki, təhsil-tərbiyə sisteminin üç toplanandan: ümumbəşəri, sovetlər və sosializm birliyi,

milli mədəniyyətlər inteqrasiyasından yaradılmasını bacardı. Mən 1970-ci ildən etibarən belə unikal inteqrasiyanın yaradılmasının pedaqoji-psixoloji təminatının təşkilatçısı olmuşam. Keçən əsrin 70–80-ci illərinin tədris-tərbiyə kompleksini nəzərdən keçirməklə sistemdə hansı səviyyədə dönüş yaradıldığını aydın hiss etmək mümkündür.

Heydər Əliyev Azərbaycanın prezidenti seçildəndən (1993-cü il) ömrünün sonuna qədər gənclər problemlərinin həlli ilə bağlı çox işlər gördü. Yeni Azərbaycan Partiyasının gənclərlə fəal iş istiqamətləri barədə dəyərli təkliflər verdi.

“...Partiyayı təşkil edənlərə, əgər belə demək mümkün olarsa, partiyanın təşkilatçılarna, veteranlarına, ağısaqqallarına biz həmişə hörmət etmişik, eyni zamanda hörmət də edəcəyik. Amma hər bir siyasi təşkilat gərək inkişafda olsun, hər bir siyasi təşkilat gərək daim gəncləşsin. Ona görə də Yeni Azərbaycan Partiyasında geniş fəaliyyət göstərmək üçün gənclərə daha da çox geniş imkanlar vermək, şərait yaratmaq lazımdır” (21 noyabr 1998-ci il).

“Mən bilirəm, hiss edirəm ki, partiyanın artıq çox sağlam əqidəli, çox iradəli Gənclər Təşkilatı vardır. Bu Gənclər Təşkilatına çox əqidəli gənclər toplaşmışlar. Bu Gənclər Təşkilatı həmişə olmalıdır. Amma partiyanın strukturlarına və partiyanın əhatə etdiyi başqa yerlərə bu Gənclər Təşkilatından daha da cəsarətli gəncləri irəli çəkmək lazımdır. İmkan vermək lazımdır ki, onlar işləsinlər. Bizim müstəqil Azərbaycanın gələcəyi və Yeni Azərbaycanın gələcəyi gənclərə məxsusdur, gənclərin əlində olmalıdır. Hesab edirəm ki, qarşıdakı aylarda bu təşkilatı işlərdə mənim bu fikirlərimi siz nəzərə almalısınız”.

Heydər Əliyev YAP-ın II Qurultayında (20 noyabr 2001-ci il) gənclər barədə bu fikirləri söyləmişdir:

*“Həyat inkişaf edir, nəsillər nəsilləri əvəz edir. Naxçıvanda bizim partiyanı yaradanlar, - mən bunu demişəm, indi də deyirəm, - partiyanın veteranlarıdır; **partiyanın qızıl fondudur**. Bizim partiyada bunlara həmişə hörmət olmalıdır və onların xidmətləri həmişə yüksək qiymətləndirilməlidir. Əgər partiya sonra gələnlər olmasaydı, bizim*

partiyanın 230 min üzvü olmazdı. Əlbəttə ki, kim qəlbinin hökmü ilə, könüldən bizim partiyağa gəlibdir, onların hamısı qiymətlidir. Amma, eyni zamanda, gərək partiyağa gənclərin sayı daha da artıq olsun. Çünki gənclər bu partiyağa bışməlidirlər”.

“Gənclərin keçmiş dövr haqqında məlumatları yoxdur. Ona görə mənə belə gəlir ki, birincisi, gənclər bizim partiyanın sıralarında xüsusi qayğıya malik olmalıdırlar. Onlara qayğı göstərmək lazımdır. İkincisi də, gənclər arasında geniş iş aparmaq, partiyanın Nizamnaməsini, Məramnaməsini və partiyanın gördüyü işləri onlara anlatmaq lazımdır. Onda əlbəttə ki, gənclər bizim partiyanı yaxşı tanıyacaqlar. Əgər yaxşı tanıyacaqlarsa, doğurdan da bir gənc adam kimi bizim partiyağa məhəbbəti, könlü olacaqsə, onlar bizim partiyağa gələcəklər.

Hesab edirəm ki, bizim partiyanın bu barədə yaxşı gələcəyi vardır. Çünki indi partiyağa olan gənclər, bundan sonra da partiyağa gələcək gənclər bizim gələcək nəsillərimizdir. Onlar 1992-ci ildə Naxçıvanda əsası qoyulmuş və 1993-cü ildən iqtidarda olan partiyağın gördüyü işlərin davamçısı olmalıdırlar. Hesab edirəm, elə nəsil yetişdirməliyik ki, təkcə bizim vaxtımızda yox, bizdən sonra da onlar Azərbaycanın xətəllərə düşməsinə imkan verməsinlər. Onlar düz yolla, doğru yolla, milli hissiyyatlar yolu ilə və bizim partiyağa sədəqətli yol ilə gətməlidirlər”.

Heydər Əliyev 1999-cu il sentyabrın 4-də böyük partiya tədbirində gənclər barədə belə fikirlər söylədi:

“Yeni Azərbaycan Partiyası yarananda onun sıralarına müxtəlif adamlar – yaşlı, orta yaşlı, gənc nəsillərdən olan adamlar gəliblər. Bizim partiya yüksək intellektə, biliyə malik bir partiya olmalıdır. Biz istərdik ki, partiyanın təşkilatları, onun əsas rəhbər orqanları ziyalılardan, alimlərdən, yüksək biliyə, mütəxəssis keyfiyyətinə malik olan adamlardan təşkil edilsin. Bu, tamamilə düzgün yoldur. Əlbəttə, bu keyfiyyətlər gəclərin çoxunda yoxdur. Gənclərin çoxunda istedad var. Biz bu istedadı istifadə etməliyik. Gənclərdə işləmək həvəsi, enerji var, ancaq təcrübə azdır. Bizə təcrübə də, yüksək elmi bilik də lazımdır. Ancaq gənclərdə belə keyfiyyət yaşlı və orta nəsillərdə olduğu kimi deyildir.

Ona görə də bu dövr, partiyanın formalaşması dövrü tamamilə təbii keçibdir. Biz bu gün deyə bilərik ki, Azərbaycanda olan heç bir siyasi partiyada bu qədər yüksək intellektə malik adamlar – alimlər, filosoflar, elmlər doktorları, akademiklər yoxdur. Hansısa bir partiyada orta hesabla iki-üç nəfər alim olanda, deyirlər ki, bəli bu partiyada bu qədər adam var. Amma bizim elə təkə İdarə Heyətini, yaxud təşkilat rəhbərlərini götürün. Onların böyük əksəriyyəti dünya görmüş, böyük təcrübə toplamış, yüksək biliyə, elmi potensiala, intellektə malik olan, ziyalı tərbiyəsi almış insanlardır. Bu, bizim partiyanın üstünlüyünü göstərir.

Partiyamızın əvvəldən bax, bu tərkibdə təşkil olunması tamamilə təbii hal idi. Bəli, hesab edirəm ki, bu, bizim partiyanın üstünlüyünü göstərir. Ancaq, eyni zamanda, heç bir şey olduğu kimi durmamalıdır. Partiya inkişaf edir, cəmiyyət inkişaf edir, nəsillər nəsilləri əvəz edir, yeni nəsil yaşlı nəslin yerinə gəlir. Bu, cəmiyyətin təbii inkişaf prosesidir. Biz partiyamızda bunu mütləq nəzərə almalıyıq.

Mən hesab edirəm ki, bizim partiyamızda yaşlı nəsil, orta nəsil də heç bir halda işdən kənarlaşdırılmamalıdır, onların fəaliyyəti qiymətləndirilməlidir. Ancaq gənclərə də yol vermək lazımdır. Gənclər və yaşlı nəsil problemi yeni bir problem deyildir. Hər bir cəmiyyətdə o cümlədən, keçmişdə bizim yaşadığımız cəmiyyətdə bu, ən aktual problemlərdən biri olubdur. Yəni, bu təkə bizim partiya əsas olan bir şey deyildir. Ümumiyyətlə, bizim ölkəmizdə, Azərbaycanda da bu gün problem var. Mən dəfələrlə demişəm ki, bizim dövlət orqanlarında, hakimiyyət orqanlarında – hakimiyyətdə, icra orqanlarında gəncləri daha cəsarətlə irəli çəkmək, gənclərə yol açmaq lazımdır. Gənclər Azərbaycanın gələcəyi olaraq bu gün təcrübələnməli, möhkəmlənəli və Azərbaycanı gələcəkdə inkişaf etdirməlidirlər. Bizim partiya bu prinsipi mütləq həyata keçirməlidir”.

Gənclərin partiyanın yerli və mərkəzi rəhbər orqanlarında təmsilçiliyinin artırılması məsələləri qaldırılanda belə bir təklif vermişdim ki, bizim hamımız ictimai əsaslarla (partiya vəzifəsində əmək haqqı almırdıq) işlədiyimizi nəzərə alaraq, gənclərdən bu

işlərə bacarıqlılarını daha geniş cəlb edək, onlara yaşlı nəslin zəngin təcrübəsini dərinlən öyrətmək üçün imkanları genişləndirək. Məsələn, Siyasi Şurada, Rayon (şəhər) Şuralarında, İdarə Heyətlərində, ilk ərazi təşkilatı rəhbərliyində yerlərin sayını çoxaldaq, artırılan yerlərə gəncləri, o cümlədən qadınları cəlb edək. Bu təklif bəyənilmiş və onun həyata keçirilməsinə xeyir-dua vermişdi. Bununla əlaqədar Partiyamızın sədri Heydər Əliyev belə bir göstəriş verdi.

“...Bu fikir doğrudur, ola bilər, yerli təşkilatlarda rəhbər vəzifələrin sayını artırırsınız ki, yaşlı nəsilədən olan təcrübəli adamlar da rəhbər orqanlarda olsunlar və öz təcrübəsini gənclərə versinlər. Amma bu artımın hesabına mütləq gənclərin sayını artırmaq lazımdır. Beləliklə, gənclərin sayı 21 faiz olmasın, ola bilər bir neçə faiz də artsın. Bunu etmək lazımdır.

Bunları deyərək mən, eyni zamanda, öz fikrimi deyirəm: partiyanın sədaqətli, namuslu, partiyanın təşkilində iştirak etmiş və bu gün yaşlı, yaxud orta nəsilədən olan üzvlərinə hörmət-ehtiramımı bildirirəm və hesab edirəm ki, partiyada bu əhval-ruhiyyəni yaratmaq lazımdır; gəncləri irəli çəkmək lazımdır. Ancaq gərək onlar özlərindən yaşlı olan insanlara hörmət etsinlər, xidmətlərini qiymətləndirsinlər, təcrübələrindən istifadə etsinlər. Yəni biz heç vaxt imkan verməməliyik ki, yaşlı nəsil, orta nəsil ilə gənc nəsil arasında ziddiyyət yaransın. Əksinə, gərək varislik prinsipi öz yerini ləyaqətlə, qarşılıqlı qayğı və hörmətlə tapsın”.

YAP-ın sədri, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin partiyanın I qurultayında (21 dekabr 1999-cu il) gənclər barədə söylədiyi fikirlərdən:

“Burada çıxışlarda, məruzələrdə qeyd edildi ki, Yeni Azərbaycan Partiyasında gənclərə daha da çox imkan vermək lazımdır. Bu fikri mən keçən görüşlərimizdə də demişəm, bu gün də deyirəm. Bu, təbii prosesdir. Mən artıq bəyan etdim ki, Yeni Azərbaycan Partiyası XXI əsrin və üçüncü minilliyin partiyasıdır. Buna görə də bizim gərək gənc kadrlarımız üzə çıxsın, özlərini müxtəlif sahələrdə sınaqdan keçirsin, təcrübə toplasın və XXI əsrdə onlar bizim gördüyümüz işlərin, yaratdığımız bu bünövrənin, təməlin üzərində qalxan, ucalan və böyük

bir dövlətə çevrilən Azərbaycanı irəliyə aparsın. Partiya üzvlərinin 29 faizi gənclərdir. Hesab edirəm, bu, azdır. Bu rəqəm belədir ona görə yox ki, gənclər Yeni Azərbaycan Partiyasına az maraq göstərirlər. Gənclərin içərisində Yeni Azərbaycan Partiyasına sədaqətli insanlar çoxdur. Bu rəqəmin 29 faiz olması, yəqin ki, yerli partiya təşkilatlarının işlərində olan nöqsanların, qüsurların, o cümlədən, İdarə Heyətinin işində olan nöqsanların, qüsurların nəticəsidir. Ona görə də bizim bu qurultayımızın gələcək üçün proqramında əsas məsələlərdən biri Yeni Azərbaycan Partiyasında gənclərin sayını artırmaq, Yeni Azərbaycan Partiyasında gənclərə daha çox imkanlar vermək, onlara özlərini göstərmək, öz istedadlarını nümayiş etdirmək üçün şərait yaratmaq və Yeni Azərbaycan Partiyasının tərkibini gəncləşdirməkdən ibarətdir.

*Bu, heç də Yeni Azərbaycan Partiyasının veteranlarına, necə deyərlər, biganəlik, yaxud da ki, ayrı-seçkilik deyildir. **Yeni Azərbaycan Partiyasının veteranları** bizim alimlərimiz, çox yüksək səviyyəli ziyalılarımız **Yeni Azərbaycan Partiyasının qızıl fondudur**. Amma onlar öz biliklərini, öz təcrübələrini, partiyağa olan sədaqətlərini gənclərə daha da tezliklə çatdırmalıdırlar. Gəncləri öz arxaları ilə daha da sürətlə aparmalıdırlar; gənclərə öz istedadlarını göstərmək üçün imkanlar verməlidirlər. Beləliklə, biz həm partiyanın yaşlı nəslinə, veteranlarına daha da çox imkanlar yaradacağıq, eyni zamanda, partiyanın gəncləşməsini təmin edəcəyik. Mən bunu partiyanın qarşısında əsas vəzifə kimi qoyuram”.*

“Bizim partiya gələcəyin partiyasıdır. Bizim partiya gənclərin partiyasıdır. Gənclərin partiyağa gəlməsi və gənclərin bu partiyağa fəal iştirak etməsi bizim partiyanı gəncləşdiribdir. Bizim partiyanın gələcək perspektivlərini daha da gücləndiribdir”.

“Bizim partiyanın gələcəyi gənclərə məxsusdur. Bizim partiyamızda çox layiqli gənclər var. Onlar gələcəkdə bizim işimizi davam etdirəcəklər. Bu gün isə hamımız bir yerdə partiyanın işini irəli aparmalıyıq”.

Heydər Əliyevdən sonra partiyamıza sədr seçilmiş, ölkə prezidenti İlham Əliyev YAP-ın inkişafı, gənclərin partiya sıralarına daha geniş cəlb edilməsi və tərbiyə olunması istiqamətində əsaslı tədbirlər

həyata keçirdi. Sayı 600 min nəfərə yaxın olan YAP-da gənclər 50 faizə yaxındır. Bu, təkcə kəmiyyət dəyişikliyi yox, həm də əsaslı keyfiyyət dəyişməsidir, inkişafdır. Ulu Öndərin istəklərini ləyaqətlə yerinə yetirməkdir.

İ.Əliyevin 2005-ci ildə imzaladığı “Azərbaycan Gəncliyi Dövlət Proqramı (2005-2009-cu illər)” gəncliyin bir çox problemlərinin həllinə kömək etdi.

Proqramda nəzərdə tutulurdu:

- Gənclərin ideya-siyasi və mənəvi tərbiyəsini təkmilləşdirmək (milli-mənəvi dəyərlərə dərinlikdən yiyələnmək, milli tariximizi mükəmməl öyrənmək, mədəni irsə hörmət və qayğı bəsləmək, Vətənə ləyaqətlə qulluq etmək, ölkənin hər cür təhlükədən müdafiəsinə hər an hazır olmaq.

- Konstitusiyaya, qanunlara riayət etmək, hüquq pozuntularına yol verməmək, pis əməllərə qoşulmamaq, təhsildə fəal olmaq, dərin biliklərə yiyələnmək.

- Gənclərin maraq və meyllərinə uyğun əlverişli iş şəraiti, geniş imkan yaratmaq, istedadlı gəncləri aşkara çıxarmaq, onların hərtərəfli inkişafına kömək edərək bilən tədbirlər görmək.

- Gənclərin istək və bacarıqlarına, seçdikləri peşələrə uyğun işlə təmin etmək, sahibkarlıqla məşğul olmaq istəyində olanlara münasib maddi-mənəvi yardım göstərmək.

- Gənc ailələrə yardımları artırmaq.

- Gənclərin idarəetmə sistemlərində geniş ölçüdə iştirakına şərait yaratmaq.

- Ölkə daxilində, beynəlxalq aləmdə inkişafa, əməkdaşlığın genişləndirilməsinə yönəldilən fundamental layihələrin hazırlanmasına, öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə gəncləri daha çox cəlb etmək.

- Dövlətin gənclərlə əlaqədar fəaliyyəti “Gənclər siyasəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir. Bu qanunda dövlət siyasətinin ardıcıl, normal həyata keçirilməsi üçün 5 əsas fəaliyyət istiqaməti müəyyənləşdirilmişdi:

- Mənəvi və fiziki cəhətdən sağlam, yüksək mədəniyyətli gəncliyin

formalaşdırılmasına nail olmaq.

- Azərbaycanın gələcəyinin gənclərin yetişdirilməsi keyfiyyətindən asılı olduğunu nəzərə alaraq, gəncliyə dövlət qayğısını ilbəl artırmaq.

- Sağlam cəmiyyətin sağlam ailədən başladığını əsas götürərək, ailə quruculuğu işini gənc ailələrə dövlət yardımını ən prioritet sahəyə çevirmək.

- Gənclərə yüksək səviyyəli, keyfiyyətli təhsil verməklə, onların ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, hüquq-mühafizə, beynəlxalq əlaqələr, istehsalat və digər sahələrdə münasib işlə təmin etmək, gəncləri gələcək dövlət idarçılığına hazırlamaq.

- Mükəmməl, monolit, işgüzar, təşəbbüskar, ictimai-faydalı fəaliyyətlə məşğul ola bilən gənclər birliklərinin artmasına, möhkəmlənməsinə yardım göstərmək.

21 aprel 2011-ci il tarixində Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev bir qrup gəncə görüş keçirdi. Bu görüşdə gənclərin problemləri, fəaliyyətlərinin təşkili məsələləri barədə geniş söhbət apardı.

Söhbətin mahiyyətini əks etdirən əsas məsələlər bunlardır:

- Ayın əvvəlində imzaladığı “Azərbaycan Gəncliyi Dövlət Proqramı haqqında” Sərəncamla əlaqədar görülən işlər və gənclərin bu proqramda görmək istədikləri problemlər barədə təkliflər hazırlamaq. Proqram 2011-2015-ci illəri əhatə etməlidir. Proqram konkret olmalı, icra mexanizmi göstərməli, əməli nəticələrə gətirib çıxarmalıdır. Elə olmalıdır ki, “hansısa xoş niyyətin istifadə edilməsi” təəsüratı yaranmasın.

“Proqramda hazırda gəncləri narahat edən məsələlər öz əksini və həllini tapsın”.

- Gənclərin məşğulluğu məsələsi proqramın əsasını təşkil etməlidir. İşsizlik problemi qalmaqdadır. “ Bu problem bizi narahat edir və elə etməliyik ki, işsizliyin aradan qaldırılması üçün daha da fəal olaq”.

- Gənclərin yaşayış problemlərinin həlli üçün, şübhəsiz, daha da ciddi addımlar atılmalıdır.

Gənclərin peşə hazırlığı ilə bağlı məsələlər çox aktualdır. “Bi-

zım qarşımızda duran ən ciddi məsələlərdən biri peşəkar kadrların hazırlanmasıdır. Çünki bizim artan iqtisadi potensialımız, yeni yaradılan sənaye müəssisələrimiz peşəkar kadrlar tələb edir”.

Əslində bu məsələ universal milli peşə sahibləri, bacarıqlı idarəedicilərin yetişdirilməsinə olan tələbatdır ki, bizim təhsil müəssisələrimizdə bunlar hələ arzu səviyyəsində qalmaqda davam edir.

● “Ölkəmiz müasir dövlətə çevrilməlidir”. Bu o deməkdir ki, gənclər ölkəmizdə olan bütün bəyənیلən və bəyənilməyən nə varsa hamısını, eləcə də onun inkişaf dinamikasını yaxşı öyrənməlidir. Dünyanın müasirləşdirilməsi istiqamətində aparılan işləri də eyni səviyyədə bilməlidirlər.

Dünyada gedən müasirliyin məzmunu ilə öz ölkəmizdəki bəyənیلən təcrübəni cəmləşdirərək, mənfiliklərin kökünü kəsmək üçün yaxşı metodlar və vasitələr seçərək əməli işə tətbiq etməyi bacarmalıdırlar.

Dünyanın müasirləşdirilməsi əsasən yeni, daha səmərəli texnika və texnologiyaların yaradılması, insan kapitalının zənginləşdirilməsinə, insanların yaxşı həyat tərzinin təmin olunmasına yönələn tədbirlərin görülməsidir. Mədəniyyətlərin, iqtisadiyyatın və insan fəaliyyətinin digər aparıcı sahələrinin qloballaşdırılması, inteqrasiyasıdır. Dünyəvi problemlərin birgə həllinə çalışmaqdir. Gənclərin yarışlara, rəqabətə davamlılığının yüksəldilməsidir. Mənəviyyatın, əxlaqın zənginləşdirilməsidir. Ədalətin, haqqın, gəncliyin hamılıqla qorunmasıdır. Gənclərin müstəqil, düzgün qərarlar qəbul etmək, yaxşı, elmi idarəetmə bacarıqlarının daim artırılmasıdır.

● “Azərbaycan gəncləri müasir, Vətənə bağlı, millətə bağlı, dövlətçiliyə sadıq olmalıdırlar”.

● “Azərbaycan təhsilinin səviyyəsinin qaldırılması üçün əlavə konkret addımlar atılmalıdır, ...proqramda bu məsələlər də öz həllini tapmalıdır... təhsil sahəsi ilk növbədə, gənclərlə bağlıdır... kadrların hazırlanması ölkənin ümumi iqtisadi inkişafı ilə bağlı olmalıdır”.

● “...Proqramda gənclərin bütün problemləri əks olunmalıdır”.

● “Fiziki sağlamlığı yaddan çıxarmamalıyıq”.

● Hərbi hazırlıq məsələsinə diqqətin artırılması.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

● Dövlət ideologiyası, azərbaycançılıq ideologiyası, müstəqil iqtisadi inkişaf, siyasi müstəqillik məsələləri, bunların möhkəmləndirilməsində, inkişafında gənclərin vəzifələri.

● Sənaye, təhsil, elm üzrə əlaqələr.

● İntellektual potensialın inkişafı məsələsi.

● Cəmiyyətdə ayrı-seçkiliklərin aradan qaldırılması məsələsi.

● Gələcək elmi ixtiraların uğurundan asılı olacaq Azərbaycan texnoloji inkişafın bir parçası olmalıdır.

● Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ probleminə ikili standartlar, ayrı-seçkilik, fərqli yanaşmalar barədə.

● Gənclər və cəmiyyətimizin bütün üzvləri hərə öz yerində ölkəmizin güclənməsinə xidmət etməlidir. Kimin imkanı var, təbliğat işini daha da fəal qurmalıdır.

● İntellektual mülkiyyətin etibarlı qorunması məsələsi. Burada çox problemlər var. Bu işdə ictimai nəzarət yoxdur. İntellektual məhsullarla pırat məhsulları ayıra bilən mütəxəssislərimiz yoxdur.

● Universitet tələbə gənclərinin passivliyi, rektorat tərəfindən yardımın göstərilməməsi, dərslərdənkənar tədbirlərin sönüklüyü və ya yerli-dibli olmaması məsələləri.

● Tələbə gənclərə müəyyən güzəştlərin verilməsi məsələsinin aktuallığı.

● Minimum əmək haqqının 85 manatdan yuxarı qaldırılmasının vacibliyi. Bununla əlaqədar tələbə təqaüdlərinin artırılmasının zəruriliyi.

Ümumən, tələbə həyatının həm mənalı olması, həm dolğun olması, həm də iqtisadi cəhətdən lazımı səviyyədə təmin edilməsi” məsələsi.

● “Bizdə 100 mindən artıq tələbə var və onlar gənc yaşlarından yaxşı yaşamalı, yaxşı da oxumalıdırlar”.

● “Bakıda Gənclər evinin tikilişi barədə”.

● “...biz bürokratik əngəllərdən uzaq olmalıyıq...”

“Biz çox istəyirik ki, gənclərimiz həm peşəkar, həm bilikli olsunlar, həm də Vətəni sevsinlər. Biz daim inkişafda olmalıyıq”.

İndiki gəncliyin ən əsas problemləri nədir və bunların optimal həlli yolları hansılardır?

Mən Heydər Əliyevin, İlham Əliyevin gəncliyin inkişafı ilə bağlı fikirlərini, gəncliyin vəziyyətinin indiki durumunu təhlil etməklə bərabər, təhsil və gənclərlə iş üzrə uzun illər qazandığım təcrübəni, iqtisadi və hərbi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdən öyrəndiyim yenilikləri nəzərə alaraq, “Azərbaycan gəncliyinin yol xəritəsi”ni – kompleks inkişaf proqramının hazırlanması zəruriliyini duydu.

Bu məqsədlə gəncliyin yol xəritəsinin optimal məzmununa və sistemliliyinə aid əsas tələbləri seçdim. Bura daxildir: konkretlik, reallıq, problemlər və bunları yaradan səbəblər, vəzifələrin dəqiqliyi, işin icra mexanizmi, işin icraçıları, icra müddəti, icraya cavabdehlik, işin nəticələri, komplekslik, işin dinamikliyi, fəaliyyətin kəsilməzliyi və ardıcılığı, görülmüş işlər barədə hesabatların hazırlanma və hökumətin rəhbərliyinə təqdim olunma formaları.

Bir həqiqətdir ki, Azərbaycanda 1993-cü ilin ortalarından başlayaraq ailələrdə, bütövlükdə cəmiyyətdə illər boyu kök salmış ağır problemlərin, o cümlədən gənclik problemlərinin həlli istiqamətində dövlət səviyyəsində ardıcıl kompleks tədbirlər həyata keçirilir. Ailə büdcəsi tədricən artırılır, işsizliyin və yoxsulluğun səviyyəsi aşağı düşür, insanların bazar iqtisadi sistemində uyğun qazanmaq imkanları artırılır, gənclərin siyasi fəallığının artırılmasına yardım göstərilir və s. Bununla belə çox problemlər həllini gözləməkdədir.

Gənclik problemlərinin həlli üzrə uzun müddət hesablanmış mükəmməl yol xəritəsinin hazırlanmasına kömək məqsədi ilə nümunəvi cədvəl formasını təqdim edirik.

Bəşəriyyətin varlığı, nəsillərin arasıkəsilmədən bir-birini əvəz etməsi deməkdir. Körpələrin dünyaya gəlişinə, sağlam uşaqlıq illərinin səmərəli təşkilinə, yeniyetməlik və gənclik dövrünün çoxtərəfli qayğı ilə əhatə olunmasına, gənclərin gücündən ağıllı istifadə etmək üçün əlverişli şərait və imkan yaratmaq dövlətin, hökumətin, bunların müxtəlif səlahiyyətli strukturlarının bir nömrəli vəzifəsi hesab olunarsa, bütün qüvvə və vəsaitlər bu istiqamətdə əməli iş yönəlsə, insanlar, bütün bəşəriyyət normal, rahat yaşayar, artar, yüksələn xətlə inkişaf edər.

Azərbaycan gəncliyinin inkişafı üzrə yol xəritəsinin hazırlanmasına kömək üçün nümunəvi planın sxemi

№	Problemlər	Problemləri yaradan səbəblər	Problemlərin həlli yolları, icra mexanizmləri, metodlar	Problemlərin həllinə məsul fiziki və hüquqi şəxslər	Görülmüş işlərin konkret nəticələri
1	2	3	4	5	6
I.	<p>Ailə quruculuğunda, gəncliyin formalaşması prosesində kök salmış problemlər</p> <p>Bura daxildir: 1. Tarixən kök salmış sağlam ailə ənənələrinin kobud şəkildə pozulması, gənc ailələrin dağılma sürətinin artması</p>	<p>Real vəziyyətin düzgün qiymətləndirilməməsi, səhvlərin etiraf olunmaması, ailə mühitindəki maddi və mənəvi sıxıntılar</p> <p>Təsadüfi evlənmələr, qadınlara kişilərin zorakılığı, mənzil şəraitinin ağırlığı, işsizlik, əmək haqqının azlığı və s.</p>	<p>Vəziyyətin dəqiq fərdi təhlili, yerlərdə uçot işinin yeni – düzgün metodları, statistik məlumatların dəqiqliyi, ailənin dolanacağı tələbatı ilə tələbatı real ödəmək arasında eyniyyətin yaradılması</p> <p>Gənc ailələrə mənzil, iş, faizsiz kreditlərin verilməsi, heç bir sıxıntıya məruz qoymamaq.</p>	<p>Nazirlər Kabineti, müvafiq hökumət strukturları, Milli Məclis, ictimai birliklər, fondlar, ailə başçısı</p> <p>Nazirlər Kabineti, icra hakimiyyəti orqanları, dövlət və özəl şirkətlər, nazirliklər və komitələr, ailə başçısı</p>	<p>Sağlam Azərbaycan ailəsi, müasir bilik-bacarıqlı vətənsəvər, güclü, ağıllı Azərbaycan gəncliyi</p> <p>Mədəni, təmin olunmuş sağlam gənc ailə, vətənə, xalqa sədaqətlə xidmət edən insanlar, zəngin milli sərvət istehsalçıları</p>

1	2	3	4	5	6
	<p>2. Ana bətnində olan uşağa qeyri-insani münasibət, abortun çox geniş yayılması, hamilə qadınlara qarşı kobud hərəkətlər, hamiləlik müddətində qadınlara gündəlik həkim nəzarətinin zəifliyi</p> <p>3. Südəmə uşaqların ana südü və digər xeyirli qidalarla qidalandırılmasındakı problemlər</p>	<p>Ər-arvad eqoizmi, oğlan istəyi, ailənin çətinlikləri</p> <p>Qadınların bir çoxunun südünün çatışmazlığı, xaricdən alınan uşaq yemlərinin keyfiyyətsizliyi</p>	<p>Ailədə hər cür zorakılığın qarşısını müxtəlif yollarla almaq, abortu qadağan etmək</p> <p>Uşaq anasına qayğını gücləndirmək, sağlam uşaq qidası istehsal etmək</p>	<p>Hüquq-mühafizə orqanları, icra orqanları, ictimai birliklər, nazirliklər</p> <p>Nazirlər Kabineti, müvafiq nazirliklər, şirkətlər, ictimaiyyət</p>	<p>Sağlam insan artımı</p> <p>Sağlam ana, sağlam övlad</p>

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

II.	<p>Təhsil-tərbiyə sistemində kök salmış əsas problemlər, köklü islahatlar aparılmasına ehtiyac olan məsələlər</p> <p>Bura daxildir: 1. İnsan resurslarının təhsil vasitəsi ilə inkişaf etdirilməsi üzrə düşünülmüş etibarlı, işlək sistemin olmaması</p>	<p>Keçmişdə olan yaxşılardan dağıdılması, yüksək standartlara uyğun yeniliyin gətirilməməsi, sistemin nöqsanlı quruluşu, idarəetmədəki ciddi səhvlər, kadr zəifliyi, səhvlərin etiraf olunmaması</p> <p>Cəmiyyətdə gedən bütün hərəkətlərin, maddi-mənəvi resursların nəticə etibarilə yalnız insan resurslarının inkişafı üçün vasitə olduğunun tam dərk edilməməsi</p>	<p>Bütöv sahədə köklü islahat getməlidir, idarəetmə sistemi yeniləşməlidir, geniş ictimaiyyət idarəetmə işinə cəlb olunmalıdır, təhsil-tərbiyə mühiti sağlamlaşmalıdır, ən yüksək təhsil standartları tətbiq edilməlidir</p> <p>Günəş sistemində olduğu kimi, insanın cəmiyyət sisteminin mərkəzində olduğunu dərk edib, hər şeyi bu sistem üzrə nizamlamaq, insana yanaşma tərzini kökündən dəyişmək</p>	<p>Nazirlər Kabineti, əlaqədar nazirliklər, idarə və müəssisələr, özəl sektor, peşəkar alimlər, nümunəvi valideynlər, kütləvi informasiya vasitələri</p> <p>Qanunverici, icraedici orqanlar, ictimaiyyət, istehsal və istehlak sistemləri, ailələr, kütləvi informasiya vasitələri</p>	<p>Həqiqi milli ziyalı ordusu, peşəkar mütəxəssis yetirməyə qadir olan nümunəvi, müasir təhsil-tərbiyə sistemi</p> <p>Ağıllı, güclü vətənpərvərlər, sağlam Azərbaycan cəmiyyəti formalaşdırmaq</p>
-----	--	--	---	--	--

1	2	3	4	5	6
	2. Körpələr evləri, körpələr evi-uşaq bağçaları, uşaq bağçaları, xüsusi uşaq bağçaları, uşaq evləri şəbəkəsinin çatışmazlığı, bunlarda işlərin aşağı səviyyədə qurulması, ailələrin tələbatının ödənilməməsi	Sahənin hələ sovetlər dövründən qalma xroniki xəstəlik. Sistemə qeyri-ciddi münasibət, hökumət qayğısızlığı, valideynlərin maraqlarındakı süstlük	1–6 yaşlılar üçün bütün qayğıları özündə cəmləşdirən müasir tərbiyə modeli hazırlamaq, həyata keçirmək. Uşaqların hamısının əhatə olunmasına imkan verən sağlam ailə-ictimai mühit birliyini əks etdirən yeni şəbəkə qurmaq	Bütün hökumət strukturları, özəl sektor, bələdiyyələr, ictimaiyyət, fəal valideynlər, alimlər, həkimlər, müəllim-tərbiyəçilər	Sağlam uşaq aləminə sahib olmaq, sağlam cəmiyyətin fundamental əsasına sahib olmaq

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

<p style="text-align: center;">III</p>	<p>Təhsil sisteminin strukturunda, məzmununda, metodologiyasında, metodikasında, müəllim-tərbiyəçi hazırlığında, idarəetmə və nəzarət formalarında, qiymətləndirmədə yaranmış kəskin çatışmazlıqlar</p>	<p>İctimai-siyasi sistem dəyişməsinin düzgün nəzərə alınmaması. Səhvən 1940–1950-ci illərdəki akademik təhsil sisteminin təkrarlanmasına yol verilməsi. Alim-mütəxəssis potensialından düzgün istifadə olunmaması. Formalizm, gözdən pərdə asmaq hallarının artması, həyatın tələblərindən uzaq düşmək və s.</p>	<p>Təhsil-tərbiyənin varislik prinsipi üzrə qurulması: körpələr evi üzrə və uşaq bağçaları; orta ümumi (5+5+2); orta ixtisas və peşə; üç mərhələli və ali; iki mərhələli təkmilləşmə (az müddətli, fundamental). İnteqrasiya olunmuş bilik və bacarıqların məzmununun hazırlanması, tətbiqi; qiymətləndirmə sisteminin beş bala keçidi, az xərc və fiziki qüvvə hesabına ən müasir idarəetmə və nəzarət sisteminin tətbiqi. “Akademik təhsil + ictimai faydalı əmək + ictimai məhsuldar əmək + istehsalata çıxış” sistemin yeni formada qurulması</p>	<p>Nazirlər Kabineti, bütün nazirliklər, komitələr, Baş idarələr, alim-mütəxəssislər, bütün ictimaiyyət, nəşriyyatlar, kütləvi informasiya vasitələri, valideynlər, özəl strukturlar</p>	<p>“Ana bətnindən qəbir evinə qədər” aktiv fəaliyyətdə olan yüksək səviyyəli mükəmməl müasir təhsil-tərbiyə sistemi</p>
---	---	--	---	--	---

Gəncliyin problemləri vaxtında, ləyaqətli həll olunan cəmiyyətlərdə isə quruculuq işləri, inkişaf rəvan gedir. Bu gün Azərbaycanda problemlərin həlli belə məcraya salınıb. Əlbəttə, bunu hələ işlərin başlanğıcı saymaq olar. Bünövrə düz qurulub, siyasət düzgündür, imkanlar əsasən müəyyənləşdirilib. Düzgün başlanğıc, düzgün yol uğurlu nəticələrə gətirib çıxara bilər, bu şərtlə ki, hər işdə əlbir səmərəli və sistemli fəaliyyət mexanizmi işləsin.

Azərbaycan gəclərini müxtəlif qruplar öz niyyətlərini, çox vaxt da xoş olmayan, ictimai inkişafa zidd istəklərini həyata keçirmək üçün bölürlər. Bu, zərərliyə. Yeni Azərbaycan Partiyası bütün gəncləri yalnız xoş məram – Azərbaycan xalqının sağlam gələcəyi üçün birləşdirməyə, tərbiyə etməyə çalışır və artıq buna tam nail olmaq ərəfəsindədir.

22. Tərəfdaşlıq. Etalon seçimi

Yeniləşən dünyada tərəfdaşlığın mahiyyəti, qurulma mexanizmi kimi məsələlərdə Heydər Əliyev çox mütərəqqi addımlar atdı. Etibarlı, səmimi tərəfdaşlıq üçün üç başlanğıc nöqtəni göstərdi: ümumi dəyərlər, üst-üstə düşən maraqlar, qarşılıqlı məqsədlər. Tərəfdaşlığın əhəmiyyətini belə ifadə etmişdi:

dövrün global çətinliklərini birgə keçmək; təhlükələri birgə aradan qaldırmaq; daha səmərəli səyləri birləşdirmək; iqtisadi artımın təmin olunmasına birgə təminat vermək; iş yerlərinin artırılmasında birgə fəaliyyət göstərmək; bütün dünyada, bölgələrdə sülh və dinc yanaşı yaşamaq üçün təhlükə yaradan ekstremizmə qarşı birgə mübarizə aparmaq; təsirli tədbirləri birgə həyata keçirmək; nüvə silahlarının yayılmasına, istifadə olunmasına qarşı birgə mübarizə aparmaq.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün ABŞ, NATO, ATƏT, İslam Konfransı Təşkilatı və digər dünya birlikləri ilə anlaşmalar imzalandı, əlbir fəaliyyətə başlandı.

“Etalon”, “məhək daşı”, “ölçü vahidi”, “müqayisə üçün aksioma” və digər anlayışların mahiyyəti birdir: fərqləndirmək.

Etalon fərd də ola bilər, millət də.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Tarixi hadisələri əsas hesab edərək, mən Heydər Əliyevi şəxsiyyət, türk millətini millət etalonu kimi seçmişəm. Səbəbini qısaca şərh edirəm.

Mən bir çox onilliklər ərzində Heydər Əliyevi dinləmək, yazılarını oxumaq, Onun haqqında yazılanları (obyektiv olanları və böhtanları) hərtərəfli təhlil edərək, Onun gördüyü işlərin mahiyyətini başa düşmək əsasında yaratdığı nəzəri-siyasi irsin mahiyyətini öyrənə bilmişəm. H.Ə.Əliyevin nəzəri irsi ilə təcrübi fəaliyyətinin necə tamlıq təşkil etməsini müəyyənləşdirmişəm. Belə nəticəyə gəlmişəm ki, Heydər Əliyevin şəxsiyyətinin yüksək səviyyədə formalaşmasında nəzəri irslə təcrübi fəaliyyətinin bir-birini tamamlayaraq həqiqi, mükəmməl elmi irs mərhələsinə yüksəlməsidir.

Elmlərin, o cümlədən ictimai-siyasi, təlim-tərbiyə elmlərinin inkişaf tarixindən məlumdur ki, ümumbəşəri və milli-mənəvi dəyərlər zənginliyini yaradan da məhz, tarixi şəxslərin, elm və dövlət adamlarının şəxsi həyatında qazandığı ciddi elmi irs zərrələrinin toplusudur. Xüsusilərdən yaranmış ümumi dəyərlərdir.

Son illərdə istər təbiət-riyaziyyat, istərsə də ictimai-siyasi elmlər sahəsində dünyada, o cümlədən Azərbaycanda çox yeniliklər, inkişaf olmuşdu. Amma, həmin müddətdə Heydər Əliyevin yaratdığı elmi-siyasi irs səviyyəsinə çatan elmi-siyasi dəyərlər olmamışdı. Ona görə də biz Heydər Əliyevin elmi irsinin dərinədən öyrənilməsinin və böyüyən nəsillərə öyrədilməsinin tərəfdarı, təşəbbüskarı və əməli icraçılarından biri olmuşuq.

Əlbəttə, mən təkcə Heydər Əliyevin elmi-siyasi irsinin nəzəriyyə və təcrübəsini öyrənilib ümumiləşdirməklə məşğul olmadım, eyni zamanda bu irsin öyrədilməsi yollarını və metodlarını işləyib hazırladım, sınaqdan keçirdim. Xüsusilə də böyüyən nəsillərə Heydər Əliyevin elmi irsini öyrətməyin siyasi, tərbiyəvi əhəmiyyətini, yeni nəsillərin dünyaya baxışlarının düzgün formalaşdırılmasının texnologiyasını müəyyən elədim.

Azərbaycanın ən qədim, orta əsrlər, kommunizm quruculuğu uğrunda mübarizə dövrləri barədə hamının təsəvvür edə biləcəyi səviyyədə tarixi bilgilər toplusu mövcuddur. Həmin bilgilərin müəyyən hissəsi tarixi

həqiqətləri əhatə etməklə, təhsil sisteminin bütün mərhələləri üzrə tərtib edilmiş dərsliklərdə, sorğu ədəbiyyatında, ensiklopediyalarda öz əksini tapmışdı. Məzmunun müəyyən qismi isə mübahisəli, tam olmayan, təhrif olunmuş, yaddan çıxmış vəziyyətdədir, bəziləri isə tarixi həqiqətlərdən çox müəlliflərin istədikləri kimi quraşdırdıqları materiallardır.

Heydər Əliyevin elmi irsinin formalaşması tarixi və ardıcılığı, onun mahiyyəti, məzmunu, əhəmiyyəti barədə materiallar, həqiqətlər isə nə elmi ədəbiyyatda, nə dərsliklərdə və ensiklopediyalarda, təbliğat metodikasında hələ kifayət dərəcədə əhatə olunmayıb. Forma və məzmun, nəzəriyyə və praktika arasındakı dialektik əlaqələr yüksək elmi səviyyədə işlənməmişdir. Azərbaycanın yaxın keçmişi, bu günü və gələcəyi, yeni, daha keyfiyyətli insanların yetişdirilməsi, müasir sağlam cəmiyyət quruculuğu üçün elmi əhəmiyyəti lazımi səviyyədə öyrənilməmişdir. Təqdim etdiyimiz əsərdə bu boşluqları doldurmağa çalışmışıq.

Hazırladığımız metodikada bunları nəzərdə tutmuşuq:

- Böyüən nəsillər dünyada, bölgədə, Azərbaycanda baş verən ən mühüm, aparıcı məsələləri, problemləri, dünyanın və Azərbaycanın həlledici qüvvələrini, yaxşı və pis hadisələrin səbəblərini, xalqın və hər bir insanın, dünya xalqlarının xeyrinə və ziyanına olan hadisələri, ümumən dünyanın gedişini, bu prosesdə Azərbaycanın və Azərbaycan xalqının yerini, mövqeyini düzgün təsəvvür etməlidir. Bu prosesdə özünün yerini, vəzifələrini aydın bilməli, sistemli fəaliyyət göstərməlidir. Gənclərdən real vəziyyət gizlədilməməlidir. Onlara hər şey olduğu kimi izah edilməlidir. Belə olmazsa, onlar nə ilə fəxr edəcəklərini, hansı sahədə başqalarından geridə qaldıqlarını, inkişaf perspektivlərini düzgün müəyyənləşdirə bilməzlər, dövrün, günün, ilin tələblərindən geri qalarlar.

Ziyalılarımızın bəziləri belə hesab edir ki, gənclərə yaxşı, öyünməli nəyimiz varsa onları öyrətməklə kifayətlənmək olar, çətinlikləri, problemləri isə özləri həyatdan anlayacaqlar. Əlbəttə, bunu düzgün hesab etmək mümkün deyil. Hər adamın getdiyi yolun eniş-yoxuşu barədə əvvəlcədən məlumatı yoxdursa, yola ehtiyatsız çıxacaq, böyük

əziyyətlərlə üzləşməli olacaq. Yaxşı işlərlə öyünmək isə öyüncəklik kimi xəstəliyə düşər. Deməli, yaxşılara düzgün dərk etmək, pisləri bilmək, yaxşılara istinad etməklə, pisləkləri aradan qaldırmaq bacarığını yeniyetmələrə və gənclərə düzgün öyrətməliyik. İnkişafın əksliklərin vəhdəti prinsipini pozmaq olmaz. Strateji hədəf daha konkret elmi həll yolları axtarmağı tələb edir. Strateji məqsədi aydın bilən, bu yolla rast gəlinəcək mürəkkəb problemləri düzgün təsəvvür edən insanlar hədəfə daha uğurla çata bilirlər.

Heydər Əliyevin həyat yolu bunu bir daha sübuta yetirmişdir. Ona görə də biz, Heydər Əliyevin elmi-siyasi irsini böyüyən nəsillərimiz üçün etalon kimi götürürük.

Azərbaycanın da, eləcə də dünyanın bir çox ölkələrini birləşdirən beynəlxalq birliklərində Heydər Əliyevi insan haqlarının nümunəvi qoruyucusu kimi tanımış, qəbul etmişlər.

Beynəlxalq hüquq bildirişinin 26-cı maddəsinin 2-ci bəndində yazılıb: “Təlim-tərbiyə elə bir formada yönəldilməlidir ki, hər kəsin insani şəxsiyyəti kamil formada yetişdirilsin, hüquq və insan azadlıqları möhkəmləndirilsin. Təlim-tərbiyə güzəştə anlaşımaq, müxalif etiqadlara hörmətlə yanaşmaq, bütün xalqlar, etnik və məzhəb cəmiyyətləri arasında dostluq yaratmaq, habelə sülhün qorunması istiqamətində xalqların birgə fəaliyyətlərinin genişləndirilməsini asanlaşdırmaq məqsədlərinə xidmət göstərməlidir”.

Azərbaycan Respublikası hökuməti bu prinsipi imzalamış və cəmiyyət həyatına tətbiq etmişdir.

Ümumən, ölkəmizdə dövlət imzaladığı bütün beynəlxalq ölçülü sənədlərdəki öhdəliklərə ləyaqətlə riayət edir. Bizdə insan haqlarının hərtərəfli qorunması üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının, beynəlxalq sənədlərin tələblərinə uyğun nə varsa hamısına həssas, qayğılı münasibət bəslənilir.

Bunların nəticəsidir ki, Azərbaycanda insanların fəaliyyəti qanunlarla tənzimlənən hüquqi dövlət quruculuğu uğurla davam edir.

Çoxmillətli, çoxetnikli Azərbaycanda hər milli qrupun öz milli-etnik mədəniyyəti, dəyərləri, gözəllikləri var. Bunların hər biri barədə

hikmətli, dəyərli fikirlər söylənilib, qiymətləndirilib.

Azərbaycanda tarixən türklər, türkdilli xalqlar sayca üstünlük təşkil edib, Türkiyə ilə böyük və hərtərəfli əlaqələr olub. Bu əlaqələr müstəqillik illərində daha da güclənib. Heydər Əliyevin: “Biz bir millət, iki dövlətlik” kəlamı da təsadüfi deyilməyib. Türklər və Türkiyə haqqında dünyanın bir çox tanınmış xadimləri, alimləri, sərkərdələri, dövlət rəhbərləri o qədər gözəl və həqiqi fikirlər söyləyiblər ki, onları bir yerə toplansan çoxcildli əsər yaratmaq olar. Mən bunlardan bir neçəsini əsərə daxil etməyi vacib bildim.

- Türklər hələ dünyada tam dərk olunmamış çox dəyərli insanlardır.
- Qılıncı xüsusi bacarıqla istifadə edən türkün əli, məğlub etdiyi insanların yarasını qucaqlamaqla da ustadır.
- Silahlı millətin ən canlı nümunəsi türklərdir. Bu diyarın kəndlilərinin oraq, katibinin qələm və hətta qadınlarının ətək tutmasında silaha sarılmış bir pəncə cəldliyi vardır. Türk ata minən kimi oturur, kəşfiyyata göndərilən əsgər kimi oyaq gedər.
- Türk kimi ölümə gülə-gülə gedən əsgəri başqa heç bir xalqda tapa bilməzsiniz. Ona tək bir nəfər yaxşı sərkərdə lazımdır.
- Əgər bir türk dövləti olmasaydı, mütləq onu yaratmaq lazım idi.
- Türk milləti iki min ildir peşəkar əsgərdir.
- Türklər Avropa və Asiya tarixinin bildiyi ən xalis əfəndi millətdir.
- Düşməninə hücum edərkən amansız bir qasırgaya, qorxunc bir dənizə və insafsız bir ildırıma bənzəyən türk, dost yanında və silahsız düşmən qarşısında bir səhər yelidir, aydın bir göldür.
- “Türk əsgəri cəsurdur. Ana vətəninə sevər və onun üçün lazım olsa, çəkinmədən canını vəfa edər” (Albert Eynşteyn).
- Türklərin düzgünlükləri və namusluluqları nə qədər təriflənsə yeridir.
- Türk qadınlarının ən böyük bəzəyi türk olmalarıdır. Onlar bəzənmək üçün almaz və ya zümrüd geyinmirlər, bəlkə üzərlərində daşdıqları o daşları bəzəmiş və qiymətləndirmiş olurlar. Çünki hər türk qadını canlı bir inci və qiymətsiz bir brilyantdır.
- “Türklər tərəfindən 150 il (1541-1686) idarə olunmağımızı

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

şans olaraq dəyərləndirirəm. Ölkəmiz türklər deyil, başqa bir millət tərəfindən alınsaydı, dilimiz və dinimiz dəyişər və bunun nəticəsində biz bir xalq olaraq assimilyasiyaya məruz qalacaqdıq. Türklərin zamanında isə bu baş vermədi. 150 il boyunca Macarıstan türklər üçün strateji bir yer oldu” (Macarıstanın prezidenti Ral Şmidt).

Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, mən Hindistanda, Malayziyada, İndoneziyada, Səudiyyə Ərəbistanında, Pakistanda, Bolqarıstanda olarkən də təxminən eyni məzmunlu fikir söyləyən yüzlərlə insanlarla rastlaşmışam.

Türklərin ünvanına söylənən belə dəyərli və həqiqi, obyektiv fikirlər türk xalqlarının təmizliyindən, cəsurluğundan, özündən başqa xalqlara dərin hörmət mədəniyyətindən irəli gəlmişdi. Türklər qədər insansevərlik bəlkə də dünyanın heç bir xalqına nəsib olmamışdı. Ciddi səbəb olmadan türk adamı heç vaxt başqasına zərbə vurmaz. Dostluqda, qardaşlıqda türkləri əvəz etmək mümkün deyil. Türk xalqı həmişə halalçörəklili olub. Yaxşı nəyi varsa başqa xalqlara öyrədib, başqa xalqlarda yaxşı nə varsa onları öyrənib. Qardaşlaşmağın, saflaşmağın, xoşgörüşün yollarını özgələrdə də aşılayıb. Türkün evi həmişə qonaq-qaralı, süfrəsi açıq və bərəkətli olub. Türklərdə xəyanət olmaz. Onların mayası halallıqla tutulub.

Bütün bu insani keyfiyyətlərin, milli-mənəvi dəyərlərin nəticəsidir ki, müasir dünya dövlətlərinin hər birində türklərə xüsusi hörmət göstərilir, onlarla iş birliyi qurulur. Türklə dost olan ata-ana öz övladlarına da bunu məsləhət görür. Dosta, tanışa xəyanət türkün əqidəsinə yaddır.

Ərəblərin islam alimlərindən biri mənə dedi:

Əgər türklər vaxtında islam dininə sahib çıxmasaydılar, kim bilir, bəlkə də müqəddəs dinimiz bu günə indiki kimi qüdrətli mənəvi zənginlik kimi gəlib çıxmazdı. Dinimizin qoruyucusu, dünyəviləşdiricisi türklər olduğuna görə biz onlara həmişə minnətdarıq.

Əgər türklər sahib çıxmasaydılar, kim bilir, bəlkə islam peyğəmbəri Məhəmmədin və onun silahdaşlarının dəlil-sübutu olan şəxsi əşyaları bu günə qədər qorunub saxlanmazdı.

Belə fikirləri mən avropalı alimlərdən də eşitmişəm, yazılarını

oxumuşam.

Heydər Əliyevin böyüklüyünü təsdiqləyən faktlardan biri də, azərbaycanlıların Türk millətinin tərkib hissəsi olduğunu təsdiqlədi, qəbuletdi. Azərbaycan və Türk orta qədim mədəniyyətinin zənginləşdirilməsinə, qardaşlığın möhkəmləndirilməsinə dəyərli töhfələr verdi.

Ərəb ölkələrində: Tunisdə, Əlcəzairdə, Misirdə, Liviyada, İordaniyada, Mərakeşdə, Bəhreynə, Suriyada və digər Ərəb-Afrikanlı İslam Cəmiyyətləri daxilində ikinci ildir baş verən qanlı hadisələr, “Ərəb baharı”, “Ərəb inqilabları” adlandırılan proseslər tarixə bir daha aydınlıq gətirir ki, əgər bunlar XXI əsrdə bu vəziyyətdə idirlərsə, bəs 1500 il bundan əvvəl nə vəziyyətdə olublar? Türklər məhz, ərəblərin vəziyyətində onlara sahib çıxıblar, xalqları da, dinimizi də, peyğəmbərimizi də qoruyub bu günə gətirib çatdırıblar.

Məncə, tarixdə buna bənzər xeyirxahlıq, başqa xalqlara təmənnəsiz əsrlər boyu xidmət göstərmiş xalqa təsadüf olunmayıb. Çoxları dünyanı talamaqla, xalqları zəlil etməklə, mədəniyyət abidələrini dağıtmaqla məşğul olublar. Türkün böyüklüyü bunlarla müqayisədə özünü daha aydın göstərir.

Yəməndə xalq etirazları 11 ay davam etdi, paytaxt Sənada minlərlə insanın qanı töküldü, baş nazir Əli Abdulla Salehin iqamətgahı yandırıldı, onun özü də ağır zədə aldı, bir neçə ay Səudiyyə Ərəbistanında müalicə olundu, nəhayət stolundan yapışqanı əridi, qaçdı, Vaşinqtona üz çevirdi. Son sözü də bu oldu: “ABŞ-da bir müddət qaldıqdan sonra bir müxalif olaraq ölkəmə dönəcəm. 11 aydır dirəniş göstərən dostlarımdan və xalqımdan ayrılmaq fikrində deyiləm”.

“Ərəb baharı”nın ilk “zəlzələsi” başlayan Tunisin baş naziri Bel Əli olmuşdu. Bunun da könlündən yenidən hakimiyyətə gəlmək keçir.

Rusiya alimlərindən biri bu fikrə istinad etməklə, müasir dövrün mənzərəsini belə ifadə edib:

12 ildir Rusiya hakimiyyətində oturan Putin də ən azı 12 il də stolunu möhkəmlətmək niyyətindədir. Xalq isə ona “Putin! Bəsdir, get!” deyir.

Rusiyada kommunist rejiminin möhkəmlənməyə başladığı dövrdə - 1931-ci ildə ABŞ tarixçisi və diplomatı olmuş Corc Kennanın Rusiya və

Rusiya xalqı barədə söylədiyi bir fikir bu gün aktuallaşdırılmaqdadır. O deyib: “Rusiya dünyada mənəvi cəhətdən ən möhkəm ölkədən bir günün içində mənəviyyatı dağılmış ölkəyə çevrilə bilər.

Kremlin gücü səbrli olmağında və gözləməyi bacarmağındadır. Rusiya xalqının gücü isə daha səbrli olmağında və daha çox gözləməyi bacarmağındadır”.

“...Artıq Rusiya xalqı çox gözləmək istəmir, səbrinin tükəndiyini bəyan edir, “Ərəb baharını” yaşamaq istəyir”.

Deməli, doğrudan da hər şeyin sərhəddi və möhkəmlik həddi var. Möhkəmlik həddi tükənəndə hər şey dağılır.

Müdrük fikirlər:

Məhəmməd peyğəmbər:

● “Mərifət sərmayəmdir. Ağıl dinimin əslidir. Sevgi mənim təməlimdir. Həsret (qüssə) miniyimdir. Allahı zikr etmə yoldaşımıdır. Etibar xəzinəmdir. Qəm-qüssə dostumdur. Elm silahımdır. Səbr qalxanımdır. Məmnun olmaq qənimətimdir. Yoxsulluq fəxrimekdir. Zühd peşəmdir. Qəti inanc gücümdür. Doğruluq şəfaətimdir. İtaət soyumdur. Cihad əxlaqımdır. Namaz gözümün nurudur”.

● “Əvvəlcə qonşu, sonra ev əhli”.

● “Ədalət gözəldir, lakin əmirlərdə olsa, daha da gözəldir”.

Nizami Gəncəvi:

“Özündən hər kim ki, deyil xəbərdar,

Bir qapıdan girər, bir qapıdan çıxar”.

M.F.Axundov:

“Hünər və şəxsi ləyaqəti olmadan yüksək dərəcələrə çatmaq heç də şərəfət deyil, bəlkə rəzalət və həqarətdir”.

H.Ə.Əliyev:

● “Neft Azərbaycanın sərvətidir, təkcə bizim deyil, həm də nəvələrimizin və onlardan sonra gələnlərin sərvətidir. Gələcək nəsillərimiz barədə düşünməmək olarmı?”

● “Alicənablıq olan yerdə həmişə həqiqət və ləyaqət var”.

● “Əgər kimsə Azərbaycanın dövlətçiliyinə xəyanət edəcəksə,

mən son damla qanıma qədər mübarizə aparacağam. Azərbaycanın dövlətçiliyinin, müstəqilliyinin keşiyində bir vətəndaş kimi də, bir prezident kimi də durmuşam, duracağam və bu gün də, hər dəqiqə, hər gün şəhid olmağa hazırım”.

- “Əminəm ki, müharibə heç vaxt, heç bir xalqa xoşbəxtlik gətirməmişdir”.

- “Uzun və çətin nizamasalma prosesi gedişində Azərbaycan hökuməti münafiqşənin dincliklə aradan qaldırılmasına çalışaraq və maksimum çeviklik və konstruktivizm nümayiş etdirərək, qan tökülməsini dayandırmaq və danışıqların möhkəm əsasını yaratmaq yollarının gərgin axtarışını aparmışdır. Lakin Ermənistanın dünya birliyi və Azərbaycan qarşısında öz öhdəliklərini kobudcasına pozması sülh söylərimizi boşa çıxarır...”

Təcavüzkarın cilovlanmasına, qan tökülməsinin dayandırılmasına və işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin azad edilməsinə yönəldilmiş təxirəsalınmaz tədbirlər gərəkdir.

Deyilənlərlə əlaqədar Təhlükəsizlik Şurasının dərhal çağırılmasını xahiş edirəm” (26 iyul 1993-cü il, BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə və Baş katibinə göndərdiyi məktubdan).

- “Gərək hər bir vətəndaş... öz ana dilinə görə milli qürur hissi keçirsin, azərbaycanlı olması ilə fəxr etsin. Bəzən keçmişdə olduğu kimi, gedib deməsin ki, “mən rusdilli azərbaycanlıyam”, yaxud da “tamam azərbaycanlı deyiləm, filanam”. Belələri bizim sıralarımızdan çıxarılmalıdır. Hər bir azərbaycanlı rus dilini, ingilis dilini, başqa dilləri mükəmməl bilərək, ondan istifadə edərsə, o öz doğma Azərbaycan dilinə diqqətini və hörmətini azaltmamalıdır. Əksinə, öz doğma dilini daha da mükəmməl bilməli və ona daim hörmət etməlidir”.

- “Milli-mənəvi dəyərimiz bizim ana dilimizdir, bizim adət-ənənələrimizdir, ...bizim mənəvi-əxlaqi mentalitetimizdir”.

- “Azərbaycan xalqı müstəmləkəçilik zülmü altında nə qədər yaşayıbdır. Azərbaycan xalqı cürbəcür hökmdarların əlində olubdur, tarix boyu nə qədər əziyyətlər çəkibdir. Ancaq dilini də, dinini də, adət-ənənələrini də, öz mənəvi-əxlaqi mentalitetini, bütün əxlaqi normalarının

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

hamısını saxlayıbdır. Bu bizim milli ideologiyamızın bir istiqamətidir”.

- “Bu dövləti biz qurduq, biz də yaşadacağıq”.
- “İntellektual resurslar və texnologiyalar ölkənin inkişafı üçün əsas şərtlərdən biridir”.

Eskudero (ABŞ-ın Azərbaycandakı keçmiş səfiri):

“Heydər Əliyev tükənməz enerji mənbəyi, möcüzə idi. Bəzən gecə saat 1-2-də zəng edir, məni öz ofisinə çağırırdı. O vaxt mən yatırdım, amma durub çağırışa gedirdim, 1-2 saat bir yerdə işləyirdik...”.

Frensis Fukuyama:

“Bəşəriyyətin sonuncu qarşılıqlılaşması islam və xristian dünyası arasında olacaq” (“Tarixin sonu” əsərindən).

Mahathir Məhəmməd (Malayziyanın keçmiş Baş naziri):

“Yüksək inkişafa nail olmaq yüksək təhsilli, intellektli nəslin formalaşdırılmasından keçir”.

Karl Marks:

“Человечество, смесь, расстается со своим прошлым”.

Uinston Çörçill (İngiltərə Birləşmiş Krallığının keçmiş Baş naziri):

“...Dövləti diktatura rejimi ilə idarə etmək ac şiri minməyə bənzəyir, belindən ənsən, parçalanacaqsan, amma getdikcə daha da acan və hirsələnən şirlə haraya qədər getmək olar?”

Müəllifdən:

- Heydər Əliyev həmişə siyasətin atəş xəttindən keçib.
- Heydər Əliyev daxili və beynəlxalq siyasəti gerçəklər üzərində quran ən böyük siyasətçilərdən biridir.
- Təbiət-cəmiyyət-insan və insan-cəmiyyət-bəşəriyyət sistemlərində inkişafın saxlanması qanunları fəaliyyət göstərir. Hələlik elmdə bu qanunların çox cüzi törəmələri öyrənilib.

Dünyanın gələcəyi isə həmin qanunların dərinə öyrənilməsindən və istifadə olunmasından asılıdır. Bəşəriyyəti bu asılılıqdan dərin zəka və intellektual səviyyəli alimlər qurtara biləcək.

● İnsanın ən böyük qələbəsi özünün nəfsinə və səbirsizliyinə qalib gəlməsidir.

- İnsanın ən böyük məğlubiyyəti vaxtını hədəf yerə itirməsi, heç

kəsin köməyinə çatmamasıdır.

- 1990-cı ilin əvvəllərində Azərbaycanı bir dövlət kimi məhv olmaqdan kimsə qurtarmalı idi. Bu şəxs Heydər Əlirza oğlu Əliyev oldu. O, Azərbaycan xalqına ləyaqətlə xidmət edib dünyasını dəyişdi. Gələcək nəsillər üçün dərin elmi irs yaratdı.

- Siyasətlə məşğul olan şəxsiyyətlər həmişə iki sual arasında olublar: hakimiyyət, insan ambisiyası, yaxud xalq?

Heydər Əliyev ikincini – xalqı əsas götürüb. Ondan əvvəlkilərin və SSRİ dövründə özündən sonra hakimiyyətə gələnlərin əksəriyyəti hakimiyyəti, insan ambisiyasını amal kimi seçiblər.

- Heydər Əliyev keçmiş Sosializm Birliyi və SSRİ xalqlarının tarixi inkişaf yolunun istiqamətini dəyişən ən böyük siyasi xadimlərdən, tarixi şəxsiyyətlərdən biridir.

- Azad seçim (din, məşğuliyyət, peşə, inam, əqidə, həyat tərzini və s.) hər insanın haqqı və hüququdur.

- Ürəyin mahiyyəti sevməkdir. Hər şeyi, hər kəsi sevmək insan ürəyinin istəyidir. Oğlan-qız sevgi münasibətləri də bu istəyin bir hissəsi, kiçik detalıdır. Varlığı sevmək, Tanrını sevmək sevginin yüksək mərhələsidir.

- Dünya cəmiyyətlərinin, dövlət və hökumətlərin yenidən, düzgün və ədalətli qurulmasına ehtiyac var.

- Hindistanın ingilis müstəmləkəçiliyindən qurtuluşunun müəllifi Mahatma Qandi Lev Tolstoyu, Afrikanın Avropa müstəmləkəçiliyindən azad edilməsinin müəllifi Kinq Mahatma Qandini öz müəllimi kimi qəbul etməsinin nəticəsidir ki, onlar XX əsrin ortalarında dünyanın xilaskar tarixi şəxsiyyətləri sırasına daxil oldular.

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqını özünün müəllimi kimi qəbul etməsinin nəticəsidir ki, XX əsrin sonları, XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanı məhv olmaqdan qurtardığına görə dünyanın xilaskar tarixi şəxsiyyətləri sırasına yazıldı.

- Təkcə milli dəyərlərə arxalanmaqla intellektual səviyyəni müasirləşdirmək olmaz, bunlarla bərabər hamının məqbul saydığı ümumi ortaq dünyəvi dəyərlərə də söykənmək lazımdır.

Təzadlar: a) kimi ölkə torpaqlarına qan töküb onu qoruyur, kimsə ölkə torpaqlarını satır, var-dövlət toplayır.

b) keçən əsrin ortalarından dünya dövlətləri iqtisadi-sosial inkişafına görə üç qrupa bölündü: inkişaf etmiş imperialist dövlətlər, SSRİ və Sosializm Birliyi ölkələri, geridə qalmış – inkişaf etməkdə olan ölkələr. Bu gün mənzərə əsaslı şəkildə dəyişib. Dünya dövlətləri indi başqa kriteriyalara görə qruplaşır. Nüfuz dairəsi məsələsi kəskinləşib.

Dünya hərbi gücə görə də üç qrupa bölünmüşdü: NATO və onun tərəfdarları; Varşava Müqaviləsi Birliyi; hərbi cəhətdən zəif, bloklara qoşulmayan, bitərəf ölkələr. Artıq bu qrupların konfigurasiyası da əsaslı şəkildə dəyişib. Hərbi ittifaqlar həm bir-biriləri, həm də ayrı-ayrılıqda bütün dövlətlər üçün təhlükə mənbəyidir.

- Dünya sivilizasiyası ilə iqlimin tarazlığı saxlanmalı, qorunmalıdır. Hava, su, torpaq, bütün ətraf mühit və Yer atmosferi həmişə təmiz, yüksək keyfiyyətli olmalıdır. Tullantısız mühit uğrunda hamı çalışmalıdır.

- Mənəvi-ictimai, elmi-pedaqoji inkişafı zənginləşdirmək məqsədi ilə türk dünyası alimlərindən ibarət “İnkişafın Vahid İdeya Fondu (TDAİF)” yaratmaq vacibdir.

- Elmi yalnız xeyirli işlərə sərf etmək lazımdır. İnsanlarla münasibət qura bilmək, cəmiyyətdaxili münasibətlərə hörmət etmək məqsədinə yönələn bilikləri (helmi) zənginləşdirmək istiqamətində axtarışlar genişləndirilməlidir.

- Siyasi qarşılıqlı münasibətlər yalnız xoş niyyət, dostluq, hörmət mövqeyindən qurularsa səmərə verə bilər, güc mövqeyindən danışmağın səmərəsi olmaz.

Ağıllı dövlət başçısı kimin tərəfindən verilməsindən asılı olmayaraq, güc mövqeyindən qoyulan siyasi tələblərə, ultimatlara görə qərar verməz.

Qarşılıqlı siyasi münasibətlərdə güc metodundan həmişə təhlükə törənə bilər.

- Siyasi partiyalar hakimiyyət uğrunda mübarizə aparanda o partiya qalib gəlir ki, xalq rejimdən ümumi narazı olan çoxluğun mənafeələrinin ifadəçisi kimi çıxış edir, ətrafına daha çox insan toplayır, narazılığı

nümayiş etdirməyi bacarır.

- Hər hansı siyasi partiyanın ölkədə hakimiyyətə gəlməsinin yeganə düzgün, normal yolu demokratik mübarizədir.

Əgər bir partiya demokratik yolla hakimiyyətə gəlibsə, lakin, özünün anormal işinə görə sosial bazasını itirirsə, mütləq xalq onun hakimiyyətinə son qoyacaq.

- Heydər Əliyevin irəli sürdüyü, cəmiyyət həyatına tətbiq etdiyi əsas nəzəriyyələrdən biri “Davamlı Kompleks İnkişaf Nəzəriyyəsi”dir.

- Bir tərəfində acından ölən, o biri tərəfində nüvə potensialı ilə öyünən dünyanın aqibəti acınacaqlı ola bilər.

- Humanist təfəkkür tərzinin əsası budur: “dünyada hər şeyin meyarı insandır”.

Humanizmin, humanist baxışların əsası, məqsədi, mənası bunlardır: insanın dəyəri, yaxşı həyatın təbiəti, doğru insan, düzgünlük, ədalət, inkişaf, rifah.

- İnsanın imkanları ilə əldə etdiklərini müqayisə etməklə, fərqi aşkara çıxarmaqla, hər şəxsiyyətin həyatının mahiyyətini müəyyənləşdirmək mümkündür. Buradan alınan elmi nəticələr əsasında böyüyən nəsillərə həyatlarını daha yaxşı, səmərəli qurmaq üçün çox dəyərli təkliflər verilə bilər. Mən bunu, “İnsan ömrünün faydalı iş əmsalının hesablanması qanunu” adlandırırım.

- Heydər Əliyev Azərbaycanın suverenliyinin və müstəqilliyinin rəmzidir. O, hüquqi, dünyəvi, demokratik, müstəqil dövlətin möhkəm əsasını qoydu və onu qoruyub saxlamağın, inkişaf etdirib gücləndirməyin strategiyasını hazırladı.

- Heydər Əliyev humanist siyasətçi olmaqla bərabər, həm də humanist ideyaların və təfəkkür sisteminin müəllifi, onun praktikaya kütləvi tətbiqinin müəllifi idi.

- İnsan, həyatı, ictimai-siyasi mühiti dəyişdikcə, özünü də dəyişir.

- Qapalı dövlət azad düşüncənin olmadığını göstəricisidir. Dövlət açıq olmalıdır ki, inkişaf edə bilsin, qloballaşma, inteqrasiya proseslərində fəallıq göstərməyi bacarsın.

- Dünya dəyərlərinə bunları daxil etmişik: sağlam ağıl və idrak;

insana qayğı, insanlığa hörmət; təmiz qida, təmiz hava və təmiz su qoruyuculuğu; dünyada əmin-amanlığın, sülhün qorunması; dövlətlərarası səmimiyyət, etimad və etibar; müharibəsiz və kütləvi qırğın silahı olmayan dünya yaratmaq cəhdi; təbiətin öyrənilməsi və böyüyən nəsillərə öyrədilməsi; dərin elm, sağlam din, təmiz mənəviyyət; zəiflərə kömək, uşaqlara qayğı, böyüklərə hörmət; Allaha, peyğəmbərlərə, ağıllı dövlət xadimlərinə, həqiqi alimlərə ehtiram, inam; insanların fiziki, bioloji və mənəvi sağlamlığının qayğısını çəkmək; maarifin, mədəniyyətin inkişafına çalışmaq; əxlaq təmizliyi uğrunda ardıcıl mübarizə aparmaq; qadın ismətinin, təbii gözəlliyinin qorunması; təbii sərvətlərdən, tarixən yaradılmış maddi və mənəvi sərvətlərdən səmərəli istifadə, israfçılığa yol verməmək; nəslı artırmaq, qoruyub saxlamaq; “güclü dövlət” anlayışını tədricən “güclü inam”, “güclü xalq” anlayışları müstəvisinə keçirmək, hər yerdə həqiqi xalq hakimiyyətinə çevirmək istiqamətində hərəkət etmək; texniki və texnoloji tərəqqi istiqamətində görülən bütün işlər; Yer kürəsinin və okeanların dərinliklərini, atmosferi, Günəş sistemi obyektlərini, kainatın quruluşunu və inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənmək fəaliyyəti; keçmiş, bu günü, gələcəyi bir-birinə bağlamaqla işlənən bütün elmi sistemlər; nəfsinə hakim olan, sağlam düşüncəli, əxlaq gözəlliyi ilə seçilən dünya insanların mənəvi birliyi; nəyə nail olmaq istədiyini dəqiq bilən və bu istiqamətdə ardıcıl fəaliyyət göstərən, məqsədə çatmağın yollarını və vasitələrini düzgün seçməyi bacaran insanların sayını artırmaq üzrə təşəbbüslər.

- Azərbaycanda azad rəqabət mühiti yaratmaq, korrupsiyaya qarşı kəskin mübarizə aparmaq, səmərəli nəzarət və hesabat sistemi yaratmaq, bütün sosial-iqtisadi sahələrdə neqativ halları aradan qaldırmaq, məmur özbaşınalıqlarına son qoymaq kimi məsələlər Heydər Əliyevin gündəlik qayğılarının bir hissəsi idi.

- Siyasətçilər hakimiyyətə gəlmək üçün xalqa çox vədlər verirlər, lakin, onların mütləq əksəriyyəti hakimiyyət istəyinə çatandan sonra ya vədlərinə əməl etmir, ya da onu bacarmırlar. Bu həqiqəti mən də çox müşahidə etmişəm.

- Yüksək meyarları əsas tutan, ədalətli qərarlar qəbul edən,

güclü siyasi iradəyə malik olan, sosial ədaləti bərqərar edən siyasi xadimlər tarixdə ən yaxşı insanlar kimi qalırlar. Heydər Əliyev belə xadimlərdən idi.

- Hüquqi, ədalətli dövlətlə elə bir ictimai-siyasi mühit yaradılmalıdır ki, insanlığazidd qüvvələr daim vahimə içində qalsın, mərhəmətli insanlar etibarlı müdafiə olunduqlarını hiss etsinlər, səksəkəsiz və rahat yaşaya bilsinlər.

- Hər işə girişmənin öz təməl fəlsəfəsi var. Bunu nəzərə almadan başlanan işin faydası çox az olar.

- Allah mənəviyyatla dərk olunur.

- Hamı mütləq həqiqətə doğru can atır.

- Kainatda, həyatda hadisələr sonsuz sayda olduğu kimi, onların səbəbləri, bu səbəblərin ardıcılığı və çoxmənalılığı da o qədər sonsuzdur. Sonsuzluqda ən ümumini seçmək ancaq müdriklərə məxsusdur.

Məsələn, yağış buluddan yağır, bulud su buxarından əmələ gəlir, suyu buxarlandıran Günəş enerjisidir, Günəş enerjisinin səbəbi onun daxilində gedən atom hissəciklərinin mürəkkəb çevrilmələridir və s.

Bu proseslərdən ən ümumi nəticə kainatda suyun dövretmə qanunudur. Suyun Günəş sistemindəki dövrəni bütün canlıların yaranma, yaşama, inkişaf etmə mənbəyidir.

Cəmiyyətdə və insan təfəkküründə də belə mürəkkəb, zəncirvari proseslər gedir. Həmin proseslər insanlığı yaşadır.

- Heydər Əliyev yeni dünyanın, Azərbaycan üçün tamamilə fərqli ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial, mənəvi mühitin fatehi oldu. Fatehlik istiqamətindəki əməli fəaliyyətinin ümumiləşdirilməsindən belə bir nəzəriyyə formalaşdırmaq mümkündür:

Baş verdiyi məkan və zamandan asılı olmayaraq yeni yaranmış ictimai-siyasi-iqtisadi mühitin möhkəmlənməsi və inkişafı yalnız tarixən yaradılmış xeyirli maddi-mənəvi dəyərlərlə, texniki-texnoloji tərəqqinin imkanlarının birləşdirilməsi əsasında mümkündür.

- Heydər Əliyev özünə hakim olan bir şəxsiyyət idi. Ona görə də onun elmi irsində *özünəhakimlik nəzəriyyəsi* formalaşmışdı.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Özünəhakimlik nəzəriyyəsinin əsasında bir sıra mühüm insani keyfiyyətlər cəmlənib. Onlardan:

özünəinam, xalqın gücünə inam, Tanrının qüdrətinə inam, ədalətin həmişə zəfər çalacağına inam, seçdiyi yolun uğurla nəticələncəyinə inam. O deyirdi: “Qələbə çalmaq başlanğıcdır, əsas iş onu qorumaq və inkişaf etdirməkdir”.

- Həyatda, dövlət quruculuğunda bir çox şeylər dəyişir, eyni zamanda, çox şeylər qalır, nəsildən-nəslə ötürülür. Qalanlar və ötürülənlər qiymətli dəyərlərdir.

- Sonsuz kainatın tam dərk olunması təmiz zəkanın imkanı xaricindədir. İnsanın Allahı, kainatı hansı səviyyədə dərk etdiyini özünün dünyagörüşü və mənəviyyəti ilə bürüzə verir.

- Fərqli mədəniyyətləri bir araya gətirmək; keçmiş, bu gün və gələcək arasında körpü, keçid yaratmaq; Avropa-Asiya coğrafiyasını və mədəni irsini dərinləndirmək, təbii zənginlikləri dərk etmək; ortaq layihələr hazırlamaq və həyata keçirmək; inkişafı və geriləməni vaxtında görmək, qiymətləndirmək, tədbir tökmək; dəyişilmiş mədəniyyətləri bilmək; gələcəyi qurmaq üçün düzgün planlaşdırma işi aparmaq; yeni dünya qurumu barədə dəyərli təkliflər vermək Heydər Əliyevin bizə verdiyi siyasi dərslərin məzmununun mahiyyətini təşkil edirdi.

Heydər Əliyevin ən böyük istək və arzularından:

- Azərbaycanla Avropa İttifaqı təsisatları arasında əməkdaşlığı gücləndirmək və inkişaf etdirmək.

- Müstəqil, suveren ölkəmizdə əsaslı islahatlar həyata keçirmək; yeni siyasi təsisatlar yaratmaq: çoxpartiyalılıq üçün imkan və hər cür şərait təmin etmək, söz və vicdan azadlığına geniş yol açmaq, vətəndaşların toplaşmaq və hadisələrə münasibət bildirmək azadlığını bərqərar etmək, internetdən azad istifadə etmək üçün mümkün olan imkanlar açmaq.

- Müstəqil Azərbaycanı kaos bataqlığından çıxarmaq, sosialist-kommunist rejimindən azad vətəndaş cəmiyyəti sisteminə keçirmək.

- Siyasi, iqtisadi, sosial və mənəvi islahatları, yüksək məsuliyyətli və yetkin milli kadr yetişdirmək üzrə islahatların kompleks şəkildə aparılmasını təmin etmək.

- Müasir, dayanıqlı, xalqın mənafeyinə münasib siyasi sistem qurmaq.
 - Xalqa məxsus sərvətlərin düzgün, ədalətli bölüşdürülməsi sistemini yaratmaq.
 - Azərbaycanı dost xalqlar, ölkənin texniki-texnoloji, iqtisadi inkişafında öz yatırımı ilə iştirak etmək istəyən bütün sərmayədarlar üçün qapıları açıq olan ölkəyə çevirmək.
 - Azərbaycanı hərtərəfli inkişaf etmiş güclü ölkələr sırasına çatdırmaq.
 - Bütün sahələrdə xalqın mənafeyini, sosial ədaləti yüksəkdə tutmaq.
- Bunlar sadəcə istəklər deyildi. Eyni zamanda ölkənin inkişafının real, həyata keçirilməsi mümkün olan yol xəritəsi, dövlətin fəaliyyət proqramı idi. Proqram uğurla yerinə yetirilməkdədir.

23. Heydər Əliyevin elmi irsində maddi və mənəvi dəyərlərə münasibət sistemi. Regional məsələlər

Heydər Əliyevin elmi irsinə məxsus olan maddi və mənəvi dəyərlərə münasibət sistemini daha aydın dərk etmək üçün əvvəlcə “münasibət”, “maddi və mənəvi dəyər” anlayışları barədə ümumi məlumat verməyi məqsəduyğun bildik.

İnsanın təbiətində, mahiyyətində və təfəkküründə varlıqlara: maddi və mənəvi dünyalara münasibət əsas amildir.

Münasibət fərdlərə məxsus olan, daim dəyişən, inkişaf edən, insanlıq zirvələrinə istiqamətlənmiş, mürəkkəb tərkibli baxışlar sistemidir.

Münasibət sisteminin tərkib hissələri bunlardır:

1) *Şəxsin özünə, öz varlığına, daxili aləminə və bu aləmdə gedən proseslərə münasibəti.* Şəxsin öz düşüncəsinə, danışığına, davranışına diqqət yetirmək, bunları qiymətləndirmək.

Özünüqiymətləndirməyin obyektiv və subyektiv formaları mövcuddur. Obyektiv forma şəxsin olduğu kimi görünməsi və tərsinə, göründüyü

kimi olması formulu çərçivəsindədir. Özünə obyektiv qiymət vermək yalnız o şəxslərə məxsusdur ki, onlar öz düşüncə və davranışlarına tənqidi yanaşmağı, qiymətləndirməyi bacarırlar. Hər gün, hər həftə, hər ay, hər il özü barədə özünə hesabat verən və hesabat əsasında bəyənilən – bəyənilməyən, xeyirli – zərərli, tam – tam olmayan şəxsi keyfiyyətlərini müəyyənləşdirən və düzgün nəticə çıxara bilən şəxslər sonrakı davranışlarını hansı istiqamətdə inkişaf etdirmək barədə də düşünəcəklər.

Şəxsin özünə verdiyi qiymətlə təmasda olduğu şəxslərin verdiyi qiymətlər arasında üst-üstə düşmələr və ya yaxınlıqlar varsa, deməli, o, hansı keyfiyyətlərini inkişaf etdirib zənginləşdirməyin və ya davranışlarına yenidən baxmağın qeydinə qalacaqdır.

Özünüqiymətləndirməyin subyektiv forması “mən nə düşünürəm, istəyim nədir, davranışım necədirsə belə də olmalıdır, düzgündür” formuluna uyğundur. Belə düşüncə sahibləri özünütəhlildən yalnız birqiymətli nəticəyə gələ bilər: mənim düşüncəm, rəftarım, davranışım düzgündür və ətrafımdakılar da mənə yalnız bu qiyməti verməyə borcludurlar. Belələrinə özünütənqid düşüncəsi, meyli olmur. Bunun da nəticəsi insanı lovğalığa, eqoizmə, özünü hamıdan üstün tutmağa doğru sürükləyir. Həyatda insan üçün ən böyük təhlükə lovğalıqdan doğur. Lovğalıq baş gicəllənməyə səbəb olur. Belələri özlərini həqiqi olduqlarından qat-qat yüksəkdə duran bir kəs hesab etdiyinə görə, ətrafdakılar tərəfindən çox aşağı keyfiyyətli adam kimi qəbul edilirlər. Bunlar münasibətlər sistemində də həmişə aşağı keyfiyyətli və ya keyfiyyətsiz hesab olunurlar.

2) *Şəxsin ailədaxili münasibəti*. Ailə cəmiyyətin ilkin və əsas forması olduğundan, onun özünəməxsus statusu, qayda-qanunu, daxili əlaqələri, özünəməxsus ziddiyyətləri, inkişaf istiqamətləri, xarici aləmlə (mikro və makro) qarşılıqlı münasibətləri, iqtisadi-sosial, mədəni-mənəvi problemləri və prinsipləri var. Ailənin üzvü olan hər adam bütün bu xüsusiyyətləri və prinsipləri gözləməyə borcludur. Ailə üzvünün hər biri bu kiçik cəmiyyətdə özünün real yerini bilməli, öhdəsinə düşən funksiyaları ləyaqətlə yerinə yetirməlidir. Ailənin inkişafına, tərəqqisinə,

ətraf aləmlə xoş münasibətlər qurulmasına, dolanacaq şəraitinin daim yaxşılaşmasına, ailənin bəyənən adət-ənənələrinin qorunmasına və zənginləşdirilməsinə öz köməyini göstərməlidir. Ailə üzvləri arasında səmimiyyət, sədaqət, qarşılıqlı hörmət, qarşılıqlı güzəşt, qayğıkeşlik, birgə çalışmaq, qazanılmış nemətlərdən ləyaqətlə istifadə etmək, fiziki və mənəvi sağlamlığın qorunmasında nümunəyə çevrilmək müqəddəs borc hesab olunmalıdır.

Ailənin möhkəmliyi, sağlamlığı, rifahının yüksəkliyi ailə münasibətlərinin necə qurulub inkişaf etdirilməsindən bilavasitə asılıdır.

Ailə bir nizam tərəzidir. Ailənin yaşayış daim inkişaf etməsi bu tərəzinin dəqiqliyindən asılıdır.

Müəyyən səbəblərdən tərəzidəki tarazlığın pozulması ailədə ziddiyyətlərin yaranıb dərinləşməsi və ya tamam dağılması ilə nəticələnir. Buna görədir ki, ailə tarixən yaranıb formalaşmış müqəddəs varlıqlardan biri hesab olunur. Ailə yoxdursa, insan inkişafı, cəmiyyətin varlığı da yoxdur. Ailə üzvlərinin hər biri onun müqəddəsliyini dərk etməli və çalışmalıdır ki, bu gözəl neməti nəsil-dən-nəsilə ötürülə bilsin.

3) *Qohumlararası, ocaq, nəsil daxili münasibətlər*: Qohum-əqrəba, nəsil eyni vaxtda bir neçə, bəzən yüzlərlə ailələr birliyi. Qohum ailələrin hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə yanaşı, bunların hamısına aid olan ümumi cəhətlər də çoxdur. Ona görə də qohum, ailələrarası münasibətlərin qurulmasında həmin ümumi cəhətlər, prinsiplər əsas götürülür. Nəsilin adını yaxşılar sırasında saxlayan, ona şərəf, ad-san qazandırmış adət-ənənələrə, prinsiplərə riayət etmək, bura daxil olan fərdi ailələrin müqəddəs borcu sayılır. Nəslin aparıcı, nüfuzlu, geniş dünyagörüşlü, dərin zəkali şəxslərin onun yüksək adının saxlanması ilə bərabər, daxili ziddiyyətlərin, anlaşılmazlığın ədalətlə həllinə, dövrün yaratdığı real imkanlardan düzgün istifadə etməklə daim inkişafına təkanverici qüvvə hesab olunur.

Nəsilə ağsaqqala və ağbirçəyə hörmət, körpələrə qayğı, az imkanlılara maddi yardım, düz yolla, halallıqla qazanıb dolanmaq kimi həyati əhəmiyyətli prinsiplər həmişə hər kəsin müqəddəs borcu hesab olunur. Nəsilin adına ləkə gətirə biləcək istənilən mənfi

davranışın qarşısını dərhal almaq tədbirləri görülür. Sağlam ailələr birliyindən sağlam nəsil formalaşdırmaq prosesi ali məqsəd sayılır.

Nəsildən olan bir nəfərin nanəcib, insanlıqazidd hərəkəti bütün nəsil üçün ləkə kimi qiymətləndirilir, bura daxil olan hər bir insanın məsuliyyəti qat-qat artır. Qohumlararası mehriban münasibətlər, nəsilin başqa nəsillərlə sağlam münasibətlərin qurulmasına şərait və imkan yaradır.

4) *Qonşularla və mikroməhəllədaxili münasibətlər.* Mənzil və məhəllə qonşuluğu tarixən formalaşmış ictimai birgəyaşayış formalarından biridir. Belə mikro ictimai mühit bütün yaşayış yerlərində: çoxmənzilli uca binalarda, kənd və qəsəbələrdə, şəhərlərdə mövcuddur. Əslində insanlararası, ailələrarası münasibətlərin əsasları belə ictimai birgəyaşayış mühitində yaranır, inkişaf edir.

Qonşulararası, məhəllədaxili münasibətlərin arzuolunan istiqamətdə inkişafının bir çox şərtləri və prinsipləri var. Bura daxildir:

- Qonşuluqda, məhəllədə məskunlaşmış ailələrdə milli, dini, peşə, yaşayış tərzini, yaş müxtəlifliyindən yarana bilən anlaşılmazlıqların səbirlə, qarşılıqlı anlaşma və hörmət əsasında aradan qaldırılmasına çalışmaq.

İki şəxs, iki qonşu arasında, yaxud məhəllə daxilində kiçik bir narazılıq, inciklik yaranıbsa onu şişirdib münaqişəyə çevirməmək gərəkdir. Çünki, münaqişə böyüyə, dava-dalaşa, mini müharibəyə çevrilə bilər. Müharibə isə günahsız insanların ölümü, bir sıra məhdudiyətlərlə, əbədi düşmənçiliklə nəticələnər.

Təəssüf ki, böyük iki yolun: ədalət, mehriban, dinc, rahat yaşayış yolunun və məhəllə, qonşu davalarının, qırğınlarının hər ikisinin şahidi oluruq.

Qonşuların, məhəllə adamlarının, kənd və şəhər icmalarının, ölkədaxili birgə dinc yanaşı yaşaması mühitin formalaşması üç əsas qanunla tənzimlənə bilər.

Birinci, tarixən dinc, mehriban, qarşılıqlı hörmət mühitində yaranmış, hamı tərəfindən bəyənilən, yazılmamış, lakin bir adət-ənənə halına keçmiş, ağsaqqallar tərəfindən tənzimlənə bilən əxlaq və

mənəviyyat qanunları.

İkinci, xalq referendumu yolu ilə qəbul olunmuş əsas qanun –Konstitusiya və bunun əsasında dövlətin qanunverici orqanı tərəfindən qəbul edilmiş qanunlar, dövlət başçısının fərman və sərəncamları, hökumətin qərarları. Bunların hamısı ölkədə yaşayan bütün insanlar tərəfindən icbari qaydada yerinə yetirilməlidir. Onlardan hər hansı birinə riayət etməyən şəxslər üçün müxtəlif növ cəzalar nəzərdə tutulmuşdur.

Üçüncü, Tanrının qoyduğu qanunlardır. Bunların bir çoxu ilahi kitablarında öz əksini tapmış, bir qismi xüsusilə təbiətə, kainata aid olan qanunlar isə sahə elmləri (astronomiya, fizika, kimya, biologiya, geologiya, okeanologiya və b.) vasitəsilə aşkara çıxarılır. Sonsuz kainatda sonsuz sayda qanunlar, qanunauyğunluqlar var ki, indiyə qədər bunların yalnız cüzi bir hissəsi aşkarlanmışdı.

Təbiət-insan münasibətləri yalnız təbiət qanunlarının dərk olunması və bunlardan düzgün istifadə etmək yolu ilə normal tənzimlənə bilər.

Birinci və ikinci növ qanunlar dəyişəndir. Konkret hadisələrdən, ictimai-siyasi-iqtisadi proseslərdən, eləcə də dövlətçiliyin vəziyyətindən, dövlət başçılarının əsaslandığı zərurətdən asılı olaraq, bu qanunlarda, xüsusilə də ikinci növ qanunlarda qismən və ya əsaslı dəyişmələr aparılır.

Tanrı qanunları isə dəyişməzdir. Bu qanunları aşkar edən elmlər mütləq həqiqətləri olduğu kimi üzə çıxara bilmədiyindən, bunlar dəyişə bilər, mütləq həqiqətlərə yaxınlaşmağa doğru tədricən inkişaf edir.

Sabit, sakit, inkişaf edən cəmiyyət qurmaq istəyi yalnız bu üç növ qanuna riayət olunmaqla reallığa çevrilə bilər.

Qanunları bilmədən, onlara normal riayət etmək mümkün olmur. Zorakılıqların mənbəyi olan biliksizlik insan və cəmiyyət inkişafının bütün mərhələlərində öz mənfi təsirlərini göstərmişdir. Müasir dövrdə dövlətlərin sərt tədbirləri cəmiyyət daxilində qanunçuluğun pozulması hallarının qarşısının vaxtında alınması, əmin-amanlığın qorunması məcburiyyətindən yaranır. “Dövlət zorakılığı” adlandırılan sərt tədbirlərə əl atılmasını istəməyən hər kəs hər üç növ qanunları bilməklə bərabər, onlara əməl etmək vərdişinə də yiyələnəməlidir.

Belə bir müdrik misal var: “Özün istədiyini qonşu ilə mehriban

yaşamaq hünər deyil, gərək Tanrı verən qonşu ilə də mehriban yaşamağı bacarasan”.

Bu müdrik formula bir məhəllə, şəhər, ölkə daxilində deyil, dövlətlərarası, xüsusilə də qonşu dövlətlərarası münasibətlərin qurulmasının elmi əsasını təşkil etməlidir. Hər fərdin, ailənin, bütün insanların, dövlət rəhbərlərinin şüurunda bu formula dərin kök salmayınca, davranışlarını bu tələbə uyğun qurmayınca münaqişələr, müharibələr, qırğınlar davam edəcəkdir.

5) *Dövlət-fərd, dövlət-ailə münasibətləri*. Dövlətin hər bir vətəndaş qarşısında öhdəlikləri olduğu kimi, hər bir vətəndaşın da dövlət qarşısında öhdəlikləri var. Qarşılıqlı münasibətlər həmin öhdəliklərin yerinə yetirilməsi səviyyəsi və keyfiyyəti əsasında qurulur. Hüquqlar və vəzifələr bir yerdə dərk edilir, əməl olunur. Belə olan halda dövlət - fərd münasibətləri normal qurulur. Qarşılıqlı inam formalaşır, qarşılıqlı hörmət yaranır. Tərəflərdən biri öhdəliyə kifayət qədər əməl etmirsə, inam azalır, narahatlıq, narazılıq yaranır. Bu vəziyyət isə həm dövlətin, həm də vətəndaşların narahatlığına səbəb olur. Odur ki, hər iki tərəf bütün tədbirlərində, münasibətlərin qurulmasında ədalət prinsipini əsas götürməlidir.

Dövlət-ailə münasibətləri yalnız “kiçik dövlət”lə (ailə) böyük dövlət (Milli Dövlət) münasibətləri prinsiplərinə uyğun qurulduğu halda cəmiyyətin inkişafı arzuolunan istiqamətdə gedəcək. Əslində dövlətin həyata keçirdiyi bütün iqtisadi-sosial tədbirlər dövlət-ailə münasibətlərinin normal qurulmasına xidmət deməkdir.

Güclü şəxsiyyətlər güclü ailələrin, güclü ailələr güclü dövlətin qurucularıdır.

6) *Dövlətlərarası münasibətlər*. Yer kürəsində mövcud olan 200-ə qədər (hələ də yeni-yeni dövlətlərin yaranması prosesi davam edir) dövlətin hər biri özünün varlığını, nüfuzunu, xalqının təhlükəsizliyini və rifahını qorumağı, bunları inkişaf etdirməyi özünün əsas məqsədi, vəzifəsi, borcu hesab edir. Bu məqsədə çatmaq üçün də yollar, vasitələr, prinsiplər seçir. Həm ölkəsi daxilində, həm də qonşuları və dünya dövlətlərinin hər biri ilə münasibətlər qurmağa çalışır.

Bir sıra beynəlxalq təşkilatların yaradılması da dövlətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsinə xidmət göstərir.

Qarşılıqlı münasibətlərinə görə müasir dövlətləri üç nisbi qrupa bölmək mümkündür: aralarında dostluq münasibəti olan dövlətlər, münasibətləri düşmənçilik səviyyəsində olan dövlətlər, zəif və ya tam neytral münasibətli dövlətlər. Tarixi hadisələrdən, müəyyən səbəblərdən asılı olaraq, dövlətlərarası münasibətlər dəyişən xarakterlidir. Belə ki, dünən bir-birini düşmən sayan dövlətlər bu gün düşmənçiliyi atır, dostluq münasibətinə keçirlər və əksinə, mehriban qonşuluq, dostluq edən dövlətlər, bir-birinə qənim kəsilir, düşmən mövqeyə keçirlər.

Dövlətlərarası münasibətlərin normal saxlanmasını şərtləndirən bir neçə universal prinsip var: Bir-birinin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü tanımaq, hörmət və rəğbət bəsləmək; bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq, tərəflərin mənafe ümumiliyinə, qarşılıqlı inkişaf tendensiyasına, daxili imkanlarına uyğun olan iqtisadi, sosial, siyasi, mədəni əlaqələr yaratmaq, geniş sahələri əhatə edən ticarət əlaqələri qurmaq; sülhün, əmin-amanlığın, insan haqlarının qorunmasında eyni məsuliyyətlə əməkdaşlıq etmək; insanlığın, cəmiyyətin, dövlətlərin əleyhinə, zərərinə yönəlmiş hadisələrin: insan alverinin, qaçaqçılığın, psixotrop maddələrin, kütləvi xəstəliklərə və isan tələfatına səbəb ola bilən maddə və kimyəvi elementlərin, nüvə materiallarının dövriyyəsinin, terrorun, hər cür müharibənin, o cümlədən müxtəlif bölgələrdə daim baş verən məhəlli müharibələrinin qarşısını almaq işində əlbirlik; aralarında münaqişə yaranmış dövlətlər arasında barışıqlıq yaratmaq məqsədilə vasitəçilik təşəbbüsü göstərərək, münaqişənin dinc, sülh yolu ilə həllinə çalışmaq; təbii fəlakətlərin nəticələrini aradan qaldırmaq işinə fəal surətdə qoşulmaq, yardım əli uzatmaq; kütləvi qırğın silahlarının istehsalının, sınaqdan keçirilməsinin, yayılmasının və tətbiqinin məhdudlaşdırılması və təcridən ləğv edilməsi tələbinin tam həllinə qədər ardıcıl fəaliyyət göstərmək, müdafiəsində durmaq.

“Kütləvi qırğın silahsız, ekoloji təmiz dünya” devizi altında bütün dövlətləri, millətləri və xalqları birliyə çağıran çox təsirli tədbirlər silsiləsi də insanlar və dövlətlərarası münasibətlərin yaxşılığa doğru

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

dəyişməsinə müsbət təsir göstərə bilər.

Bu gün elə nüvə dövlətləri var ki, könlü istəyən ölkəni və ya onun bir hissəsini özlərinin “ həyatı əhəmiyyətli maraq dairəsi” elan edir, xarici siyasətini bu istiqamətdə qurur. Bu zaman qarşı tərəfin istəyi isə onları heç maraqlandırmır da.

Konkret bir misal. Rusiyanın keçmiş prezidenti (o eyni zamanda SSRİ-nin dağılmasında, millətlərarası qırğının yaranmasında da fəal iştirak etmişdi) Boris Nikolayeviç Yeltsin ABŞ-in keçmiş prezidenti Bill Klintonu 12 iyul 1997-ci ildə göndərdiyi gizli məktubda yazmışdır: “Əziz Bill, bizim ölkələrimiz arasında praktikada mövcud olan və qarşılıqlı etimada əsaslanan münasibətlərdən çıxış edərək Zaqafqaziya da mövcud olan problemlər haqda bəhs etmək istəyirəm. Tarixən belə olub ki, bu regionda Rusiyanın həyatı əhəmiyyətli maraqları var... Eduard Şevardnadze Abxaziya məsələsini güc yolu ilə həll etməyə çalışır, regiondakı sülhməramlıların abxaz qüvvələrini geri oturtmasını və qaçqınların qayıtmasını təmin etməyini istəyir... Biz buna gedə bilmərik... Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında isə bizim ölkələrimiz arasında yaxşı anlaşma var. Bu məsələ Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin Moskvaya bir neçə gün əvvəl səfəri zamanı diqqət mərkəzində idi. Söhbət əlbəttə asan keçmədi...” Borisin məktubunda belə bir ikibaşlı cümlə də var: “...münaqişə tərəfləri bu üç nəhəng dövlətin (Rusiya, ABŞ, Fransa nəzərdə tutulur - Z.Q.) nəfəslərini hər an öz boyunlarının ardında hiss etsinlər...”

Göründüyü kimi, kütləvi qırğın silahlı “nəhənglər” özlərindən “kiçik” dövlətlərə öz güclərini bu gün də nümayiş etdirməyə çalışırlar. Bunlar tarixən regionlarda münaqişə yaratmaq, sonra bunları “söndürmək” üçün uğursuz yollar axtaran dövlətlər kimi, münaqişəsiz dünya qurmağı ağıllarına belə gətirmək fikrində deyillər. Görünür, onlar çərəyi bu yollar qazanmağı tarixi xidmət sayırlar. Görünür, bu da imperiyaların “parçala hökmranlıq et!” qanunauyğunluğundan törəyən bir ideyadır və onların ömürlərinin uzadılması istəyinə uyğundur.

“Super dövlətlər”in belə iddiaları əlbəttə, qonşuluq münasibətlərinin səmimiyyətinə inamı, etibarını azaldır.

7) *Dövlət-din münasibətləri*. İnsanların azad, normal ictimai-iqtisadi mühitdə yaşayıb işləməsində dövlətlə dinin münasibətlərinin necə, hansı əsaslar üzərində, nə səviyyədə qurulmasından çox asılıdır. Dinin dövlət işlərinə, o cümlədən siyasi proseslərə qarışması, dövlətin əsas qanunu olan Konstitusiyaya və bunun əsasında qəbul edilmiş qanunlara zidd hərəkətlərə yol verməsi normal münasibətlərin formalaşmasına imkan verməz. Bunun kimi də, dövlətin din məsələlərinə qarışması yolverilməzdir.

Dinlər insanların, insan qruplarının, millətlərin və xalqların mənəviyyatının formalaşmasının tarixən əsas mənbələrindən biri olmuşdur. Dövlətin də borcu insan amilinin inkişafına kömək etməkdən ibarətdir. İnsanlığın inkişafında, fərdlərin təhlükəsizliyinin və normal yaşayış səviyyəsinin təmin olunmasında hər iki vasitə: din və dövlət məsuliyyət daşıyır. Ona görə onların qarşılıqlı münasibəti elə bir yüksək səviyyədə qurulmalıdır ki, həmin insanların rahatlığı təmin olunsun, həm də onların dövlətə və dinə inamları daim möhkəmlənsin.

Dövlət-din münasibətlərinin düzgün qurulmasında milli-mənəvi dəyərlərə və tarixi-dini abidələrə qayğı göstərmək, din xadimləri ilə dövlət xadimlərinin qarşılıqlı hörmət bəsləməsi mühüm şərtlərdəndir.

Normal dövlət-din münasibətlərinin mövcud olması vətəndaş həmrəyliyi bərqərar edilməsi üçün də çox əhəmiyyətli məsələdir.

İnsan haqlarının və hüquqlarının qorunması, azadlığının təmin edilməsi, demokratik mühitin yaranması və davamlılığının təmin edilməsi problemi hər iki təsir və idarəetmə mərkəzinin – dövlətin və dinin öz funksiyalarını düzgün yerinə yetirmələrindən çox asılıdır. Dövlətlə dini bir müstəviyə yerləşdirmək, yaxud onları qarşı-qarşıya qoymaq cəmiyyətdə yalnız problemlər yaranmasına səbəb olur.

Din, dövlət və insan münasibətlərinə dinin siyasətləşdirilməsi qədər zərbə vuran, milli və dini zəmində qarşıdurmalar, kütləvi iğtişaşlar yaradan, qırğınlara, təcavüzə səbəb olan ikinci bir belanı təsəvvür etmək çətindir. XIV-XV əsrlərdəki xaç yürüşləri dediyimizə sübutdur. Belə qarşıdurmalar heç vaxt səngiməyib.

XXI əsrə keçid dövründə bu cür hallar müxtəlif ölkələrdə yenidən

baş qaldırmaqdadır. Dövlətlə dinin, eləcə də müxtəlif dinlərin qarşı-qarşıya qoyulması Rusiyada, Avropanın bir çox ölkələrində xüsusilə təhlükə mənbəyinə çevrilməkdədir. Ağıllı dövlət başçıları, din xadimləri dövlət-din və dinlərarası qarşıdurmalara imkan vermir, bu cür hallar baş verdikdə vaxtında qarşısını alırlar. Heydər Əliyev bu cəhətdən çox nadir dövlət başçısı hesab olunur. O, heç vaxt qarşıdurmalara şərait yaranmasına imkan verməzdi. Bütün dinlərə hörmətlə yanaşırdı, islam dininin zəngin mənəvi dəyər olduğunu bəyan edirdi.

Məlum olduğu kimi, İslam-mənəvi-etik təlim, İnsan-Allah, Xalq-məxluq münasibətlərini tənzimləyən mükəmməl bir dindir. İslam dini - insanları mənəvi kamilliyə, saflığa, düz yola – haqq yoluna, təmizliyə, əxlaqi keyfiyyətlərini daim təkmilləşdirməyə, zənginləşdirməyə və inkişaf etdirməyə xidmət göstərən dindir.

İslam peyğəmbəri Məhəmməd öz vəzifəsini insanlara anlatmaq üçün belə buyurmuşdu: “Mən insanların əxlaqi gözəlliklərini kamilləşdirmək üçün göndərilmişəm”.

Nəfsin təmizlənməsi, ruhun saflaşdırılması, insanlığın daim inkişafı, insanlığa zidd olan bütün təzahürlərin həyatdan silinməsi kimi bəşəri problemlər islamın əsas mahiyyətini təşkil edir. İslamın buyurduğu vacib əməllər: namaz, oruc, həcc, xums-zəkat, qurban və digər fəaliyyətlərin icrası da onun mahiyyətinin dərinə, ictimai intizamına xidmət göstərir.

İslamın mahiyyətini tam əks etdirən kitab-Quran bütövlükdə insanların əxlaqi keyfiyyətlərinin yüksəlməsinə, daxili aləminin təmizliyinin bərqərar edilməsinə yönəlir və konkret olaraq: yalan danışmamağı, nəfsini öldürməyi, oğurluq etməməyi, paxıllığı ürəyindən çıxarmağı, təkəbbürdən əl çəkməyi və lovğalığa yol verməməyi, başqalarına böhtan atmamağı məsləhət görür; təvazökarlığa, doğruculuğa, faydalı işlərlə məşğul olmağa, böyüklərə hörmət və uşaqlara rəğbətlə yanaşmağa, ehtiyacı olanlara əl tutmağa və digər gözəl əməllərə dəvət edir.

Mənəvi təkamül islamın əsas məqsədi olmuşdu. Bu məqsəd ilk dövrlərdə nəzəriyyə hesab olunmuşdusa, artıq minilliklərin təcrübəsi göstərdi ki, tamamilə həyatı, praktik əhəmiyyətli, özünü doğrultmuş,

reallaşmış nəzəriyyədir.

Son məlumatlara görə təkcə ABŞ-da hər il 200000-dən çox qeyri-islam dininə mənsub olan insan islama gəlir. Bu proses Avropanın bütün ölkələrində müşahidə edilir. Ona görə də “İslam nəzəriyyəsi və təcrübəsi” mövzusunun dərin elmi araşdırılmasını aktual problem kimi qəbul etməliyik.

İnsanların dini əqidə seçimi sərbəstdir, hər kəs istədiyi dini inamı seçə, onun tələblərinə və prinsiplərinə əməl edə bilər.

Yeniyyətlər, gənclər adətən ata-anasının dini görüşlərinin də varisi olurlar.

Azərbaycan dövləti dünyəvi dövlətdir, din dövlətdən ayrılır. Azərbaycanlıların dini inamı islam dinidir. Ona görə də böyüyən nəsillər bu dinin daşıyıcıları kimi yetişirlər.

Heydər Əliyev islam dininə dərin hörmət və inamı ifadə etməklə yanaşı, islamın siyasətləşdirilməsinin, siyasiləşmiş islamın, islamda radikalçılığın, islamçılıq pərdəsi arxasında silahlı qruplaşmalar yaratmağın qəti əleyhinə olmuş, islamazidd olan belə qüvvələrə qarşı daim mübarizə aparmışdır.

Heydər Əliyevin elmi irsində dini dözümlülük, dinlərarası universal prinsiplərə hörmət, tolerantlıq xüsusi yer tutur. Biz bu məsələ barəsində Ulu Öndərin anadan olmasının 85 illiyinə həsr etdiyim “İdeologiya və mənəviyyət” monoqrafiyasında geniş yer vermişik. Ona görə burada ancaq bunları xatırlatmaqla kifayətləninəm.

Dəyərlərin mahiyyəti barədə.

Dəyərlər iki növdür: maddi dəyərlər, mənəvi dəyərlər. Maddi dəyərlər də iki cürdür: insanlardan asılı olmayaraq Yer kürəsindəki bütün sərvətlər: torpaq, su (bulaqlar, çaylar, göllər, dənizlər və okeanlar, atmosferdə toplanan buxar), hava, mineral yataqlar, meşələr, canlılar (heyvanlar, bitkilər), dağlar, dərələr, kimyəvi elementlər, birləşmələr.

“Qafqaz evi”, “Vahid Qafqaz” anlayışları SSRİ-nin dağılması ərəfəsində yarandı və ildən-ilə aktuallaşdı. Çeçenistan, onun ardınca İncuşetiya, Şimali Qafqaz, Dağıstan prosesi sürətləndirməyə çalışdı. Rusiya isə əksinə, imperiya “parçala hökmranlıq et” fəlsəfəsini

qoruyub saxlamağa çalışdı. Əvvəl təbliğatı gücləndirdilər, bu bir nəticə verməyəndə hədə-qorxuya başladılar. Əfqanıstan döyüşlərində möhkəmlənmiş Çeçenistanın ilk prezidenti, güclü şəxsiyyət olan Cövhər Dudayev geri çəkilmədi. Nəhayət, Putinin fitvası əsasında Çeçenistanda Rusiya müharibəni dərinləşdirdi, minlərlə günahsız insanlar, o cümlədən uşaqlar, gənclər, ahıllar, qadınlar qətlə yetirildi. Çeçenistan ərazisində qan su yerinə axıdıldı. C.Dudayev kimi Əfqanıstanda qəhrəman olmuş digər generallar da öz növbəsində, Rusiyanın azgın generallarının güllələrinə sinə gərdi, onlara tabe olmadı. Əvvəllər bir qədər müşahidəçi rolunda çıxış edən Dağıstan son illərdə Rusiya işğalçılarına qarşı qəti döyüşlərə başladı.

Rusiyanın dəstəyi, erməni separatçılarının əli ilə Azərbaycan-Ermənistan arasında elan olunmamış müharibə başladı, Qarabağ işğal altına alındı. Gürcüstana Abxaziya, sonradan Cənubi Osetiya problemi yaradıldı, Rusiya Gürcüstanı tam işğal altına almaq üçün ora açıq müharibə elədi. Güclü Qərb dövlətlərinin, xüsusilə ABŞ-ın, NATO-nun işə müdaxiləsi rusların işğalçılıq istəyini gözündə qoydu. Ermənistan isə əsrlər boyu olduğu kimi, indi də Rusiyanın sadıq nöqəri kimi, qonşularının əleyhinə hər cür əclaflığa qol qoyur, Qafqazda kiçik müstəqil dövlətlərin yaranmasının və bu dövlətlərin vahid güclü dövlətlər birliyinin qurulmasının qəti əleyhinə iş aparır.

Bütün bunlara baxmayaraq, “Qafqaz evi”nin və “Vahid Qafqaz”ın gec-tez yaranacağı prosesinin qarşısı alınmazdır. Müasir dünyanın gedişi də buna əsas verir. Əgər Qafqaz birliyi olmayacaqsa, istənilən işğalçı dövlətlərin əsarətindən bu kiçik ölkələrin xilas olmayacaq. Eləcə də, millətlərarası münafişəyə son qoyulmayacaq. Rus generalları, siyasətçiləri tutu quşu kimi yüz illərdir ki, qırıllaşırlar: “ruslar bu ölkələrdə qanlar töküb, biz bu qanı unuda bilmərik, nə Çeçenistan, nə Gürcüstan, nə Dağıstan və İnuşetiya bizim cəngimizdən çıxıb bilməzlər...” Mən və mənim kimi düşünən minlərlə alimlər, siyasətçilər isə bunların fikrinin əksini düşünür: Qafqaz xalqları öz müstəqil dövlətlərini yaradacaqlar. Necə ki, Yuqoslaviya parçalandı, yerində bir neçə müstəqil dövlət yarandı, bunun kimi də SSRİ dağıldı, yerində 15 müstəqil dövlət yarandı,

eləcə də Rusiya imperiyasının işğal etdiyi ölkələr, xalqlar bu ərazidə öz müstəqil dövlətlərini yaradacaqlar. Tarixən heç bir imperiya müharibələrlə əldə etdiyi torpaqlara axıra qədər sahib ola bilməyiblər, indiki imperiyaların aqibəti də eyni ilə onların aqibətini yaşayacaqlar. Bunun öz vaxtı var. Heç bir meyvə vaxtı çatmamış bitdiyi kökdən yerə düşmür. Elə ki, meyvə yetişdi, heç bir qüvvə onu bitdiyi kökün üstündə saxlaya bilmir. Təbiətin bu fundamental qanunu cəmiyyət prosesinə də aiddir.

Heydər Əliyev bunları çox gözəl bilirdi və prosesləri diqqətlə izləyirdi.

Bir dəfə belə bir açıqlama verdi: “Dağlıq Qarabağ hadisələri olmasaydı, Çeçenistan hadisələri də olmazdı”.

1997-ci ildə Dağıstanın mərkəzi şəhərində “Qafqaz evi” mövzusunda regional konfrans təşkil olunmuşdu. Milli Məclisin komissiya sədrləri kimi Asya Manafovanı və məni məruzə ilə bu tədbirə dəvət etdilər. Hər ikimiz məruzə hazırladıq. Lakin Azərbaycanın Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri Heydər Əliyevlə məsləhətləşməmiş ora getmək özbaşınalıq olar deyə, rəhbərimizə müraciət etdik. Bizi qəbul etdi, mövzu və mətləblə maraqlandı, hansı məzmununda iştirak və çıxış edəcəyimizi soruşdu. O, mövqeyimizi bəyəndi, xeyr-dua verdi, tapşırdı ki, qayıdanda konfransın nəticələri barədə Milli Məclisə də məlumat verin. Biz belə də etdik, məruzə və çıxışlarımız Konfrans materiallarının daxilində o vaxt nəşr edilən “Qafqaz evi” jurnalında çap olundu. Amalımız belə idi: “Qafqaz evi” yaradılmalı, müntəzəm tədbirlər keçirilməlidir. Təəssüflər olsun ki, sonralar bu proses tədricən söndü.

İndi “Vahid Qafqaz” konsepsiyası yenidən dövrəyə girdi. Bununla əlaqədar Gürcüstanın prezidenti Mixeil Saakaşvili 2011-ci il dekabrın

29-da mətbuatda belə bir bəyanatla çıxış etdi:

“Vahid Qafqaz” konsepsiyası imperialist güclər tərəfindən regionda başladılan münaqişələri nizamlamağa imkan verəcək. İmperiya gücləri bizim dövlətlərlə münasibətləri “parçala və hökmranlıq et” prinsipi ilə qururdu ki, bu öz “bəhrəsini” verirdi. Lakin bu gün biz münasibətlərimizi ölkələrimizin təhlükəsizliyini və regionda sabitliyi təmin etməklə yeni prinsiplər üzərində qurmalıyıq. Qafqazdakı bütün münaqişələr bizə kənardan sınırb və biz bu münaqişələrdən qəti şəkildə xilas olmalıyıq. Bizə üçüncü qüvvə olmadan birbaşa danışıqlar lazımdır. Qafqazın birləşməsinə alternativ yoxdur. Vahid siyasi və iqtisadi məkanın yaradılması bizim maraqlarımıza xidmət edir ki, bu da bizə birlikdə Avropaya inteqrasiya etməyə və onun bir hissəsi olmağa imkan verəcək. Biz vahid Avropa evində birlikdə inkişaf etməliyik.

“Vahid Qafqaz” konsepsiyası bir il əvvəl Avropa Parlamentində də müzakirə mövzusu olmuşdur.

Deyənlər Heydər Əliyevin Qafqazla bağlı bir neçə il əvvəl söylədiyi ideyaların gerçəkliyini bir daha təsdiqləyir.

Heydər Əliyev Qafqazdakı münaqişələrə düzgün şərh vermək və bu münaqişələri aradan qaldırmağın yollarını göstərmək üçün məsələyə belə ardıcılıqla yanaşırdı:

- Münaqişənin mahiyyəti, mənbəyi, əhatə dairəsi;
- Münaqişənin səbəbləri və iştirakçıları, məqsədi;
- Münaqişənin tarixi kökləri, əsasları;
- Münaqişə tərəflərinin gücləri, tərəfdarları;
- Münaqişəni aradan qaldırmağın yolları və vasitələri;
- Münaqişələri əvvəlcədən duymaq, qabaqlayıcı tədbirlər görmək, münaqişə qılgıncılarını vaxtında, itkisiz söndürmək, onun alova çevrilməsinin qarşısını vaxtında almaq.

Münaqişələrin qarşısını əvvəlcədən almaq, alovlanmış münaqişəni söndürməkdən qat-qat asandır. Belə olanda üçüncü, beşinci tərəfin işə qoşulmağına, alovu körükləməyə də ehtiyac yaranmayacaq.

BEŞİNCİ FƏSİL. HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK NƏZƏRİYYƏSİ VƏ TƏCRÜBƏSİ BARƏDƏ

Suverenlik, müstəqillik anlayışlarının yaranması, əldə olunması, saxlanılması və inkişaf etdirilərək elmi nəzəriyyə səviyyəsinə çatdırılması bəşəriyyətin düşünüb tapdığı, həyatda reallığa çevirdiyi ən böyük mənəvi nemətlərdən biridir. Bunu, yalnız şəxsiyyət etibarilə suveren, müstəqil insanlar dərk edib qiymətləndirə bilirlər. İnsan, cəmiyyət, dövlət olan yerdə müstəqillik, suverenlik təkə arzu sayılmır, ləyaqətlə yaşamaq uğrunda mübarizənin prinsipi və məqsədi hesab olunur.

Heydər Əliyev yaşayıb işlədiyi bütün dövrlərdə müstəqil fikirli, müstəqil davranışlı, qətiyyətli olmuş, qarşısına real məqsədlər qoymuş, bu məqsədlərə çatmaq üçün ən səmərəli yollar, forma və metodlar seçmiş, uğurlar qazanmışdır.

Mən bu dediklərimin Heydər Əliyevin Azərbaycanın Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri, Azərbaycan Kommunist partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, Siyasi Büronun üzvü, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin (Milli Məclisin) sədri, Azərbaycan Respublikasının prezidenti işlədiyi dövrlərdə sistemli müşahidə etmişəm; təhlillər, müqayisələr, ümumiləşdirmələr aparmışam, məqalələr, kitablar yazmışam. Həyat mənim gəldiyim elmi nəticələri təsdiq edib.

Azərbaycanın suverenliyi, müstəqilliyi barədə Heydər Əliyevin özünün fikirlərinə istinad edək.

“...Mənim fikrimcə, Azərbaycan Respublikası bundan sonra onun başına nə gəliрсə-gəlsin, müstəqilliyini itirməyəcək, yenidən heç bir dövlətin tərkibinə daxil olmayacaq, heç bir başqa dövlətin əsarəti altına düşməyəcək. Keçmiş Sovetlər İttifaqının bərpa olunması, Azərbaycan

BEŞİNCİ FƏSİL

Respublikasının da ora daxil olması ehtimalı haqqında bəzi şayiələr, fikirlər gəzir. Bunlar xülyadır. Mən bu fikirləri rədd edirəm və bütün Azərbaycan vətəndaşlarını bu fikirləri rədd etməyə dəvət edirəm.

Respublikanın qarşısında çox böyük və ağır vəzifələr durur. Müstəqilliyi, suverenliyi təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü təmin olunmalıdır; müharibə qurtarmalıdır; sülh yaranmalıdır. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayıb öz dövlətini özü istədiyi kimi qurmalıdır. Ona görə də bu məsələ əsas məsələlərdən biridir. Bundan sonra da bu məsələlər Ali Məclisin diqqət mərkəzində olmalıdır. Sizi bu barədə tam əmin edirəm” (Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin iclasındakı çıxışından, 15 iyun 1993-cü il).

“...Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi ən əsas məsələdir. Müstəqil Azərbaycanda demokratiya inkişaf etdirilməlidir. Siyasi plüralizmə geniş yol verilməlidir. Azərbaycan Respublikasında Konstitusiyanın pozulmasına, qanun pozulmasına yol verilməməlidir. Dövlət quruculuğu və cəmiyyətin formalaşması məhz demokratik prinsiplər əsasında olmalıdır. Siyasətdə və iqtisadiyyatda sərbəstlik, hürryyət, insan azadlığı, insan haqlarının qorunması və sərbəst iqtisadiyyat, bazar iqtisadiyyatı prinsipləri bərqərar olmalıdır. Yəni bizim respublikamız bir sənə bundan öncə başladığı yola davam etməlidir. Bu düzgün yoldur, doğru yoldur, bu yolla bizim respublika daha qətiyyətlə getməlidir. Əmin olmalısınız ki, mən bu yola həmişə sadıq olacağam” (yenə orada).

“Biz Azərbaycanda demokratik müstəqil respublika quraraq sivilizasiyalı cəmiyyətuğrunda mübarizə apararaq, ümumi dünyəvi bəşəri dəyərlərin hamısından istifadə etməliyik. Biz çalışmalıyıq ki, Azərbaycan uzun illərdən, əsrlərdən sonra, ilk dəfə müstəqilliyini aldıqdan sonra bütün dünyaya öz tarixi nailiyyətlərini, öz milli ənənələrini nümayiş etdirə bilsin. Güman edirəm ki, Azərbaycan xalqının bu barədə həm tarixi, həm müasir potensialı olduqca böyükdür. Bunların hamısından səmərəli istifadə olunarsa, Azərbaycan həm tam müstəqil demokratik bir dövlət olacaq, həm də bizim cəmiyyətimiz tam demokratik hüquqi,

ümumbəşəri dəyərlərin əsasında qurulan demokratik bir cəmiyyət olacaq. Bunun üçün bizim həm elmimiz, həm mədəniyyətimiz, həm tarixi ənənələrimiz, həm dini mənbəyimiz olan islam dini – hamısı birlikdə çox böyük əsas yaradır. Vəzifəmiz bundan ibarətdir ki, bunlardan səmərəli istifadə edək” (yənə orada).

“Başlıcası budur ki, biz gərək milli bərişığa, bütün siyasi qüvvələrin sıx birliyinə nail olaq. Biz gərək qarşıdurma amilini, vətəndaş müharibəsinin baş verməsi imkanını tamamilə aradan qaldıraq. Əlbəttə, respublikanın özündə ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirmək üçün səylərimizi də birləşdirməliyik. Təbiidir ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan ərazisinə müdaxilə ilə bağlı məsələləri də həll etmək gərəkdir” (16 iyul 1993-cü il).

Heydər Əliyevin təkrar hakimiyyətə gəlişi Milli Məclisə sədr seçildiyi birinci gün söylədiyi proqram məzmunlu çıxışında suveren, tam müstəqil demokratik dövlət qurmağın əsas prinsiplərini aydın göstərmişdi. Bunun üçün:

- Məqsəd qoyulur: sivilizasiyalı cəmiyyət uğrunda mübarizə aparmaq.
- Vəsitə müəyyənləşdirilir: ümumi dünyəvi bəşəri dəyərlərin hamısından istifadə etmək.
- Bütün dünyaya Azərbaycanın tarixi, elmi, mədəni nailiyyətlərini, müasir potensialını bütövlükdə nəzərə almaqla düzgün tanıtmaq.
- Azərbaycanın milli ənənələrini, tarixi nailiyyətlərini bütün dünyaya nümayiş etdirmək.
- Problemin həllinin elmi əsasları: tarixi-mədəni, elmi-mənəvi tərəqqinin bütün nailiyyətlərindən, mövcud potensial imkanlardan, dini mənbəyimiz olan islam dinindən kompleks halında səmərəli istifadə etmək.
- Respublikanın ərazisində olan hər bir vətəndaşın milliyyətindən, dinindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, eyni hüquqa malik olmaları.
- Xarici dövlətlərlə normal münasibətlərin yaradılması.
- Problemin həllinə yanaşma metodu: bütün qüvvələri, potensialları

bir istiqamətə – hüquqi, dünyəvi, demokratik, tam müstəqil Azərbaycan dövləti quruculuğuna yönəltmək.

Buradan belə bir nəzəri müddəa yaranır:

Tam müstəqil dövlət qurmaq üçün insan amili də daxil olmaqla ölkə daxilində mövcud olan bütün imkanları, dəyərləri dünyəvi dəyərlərlə inteqrasiya edərək qanunlar çərçivəsində xalqın istəyi və fəal iştirakı ilə ardıcıl kompleks inkişafetdirici tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Tam müstəqil dövlətin qurulmasında daxili siyasətlə xarici siyasətin vəhdətini Heydər Əliyev belə təmin etməyi nəzərdə tutmuşdu:

“Azərbaycan Respublikası demokratik dövlət kimi bütün dövlətlərlə bərabərhüquqlu münasibətlər yaratmalıdır. Hansı dövlətin daxili quruluşu, daxili siyasəti hansı istiqamətdə getməsindən asılı olmayaraq, biz normal münasibətlər yaratmalıyıq. Birinci növbədə, bizim yaxın qonşularımızla lazımi mədəni, iqtisadi, dövlət münasibətləri yaradılmalıdır. Bu baxımdan Türkiyə Cümhuriyyəti ilə olan əlaqələr, şübhəsiz ki, respublikanın əhalisi tərəfindən bəyənilir. Qonşu İran İslam Respublikası ilə bizim münasibətlərimiz yaxşılaşdırılmalıdır, inkişaf etdirilməlidir. Rusiya çox böyük dövlətdir, bizim şimalda olan qonşumuzdur. Şübhəsiz ki, Rusiya ilə Azərbaycan arasında müstəqil prinsiplər əsasında münasibətlər bundan sonra daha da yaxşı, daha da geniş, səmərəli olmalıdır. Keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan, indi müstəqil dövlət olan bütün dövlətlərlə - Ukrayna, Belarus, Gürcüstan, Orta Asiya dövlətləri, Qazaxıstan, Pribaltika dövlətləri, Moldova ilə bir daha geniş qarşılıqlı əlaqələr yaratmalıyıq. Bizim üçün bu çox lazımdır. Çünki bu dövlətlərlə bizim iqtisadi əlaqələrimiz, mədəni əlaqələrimiz, insani əlaqələrimiz uzun illər, yüz illiklərlə çox yaxın olub. Bunları qırmaq olmaz, əksinə, inkişaf etdirmək lazımdır. Şübhə etmirəm ki, məhz belə siyasət Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi formalaşmasına və inkişaf etməsinə kömək edəcəkdir”.

Göründüyü kimi, yeni dövlət quruculuğu işində Heydər Əliyev SSRİ-nin dağıntıları üzərində qurulmuş 15 müstəqil dövlətin hər biri (təcavüzkar Ermənistandan başqa) ilə yeni prinsiplər əsasında nor-

mal münasibətlərin qurulmasını, birlik dövründə hamılıqla qazanılmış dəyərlərdən faydalanmağı, qarşılıqlı əlaqədə işləməyi, məsləhət görmüş və fəaliyyətini bu istiqamətə yönəltmişdi.

Heydər Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatları, İngiltərə Birləşmiş Krallığı, bütün Avropa, Asiya, Afrika, ərəb ölkələri ilə münasibətlərin qurulmasını xarici siyasətin prioriteti hesab etməsi suveren Azərbaycan Respublikasının möhkəmlənməsinə, inkişafına xidmət göstərir. O, bu barədə belə deyir:

“Azərbaycan Respublikası artıq ümumi dünya miqyasına çıxıbdir. Azərbaycan Respublikasına Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən son zamanlar müsbət münasibətlər hamımızı sevindirir və güman edirəm ki, bu münasibətlər daha da genişlənilib inkişaf etdirilməlidir. Bütün Avropa ölkələri ilə bizim əlaqələrimiz genişlənməlidir. Xüsusən İngiltərə, Fransa, Almaniya və başqa Avropa ölkələri ilə. Bütün müsəlman ölkələri ilə, ərəb ölkələri ilə, türkdilli ölkələrlə bizim əlaqələrimiz daha da sürətlə inkişaf etməlidir.

Ali Sovetin sədri kimi bu istiqamətdə fəaliyyət göstərəcəm, bizim prezidentimizin fəaliyyətinin, Ali Sovetin, hökumətin fəaliyyətinin uğurlu olması yolunda çalışacağam”.

“Azərbaycan Respublikası adından bəyan edirəm ki, Azərbaycan dövlətinin daxili və xarici siyasətində heç bir dəyişiklik baş verməyəcəkdir. Bildirirəm ki, Azərbaycan demokratiya, siyasi plüralizm və azad iqtisadiyyat yoluna davam edəcəkdir. Azərbaycan dövləti insan hüquqlarına və bütün beynəlxalq hüquq normalarına riayət edəcək, respublikamızda başlanmış demokratik islahatlar bundan sonra daha geniş və sürətlə həyata keçiriləcəkdir. Dünya dövlətləri ilə bərabər hüquqlu və qarşılıqlı faydalanma prinsipləri əsasında başlanmış iqtisadi əməkdaşlıq davam etdiriləcək, ayrı-ayrı xarici şirkətlərlə imzalanması nəzərdə tutulmuş bütün müqavilələrlə bağlı götürülmüş öhdəliklər sivilizasiya normaları çərçivəsində yerinə yetiriləcəkdir. Ölkəmizin daxili ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdikcə, həmin məsələlərlə daha fəal məşğul olmağa imkan yaranacaqdır”.

“Demokratiya, insan hüquqlarına və milli azlıqların hüquqlarına,

BEŞİNCİ FƏSİL

BMT Nizamnaməsinə, bütün beynəlxalq hüquq normalarına hörmət prinsipləri Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin əsasını təşkil edəcəkdir” (2 iyul 1993-cü il).

Heydər Əliyev Azərbaycanda dövlət suverenliyinin dönməzliyi barədə fikir söyləyərkən Türkiyə, Rusiya, ABŞ, Fransa kimi hərbi və iqtisadi cəhətdən güclü dövlətlərlə düzgün münasibətlərin qurulmasına çox önəm verdiyini dəfələrlə qeyd edirdi:

“Mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir və indən belə heç vaxt hər hansı başqa dövlətin tərkibinə daxil olmamalı, kiminsə vassalı, yaxud müstəmləkəsi olmamalıdır. İndi başqa zəmanədir. Mən Azərbaycanı gələcəkdə azad, müstəqil dövlət kimi görürəm.

Lakin demokratikləşdirmə, siyasi plüralizm yolu ilə, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə, bütün ölkələr – həm qərb, həm də şərq ölkələri açıq olmaq yolu ilə getməli olan azad müstəqil dövlət kimi Azərbaycan, şübhəsiz bütün ölkələrlə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlər saxlamalıdır. O cümlədən də, əlbəttə, qonşularla. Təbii ki, Rusiya böyük ölkədir. Azərbaycanın şimal qonşusudur. Üstəlik onu da yaddan çıxarmaq olmaz ki, Rusiya və Azərbaycanı bir-biri ilə az qala iki yüz illik tarix bağlayır. Bütün bu dövr ərzində həm mədəniyyətdə, həm elmdə, həm təhsildə, həm iqtisadiyyatda, həm də adamların şəxsi həyatında mövcud olan qarşılıqlı münasibətlər mühitini əslində elə bu əlaqələr yaratmışdır. Belə hesab edirəm ki, Azərbaycan ilə Rusiya arasında münasibətlərin indiyədək mövcud olan səviyyəsi qənaətbəxş deyildir. Tarixi əlaqələri, qarşılıqlı iqtisadi mənafeləri, hamımızın birlikdə yaşadığı regionun mənafeələrini əsas tutaraq bu səviyyəni qaldırmaq lazımdır. Mən əməli fəaliyyətimdə bu yolla gedəcəyəm” (6 iyul 1993-cü il).

Heydər Əliyevin Fransanın sabiq prezidenti Fransua Mitterana göndərdiyi bir məktubda deyilir:

“Hörmətli cənab prezident!... Demokratik cəmiyyət, bazar iqtisadiyyatı yaratmaq yolunu seçmiş Azərbaycan xalqı öz suveren dövlətini qurur və bütün dünyada demokratiyanın və azadlığın əsl dayacağı və mücəssəməsi olan Sizin böyük ölkənizə böyük ümidlə baxır” (13 iyul 1993-cü il).

SSRİ dövründə, xüsusilə də 60-cı illərdə Konstitusiyaya 6-cı maddənin (partiyanın ölkəyə rəhbərlik səlahiyyətinin) daxil edilməsi faktik olaraq Sov. İKP-nin, onun Siyasi Bürosunun dövlətin bir nömrəli rəhbəri demək idi. Pul, bütün maddi resurslar Nazirlər Sovetinin ixtiyarında idi. SSRİ Ali Soveti yalnız partiyadan, Nazirlər Sovetindən gələn qərar və qanunları formal təsdiq edir, partiyanın göstərişi ilə bu və ya digər məsələləri rəsmiləşdirirdi.

Bütün kadr məsələlərini partiya həll edirdi (nomenklatura cədvəli).

İndiki anlama desək, prezidentli hakimiyyətdə prezident ölkə tələyinin bir nömrəli həlledici şəxsi SSRİ-də Sov. İKP MK-nın birinci katibi, müttəfiq respublikalarda Mərkəzi Komitənin birinci katibi idi.

Bu mənada, Heydər Əliyev həm Azərbaycanda KP MK-nın birinci katibi, həm Moskvada SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, həm də Azərbaycan Respublikasının prezidenti işlədiyi dövrdə dövlət-hökumət-partiya rəhbəri funksiyalarını yerinə yetirmişdi. Özü də bəzi həmkarları kimi, təkcə vəzifə tutub işini birtəhər yola verməmişdi. Son dərəcə mütəşəkkillik, tədbirlilik, işgüzarlıq, yüksək qarşılıqlı münasibət qurmaq mədəniyyətinə malik olan bir rəhbər kimi yorulmadan fəaliyyət göstərmişdi.

İctimai-siyasi quruluşun formasından asılı olmayaraq belə bir prinsip ali məqsəd hesab etmişdi:

İnsanların sağlam mühitdə firavan, təhlükəsiz yaşamaq, bütün maddi və mənəvi nemətlərdən bərabər hüquqla faydalanmaq, hərtərəfli inkişafda olmaq, nəslini artırmaq, imkanlarına, istəklərinə və güclərinə münasib işlərdə çalışmaq haqları var. Dövlətin, hökumətin yeganə vəzifəsi, işi bu haqların ədalətlə ödənilməsinə ən əlverişli şərait yaratmaqdan, inkişafı təmin edən tədbirlər görməkdən ibarətdir.

Ali məqsədi gerçəkləşdirmək üçün ilk növbədə ideoloji-siyasi, sosial-iqtisadi, mənəvi dayaqlar qurmaq, strateji hədəflər seçmək, kompleks proqramlar hazırlamaq, bütün insanlara proqramların mahiyyətini anlatmaq, səmərəli əmək fəaliyyətinə cəlb etmək, elmi-texniki və texnoloji nailiyyətlərin tətbiqi ilə güclü istehsal-istehlak

sistemləri formalaşdırmaq.

Dövlət quruculuğu, dövlətin strukturları, səlahiyyətlərin bölünməsi, təhlükəsizlik sisteminin, hüquq mühafizəsinin, ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi, ədalətin gözlənilməsi, bütün mərhələlərdə: ölkə daxilində, dövlətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsi və digər məsələlər ana məqsədin tələblərinə uyğun qurulmalı, arasıkəsilməz fəaliyyət göstərməlidir.

Bunların hamısı ana məqsədə çatmaq üçün vasitələrdir.

Heydər Əliyevin fəaliyyətini başqa dövlət başçılarından fərqləndirən ən üstün cəhət Onun bütün dövləti, Onun hər bir ünsürünü bütövlükdə insanlara, insanlığın inkişafına xidmətə yönəltməsi olmuşdu.

Yuxarıda dediklərimizdən belə bir nəzəri nəticə çıxır:

Dövlət yalnız onu yaratmış insanların, xalqların xidmətində olmalıdır. Bu xidməti yerinə yetirməyə qadir olmayan dövlət məhvə məhkumdur.

Dünyanın gedişi, dövlətlərin və dövlət başçılarının devrilməsi faktlarının təhlilindən belə nəticəyə gəlmişik:

1. Yalnız demokratik seçki yolu ilə qurulmuş dövlət, siyasi qüvvə, düzgün seçilmiş dövlət başçısı xalq etimadını qazanır, dayanıqlı olur, cəmiyyətin normal inkişafı üçün əlverişli, sağlam ictimai-siyasi, iqtisadi, mənəvi mühit yarada bilir.

2. İnqilablar yolu ilə yaranan dövlətlərin, hakimiyyəti ələ almış şəxslərin, siyasi qüvvələrin hamısı uğursuz olub, devrilib, məhv edilib.

Heydər Əliyev suveren, müstəqil, demokratik, dünyəvi, hüquqi Azərbaycan dövləti qurarkən göstərdiyimiz hər iki nəzəri məsələləri nəzərə almışdır. Ona görə də O, böyük inamla “Müstəqilliyimiz əbədidir” fikrini söyləmişdir.

Bir ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda neçə siyasi partiya, neçə ictimai-siyasi birlik varsa, bir o qədər də ideologiya, siyasət, ölkəni idarə etmək üçün hakimiyyətə gəlmək iddiası var. Bu onların haqqı, vəzifəsi və istəyidir. Lakin hansı siyasəti dəstəkləmək seçimi yalnız xalqa məxsusdur. Xalq 1993-cü ildə Heydər Əliyevin, Onun yaratdığı,

rəhbərlik etdiyi Yeni Azərbaycan Partiyasının siyasətini bəyəndi, hakimiyyətə gətirdi. Artıq 20 ildir ki, xalq bu siyasətə, ideologiyaya inamını davam etdirir. Əsas səbəb xalqın etimadının doğruldulmasıdır. Odur ki, Heydər Əliyev həqiqi xalq hakimiyyəti dövlətinin qurucusu adına layiq görülmüşdü.

Heydər Əliyevin əsas idealı Azərbaycan **xalqı** olmuşdu. O, xalqın gücünü dərindən dərk edən, xalqı qiymətləndirən, xalqın firavan yaşayıb-yaratması uğrunda fəal mübarizə aparan dövlət başçısı, Azərbaycan vətəndaşı idi. İnsanlar da Ona inanır, Onu qoruyur, çağırışlarını şüurlu şəkildə qəbul edir, Ona rəğbət bəsləyirdi.

Heydər Əliyev-xalq münasibətləri təkcə dövlət rəhbəri-xalq əsasında deyil, eyni zamanda vətəndaş-vətəndaş sadə münasibətlər əsasında qurulmuşdu. Bu səbəbdən də, Onun özü, dövlətin təhlükələrlə qarşılaşdığı bütün hallarda xalqa müraciət edirdi. Xalq da həm Onun, həm də özünün, dövlətçiliyin qorunması naminə bütün müraciətlərə, çağırışlara müsbət cavab verirdi.

Bu barədə Heydər Əliyevin özünün dediklərinə müraciət edək.

“Mən burada Milli Məclisin iclasında, bu tribunadan üzümü bütün Azərbaycan vətəndaşlarına tuturam, bizim qardaşlarımıza, bacılarımıza, övladlarımıza tuturam və müraciət edirəm, bildirirəm ki, bizim respublika indi ağır vəziyyətdədir. Bizim ən böyük çətinliyimiz işğal olunan torpaqlarımızı geri qaytarıb Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, suverenliyini təmin etməkdən ibarətdir. Ona görə bütün daxili iğtişaşlar, daxili didişmələr kənara qoyulmalıdır. Mən müraciət edirəm bütün Azərbaycan xalqına, mən Gəncə əhalisinə, Azərbaycan Respublikasının deputatı Surət Hüseynova müraciət edirəm, onun silahdaşlarına müraciət edirəm və onların hamısını müdrikiyə, insani münasibətlərə dəvət edirəm. Bizim respublikamızın indi buna çox böyük ehtiyacı var və onlar da bilməlidir, bütün xalq da bilməlidir ki, indi biz hamımız bir olmalıyıq. Azərbaycanın bu faciəli dövründə biz böyük fəlakət qarşındayıq. Bu dövrdə bütün qüvvələr birləşməlidir, bütün siyasi partiyalar, bütün siyasi qurumlar, bütün siyasi və ictimai təşkilatlar, bütün insanlar hamısı birləşməlidir. Hamı kin-küdurəti

BEŞİNCİ FƏSİL

kənara qoymalıdır, hamımız birləşib Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən çıxarmalıyıq... Mən rica edirəm, kiçik hissiyyatı kənara qoymaq lazımdır, xırda dedi-qodunu kənara qoymaq lazımdır, bunların vaxtı gələr. Kimin kiminlə nə haqq-hesabı var, sonra edər. İndi bunun vaxtı deyil” (15 iyun 1993-cü il).

“Bir vaxtlar ali təhsil almaq üçün Azərbaycandan Rusiyaya, Ukraynaya, Belorusa, başqa respublikalara olduqca çoxlu adam göndərilmişdi, onların bir çoxu böyük alim, mütəxəssis, biznesmen olmuş və indi hər biri öz bölgəsində layiqli yer tutur. Mən istərdim ki, onlar – istər azərbaycanlılar, istərsə də Azərbaycanın sabiq və ya indiki vətəndaşları onun həyatına böyük maraq göstərsinlər. Mən hazırda Rusiya ordusunda, Ukrayna ordusunda, Belorus ordusunda xidmət edən hərbi qulluqçulara da müraciət edirəm. Bir vaxtlar biz ali hərbi məktəblərə oxumağa xeyli azərbaycanlı göndərmişdik, onların bir çoxu həmin ordularda xidmət edir. İndi onların Azərbaycana qayıtmasına lüzum, böyük tələbat var, biz gərək bu ağır vəziyyətdən birlikdə çıxaq... Bütün xeyirxah adamların bu ağır vaxtda Azərbaycan xalqına mənəvi kömək edəcəklərinə ümid bəsləyirəm” (6 iyul 1993-cü il).

SSRİ yenidən dağılma ərəfəsində olarkən Azərbaycanda artıq çox şey dağıdılmışdı. Fabrik-zavodlar, kolxoz-sovxozlar talan edilmiş, bağlanmışdı. SSRİ-nin dağılması rəsmən elan olunandan sonra da çox dəhşətli özbaşınalıklar yaranmış, ictimai əmlak talan edilmişdi.

SSRİ-nin dağılma ərəfəsində və müstəqilliyin ilk illərində cəmiyyətdə müşahidə olunan ən rəzil hadisələr: separatçılıq, diktatura, korrupsiya, məmur özbaşınalığı, ədalətsizliklər, zorakılıqlar, aldatmalar, gözdən pərdə asmaq, sadəcə insanlara hörmətsizlik, yalançı vədlər və insanların hər gün rastlaşdığı digər rəzilliklər vətəndaşların dövlətə, dövlət başçılarına inamını tamamilə tükətməmişdi. Ziyalılar qrupunun Naxçıvanda yaşayan Heydər Əliyevə müraciətinin məqsədi məhz, bu vəziyyətə son qoymaq üçün Bakıya gəlməsini, ölkə rəhbərliyində təmsil olunmasını vacib saymışdılar.

Bir qrup ziyalı ilə 1992-ci ilin ortalarında Naxçıvana gedərək

Heydər Əliyevin ölkəni acınacaqlı vəziyyətdən qurtarmaq üçün paytaxta gəlməsini xahiş etdik. Bizim belə səfərimizdən xəbər tutan ağıllı ziyalılar, xüsusilə on illərlə kolxoz və sovxozlarda ömrünü, zəhmətini hədəmə verən insanlar qurtuluş yolunu Heydər Əliyevin paytaxta gələrək, hakimiyyətə darışıq sarançalardan xalqın canını qurtarmağı xahiş etməyə başladılar.

Xalqın Heydər Əliyevdən istəyi nə idi? İnsanları, dövləti talançılardan azad etmək, məmur özbaşınalığına son qoymaq, sosial ədaləti təmin etmək, xalqı işsizlikdən, məmur özbaşınalığından, zorakılıqdan qurtarmaq, sosial ədalət bərqərar etmək.

İnsanların üzərinə qoyulmuş yay bərk sıxılmışdı, üstünə də ağır dəmir parçası kimi bir qaragüruhçu “rəhbər” naşılar dəstəsi yerləşdirilmişdi. Sıxılmış yay açılmalı idi. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi bu yayın açılmasına imkan yaratdı: cəbhəkratların xalqın üzərində sıxdığı yay açıldı. Nyutonun III qanunu (təsir əks təsirə bərabərdir) cəmiyyət hadisələrində də özünü doğrultdu, xalqın üzərində sıxılmış yayın açılması ilə qaragüruhçular göyə sovruldu, hərəsi bir küncə atıldı. Onlardan ölkənin müxtəlif küncələrində gizlənənlər, xaricə köçənlər də oldu. Cəbhəkratların diktatura, özbaşınalıq hakimiyyətinə son qoyuldu. Ölkədə köklü ictimai-siyasi, sosial, hüquqi islahatlar həyata keçirilməyə başladı.

İlk növbədə çoxpartiyalılığa, söz və peşə azadlığına, hakimiyyət bölgüsünə, müstəqil məhkəmə sisteminə, ictimai nəzarətə, bütün sahələrdə demokratik dəyişikliklərə geniş imkan yaradıldı. Azad sahibkarlıq, azad peşə seçmə kimi dünyəvi tədbirlər Azərbaycanda özünə geniş yol açdı.

Azərbaycan tarixən çoxmillətli, çoxetnikli məkan olmuşdur. Millətlər, etnik qruplar arasında müəyyən çəkişmələr, münaqişələr, qarşıdurmalar olmuşdu. Hər dəfə belə hadisələr baş verəndə təkcə münaqişə törədənlər deyil, bütöv xalq, ölkə zərər çəkmişdi.

İkinci Dünya müharibəsinin sona çatdığı 1945-ci ildən sosialist birliyi və SSRİ ölkələrinə qarşı başlayan “soyuq müharibə” ideologiyasının əsas tərkib hissələrindən biri millətlərarası münaqişələrin törədilməsi

idi. Azərbaycanlılarla ermənilər arasında 1987-ci ildən Dağlıq Qarabağda közərməyə başlayan separatçılığın qılgıçımları başqa etniklərin: talış, ləzgi, kürd və digərlərinin səthi düşüncəli adamlarının da “gözünü açdı”. Qondarma “Talış-Muğan respublikası” bunun daha qabarıq görünən nümunəsi idi. Bu prosesin necə başlanmasını, gedişini, məhvini Heydər Əliyev xırdalığına qədər açdı, xalqa bəyan elədi. O, “Talış-Muğan respublikası” deyilən ərazilərin əhatə olunduğu Biləsuvar, Cəlilabad, Masallı, Lənkəran, Astara, Yardımlı və Lerik inzibati-ərazi bölgülərindən müxtəlif təbəqəli şəxsləri: deputatları, alimləri, yazıçıları, hökumət qurumlarında çalışan məmurları, din xadimlərini, müəllimləri bir yerə topladı (13 avqust 1993-cü il). O, söhbətə belə başlamışdı:

“Bu axşam biz bir neçə mühüm məsələ ilə əlaqədar məsləhətləşmək və fikirlərimizi bölüşmək məqsədilə sizi narahat etmişik, buraya dəvət etmişik. Düzdür, indi iş vaxtı deyil, gecdir, ancaq bu gün Azərbaycanın həyatı elədir ki, səhər-axşam, gecə-gündüz yoxdur. Hər halda biz bu rejimlə işləyirik, ona görə də mən güman edirəm ki, məhz bu gec vaxtda bu toplantını yığmağımızı siz qanuni hesab edəcəksiniz.

Məsələ bundan ibarətdir. Artıq bəllidir ki, son aylar Azərbaycan Respublikasının cənub zonasında olan rayonlarda, yəni Astara, Lənkəran, Lerik, Masallı, Yardımlı, Cəlilabad, Biləsuvar rayonlarında bəzi proseslər gedir. Bu proseslər həm o rayonların əhalisini, həm də Azərbaycanın ictimaiyyətini narahat edir. Çünki bu proseslər neqativ xarakter daşıyır. Bu proseslər qanun pozuntuları ilə əlaqədardır, bəzi insanların hüquqlarını pozur və ümumiyyətlə, Azərbaycanda gərgin olan ictimai-siyasi vəziyyəti daha da gərginləşdirir.

Bunların nə vaxt başladığını mən sizə dəqiq deyə bilmərəm. Ola bilsin ki, burda iştirak edən şəxslər bunu məndən yaxşı bilirlər, çünki bildiyiniz kimi, mən buraya iyun ayının ortasında gəlmişəm. O vaxta qədər Naxçıvanda yaşamışam və Azərbaycanın ayrı-ayrı regionlarında gedən proseslər barəsində o qədər də məlumatım olmayıbdir. Bura gəlib işə başlayandan sonra bu barədə Ali Sovetdə məlumat almışam. Mən Ali Sovetin sədri kimi, iş başlayandan sonra Ali Sovetə bu məlumatlar

vaxtaşırı gəlirdi, ancaq bilirsiniz ki, o vaxtlar bizim başımız həddindən artıq qarışıq idi.

İyun ayının 4-də Gəncədə baş vermiş qanlı hadisələr, demək olar ki, bizim vaxtımızı aldı, o hadisələrin müəyyənləşdirilməsi, təhlil, müzakirə olunması, bildiyiniz kimi, iyul ayının 16-na qədər çəkdi. İyul ayının 15-16-da biz Gəncədə baş vermiş qanlı hadisələri Milli Məclisin iclasında müzakirə etdik, iyul ayının 16-da qərar qəbul etdik. Eyni zamanda, bildiyiniz kimi, o günlərdə Azərbaycan Respublikasının daxili vəziyyətində sabitlik pozulduğuna görə, cürbəcür qüvvələrin qarşıdurmasının mövcud olduğu bir dövrdə, Ermənistanla gedən müharibədə də uğursuzluqlar oldu. Ermənistanın silahlı qüvvələri bu fürsətdən istifadə edib bizim Qarabağda bir neçə yaşayış məntəqəsini, kəndləri işğal etdilər, yandırdılar, ən nəhayət, iyul ayının 23-də Ağdam şəhəri də işğal olundu.

Ona görə bu məsələlər də bizim başımızı çox qatmışdı, biz güman edirdik ki, Lənkəranda, bir Lənkəranda yox, bu zonada, adlarını çəkdiyim rayonlarda yerli əhali özü, bu rayonların ağısaqqalları, ziyalıları, nüfuzlu adamları, işbilən adamları, bilikli adamları, hörmətli adamları özləri bu məsələləri yəqin ki, dərk edəcəklər, bu məsələləri öz yoluna qoyacaqlar və bəlkə də bu məsələlərə dövlət tərəfindən müdaxilə olunmasına ehtiyac yoxdur. Bir tərəfdən başımız çox qarışıq olduğuna görə bu məsələlərlə məşğul ola bilmədik, ikinci tərəfdən də biz belə fikirdəydik ki, yerli əhali özü, hər bir rayonun qabaqcıl adamları bu məsələləri özləri həll edəcəklər.

Ancaq sonrakı dövr və bu proseslərin davamı göstərdi ki, bizim arzularımız çin olmadı, yerinə yetmədi və biz bu işlərlə məşğul olmaq məcburiyyətində qaldıq...”.

Heydər Əliyev məsələni xalq diplomatiyası yolu ilə həll etmək üçün nə kimi işlər görüldüyü barədə də toplantı iştirakçılarına çox geniş məlumat verir, Əlikram Hübətov deyilən adamla, onu tanıyıb-bilənlərlə görüşlərindən danışır.

Əlikram Hübətovla olan söhbətindən ibrətamiz bir nümunəni danışır:

BEŞİNCİ FƏSİL

“...Əlikram Hümbətov Ali Sovetin deputatı olmadığı halda ultimatum verir ki, referendum pozulmalıdır, referendumun istiqaməti dəyişilməlidir-filan. Əgər bunlar olmasa demək “Talış-Muğan respublikası”, belə bir şey. Deyəndə ki, bu barədə söhbət ola bilməz, hətta o, məni hədələməyə də keçdi. Mən deyəndə ki, axı sizin səlahiyyətiniz nədir, siz səlahiyyətsiz bir adamsınız, nə üçün qanunu pozursunuz?”

O, dedi ki, mənim səlahiyyətim avtomatdır. Yəni ki, Heydər Əliyevi avtomatla məcbur eləmək olar, yaxud da ki, öldürmək olar, yaxud filan. Mən ona da dedim, sizə də deyirəm, Heydər Əliyevin bir ömrü var, onun da çoxu gedib, azı qalıb, nə vaxt kəsiləcək o vaxt da kəsiləcək. Mən demişəm və bir də deyirəm, ömrümün bundan qalan hissəsini xalqıma bağışlamışam. Xalqım da bundan nə qədər istifadə edəcək, o qədər də istifadə edəcək. Ola bilər beş gün olsun, ola bilər bir ay olsun, ola bilər ondan çox olsun. Ona görə Əlikram kimi adamların məni hədələməyə, bir onun yox, ümumiyyətlə, məni hədələyən adamların hamısına deyirəm, heç biri güman etməsin ki, bu hədələr məni bir şeydən çəkindirə bilər, xalqın yolunda mən özümü qurban verməyə hazırım, bu harada baş verəcək, mənim üçün fərqi yoxdur. Ancaq bu cür tərbiyəsizlik, bu cür ədalətsizlik şübhəsiz ki, məni narahat edir. Ona görə də bunların hamısını sizə çatdırıram...”

Bəli, ölkə Əlikram kimi əliavtomatlı tərbiyəsizlərin ümidinə qalmışdı. Təəssüf ki, vaxtilə əlikramlara əl çalan, onun payladığı vəzifələrdən ruhlanaraq Azərbaycanı parçalayan adamların bəziləri bugüncü gündə dəyişərək, demokratik idarəetmənin müqəddəratını həll edən idarəetmə strukturlarında yerlərini isitməkdədirlər. Bunlar istənilən anda dönüb əlikram olmağı da bacarırlar. Bunlar gizli yollarla separatçılıqlarını davam etdirməkdədirlər. Əlbəttə, tərbiyəsiz əlikramları tərbiyələndirmək işi aktuallığını saxlamaqdadır. Tərbiyə insan üçün kəsilməz prosesdir və tək-cə böyüyən nəsillərə deyil, böyümüş, özü tərbiyə edən səviyyəsinə qalxmış tərbiyəsizlərin tərbiyələndirilməsi üçün də vacib prosesdir. Heydər Əliyev ömrü boyu hər cür xarakterli insanları tərbiyələndirməklə məşğul olmuşdur. Heç

kəsdən, heç nədən çəkinmədən.

Heydər Əliyevin elmi irsinin dəyəri də bundadır. O, müxtəlif insanlarla normal münasibətlər qurmağı bacarırdı. Toplantıda çox adamları dinləyəndən sonra belə bir fikir ifadə etmişdir:

“Münasibət barədə. Bilirsiniz, respublikanın yüksək vəzifələrinə heç bir təcrübəsi, heç bir biliyi, heç bir mənəvi haqqı olmayan adamlar gəldiyi halda, dərəbəylik, özbaşınalıq, şübhəsiz ki, təbii bir hala çevrilmişdir. Məsələn, bir nazir, daxili işlər naziri kimi istəyir tutur, kimi istəyir döyür, kimi istəyir asır – kəsir. Əlbəttə, çox pis sirayətedici xəstəlik əmələ gəlir. Bu xəstəlik başlayır dövlət orqanlarının bəzi nümayəndələri tərəfindən və dövlət orqanlarının rəhbərləri tərəfindən buraxılan səhvlər nəticəsində... bunlar hamısı Azərbaycanı dağıtmaq parçalamaqdır. Onsuz da Azərbaycan son beş ildə faciə içində yaşayır. Torpaqlarımızın 17 faizi erməni işğalçıları tərəfindən işğal olunub, indidə gəlin bu tərəfdən onu parçalayaq, gəlin onu dağıdaq. Bu dövlət dağılır, respublika dağılır. Mən dəfələrlə demişəm.

Bu mənim bir vətəndaş kimi fikrimdir, amma eyni zamanda mən indi Azərbaycanın dövlət başçısıyam, Ali Sovetin sədriyəm, Ali Sovetin sədri kimi deyirəm:

“Azərbaycanda milliyyətindən, dinindən, irqindən və sairədən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlar eyni hüquqa malik olmalıdır”.

1988-1992-ci illərdə millətlərarası qarşıdurmanı yaradan separatçılara, araqarışdıranlara üz tutaraq Heydər Əliyev belə bir kəskin bəyanat verdi:

“...Azərbaycan bir respublika kimi, indi bir müstəqil dövlət kimi, öz ərazisində yaşayan hər bir şəxs üçün vətəndir. Hər bir şəxs bərabərhüquqlu vətəndaşdır. Burada şübhə olmasın və bu barədə olan əyintiləri, bu barədə olan qanunsuzluqları, ədalətsizlikləri biz aradan götürəcəyik, ancaq yenə də bir şey qanunsuz olursa, o biri qanunsuz işlə qanunsuzluğu aradan götürmək olmaz. Bir şey ədalətsizliklə olubsa, ədalətsizliklə ədaləti bərpa etmək olmaz. Ədaləti bərpa etmək lazımdır. Qanunsuzluğu aradan qaldırmaq lazımdır. Qanunsuzluğa qanunsuzluqla cavab vermək lazım deyil. Bu, düzgün deyil, burada məntiq yoxdur”.

BEŞİNCİ FƏSİL

Heydər Əliyev dövlətin əsas tərkib hissələrindən və varlığının qorunub saxlanması üçün zəruri güc olan nizami ordu yaratmaq, vətəndaşların təhlükəsizliyini qorumaq məqsədilə o dövrdə müxtəlif silahlı dəstələrin tərkisilahlı edilməsini ön plana çəkmişdi. Bu barədə belə demişdi:

“...Araşdırmalıyıq ki, bu silahlar ayrı-ayrı adamların əlinə nə cür düşüb? Biri gedib xəlvət tapança alır, bu indi adi hala çevrilib. Biri xəlvət avtomat alır və bu da adi hala çevrilib. Amma tank, BMP, zirehli maşın, başqa şeylər bu adamın əlinə necə düşüb? Kim bunu eləyib? Kimsə dövlət adamı bunu eləyib”.

Heydər Əliyev hesab edirdi ki, Azərbaycanı dağıntılardan çıxarmaq, suveren dövlət yaratmaq üçün ilk növbədə bütün vətəndaşlarda bu istəyin olması, hər bir vətəndaşın bu işə qoşulması, səmimiyyəti, hər kəsin gücü və bacarığı səviyyəsində əməli iş görməsi lazımdır. Xalq dövlət başçısının, dövlət başçısı hər adamın səmimiyyətinə inanmalıdır. Dövlət və insanlar arasında qarşılıqlı etimad, hörmət, əlbir fəaliyyət olmalıdır. Dövlət də, insanlar da xalqa zərər yetirən bütün təzahürlərə qarşı birlikdə mübarizə aparmalıdır. Hamı ədaləti, haqqı, qanunları rəhbər tutmalıdır.

Məsələni belə qoymuşdu:

“Gəlin bu gün səmimi olaq, gəlin bu gün açıq olaq, heç kəs heç kəsdən çəkinməsin, kimin nə sözü var desin, kimin ürəyində nə var desin, hamısını çıxaraq, ataq ortaya, danışaq. Azərbaycanlı kimi hamımız bu məsələni bərabər həll edək. Biz hamımız azərbaycanlıyıq, hamımızın dilimiz var, hamımızda bu azərbaycanlılığı anadangəlmə qəbul etmişik, indi ayrı seçkilik salmağa nə əsas var? Kimsə bunu eləyib, hansısa bunu eləyib. Bir qrup adamlar, məclis üzvləri də buna səs veriblər. Amma bunlar hamısı düzəlcək, haqq-ədalət yerini alacaq, bunu indi biz eləyə bilməsək, bizdən sonra edəcəklər, ədalətsizlik uzun ömür sürə bilməz. Ədalət həmişə ədalətsizliyə qalib gəlir”.

Heydər Əliyevin “Ədalət həmişə ədalətsizliyə qalib gəlir” nəzəri inamının praktikada tam sübuta yetdiyinin dəfələrlə şahidi olmuşuq. O, bu inamı 1960-cı illərdə Azərbaycanda hiss edilən ədalətsizlikləri

hiss edəndə dilə gətirdi, ictimailəşdirdi, 1970-ci illərdə belə təzahürlərə qarşı qəti mübarizə apardı, qələbə ilə nəticələndi; 1980-ci illərdə SSRİ məkanında dilə gətirdi, ən yüksək tribunalardan bəyan etdi, bir çox mənfi təzahürlərə qarşı qəti mübarizə apardı, uğurlar əldə olundu; 1990-cı illərdə müstəqil Azərbaycan Respublikasını qurmaq vəzifəsini üzərinə götürdüyü dövrdə də eyni inamı dilə gətirdi, istəyinə, inamına nail oldu.

Başqaları üçün düzəlməsi mümkün sayılmayan hər hansı problemi, hadisəni, ictimai-siyasi və mənəvi bəlanın Heydər Əliyev tərəfindən necə uğurla həll edilməsinin sirri nədə idi?

Bir sıra belə problemlərin necə aradan qaldırılmasının təhlilindən bu nəticəyə gəlmişəm ki, Heydər Əliyevin ən mürəkkəb məsələləri “asanlıqla” həll edə bilməsinin əsas səbəbi Onun hər işi səmtinə görməsidir. Həyatda hər şeyin səmti var. Yəni hər şeydə qanun və qanunauyğun müəyyən dəyişmə səmti var. Bunu bilmədən heç bir problemi tələb olunan səviyyədə həll edə bilməzsən. Bu yol nədən ibarətdir?

Əvvəlcə baş vermiş hadisənin, problemin mahiyyəti onun gözlənilə bilən nəticələri araşdırılır, qiymətləndirilir.

İkinci, hadisənin, problemin yaranmasının səbəbləri araşdırılır, qiymətləndirilir.

Üçüncü, hadisənin, problemin kimlərin hansı qüvvələrin tərəfindən, nə məqsədlə yaradılması məsələsi araşdırılır, qiymətləndirilir.

Dördüncü, hadisənin, problemin həlli yolları, vasitələri, ədaləti bərpa edəcək qüvvələr müəyyən olunur.

Beşinci, əməli fəaliyyətə başlamaq üçün peşəkar məsul şəxs (şəxslər) təyin olunur, siyasi göstərişlər verilir, məsuliyyət dərəcəsi onlara izah edilir.

Altıncı, əməliyyatlar keçirilir, nəticəsi rəhbərliyə məruzə edilir və nəticə rəhbərlik tərəfindən qiymətləndirilir, mətbuata, əhaliyə rəsmi məlumat verilir.

Əhali hər şeyi olduğu kimi biləndə, ədalətin necə bərpa edildiyini görəndə dövlətə, dövlət başçısına, öz gücünə inamı artır. Bu,

eyni zamanda dərin tərbiyəvi, psixoloji məna kəsb edir. İnsanları cəmiyyətsiz, ədalətsizliyə aparan yoldan çəkindirir, ibrət dərsi olur.

Heydər Əliyevin 1993-1998-ci illərdə həyata keçirdiyi çox riskli tədbirləri, ölkədə baş verən böhranlı proseslərin ağıllı yollarla həll etməsi ölkədə sabitliyin, əmin-amanlığın yaranmasına, hər yerdə ədalətin bərpasına, dolaşdırılmış cəmiyyət hadisələrinin ölü nöqtədən çıxarılaraq, tərəqqiyə doğru inkişafına təkan verdi.

XXI əsrin birinci onilliyində əldə olunmuş bütün nailiyyətlərin əsasında, əlbəttə, Heydər Əliyevin müdrik siyasi irsi, ağıllı tədbirləri dayanır. Növbəti onilliklərdə də Heydər Əliyevin elmi irsi öz təsirini göstərəcəyinə şübhə olmamalıdır. Bu şərtlə ki, Onun qoyduğu yoldan sapmalar olmasın, heç kəs millətin, ölkənin qəsdinə durmasın.

Quruculuğun ən ağır anlarında dövlət başçısının ağıllı tədbirinin nə demək olduğunu daha yaxşı başa düşmək üçün Əlikram Hüseynov problemi ilə əlaqədar Onun Cənub bölgəsindəki 7 rayonun (Biləsuvar, Cəlilabad, Masallı, Lənkəran, Astara, Yardımlı, Lerik) 170-ə qədər nümayəndəsi ilə 13 avqust 1993-cü ildə keçirdiyi müşavirəyə bir daha istinad edirik.

Müşavirədə Heydər Əliyev 170 nəfərdən 26 nəfərinə söz vermiş, onlara istədikləri qədər danışmaq imkanı yaratmışdı. Sonda özü yekun sözü söyləmişdi.

Burada qeyd edib ki, *“...müşavirəni başlayarkən mən bu proseslərin gedişi haqqında və qarşımıza çıxan məsələlərə baxışımız haqqında geniş məlumat verdim. Ancaq qiymət verməkdən çəkdim və istədim ki, bura dəvət olunmuş şəxslərin fikirlərini öyrənim... Biz fikir mübadiləsi apardıq. Özümüz üçün hər şeyi aydınlaşdırdıq... Natiqlər bu hadisəyə düzgün qiymət verdilər”*.

Deməli, hər hansı hadisəyə rəhbərin dərhal qiymət verməsi məsləhət görülmür. Hadisənin içərisində olan, mahiyyəti dərk edən, düzgün danışan mütəxəssislərin gəldikləri nəticə, verdikləri qiymət dövlət rəhbərinin əvvəlcədən açıqlamadığı nəticə ilə üst-üstə düşməsi optimal həll yolu seçmək, problemi müsbət həll etmək üçün ən yaxşı metoddur. Belə olanda deyirlər ki, dövlət başçısı ilə xalqın niyyəti, əməli, sözü

birdir. Xalqla dövlət başçısının əməl və söz birliyinin olduğunu əsassız söyləmək, süni birlik elan etmək yaxşı nəticə verə bilməz.

Heydər Əliyev yerlərdə baş verən qanunsuzluqları, özbaşınalıqları, ədalətsizlikləri və digər ictimai bəlaları biləndə onları dərhal ölkə səviyyəsinə qaldırmadığından, sərt tədbir görmədiyindən narahatlıq yaranardı, səbəbini də bilmək olmazdı. Sonradan nə üçün belə olmasına Onun özü izah etmişdi:

“Mənim hər hadisənin geniş yayılmasını istəməməyimin bir neçə səbəbi olur:

birincisi, *gözləyirəm ki, məsələni ilk növbədə onu başlayanların özləri həll etsin;*

ikincisi, *məsələni yerlərdə olan adamlar: deputatlar, nüfuzlu şəxslər, ziyalılar, ağsaqqallar məsələni yoluna qoysunlar;*

üçüncüsü, *aidiyyatı olan hökumət, ictimai birliklərin aidiyyatı qurumları həll etsinlər.*

Bunların heç biri gözlənilən nəticəni verməyəndə məsələni özüm həll etməli oluram, hadisəni ictimailəşdirirəm, günahkarları qanunlar əsasında cəzalandırıram. Başqa cür yol yoxdur. Bunları etməsək hadisələr daha pis variantda təkrarlana bilər”.

Müşavirədə ifadə etdiyi bəzi fikirləri olduğu kimi təqdim edirik:

“Bəli, Azərbaycanı parçalamaq, Azərbaycanın daxilində və xaricində olan düşmənlərin uzun illərdən, bəlkə də əsrlərdən bəri ən bəd niyyəti, istəyi, arzusu olmuşdur. Dağlıq Qarabağda 5 il bundan əvvəl başlanan proseslər Azərbaycanı parçalamaq yolunda atılan ilk addım idi. Təssüf ki, Azərbaycanın rəhbərləri, Azərbaycanın ağıllı adamları, Azərbaycanın ziyalıları bu proseslər başlayan kimi onların qarşısını almadılar və bu, bir müharibəyə çevrildi. Müharibə getdikcə genişləndi, Azərbaycanı idarə edən adamlar bu müharibəni apara bilmədilər və çox vaxt satqınlıqlara yol verdilər. Və beləliklə də indi Azərbaycan torpaqlarının 17 faizi Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunub. Bu, Azərbaycanın parçalanması prosesinin bir cınağıdır. O, biri cınağı həmin bu gördüyümüz məsələdir (Əlikramlar məsələsi nəzərdə tutulur - Z.Q.) ...Bu böyük bir planın

BEŞİNCİ FƏSİL

Azərbaycanı dağıtmaq, Azərbaycanı məhv etmək, Azərbaycan xalqını yox etmək planının tərkib hissəsidir. Təəssüf olsun ki, keçmiş dövrlərdə olduğu kimi, əsrlər boyu olduğu kimi, indi də Azərbaycanın öz içində xəyanətkarlar az deyil. Bu xəyanətkarlar Əlikram kimi adamları ortaya salır və Azərbaycanı parçalamaq istəyirlər. Öz şəxsi mənafeələrinə çatmaq üçün, öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün, vəzifə tutmaq üçün hakimiyyətə gəlmək üçün...”.

Ölkədəki ağır vəziyyəti tam şəffaflaşdırmaq, ictimailəşdirmək, bütün xalqı səfərbər etmək məqsədi ilə Heydər Əliyev 24 avqust 1993 – cü ildə Bakıda ümumrespublika müşavirəsi keçirdi. Mən həmin müşavirədə iştirak etmişəm. O, bu müşavirədə geniş, məzmunlu çıxış etdi.

Geniş toxunulan əsas məsələlər:

- günün reallıqları, Azərbaycanda baş verən faciəli proseslər barədə;
- faciələrimizin əsas səbəbləri və səbəbkarları;
- təxribatlar, mafioz qüvvələrin qarşিদurmaları və siyasi vəziyyətin daha da gərginləşməsi;
- xalqı, milləti torpağı qana bulamaq niyyətləri barədə; əməllərə görə xalq qarşısında cavab verməyin qaçılmazlığı;
- yaman günün ömrü az olar... xalqın birliyi;
- silahlı quldur, silahlı dəstələr, bunların havadarları barədə;
- avqustun 19-da Gəncədə baş nazir Surət Hüseynovun keçirdiyi müşavirənin Lənkərandakı separatçı quldur dəstələrinə yenidən qol-qanad verməsi, xalqa qarşı təcavüzü daha da gücləndirməsi məsələsi;
- proseslərin gedişi, mərhələləri barədə hərtərəfli məlumatın xalqa çatdırılmasının əhəmiyyəti;
- “Heç kəs Heydər Əliyevə təzyiq göstərə bilməz!”
- Füzuli, Cəbrayıl rayonlarından olan satqınlar barədə;
- “Vəziyyət çox ağırdır, çox böhranlıdır”.
- “Təxribat təxribatın içərisindədir”.

Çıxışdan ibrət dərsi alınacaq tarixi həqiqətləri bir daha xatırlayaq.

“Azərbaycan Respublikası, xalq, Azərbaycan vətəndaşları ağır günlər keçirirlər. Bunun səbəbləri məlumdur. Azərbaycan müharibə

vəziyyətindədir. Müharibədə buraxılan səhvlər, günahlar nəticəsində biz bəzi yerlərdə məğlubiyyətə uğrayaraq, insanlar həlak olur, didərgin düşür, kəndlərimiz əldən gedir və bu, son illərdə Azərbaycanın həyatının adi bir amili olmuşdur. Bəziləri buna biganədir, bəziləri belə vəziyyətə sanki öyrəşmişlər, ancaq bütövlükdə xalq isə, şübhəsiz ki, bundan əziyyət çəkir, çox böyük çətinliklərə məruz qalır.

Bu sahədə görülən tədbirlər və aparılan işlər hələlik öz nəticəsini vermir. Bunun əsas səbəblərindən biri son illərdə Azərbaycanın müdafiə qüdrətinin yaradılmaması, ordunun lazımı səviyyədə olmaması, son bir il-ilyarım ərzində isə yox dərəcəsində olması və eyni zamanda respublikanın daxilində ayrı-ayrı qüvvələrin olmasıdır. Onların bəziləri özlərini siyasi qüvvə adlandırır, bəziləri isə adicə mafioz qruplar, qüvvələrdir. Hər biri öz şəxsi niyyətlərinə, məqsədlərinə nail olmaq üçün şəxsi mənfəət naminə Azərbaycanın ağır şəraitini daha da ağırlaşdırır, təxribatlar aparır”.

“...Azərbaycanda əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi, indi də cəbhə bölgələrində böyük təxribat işləri aparılır. Xüsusən son vaxtlarda Azərbaycanın daxilində siyasi gərginlik artdığına görə, ayrı-ayrı qüvvələr bir-birinə qarşı durduğuna görə və bəzi şəxslər, bəzi qruplar xalq qarşısında tamamilə ifşa olunduqlarına görə təxribat əməllərini daha da genişləndirmişlər. Onlar həmin əməlləri gizlətmək üçün, çirkin niyyətlərinə nail olmaqdan ötrü xalqı, milləti, torpağı qana bulamağa, torpağı satmağa, xalqa xəyanət etməyə nəinki hazırdırlar, hətta bunu həyata keçirirlər.

Güman edirəm ki, bugünkü həyatımız, gələcək günlər, illər xalqın indiki dövrdə olan vəziyyətinə tam qiymət verəcək və hər bir şəxs tutduğu vəzifədən, yaxud siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, xalqın qarşısında cavab verəcəklər. Birbaşa olmasa da, tarix hərənin qiymətini özünə verəcəkdir”.

Heydər Əliyev xalqa xəyanət edənləri, ölkəni dağıdanları yaxşı tanıyıb bilməklə bərabər, gələcəyə inamı da çox güclü və əsaslı idi. Onun dayaq nöqtəsi xalq olmuşdu. Bu barədə belə demişdi:

“...Azərbaycan xalqının qüdrəti də var, imkanı da var. Azərbaycan

BEŞİNCİ FƏSİL

xalqı və onun qabaqcıl, işıqlı fikirli adamları, xalqa sədaqətli övladları, xalq üçün ürəyi yanan şəxsləri birləşərək, Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən çıxaracaqdır.

Təxribatçılar, Azərbaycanın bu ağır günündən öz şəxsi mənafeləri üçün istifadə edənlər heçdə düşünməsinlər ki, öz məqsədlərinə nail olacaqlar. Xeyr, belə olmayacaq. Mən dəfələrlə qeyd etmişəm və yenə təkrar edə bilərəm ki, Azərbaycan xalqı öz tarixində çox ağır dövrlər yaşamışdır. Lakin bütün sınaqlardan çıxaraq mənliliyini, xəlqiliyini, azərbaycançılığını, müsəlmanlığını itirməmişdir və heç vaxt da itirməyəcəkdir.

Güman edirəm ki, qara günün ömrü az olacaq, xalqımız ağ günlərə çıxacaq. İnanıram ki, xalqımızda bu qüdrət, bu imkan, bu potensial var; sadəcə olaraq hamımız birləşib bunlardan istifadə etməliyik, bunları hərəkətə gətirməliyik”.

1988-ci ildən başlayan, ölkədə iqtisadiyyatın, nəqliyyatın, siyasi-sosial qurumların dağıdılmasına, separatçılığın güclənməsinə yönəldilən proseslər 1993-cü ildə ən yüksək nöqtəyə gəlib çatmışdı.

Hadisələr elə bil bir-birini çıxılmaz vəziyyətə salırdı. Heydər Əliyev gecəni gündüzə qatmaqla, proseslərin necə cərəyan etməsini, demək olar ki, hər gün xalqa çatdırır, məsləhətləşir, görülməli tədbirlər barədə məlumat verirdi.

24 avqust 1993-cü ildə keçirdiyi ümumrespublika müşavirəsində vəziyyəti belə şərh etmişdi:

“Son dövrün ən vacib hadisələrindən və Azərbaycanda gərginliyi ağırlaşdıran hallardan biri də Lənkəran, Astara, Lerik, Masallı, Yardımlı, Cəlilabad, Biləsuvar rayonlarında bir neçə aydan bəri baş vermiş proseslər və arada Əlikram Hüseynovun, onun ətrafında olan quldur, cinayətkar, xəyanətkar adamların – Azərbaycanın ayrı-ayrı dairələrindən, təkcə Azərbaycanda yox, ondan kənarında olan, ona xəyanət edən şəxslər tərəfindən dəstəklənən bu qrupların, bu dəstənin həmin bölgədə apardıqları cinayətkar işlər, qanunsuz hərəkətlərdir.

Əgər bu, sadəcə olaraq, o bölgədə cinayətkarlıqla, qanunsuzluqla bitmiş olsaydı, bəlkə də Azərbaycanın ümumi həyatına və bu gününə

o qədər də mənfi təsir göstərə bilməzdi. Ancaq iş burasındadır ki, həmin bu cinayətkar dəstələr, qruplar – Əlikram Hübətov və onu dəstəkləyən adamlar arada Azərbaycanın ordu hissəsinin bir qismini əlində saxlayaraq onların cəbhəyə göndərilməsinin qarşısını alırlar. Ordumuzun hərbi texnikasının, silahlarının böyük bir qismi onların əlindədir. Həmin hərbi hissələrdən ayrı-ayrı bölmələr, dəstələr döyüş bölgələrində vuruşurlarsa, onları Əlikram Hübətovun dəstəsi, onun batalyonu adlandırırlar. Belə çıxır ki, həmin qüvvələr onun göstərişi ilə geri çəkilməli, irəli getməli, cəbhə bölgəsini tərk etməlidirlər.

Belə hallar adətə çevrilmişdir və bəzi adamlar, xüsusən indi respublikanın rəhbərliyində olan adamlar da hesab edirlər ki, belə də olar. Çünki təəssüf ki, son illərdə Azərbaycanın müdafiəsi ordunun əlində olmamışdır, ayrı-ayrı silahlı dəstələrin, qrupların, ayrı-ayrı mafioz qruplara mənsub olan silahlı dəstələrin əlində olmuşdur. Biri bunlara könüllü dəstə deyir, biri Xalq Cəbhəsinin batalyonu deyir, biri, nə bilim, kiminsə şəxsi dəstəsi deyir. Bu cür dəstələr Vətəni, torpağı müdafiə etmək əvəzinə öz şəxsi mənafeələrini güdürlər. Onlar Azərbaycanı nə günə salmışlar, nə dəhşətli vəziyyətə salmışlar – indi hamıya aydındır, hamının gözü qarşısındadır”.

Çıxışda dağıdıcı qüvvələrin zəncirvari sistem kimi bir-birinə bağlılığı, eyni ideya – Azərbaycanı parçalamaq ideyasının daşıyıcıları olduğunu, dövlət rəhbərini arxayın salmaq və vaxt udmaq istədiklərini Heydər Əliyev belə şərh etmişdi:

“...Bu müddətdə bəzi adamlar bizə vəd edirdilər ki, məsələ sülh yolu ilə, danışıqlar vasitəsilə həll olunacaqdır. Həmin dövrdə isə bu adamlara imkan yaranırdı, bəlkə də bu adamların özləri də imkan yaratdılar ki, Əlikram və onun ətrafındakı cinayətkar adamlar daha da quduzlaşsınlar, cinayətkar hərəkətlərini yerinə yetirə bilsinlər və eyni zamanda siyasi pərdə altında – “Talış-Muğan Respublikası” yaratmaq, beləliklə Azərbaycanı parçalamaq, talış köklü Azərbaycan vətəndaşlarını respublikanın başqa hissəsinə qarşı qoymaq kimi hallara əl atdılar. Bu məsələlərin hamısı sizə məlumdur”.

Müşavirəyə dəvət olunanların bir qisminin həmin separatçı qrupun

üzvü kimi fəaliyyət göstərdiklərini bildiyinə görə, elə bil onlara ibrət dərsi verirmiş kimi Heydər Əliyev dedi:

“...Bu proseslərin mənbəyi, başlanğıcı və necə deyərlər aparıcı qüvvələr, onları dəstəkləyənlər, ilham verənlər, bu xəyanətkar, cinayətkar yola sövq edən adamlar artıq məlumdurlar. Bir neçəsinin adı çəkilib, bəzilərinin adları ola bilər, sonra çəkiləcəkdir”.

...Belə qanunsuz hərəkətlərin, xalqa, konstitusiyaya zidd hərəkətlərin axırı yoxdur.

“...Xalq Əlikram Hübətova sübut etdi ki, onun əlində nə qədər çox silah olsa da, ətrafında cinayətkar, quldur dəstə olsa da xalqın qarşısında dura bilməz”.

Hadisələrin gedişindən Heydər Əliyev belə bir nəticə söylədi:

“Mənim xalqa müraciətim ümumən bəyənilir, xalq tərəfindən rəğbətlə qarşılıb, xalqda canlanma və böyük ümid yaradıblar ki, Azərbaycanda daha hakimiyyətsizlik yoxdur, dövlət orqanları fəaliyyətdədir və respublikanın bu ağır dövründə Azərbaycan dövlətçiliyini qoruyub saxlamağa iqtidarı var və bundan sonra da olacaqdır. Mən dünəndən indiyə qədər bu müraciətimizə müsbət əks-səda verən bütün şəxslərə, kollektivlərə, bütün əhaliyə minnətdarlığımızı bildirirəm. Onların bizimlə həmrəy olması gücümüzü artırır, bizə daha da ürək-dirək verir, iradəmizi daha da möhkəmləndirir. Hamını əmin etmək istəyirəm ki, biz bu yoldan çəkinməyəcəyik, Azərbaycanın dövlətçiliyini, müstəqilliyini qoruyacağıq və respublikanın parçalanmasına yol verməyəcəyik”.

Heydər Əliyev Əlikrama himayədarlıq edən bir qrup şəxsin adını çəkmişdi (keçmiş müdafiə naziri Rəhim Qazıyev, keçmiş müdafiə nazirinin müavini Vahid Musayev, keçmiş baş nazir Surət Hüseynov, bunların əlaltıları).

Heydər Əliyev 1988-1993-cü illərdə baş verən faciələrimizi, bu faciələri törədən səbəbləri, xalqın iradəsini belə ümumiləşdirmişdi:

“Azərbaycan xalqı beş ildir müharibə içərisindədir, şəhidlər verir. 1990-cı il yanvarın 20-də xalqımıza qarşı hərbi təcavüz olub. Azərbaycan ilk şəhidlərini onda verib. İndi Şəhidlər Xiyabanı

Azərbaycanın həm faciə meydanına, həm də, müqəddəs bir meydana dönüb. Ondan sonra Azərbaycanın ərazisinə Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində hər gün, hər ay, hər il şəhidlər verilir. Bəli, hər bir adamın tələf olması bizim üçün böyük ürək ağrısıdır, matəmdir. Bu, bizim üçün faciədir, ancaq bir tərəfdən yanvarın 20-də xalqımıza qarşı kommunist partiyasının rəhbərliyi tərəfindən hərbi təcavüz olmuşdur, ikinci tərəfdən Ermənistanın silahlı qüvvələri Azərbaycana hərbi təcavüz edirlər. Xalqımız yanvarın 20-də öz milli qüdrətini, milli şərəfini, namusunu qoruyaraq şəhidlər verdi. Cəbhələrdə Azərbaycan xalqı öz torpaqlarını, öz ərazisini, öz müstəqilliyini qoruyaraq şəhidlər verir. İndi isə Lənkəranda bu xəyanətkar adamların – onların adlarını çəkdim və bir çoxlarının da adları çəkiləcək, - bunların fəaliyyəti nəticəsində böyük bir cinayət, faciə baş vermişdir. Bizim öz azərbaycanlılarımız sülh şəraitində yaşayan, müharibə bölgəsində olmayan azərbaycanlılarımıza atəş açıblar. Bunu öz cinayətkar niyyətlərini həyata keçirmək üçün ediblər. Üç nəfər həlak olub. Bu dəhşətli bir haldır...

Siz, bütün Azərbaycan əhalisi əmin ola bilər ki, biz Vətən yolunda, xalq yolunda, Azərbaycanın suverenliyi, bütövlüyü yolunda həlak olan, canını qurban verən, şəhid olan adamların hər birinin şücaətini, qəhrəmanlığını heç vaxt unutmayacağıq. Onlar həmişə daim xalqın yaddaşında yaşayacaqdır”.

Heydər Əliyev özünəinamı yüksək olan, hadisələri dərinədən təhlil etməklə yeganə düzgün nəticə çıxaran, xalqın gücünə arxalanan nadir siyasi xadim olmuşdu. Özünün dedikləri:

“Mən dəfələrlə demişəm, bu gün bir daha bəyan edirəm ki, heç bir kəs mənə təzyiq edə bilməz. Mən öz iradəmdən, bu isə xalqın iradəsidir, bir namuslu vətəndaş kimi mənim şəxsi iradəmdir, - istifadə edərək Azərbaycanın bu vəziyyətdən çıxması üçün son damla qanıma qədər çalışacağam və heç kəs də məni qorxuda bilməz”.

Cənub bölgəsindəki separatçı silahlı quldur dəstəsinin qanuni yolla axırına çıxaraq, bölgədə qayda-qanunun sahmana salınmasına başlanıldığını qeyd etməklə yanaşı, digər bölgələrdə də etnik zəmində

BEŞİNCİ FƏSİL

qarşıdurmalara cəhdlər göstərənlər barədə Heydər Əliyev inamla belə bəyanat verdi:

“...Azərbaycanda millətlər arasında, etnik qruplar arasında heç kəs münaqişə, yaxud qarşıdurma yarada bilməz. Kimin daxilində belə niyyəti varsa xəbərdarlıq edirəm, çəkilsinlər kənara. Heç kəs münaqişə yarada bilməz. Azərbaycan bütövdür, Azərbaycan xalqı birdir və bu birlikdə də biz bu ağır vəziyyətdən çıxacağıq”.

Heydər Əliyev hansı formada olursa olsun, vətən, torpaq, xalq, mənafeyini satanlar barədə açıq fikir söyləməkdən, satqınları rusvay etməkdən çəkinən rəhbər, siyasi xadim olmamışdı. Füzuli və Cəbrayıl rayonlarında baş verən hadisələrə ardıcıl münasibət bildirməsi bunu bir daha təsdiq edirdi. O, dünən dediyi sözləri bu gün də belə təkrarlamışdı:

“Füzuli, Cəbrayıl bölgələrində son günlər çox ağırdır. Bu barədə mən dünən xalqa müraciətimdə qısaca dedim. Biz demək olar ki, gecə-gündüz bu işlərlə məşğuluq, əlimizdən gələn tədbirləri görürük. Mən indi bu məsələləri geniş açmaq istəmirəm. Ancaq təəssüflər olsun ki, dünən də, ondan bir gün qabaq da Füzulidən, Cəbrayıldan gələn məlumatlar göstərir ki, bu torpaqları satan, birinci növbədə, oranın ayrı-ayrı mafioz qüvvələri və həm də Cəbrayıl, həm də Füzulidə icra hakimləri olmuşlar. Onlar və onlarla əlaqədar adamlar, bəzən ordu hissələrindən olan adamlar Ermənistanın silahlı dəstələri tərəfindən heç bir hücum olmadan gəlib xalqı qorxudurlar, qaçırdırlar, vətənlərini qarət edirlər, özləri də çıxıb qaçırlar...Vəziyyət çox ağırdır, çox böhranlıdır... Bizim hissələr o yerlərdən pərakəndə vəziyyətdə çıxırlar, vuruşurlar, döyüşürlər... Oradan həm hərbi hissə, həm də camaat qoyub qaçıblar. Qaraxanbəyli deyilən bir yerdə bir dənə sağ-salamat tankı, iki dənə zirehli texnikanı, iki-üç maşını başlı-başına buraxıb çıxıb gediblər.

Bax görün, mən bir fakt deyirəm. Bunları açıb demək istəməirdim. Çünki əhali, zənnimcə, bunların hamısını bilməlidir. Ancaq biz bu faktların çoxunu bilirik. Dəhşətli vəziyyətdir və bunların hamısını mən dünən də dedim. Biri Rəhim Qaziyevə qulluq edir, biri, nə bilim Əlişov batalyonudur, biri Xalq Cəbhəsinə qulluq edir, biri, nə bilim, həmin o

Əlikram Hübətova qulluq edir, biri o birisinə qulluq edir. Təxribat təxribatın içərisindədir”.

“Bizim Azərbaycan xalqı, tarix boyunca yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik xalq olub. İndi də belədir. Mən təxribatları xalqa aid edə bilmərəm. Ancaq bizim ayrı-ayrı azərbaycanlıların bu qədər satqın, bu qədər xəyanətkar, bu qədər ləyaqətsiz olması insanın ürəyini partladır, insanı dəhşətə gətirir. Görün biz nə qədər ləkələndik. Təkcə ona görə yox ki, torpaqlarımız əldən gedib. Ona görə ki, torpaqlarımıza təcavüz edən ermənilər deyirlər ki, sizin adamlarınız heç biz gəlməmiş çıxıb qaçırlar. Bunu onlar deyirlər”.

Sonuncu cümlələrdən belə nəticə çıxarmaq düzgün olmaz ki, Heydər Əliyev ermənilərin sözüne görə azərbaycanlılar arasında satqınlar, qorxaqlar, var deyir. Hadisələrin gedişi əslində bu fikrə gəlməyə imkan verib. Bununla yanaşı, “dəlidən doğru xəbər” misalını “erməni quldurlarından doğru xəbər” misalı ilə də əvəz etmək mümkündür. Əslində ermənilər deməsə də, Əlikramların satqınlığı çox şeyi sübut etmişdi.

Heydər Əliyevdə dərin inam var idi ki, əgər hər bir azərbaycanlı kişisi “Vətən uğrunda döyüşdə var gücümlə düşmənlə döyüşəcəm” sözüne tam əməl etmiş olsaydı, heç zaman öz ərazisinə başıpozuq erməni quldur silahlı dəstələrini yaxın buraxmazdı. Heydər Əliyevin, eləcə də hər bir vicdanlı azərbaycanlının təəssüfünün səbəbi budur ki, heç də səlahiyyətli kişilərin hamısının sözü ilə əməli uyğun gəlmir. Hələddici anlarda özlərini kişi sayanlar nakişiliklərini ortaya qoyurlar. Bunların hamısı əxlaqın, mənəviyyatın tamamlanmamasından, tamahdan, acgözlükdən irəli gəlir. Deməli, mənəviyyatın kamilləşməsi, əxlaqın saflaşması istiqamətində hələ çox çalışmaq lazım gələcəkdir. Nə qədər ki, əxlaqda, mənəviyyatda kəsirlər, kallıq qalır, millət də, insanlıq da onda əziyyət çəkməli olacaq. Saf əxlaqlı, təmiz və yetkin mənəviyyatlı insanlar yetişdirmək üçün üç əsas sahəyə diqqət artırılmalıdır: ailə tərbiyəsinə, təmiz ictimai-siyasi mühitin, insan çevrəsinin formalaşmasına, maarifdə köklü dəyişikliklərin aparılmasına. Baş aldadan şüarlardan əl çəkilməlidir, siyasətçilər

BEŞİNCİ FƏSİL

göylərdən yerə enməlidirlər. Mənəm-mənəmliyə son qoyulmalıdır, hər şey, insanların daxili də şəffaflaşmalıdır. Heydər Əliyevin də insanlardan, cəmiyyətdən, dövlət adamlarından umacağı bunlar idi. Siyasətçinin yalançı vədləri yalnız özü kimi yalançı insanlar yetişdirə bilər. Yalançılıq isə insanlığın düşmənidir.

24 avqustda (1993-cü il) keçirilən müşavirəyə dəvət olunmuşdu: Milli Məclisin üzvləri, xalq deputatları, respublikanın nazirləri, komitə sədriləri, rəhbər işçiləri, rayonların icra başçıları. Burada bəyan olundu ki, “artıq Füzuli, Cəbrayıl gedib”.

Heydər Əliyev belə bir fikir də söylədi:

Əgər burada əyləşənlər “...doğrudan da öz xalqını, vətənini azacıq da olsa sevirlərsə, dədə-babalarının qəbirlərinə hörmət edirlərsə, özlərinin bu gününü, övladlarının gələcəyini düşünürlərsə, gərək namuslu olsunlar. Mən onlara müraciət edirəm. Onlar bu gün gərək mənəviyyatca yüksəlsinlər, gərək bütün çirkin əməllərindən əl çəksinlər, bu gün gərək ümumxalq mənafeyindən çıxış etsinlər. Rica edirəm sizdən, şəxsi ambisiyalarınızı kənara qoyun, şəxsi instinktlərinizi, şəxsi mənafeələrinizi, şəxsi məqsədlərinizi kənara qoyun, düşünün Azərbaycan Respublikasının dövlətçiliyi təhlükə altındadır. Uzun illərdən, əsrlərdən bəri Azərbaycan dünyada müstəqil dövlət kimi tanınmışdır. İndi bu təhlükə altındadır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təhlükə altındadır. Düşünün bunu, fikirləşin və anlayın ki, hər biriniz məsuliyyət daşıyırsınız. Mən hamınızı deyirəm. Birinci növbədə xalqın qarşısında, öz ailəniz, qohum-əqrəbanız, övladlarınız, ata-babalarınızın ruhu qarşısında məsuliyyət daşıyırsınız. Ona görə də bu gün hər biriniz öz iş yerinizdə bu məsuliyyət hissi ilə işləməlisiniz, çalışmalısınız”.

Heydər Əliyev respublika fəalları ilə müşavirə keçirəndə aktual məsələnin mahiyyətini açıqlamaqla yanaşı, onun həlli ilə əlaqədar qarşıda duran vəzifələri də konkret tezlərlə ifadə edirdi.

Bu müşavirədə bu vəzifələr belə formulə edildi:

“İndi bizim qarşımızda iki vəzifə durur. Birincisi, erməni təcavüzünün qarşısını almaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytarmaq, xalqı

bu qırğından qurtarmaq. İkincisi, Azərbaycanın daxilində sabitliyi təmin etmək, bu çəkişmədən qurtarmaq, xalqı bu çəkişmədən yaranan əziyyətdən xilas etmək lazımdır. Bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün sizin hamınıza müraciət edirəm, bütün Azərbaycan xalqına müraciət edirəm: düşünün, anlayın, ayılın. Bilin ki, Azərbaycan xalqı bir xalq kimi bundan sonra nəinki yaşamalıdır, daha da qüdrətlənməli, daha da inkişaf etməlidir. Müstəqil Azərbaycan Respublikası hələ tutmamış qatıqdır. O gərək bərkisin, möhkəmlənsin, gərək öz qüdrətini toplayaraq daxili potensialından öz xalqının rifahı üçün istifadə edib müstəqil dövlət kimi gələcək nəsillərə bizdən yadigar olsun. Gələcək nəsillərimiz daim azad, müstəqil öz milli ənənələrinə, tarixi ənənələrinə sədaqətli olaraq yaşaya bilsinlər. Xahiş edirəm, düşünün, fikirləşin. Bütün sahələrdə hər şey sizin fəaliyyətinizdən asılıdır. Əgər bundan sonra müvəffəqiyyətlərimiz də olsa, bunlar hamımızın – sizin və bizim müvəffəqiyyətlərimiz olacaqdır. Uğursuzluqlarımız da olsa, heç kəs özünü kənara çəkə bilməz. Ona görə də sizə müraciət edirəm, bütün Azərbaycan xalqına müraciət edirəm və güman edirəm ki, xalq, insan daxili gücünü, iradəsini həmişə ağır dövrlərdə bürüzə verir.

Biz, yəni Azərbaycan xalqı böyük imtahan içindəyik və bu imtahan-dan ləyaqətlə çıxmaliyıq. Hər bir azərbaycanlı, əgər onun qəlbində doğrudan da azərbaycanlı hissiyyəti varsa, nəbzi Azərbaycan xalqının ümumi nəbzi ilə həmahəng vurursa, bu yolla getməlidir.

Ümid edirəm ki, xalqımızın, buraya toplaşmış rəhbər işçilərimizin əksəriyyəti məhz belə düşünürlər, məhz bu istiqamətdə hərəkət edirlər və belə də hərəkət edəcəklər”.

Göründüyü kimi, Heydər Əliyev ölkədəki real vəziyyətin təhlilindən və düzgün qiymətləndirilməsindən, özünün çoxillik siyasi-idarəçilik təcrübəsindən istifadə etməklə, nəzəri müddəalar və xalqı sanki çıxılmazlıq şəraitindən çıxara biləcək mütərəqqi ideologiya irəli sürür:

Xarici təcavüzkarlarla daxili satqınların əlbir fəaliyyəti əsasında ölkəmiz süquta doğru gedir, Azərbaycan yenidən nəinki müstəqilliyini itirmək, həm də bir dövlət kimi öz varlığını əldən vermək üzrədir. Bu, xalqın aqibətinin qeyri-müəyyənliyi

ilə nəticələnmə bilər. Bunu hər ziyalı, hər bir vətəndaş anlamalı, vəziyyətdən çıxış üçün hamı birləşməli, çəkici bir yerə - ölkəni yoxluğa sürüyən qüvvələrin əzilib məhv edilməsinə vurmalıdır. Əhalinin mütləq əksəriyyəti də bu fikirdədir. Xalqın iradəsi buna çatacaq. Hamı birlikdə vətənin azadlığını təmin etməlidir, gələcək nəsillərə mükəmməl, azad dövlət təhvil verilməlidir.

Bundan belə nəticəyə gəlirik:

Heydər Əliyevin elmi irsində dövlətçiliyi qoruyub saxlamağın və inkişaf etdirməyin ana təməli dövlətlə xalqın möhkəm birliyinin, əlbir fəaliyyətinin məqsədyönlü təşkili, qarşılıqlı hörmək və inamın varlığı, idarəetmədə xalqın geniş iştirakı, istehsal və istehlak münasibətlərinin ədalətli, obyektiv, şəffaf qurulması, sosial-siyasi inkişafda məqsəd ümumiliyidir.

Heydər Əliyev nəzəri müddəaların hər birini öz sağlığında praktika tətbiq etməyi bacardı.

Heydər Əliyev siyasi problemlərin, iqtisadi-sosial problemlərin, istehsal-istehlak problemlərinin, və kadr problemlərinin hər birini ayrılıqda nəzəri cəhətdən işləyib hazırlamaqla yanaşı, bunların kompleks halında tətbiqi yollarını da əyani göstərməyi bacarırdı.

1993-cü il iyun ayının 17-dən 18-nə keçən gecə Azərbaycan prezidenti Əbülfəz Əliyev Bakını tərk edərək Naxçıvan Muxtar Respublikası Ordubad rayonunun Kələki kəndinə (özünün anadan olduğu kəndə) qaçmışdı. Artıq iki ay idi ki, Ali Sovetin sədri Heydər Əliyev eyni zamanda prezidentin səlahiyyətlərini yerinə yetirirdi. Bəzi səlahiyyətləri Əbülfəz Əliyev özündə saxlamış olsa da, əslində heç nə etməirdi. Ölkə iki ay idi ki, baş komandansız qalmışdı. Bundan istifadə edən daxildəki silahlı dəstələr bir tərəfdən, erməni işğalçı hərbi bölmələr Rusiyanın köməyi ilə o biri tərəfdən, Dağlıq Qarabağdakı separatçı erməni silahlıları İranın gizli yardımını ilə üçüncü tərəfdən (həqiqi “antanta” yaranmışdı) Azərbaycanı dağıdırdı.

Əbülfəz Əliyevin naşı ərköyün nazirləri, komitə sədrləri, icra başçıları, Prezident Aparatının və Nazirlər Kabinetinin bir çox məsul işçiləri səlahiyyətlərini “dondurmuşdular”, yəni öz vəzifələrini könüllü

şəkildə yerinə yetirməkdən imtina etmişdilər. Məqsəd Heydər Əliyevi meydanda tək qoymaq, ölkədə xaosu daha da dərinləşdirmək, bütün günahları Heydər Əliyevin ayağına yazmaq, əhalini onun üzərinə qaldırmaq idi. Onlar hesab edirdilər ki, Heydər Əliyev pis vəziyyətdə qalarsa, vəzifədən geri çəkilər, saraçalar donlarını açıb yenidən öz yerlərinə qayıdalar. Bu siyasət əslində öz şəxsi mənafeələrini, ambisiyalarını, eqoizmlərini vətəndən, xalqdan, milli dəyərlərdən üstün tutmaq, müqəddəs nə varsa hamısını satmaq demək idi. Vətəndaş mənaiviyyatsızlığı, insan əxlaqsızlığı idi.

Heydər Əliyev özünün zəngin təcrübəsindən, səlahiyyətlərindən, istifadə edərək, çıxış yollarını müəyyənləşdirmişdi:

a) Ölkəni başlı-başına buraxıb kəndə sığınmış Azərbaycan prezidenti Əbülfəz Əliyevə münasibət barədə ümumxalq referendumu keçirmək (1993-cü il avqust ayının 29-na təyin olunmuşdu).

b) Ölkədə növbədənənar prezident seçkisi keçirmək (1993-cü il, oktyabr ayının 3-nə təyin olunmuşdu).

Heydər Əliyev tərəfindən referendumu və seçkini keçirməyə məsul olan vəzifəli şəxslərə, bütövlükdə Azərbaycan xalqına müraciət etmişdi ki, xalq öz iradəsini istədiyi kimi bildirməlidir. İnsanların seçib-seçilmək hüququ toxunulmazdır. Özünüifadə üçün hər bir şərait yaradılmalıdır, proses tam sərbəst və şəffaf keçməlidir. Əyintiyə yol verənlər qanun qarşısında, xalq qarşısında məsuliyyət daşıyır. Amma xalq da başa düşməlidir ki, ölkənin ağır vəziyyətə düşməsinin, ordunun bərhad vəziyyətdə olmasının əsas günahı uzun müddət Azərbaycandan uzaqlaşmış dövlət başçısında və onun komandasındadır. Onlar xalq qarşısında cavab verməlidirlər.

“Azərbaycan xalqını, bu böyüklükdə Azərbaycan Respublikasını, müstəqil Azərbaycan dövlətini şəxsi ambisiyalara görə, eqoizm əhval-ruhiyyəsindən irəli gələn fikirlərə görə artıq bu vəziyyətdə saxlamaq olmaz. Əgər xalqa Əbülfəz Elçibəy lazımdırsa, desinlər, gəlsin otursun burada. Əgər lazım deyilsə, - yəqin ki, bunu əksəriyyəti hiss etmişdir, mən də bu fikirdəyəm, Əbülfəz Elçibəy bir il müddətində də sübut etmişdir ki, o, prezidentlik edə bilmir və Azərbaycanın bu

BEŞİNCİ FƏSİL

ağır vəziyyətində də kənddə oturmaqla prezidentlik etmək olmaz, - öz münasibətini bildirsin”.

“...Əbülfəz Elçibəy birillik fəaliyyəti ilə xalqı gətirib ağır vəziyyətə saldı. İndi də iki aydan artıqdır ki, qaçıb Kələki kəndində gizləniib, Azərbaycan xalqını bu vəziyyətə gətirib. Təsəvvür edin, axı bir adam nədir ki, ondan ötrü xalq bu vəziyyətə düşsün. Ola bilər, mənəm bu sözlərimi indi Əbülfəz Elçibəy də eşidir, yaxşı olardı ki, eşitsin. Mən ona bir insan kimi həmişə hörmət etmişəm, hörmət edirəm. Ancaq o, bilməlidir ki, öz şəxsi ambisiyası ilə xalqı bu vəziyyətə salmamalıdır.

...Xalq öz sözünü deməlidir. Xalq necə yaşamaq istəyirsə, qoy desin, əgər indiyə qədərki kimi, bundan da pis yaşamaq istəyirsə, qoy desin. Əgər xalq doğrudan da ağır vəziyyətdən xilas olmaq istəyirsə, qoy onu da desin.

...Azərbaycanın bu vəziyyətdən çıxmaq imkanı var, Azərbaycan dövlətçiliyi qorunacaqdır, Azərbaycan xalqının hüquqları qorunacaqdır. Biz, - mən öz adımdan deyirəm, həm Azərbaycan parlamentinin sədri, həm də prezidentin səlahiyyətlərini həyata keçirən adam kimi deyirəm ki, ətrafımda olan adamlarla birlikdə biz Azərbaycanı bu vəziyyətdən çıxarmağa qadirik. Bilin ki, qəti, ciddi addımlar atacağıq, Azərbaycanda – həm Bakıda, həm də bütüən başqa bölgələrdə, şəhərlərdə, rayonlarda, qəsəbələrdə, kəndlərdə sabitlik yaratmağa çalışacağıq, cinayətkarlarla mübarizəni gücləndirəcəyik, Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən çıxarmağa qadirik və çıxaracağıq. Buna əmin ola bilərsiniz”.

Sözünü, fikrini həmişə qətiyyətlə, inamla deyən Heydər Əliyev xalqı həmişə düzgün istiqamətləndirir, onların ictimai-siyasi borcunu dəqiq göstərirdi:

“...Azərbaycanın müstəqilliyi yolunda biz çox şəhidlər vermişik. Ola bilər, bundan sonra da verək, Azərbaycanın müstəqilliyi, dövlətçiliyi, Azərbaycan Respublikasının bütövlüyü hər bir adamın həyatından qat-qat yüksəkdir, mənəm də həyatımdan yüksəkdir. Mən də müstəqil Azərbaycanın dövlətçiliyini, suverenliyini, bütövlüyünü qorumaq üçün həyatımı qurban verməyə hazırım. Sizə söz verirəm

və güman edirəm ki, hamımız birlikdə bu vəziyyətdən çıxma biləcəyik”.

Heydər Əliyevin 17 il əvvəl söylədiyi bu fikrini bu gün dünyada, xüsusilə Ərəbistan yarımadasında, Şimali və Mərkəzi Afrikada, Mərkəzi Avropada baş verən inqilablar girdabına düşmüş bir çox dövlət başçılarının əməlləri ilə müqayisə edəndə belə bir nəticəyə gəlmək olar:

dövlət başçısı var nəinki vəzifəsini-kreslosunu, hətta öz canını xalqın rifahı yolunda qurban verməyə hazır olub (Heydər Əliyev kimi);

dövlət başçısı var vəzifəsini-kreslosunu saxlamaq naminə xalqı qan gölündə boğmaqdan da çəkinmir.

Məsələn, 42 il Liviya xalqına hökmranlıq edən despot Müəmmar Qəddafi onun hakimiyyətdən getməsini tələb edən dinc əhalini “sonuncu güllə və meydanda tək adam qalana qədər hamını qanına bələyəcəm” dedi, dediyini də elədi – milyonlarla küçəyə çıxmış vətəndaşlarına muzdlu silahlılar vasitəsilə avtomat silahlardan, raketlərdən, pulemyotlardan atəş açırdı, minlərlə insanı qətlə yetirdi.

32 il Misirdə fironluq etmiş, hökmdar olmuş, Hüsni Mübarək də çoxlu nahaq qanlar tökdü. Domino prosesi hələ davam edir. Suriyada bir ildir insanlar qətlə yetirilir.

Terrorbaşının xalqı və ölkəni fəlakətə uğratmasının bir əsas səbəbi var idi: xalqa, onun iradəsinə əsaslanmamaq, zorla hakimiyyəti ələ keçirmək.

M.Qəddafi Liviyanın Sırt şəhərində doğulub. Atasını köçəri ərəb bədəvisi olub. Özləri Tuareq qəbiləsinə mənsubdurlar.

1969-cu ildə Şah İdris Türkiyədə müalicə olunarkən üsyana qalxıb, şahı devirib, hakimiyyəti ələ alıb.

● K.Marksın və Adam Smitin nəzəriyyələrini rədd edib, üçüncü bir nəzəriyyə irəli sürüb: seçkiləri, parlament idarəçiliyini, referendum yolu ilə konstitusiyaların dəyişdirilməsini “diktaturanın başqa forması” adlandırır. Əvəzində özünün “xalq idarəçiliyi” (camahariyyə)nəzəriyyəsini yaradıb.

● “Misir-Liviya”, “Tunis-Liviya”, “Əlcəzair-Liviya”, “Suriya-

BEŞİNCİ FƏSİL

Liviya”, “Mərakeş-Liviya” və b. ərəb ölkələri birliyi yaratmağa cəhd göstərib. Ona görə “ərəb millətçisi” adlandırılıb.

- 3 cildlik “Yaşıl kitab”ın müəllifidir.
- Muzdlu əməyi, icarəyə verməyi, sələmə pul verməyi və digər istehsalat-pul münasibətlərini hazırlayıb.

2011-ci ilin fevral ayında Liviyada inqilab başladı.

İnqilabçılar və hakimiyyətdə olanlar arasında 4000-dən çox insan öldürüldü.

Müəmmar Qəddafi doğma vilayəti Siirt şəhərində hərbi naziri ilə birlikdə borunun içərisində öldürüldü, yarıçılpaq meyiti küçələrlə süründürüldü, yüz minlərlə insan onun tamaşasına gəldi, lənətləndirdi, şəklini çəkdi....

Böyük oğlu və varisi 39 yaşlı Seyf əl-İslam tanınmamaq üçün xarici görünüşünü dəyişərək Ubari şəhərindən Nigerə qaçmaq istərkən tutuldu. Sərbəst buraxılması üçün onu saxlayanlara 2 milyard dollar rüşvət təklif etdi, amma buraxmadılar. Seyf əl-İslamın təklifini “İnqilaba qarşı təhqir” hesab etdilər. Onu Haaqa Tribunalı mühakimə edir.

Qəddafi ailəsinin taleyi dünya diktatorları üçün çox acınacaqlı ibrət dərsidir.

Seyf əl-İslam Londonda təhsil alıb. Qardaşı 28 yaşlı Xamis Qəddafi Tripolidə hərbi akademiyanı, sonra Moskvada Frunze adına Hərbi akademiyanı bitirib. Ağılsız dövlət başçısının çoxuşaqlı ailəsi də göz dağına çevrilib.

Heydər Əliyevin belə bir ümumiləşdirməsi tam həqiqət olmaqla bərabər, gələcəyimizə də ciddi xəbərdarlıqdır, sayıqlığa çağırışdır.

Şahidi olduğum bir ibrətamiz faktı Heydər Əliyevin bu fikrinin bir daha təsdiqi üçün ilk dəfə olaraq xalqıma çatdırmağı borc bilirəm.

1986-cı ildə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin maarif müdiri yaşına görə təqaüdə göndərilmiş, onun yerinə daşnaksütun partiyasının yetişdirmələrindən birinin təyinatı barədə vilayət partiya təşkilatının birinci katibi Gevorkovun təqdimatı Azərbaycanın Maarif Nazirliyinə daxil oldu. Nazirin müavini olaraq kadr məsələlərinə məsul olduğumdan

məsələni Kollegiya iclasına hazırlamalı və qərarı Azərbaycan KP MK-ya göndərmək üçün də məktub hazırlamalı idim. Yeni namizədin şəxsi işini Nazirliyin kadrlar şöbəsinin müdiri Nəcəf Nəcəfov mənə təqdim etdi. İşi çox diqqətlə öyrəndim. O adam İrəvan Pedaqoji İnstitutunun fizika-riyaziyyat fakültəsini bitirmişdi. Mən 1986-cı ildə Ümumittifaq Pedaqoji Mühazirələrində rəhbərlərdən biri kimi həmin institutda olmuşdum və vaxtilə mənimlə aspiranturada oxumuş, namizədlik dissertasiyası müdafiə edəndən sonra əvvəlcə Gorus Pedaqoji İnstitutuna rektor dəvət olunmuş, sonra İrəvan İnstitutuna kafedra müdiri təyin edilmiş bir alim (o, hazırda ABŞ-da yaşayır, ona zərər dəyməsin deyə adını açıqlamıram) mənə izah etdi ki, Ermənistan dəhşət içindədi. Azərbaycanda doğulub böyümüş ermənilərə çox pis baxırlar. Bizi satqın sayırlar, əslində satqınlıq öz aralarında. Qarabağdan gəncləri gətirir, saxta imtahan keçirərək onları tələbə kimi qəbul edir, qayğı göstərir, antiazərbaycan ideologiyasında tərbiyə edir, gizli daşnaksütun partiyasına üzv yazır, diplom verir, geri vilayətə qaytarırlar. Onlarla ciddi siyasi-ideoloji iş aparırlar, separatçılıq üzrə tapşırıqlar verirlər və s.

Mən bunların hamısını bilirdim. Ona görə də yeni maarif müdiri göndərilən adamın şəxsi işinə belə bir dərkənar qoydum:

“Nəcəf müəllim, bu adam əsl daşnakdır. Vilayət rəhbərinə bir məktub hazırlayın ki, əlavə olaraq 1-2 nəfər qabaqcıl müəllim və ya məktəb direktorunun da şəxsi işini bizə göndərsinlər”.

Tapşırığımın arasından bir saat keçməmişdi ki, Azərbaycan KP MK-dan mənə zəng oldu: Zahid, sən kimsən ki, vilayətin birinci katibinin təqdim etdiyi kadra belə münasibət bəsləyirsən?! Nazirinə tapşırıdığ, tez ol, dərkənar qoy, sənəd 15 dəqiqəyə MK-da olsun! Hələ telefonu yerə qoymamışdım, nazir otağıma zəng etdi: Zahid müəllim, sən neynəmişən, Gevorkov Dağlıq Qarabağdan MK-ya zəng edib ki, axı nazirlik kimdir ki, mənim təqdimatımı təhlil edir?! Səndə olan sənədə viza ver, razılıq məktubu ilə birlikdə MK-ya göndərək, gözləyirlər.

Aydın məsələdir ki, mən viza vermədim, məktubu nazir özü imzaladı göndərdi MK-ya. Bu hərəkətim mənim bioqrafiyama “bir

BEŞİNCİ FƏSİL

qara ləkə” kimi qeyd olunmuşdu. Həmin maarif müdiri bir il keçməmiş Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan ayrılaraq “müstəqil dövlət” kimi elan edəcək.

Vilayət Sovetinin növbədənənar sessiyasına sədrlik elədi, antiazərbaycan hərəkətinin önündə getdi. Gevorkov da Bakıya gətirildi...

Bəli, həqiqətən o dövrün “yuxarıları” nəinki Azərbaycan ziyalılarının ağıllı təkliflərini dinləmək istəmədilər, əksinə, ağıllı fikir sahiblərini cəzalandırdılar, nüfuzdan salmağa çalışdılar. Mən birçə faktı dedim. Amma 1982-ci ildən – Heydər Əliyev Moskvaya yüksək vəzifəyə aparıldıqdan sonra çox belə hadisələrin şahidi oldum. Nəticəsi də Ulu Öndərin dediyi kimi...

Maraqlıdır ki, satqınlar 1990-cı illərdə özlərinin törətdikləri bütün günahları Heydər Əliyevin üzərinə atmağa çalışırdılar, bu cəhd bu gün də davam etməkdədir.

İttihamlara Heydər Əliyevin cavabı belə olmuşdu:

“Artıq iki aydır ki, Mən Ali Sovetin sədriyəm. Mən bu müddətdə məsələyə səbrlə, təmkinlə, hörmətlə yanaşmışam və bütün qüvvələrə etibar eləmişəm, ətrafımda olan, respublikanın rəhbərliyində olan, Ali Məclisin tərkibində olan adamlara etibar eləmişəm, ümid bəsləmişəm ki, bu məsələni həll edəcəyik. Sülh yolu ilə, danışıqlar yolu ilə, başqa dinc vasitələrlə. Burada çıxış edənlərin bəziləri dedi ki, niyə Heydər Əliyev onunla danışib, niyə qəbul eləyib, niyə görüşüb? Mən razı deyiləm bu fikirlə. Danışmaq da lazım idi. Bəli bir dəfə də danışmışdıq, dünən ikinci dəfə də danışdıq. Çünki bu imkanlardan istifadə etmək lazımdır.

Ancaq bu imkanlardan istifadə etdikdən sonra bu fikrə gəldim ki, artıq bu məsələni açmaq lazımdır, danışmaq lazımdır. Yəni istəyirəm biləsiniz ki, şəxsən Ali Sovetin sədri kimi, bir vətəndaş kimi mənim vicdanım təmizdir. Mən bütün imkanlardan istifadə eləmişəm. Bütün ətrafımda olan adamların imkanını bu məsələyə cəlb etməyə çalışmışam. Və hamını sövq etmişəm ki, bu məsələni əlbir həll etsinlər. Ancaq heç bir nəticə verməyib”.

Bütün bu proseslərin qarşısını almaq məqsədilə Heydər Əliyev məsələni kəskin qoydu:

“Biz bundan sonra da şübhəsiz ki, lazımi tədbirlər görəcəyik. Ancaq bir şey aydındır: Əlikram Hübətovun hərəkətləri Azərbaycanın Konstitusiyasını, qanunlarını pozan hərəkətlərdir. Əlikram Hübətovun ixtiyarında olan silahlı dəstələr qeyri-qanuni silahlı dəstələrdir. O silahlı dəstələri Əlikram Hübətova verən adamlar Azərbaycan xalqına xəyanət ediblər. Ona görə də belə bir gərgin vəziyyət yaranıb. Bunların hamısına son qoyulmalıdır. Bunlara siyasi qiymət verilməlidir. Bunların yolları, şübhəsiz ki, cürbəcür ola bilər. Ancaq fikir başqa cür ola bilməz. Mənim fikrim belədir. Bu hərəkətlər qanunazidd hərəkətlərdir. Hər hansı bir adamın qanunsuz tutulması üçün cəza verilir. Amma görün burada nələr danışdılar. Görün nə qədər adamı, vəzifəli adamları qanunsuz-filansız tutublar, aparıblar, dustaq saxlayıblar, gizlədiblər. Bu nə dəhşətli şeydir? Biz buna necə laqeyd qala bilərik? Yaxud necə deyə bilərik ki, burada təəccüblü heç nə yoxdur? Necə ola bilər bu?”

Mənim fikrim belədir. Qiymətim də budur. Burada dedilər, mən yenə də qeyd edirəm: Bəli, həmin zonada, həmin bölgədə sosial-iqtisadi problemlər var. Ancaq gəlin fikirləşək: Azərbaycanın hansı zonasında sosial-iqtisadi problem yoxdur? Dedilər Lənkəranda işsizlər var. Azərbaycanın hansı zonasında işsizlər yoxdur?”

Göründüyü kimi, bölgədən olan ziyalıların bir qismi ölkənin parçalanması prosesi kimi aktual problemin müzakirəsinin istiqamətini qarın davasına yönəltməyə çalışmışdılar. Amma, böyük siyasətçinin diqqətini əsas məsələdən yayındıra bilmədilər. Onlara belə cavab verildi:

“Bu gün ölkədə 600 minə qədər qaçqın var. Evi yox, eşi yox, çöllərdə yaşayır. İnsanlar çöllərə tökülüb. İndi hələ ki, hava istidir, yaşamaq olar. Ağac altında, çadır altında yaşayırlar. İlan vurur onları. Bəs onlar insan deyildirlərmə? Onlara sosial-iqtisadi təminat lazım deyilmi? Belə çıxır ki, onlar da respublika yaratmalıdırlarmı? Onlar da silahlı dəstələr qurub cürbəcür cinayət etməlidirlərmə?”

BEŞİNCİ FƏSİL

Əlbəttə, bu, təcrübəli dövlət başçısının ziyalılara verdiyi müdrik cavab idi. Bununla bərabər, Naxçıvandakı vəziyyəti – Onun özü də daxil oradakı ağır iqtisadi-sosial vəziyyəti də təsvir etdi:

“...Bilin ki, Azərbaycanın başqa bir bölgəsi, Naxçıvan il yarımındır qazsızdır. Beş ay elektrik enerjisi olmadı, yollar kəsildi, adamlar soyuqdan dondu orda, uşaqlar öldü, ağacların 70 faizi kəsildi. Camaat adicə kerosin tapa bilmirdilər ki, lampasını yandırsın. O şəraitdə yaşayırdılar, indi də yaşayırlar. Mən özüm o şəraitdə yaşamışam. Ancaq orada, Naxçıvanda böyük bir diviziya var idi. Rusiyanın diviziyası. Lənkərandakı diviziyadan da böyük idi. Mən şəxsən o diviziyanın silahlarının hamısını təhvil aldım, özünü də oradan çıxartdım. Ancaq Mən bir dənə də silah götürmədim. Bir dənə tapança götürmədim. Və o hərbi hissənin sahibi olmadım. Çağırdım Müdafiə Nazirini, dedim, gəlin təhvil alın. Diviziyanın düşərgəsi indi bizim Müdafiə Nazirliyinin hərbi hissəsidir. Bəs nə təhər ola bilər ki, birisi hardasa hansısa hissəni alıb və əmlakını, sursatını mənimsəyib. Bu nə məsələdir?

Sözü ona gətirirəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasında da sosial problemlər var, 70 minə qədər işsiz var. Bir zavod işləmir. Bir fabrik işləmir. Heç bir tikinti getmir. Niyə? Çünki dəmir yolu bağlıdır, avtomobil yolu bağlı, təyyarə ilə nə daş gətirmək olar, nə sement, nə taxta, nə də dəmir. Heç bir şey gətirmək mümkün deyil. Sadəcə olaraq orada insanların yaşamasını təmin etmək haqqında söhbət gedir”.

Burada dövlət başçısının şəxsi nümunəsi çox qabarıq verildiyinə görə özgələrinin də belə nümunə göstərmələrini tələb etməyə onun haqqı var idi.

4 saata qədər çəkən, 14 avqust 1993-cü il, gecə saat 3-də başa çatan qarşılıqlı fikir mübadiləsinin nəticələrini Heydər Əliyev belə ifadə etmişdi:

“Mən görüş başlanarkən dedim ki, burada kameralar yazır, lakin heç yerə verilməyəcək. Ancaq Mən dediyim sözlərin ağasıyam. İstəyirəm Mənim çıxışlarım verilsin. Əgər etiraz eləmirsinizsə, qoy sizinkilər də verilsin. Çıxış edənlərin etirazı yoxdur ki, verilsin?”

Mən deyirəm verilsin, qoy camaat bilsin. Düzü əvvəlcə fikirləşirdim ki, məsləhətləşəcəyik, amma söhbət çox geniş alındı. Heç mən belə gözləməirdim. Ona görə də bir halda ki, mənə burada dedilər camaat rəhbərliyin sözünü gözləyir, qoy verilsin. Burada rəhbərliyin hamısı danışdı. Qoy camaat bilsin. Rəhbərliyin də sözünü bilsin, deputatların da, sözünü bilsin.

İkinci tərəfdən biz güman edirik ki, bugünkü danışığımız, bugünkü müzakirəmiz yaqın Əlikrama və onun ətrafında olan qüvvələrə öz təsirini göstərəcəkdir. Arzu edirik ki, onlar bugünkü bu müşavirədən özləri üçün nəticə çıxarsınlar və qeyri-qanuni hərəkətlərdən əl çəksinlər. Onların niyyətlərinin heç birisi baş tutası deyil. Bunlara biz yol verməyəcəyik. Ancaq yaxşı olar ki, bu prosesi şəxsən özləri dayandırsınlar. Eyni zamanda mən bu cənub zonasının buraya toplaşan nümayəndələrinə müraciət edirəm. Həm o yerdən gələnlərə, həm də Bakıda yaşayanlara. Mən xahiş edirəm, deputat da, məclis üzvü də, nazir də, idarə rəisi də bu istiqamətdə öz fəaliyyətini göstərsin. Və hamı bilsin ki, başqa yol yoxdur. Bu məsələ həll olunmalıdır. Bu prosesə son qoyulmalıdır və beləliklə, Azərbaycanda baş vermiş bu qeyri-qanuni proseslər tamamilə ləğv olunmalıdır. Mən sizdən xahiş edirəm ki, hərə öz sahəsində öz fəaliyyətini göstərsin. Neytral mövqe tutmaq, bitərəf qalmaq, laqeydlik göstərmək, yaxud yaxanı kənara çəkmək indi yaramaz. Və heç kəs də gərək belə mövqedə olmasın. Hərə öz sahəsində çalışmalıdır. Bizə Lənkəranlıların müraciəti göndərilib. Onu böyük bir qrup imzalayıb. Mən hesab edirəm ki, bu müraciət də mətbuatda verilməlidir...”

Heydər Əliyev məsələni belə qoydu, həll elədi. Əlikramların istəyi gözlərində qaldı. Cənub bölgəsi irticadan azad oldu, inkişaf yolunu tutdu, Azərbaycanın etnik paypüşünə son qoyuldu. Bu, başqa etnik bölücülərə də bir ibrət dərsi oldu.

İndi belə bir sual ortaya çıxır:

Erməni separatçılar 1987-ci ildə cükküldəməyə başlayanda o dövrdə Azərbaycana rəhbərlik edənlər də bu cür, Heydər Əliyev kimi tədbir görə bilməzdilərmimi, qığılcımı vaxtında söndürəməzdilərmimi? Axı

Bakıda yüksək vəzifələrdə yüzlərlə erməni çalışırdı? Bəli, bunu onlar bacarmadılar, əksinə, dinmək istəyənlərin ağzına daş basdılar, hər şeyi xalqdan gizlətdilər. Bununla da böyük milli faciələrə baskar oldular. Deməli, bütün dövrlərdə millətə ağıllı rəhbərə ehtiyac olub. Biganə, təsadüfə rəhbər xalqı, dövləti həmişə fəlakətlərə sürükləyib.

İnqilablar barədə. Keçmişlərdə də, indi də bir çox siyasətçilər, filosoflar cəmiyyəti, ictimai-siyasi quruluşu, hakimiyyət formasını dəyişməyin əsas yolunu inqilablarda görürlər.

İctimai-siyasi hakimiyyətin yaxşılığa doğru dəyişməsinin ağıllı yolu, görəsən, doğrudanmı inqilabdır?

Son 150 ildə dünyada baş vermiş inqilabların mahiyyətini, məqsədlərini və nəticələrini nəzərə alaraq belə nəticəyə gəlmişəm ki, inqilab da müharibə kimi dağıdıcı bir prosesdir.

Müharibədə də, inqilabda da əsas məqsəd müəyyən qüvvələrin mövqə, hakimiyyət, səlahiyyət, ərazi uğrunda bir-birini məhv etmək, cəmiyyətdə hər şeyi öz tabeliyinə keçirməkdir. Bunları təşkil edənlər günahsız insanların qanını tökmək, yaradılmışları tarmar etmək hesabına hakimiyyətə gəlir, müəyyən müddət yüksək kürsüdən demaqoqluq edir, vədlər verir, yalanlar danışır, “xalq, uğrunda” ölümə hazır olduğunu bəyan edir, əslində isə xalqın güzəranı nəinki yaxşılaşmır, hətta problemləri daha da dərinləşir.

Fransa inqilabı, rus-yəhudi birləşməsinin 1917-ci il inqilabı, 2010-cu il Tunis inqilabı, 2011-ci il Misir inqilabı, eləcə də yüzlərlə böyük-küçük inqilabların heç biri yağlı vədləri doğrultmayıb, məhv olub. Qan üstündə qurulan bütün xanımınlar qan gölündə boğulub. Ona görə də mən heç vaxt inqilabı zülmədən qurtuluş yolu hesab etməmişəm. Mən insanlığın zülmədən, zəlillikdən, nadanlıqdan, yoxsulluqdan, istismardan, hökmranlar zülmündən yeganə qurtuluş yolunu insanın özünüdərkində, dünyanı dərkində, ağılının gücündə, məqsədyönlü əmək fəaliyyətində, təmiz həyat tərzinin qurulmasında, dünyanın tükənməz nemət bolluğundan ağıllı istifadəsində görürəm. Onsuz da cəmiyyət elə qurulub ki, hamı bir-birinin əməyinə və köməyinə möhtacdır. Bazar, əmək məhsulu mübadiləsi, fikir birliyi, hər cür qarşılıqlı münasibət

bazar mühitində yaranır, inkişaf edir.

Dünyada ən böyük rəzillik başqa xalqların torpaqlarını həmdə təbii sərvətlərini işğal edib, öz ərazilərini böyüdərək super iri dövlət yaratmaqdır. İnsanlığazidd nə varsa bunların hamısı işğalçılıq üzündən yaranır. Sonda bunların özləri də bir anda məhv olur. İran imperiyası, Roma imperiyası, Sovet imperiyası və yüzlərlə imperiyaların aqibətini yada salmaq kifayətdir.

Maraqlıdır ki, insanların azadlığa, kiçik dövlətlərin daha böyük dövlətlərə çevrilməyə can atması kimi antaqonist istəklər bu gün də davam etməkdədir.

Bu gün dünya dövlətlərini “demokratik”, “yarım demokratik”, “demokratik olmayan” və “anti-demokratik” kimi qruplara bölürlər. Bu da elə vaxtda ki, hələ heç bir dövlətdə etalon ola biləcək mütləq demokratiya yoxdur. Deməli, “demokratiya” anlayışının özü hələlik nisbi anlayışdır. Misal var: “Mən demirəm ki, ümumiyyətlə, erməni yaxşıdır, deyirəm ki, bu erməni o, ermənidən yaxşıdır”.

Demokrat adı ilə hakimiyyətə gələn, demokratik dövlət, cəmiyyət qururam deyən şəxslərin çoxu sonradan tiran, ölkəsi anti-demokrat, iş metodu hərbi rejim adlandırılıb. Misal: Almaniya – Hitler, İtaliya – Mussolino, Rusiya – Lenin, SSRİ – Stalin, Yuqoslaviya – Slobodan Miloşeviç (“Buldozer inqilabı”nın qəhrəmanı “Balkan Qəssabi”), İndoneziya – Suxarto, Çili – Auqusto Pinoçet, Rumıniya – Çauşesku, Tunis – Zeynal Abidin Bin Əli, Misir – Hüsni Mübarək, Suriya – Bəşər Əsəd... siyahını çox uzatmaq olar. Buradan nəticə çıxır:

Dünyada inqilablar, müharibələr, hərbi çevrilişlər nəticəsində dövlətə demokrat şüarı ilə gələnlər tiran kimi dövlət rəhbərliyindən gedir: ya öldürülür, ya da tonlarla qiymətli daş-qaşlarla ölkədən qaçır.

Deməli, cəmiyyəti, dövləti idarə etməyin daha ədalətlə idarə edilməsinin yeni meyarı axtarılıb tapılmalıdır.

Belə bir etalon, ölçü tapılana qədər “demokratiya” anlayışının hamını inandıra bilən ümumi ölçüləri, sərhədləri qəbul olunmalıdır.

Bunu necə başa düşmək olar ki, məsələn Rusiya rəhbərliyi deyir

BEŞİNCİ FƏSİL

mən əsl demokratam, ölkəm də demokratikdir, ABŞ-da tam demokratiya yoxdur. ABŞ rəhbərləri də deyir ki, əsl demokratiya bizdədir, dünya ölkələrinin hamısı da demokratiyanı məndən öyrənməlidir. Beləcə də digər dövlət rəhbərləri. Heç kəs ayranının turşuluğunu qəbul, etiraf etmək fikrində deyil. Doğrudan da, məsələn, əgər ABŞ-da seçkilər “tam demokratik” keçirilsə və nə üçün prezidentliyə namizədlər “səsləri yenidən saymaq lazımdır, çünki səslər oğurlanıb – podtasovka edilib” deyirlər? Eyni tələbi Rusiyada, Belorusda və demək olar ki, seçki keçirən ölkələrin çoxunda məğlub liderlər eyni iradlarla tələblər irəli sürürlər?

Deməli, gizli səsvermə “demokratiyası”da şübhəlidir, kimlərsə zərərinə həmişə “podtasovka”, kiminsə xeyrinə, mümkündür. Deməli, qapalı qutudan çıxarılan səsləri “oğurlamaq”, dəyişmək faktları hər yerdə varsa, onda belə “demokratiya”nın özündə saxtakarlıq elementləri var, demokratiyanı plastik maddə kimi istənilən formaya salmaq mümkündür. “Mən demokratam, sən demokrat deyilsən” kimi qarşılıqlı iddiaların kökü də demokratiya anlayışının qeyri-mükəmməlliyindən irəli gəlir.

Bəllidi ki, dünyada demokratik dəyərlər və prinsiplər var. Bunları inkar etmək naşılıq olar. Amma eyni zamanda demokratiyanın çatışmazlıqlarını, birtərəfliliyini, bir çox suallara cavab tapmağın mümkün olmadığını da etiraf etmək lazımdır.

Məsələn, ölkəyə prezident, baş nazir, millət vəkili, bələdiyyə üzvü və digər seçkili orqanlara seçki zamanı namizədlərdən hansının daha çox səs toplayanı da vəzifəyə seçilir.

Sual olunur: iki nəfər yarışdı, biri seçicilərin 51 faizinin səsini qazandı ölkənin prezidenti oldu. Bəs onun namizədliyi üzərindən xətt çəkmiş 49 faizin aqibəti necə oldu? İş prosesində azlıq təşkil edənlərlə çoxluq təşkil edənlərin ictimai-sosial və siyasi münasibətləri necə tənzimlənilir? Suala belə cavab verilir: qalib gələn iqtidar, məğlub olan müxalifət adlanır. Müxalifətin borcu, siyasi vəzifəsi iqtidarın davranışlarını izləmək, balaca səhvə yol verəndə hay-həşir qoparmaq və sairidir.

Əslində isə iqtidar-müxalifət demokratiya oyunları başlayır. Super dövlət rəhbərləri bunların əvvəl hər ikisini də “doğma” hesab edir, hər ikisini də şirnikdirir. Demokratiya oyunlarını tam nəzarət altına alır. Əgər iqtidar super dövlətlərin çaldığına oynamır, “cızdan çıxırsa,” tez müxalifətin “demokratlarını” işə salırlar, hər cür: siyasi, maliyyə, silah-sursat, yardımı göstərirlər, iqtidarı küncə sıxışdırırlar, “demokratiyanı bərpa etmək” adı altında bayaqdan demokrat kimi tanıdığı iqtidarı devirir, yerinə əvvəlki qeyri-demokrat müxalifəti “demokratik yolla” hakimiyyətə gətirirlər. Karusel illər boyu beləcə davam edir.

Böyük hərbi gücə malik super dövlətlər nisbətən gücsüz, zəif dövlətləri “demokratik prinsiplər”, “insan haqları” və digər ümumi bəhanələrlə parçalayır, əhaliyə dinclik vermir, çaxnaşmalar salır, inkişaf etməyə imkan vermirlər. Ən yeni nümunə: Gürcüstan qan tökməklə müstəqillik qazandı. Amma prezident Mixeil Rusiyanın çaldığı havaya oynamaq istəmədi. Rusiya da onun “dərsini verdi”: Gürcüstanı üç yerə böldü – onun iki hissəsini (Abxaziya, Cənubi Osetiya) “abxazların, osetinlərin demokratik xahişi ilə” özünün super dövlətinə qatdı. Prezident Mixeil demişkən, onsuz da Rusiyadan qat-qat kiçik olan balaca bir dövləti “demokratik prinsiplərə uyğun olaraq” daha da kiçilti. Borçalıya və Acariyaya da “gün ağladı” və bəyan etdi: siz də ayrılın, nə lazımdı biz kömək edəcəyik. Necə ki, Lenin 1920-ci ildə Gürcüstanın Lori adlanan 5 rayonunu, Azərbaycanın bütövlükdə Qərbi Azərbaycan bölgəsini bu ölkələrin “xahişi və razılığı ilə” alıb tarixdə adı olmayan “Ermənistan dövlətini yaratdı”, indi Rusiya o vaxtdakından da güclüdür, biz hər şeyə - bizimlə olmayanları məhv etməyə belə qadirik. “Baxın Ermənistana, dərs alın! Onlar bizim çox sözbəxan vassalımızdır, bəs siz nə müstəqillikdən dəm vurursunuz?!”

Başqa dövlətləri böləndə Rusiya çox əliaçıq, qayğıkeş olur. Amma vaxtilə işğal etdiyi və dədə-baba torpaqları kimi bu gün də istismar etdiyi yerlərin əhalisi, məsələn Çeçenistan, İnquşetiya, Şimali Qafqaz, Tataristan, Krım tatarları və başqaları müstəqillik, suverenlik sözünü dilə gətirəndə dillərini kəsir.

SSRİ dağılanda başqa xalqlar kimi, çeçenlər, inquşlar, tatarlar da

BEŞİNCİ FƏSİL

özlərinin suveren dövlətini yaratmaq istədilər. Çeçenistan demokratik yolla özlərinə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, uzun illər Əfqanıstanda SSRİ qoşunları tərkibində döyüşmüş general Dudayevi prezident seçdilər. Bəs nəyə görə rus qoşunları Dudayevi də, minlərlə çeçenlə birlikdə “demokratiya naminə” qanına qəltan etdi? Qafqazlılar müstəqillik istəyir, rus qoşunları onların genefondunu məhv edir. İyirmi ildir ki, Qafqaz xalqlarına divan tutur. Ümumən Rusiyanın rus-yəhudi birliyi 400 ildən çoxdur ki, qafqazlıların kökünü kəsmək, ölkələri talamaq, xalqları aşağılamaq uğrunda vuruşur.

Fransanın keçmiş prezidenti Sarkozi ölkəsinin müsəlman vətəndaşlarına demokratiya dərsi verir: islam qaydalarından əl çəkin, özünüzü bizim mədəniyyətimizə, əxlaqımıza uyğunlaşdırın. Soruşanda ki, necə hərəkət edək? Cavab verir: baxın mən özüm neçə dəfə boşanıb evlənmişəm, sonuncu həyat yoldaşım anadangəlmə şəklini qəzet-jurnallarda demokratik qaydada nümayiş etdirir. Məndən əvvəlki 30 oynaşı barədə xatirə kitabı yazdı, yüz min tirajlarla çap olundu, milyonlarla yevro qazandıq. Bəs siz niyə açıq-saçıq olmursunuz?

Bəli, sarkozilər hələ də milliyyəti bəlli olmayan mərhum Yasir Ərəfata ailə qurmağı, Fələstin xalqını “demokratik prinsiplərlə” ərəb xalqını İsrailin əli ilə soyqırma məruz qoymağı, korrupsiyaya qurşanmağı öyrətdilər. Necə öyrətdilər? Yasir Ərəfat altmış yaşını ötmüşdü, evləndə deyəndə şəstlə cavab verirdi: Mən evliyəm, Fələstinlə evlənmişəm. Necə evlənmışdi özü bilər, amma sarkozilər onu özündən üç dəfə kiçik bir Fransa gözəlçəsi ilə evləndirdilər. Təəssüf ki, “ərəb gəlininin” ayağı düşmədi, Ərəfat ömrünü də, “qəpik-qəpik yığdığı” 6 milyard dolları da təzə Fransa “gözəlinə” tapşırırdı. Bunların hamısı Fransa demokratiyasına əsaslanmışdı.

Başqa bir misal. İtaliyanın demokratik prinsiplər əsasında bir neçə dəfə baş nazir seçilmiş Berlusconi (“demokrat”, Hitlerin dostu Mussolinonun ləyaqətli davamçısı) islam dəyərlərini bəyənmir, ona qarşı çıxır. Müsəlman qızlarına “dərs vermək” üçün həddi-buluğa çatmamış qızlardan özünə hərəmxana düzəldərək, dövlətə məxsus iqamətgahda onlarla “qadın və vicdan azadlığı, gender dərsi” aparır. Zəhmətkeş

italyanların vergisi hesabına onlara ayda yüz minlərlə yevro xərcləyir. Xalq tələb edir ki, çıx get, sənin “Delo Rubi”n italiyan xanımlarına bir ləkədir. O, cavab verir ki. Mən demokratik yolla – səs verənlərin 51 faiz səsini alıb postumda bərk-bərk oturmuşam, heç yana gedəsi deyiləm, demokratik mədəniyyətimi də dünyaya yaymalıyam. Nəhayət, xalq bu “demokrati” da yola saldı-qovdu.

Daha ibrətamiz bir misal. Avropa ölkələrindən birində keçən il kişi-kişi ilə evlənilir, dövlətin kralı da bu dəbdəbəli toya tamadalıq edir, fəxrlə deyir ki, biz insan azadlıqlarını tam bərpa eləmişik, bizim demokratiya, insan haqları təcrübəmizi Avropa Parlamentində, Avropa Şurasında, Avropa İttifaqında birləşən dövlət başçıları da yerinə yetirməlidirlər. Belə bir hal da qadının-qadınla evlənmə mərasimində başqa bir dövlət başçısı çox fəxrlə çıxış edərək başqa xalqlara və dövlətlərə nümunə olduqlarını bəyan etmişdi.

Avropa ölkələrinin birində pişiyi qəddarcasına qətlə yetirən şəxsə beş il həbs cəzası verildilər. Amma həmin ölkənin ordusu neçə illərdir ki, İraq, Əfqanistan, Pakistan və digər ölkələrin yüz minlərlə əhalisini – qocaları, xəstələri, qadınları, uşaqları qanına qəltan eləyir. Utanmadan hər gün də bəyan edirlər ki, biz iraqılılara, əfqanlılara və başqalarına demokratiya dərsi veririk. İstəyirik ki, onlar “özlərini yaxşı aparsınlar”.

İkinci Dünya müharibəsində Almaniya parçalandı, sonra birləşdi, bütövləşdi. Bu çox yaxşıdı və alman xalqı buna layıqdır, haqq-ədalət yerini tutdu. Bəs həmin vaxtda bölünmüş qüdrətli Koreya xalqı niyə birləşmir? Nəinki birləşmir, hətta qoşunları üz-üzə dayanıb. Biri o birinin gəmisini dəryada qər q edir, digəri əvəz çıxır, adanı adamlarla birlikdə məhv edir. Birinin atom bombası var, o birinin lazer şüaları, istənilən vaxtda bunları işə sala bilirlər. Niyə belə edirlər? Çünki birinin arxasında super dövlətlərdən biri, o birisinin arxasında başqası durur. Hər ikisi də Koreya xalqının “qorunması” naminə edilir - “demokratik prinsiplərlə”.

O qədər də böyük olmayan Sudanı çox təntənə ilə iki yerə bölürlər: Cənubi Sudan, Şimali Sudan. Bu niyə? Çünki bu ölkədə 2010-cu ildə “demokratik əsaslarla” iki prezident seçildi. Biri – müsəlman, o biri

BEŞİNCİ FƏSİL

xristian – uzun illər xalqın qanını tökən xristian.

Demokratik dövlətlər hazırlaşıblar ki, hələ Şimali Sudanla Cənubi Sudan sərhədlərini ayırınsınlar, neft mədənlərini, vardovlətlərini bölsünlər. 2011-ci ilin avqust ayında onların “müstəqilliyi” tanındı.

Demokratik dövlətlər haqlı olaraq Şərqdə, Afrikada hökm sürən şahlığın, krallığın altına fitil qoyub xalqın əli ilə “demokratik yolla” dağıdırlar. Bu yaxşıdır, bəyənildir. Bəs bu süddüyəndən özlərininkilərə nə əcəb çəkmirlər? Avropada nə qədər krallıq var?! Nə üçün bunlar da dəfn olunurlar? Hər il bunların saxlanması milyardlarla dollar xərcləyirlər? Cavab belə olur: “Bizdə krallar simvolikdir, bizim milli ənənəmiz və sərvətimizdir, onlar bir milli simvoldurlar, qoy yaşasınlar”. Çünki bizdə əsas hakimiyyət baş nazirdədir, o da “demokratik prinsiplərlə seçilir, hökuməti idarə edir”. Belə çıxır ki, Avropa kralları gülməşəkərdir, Afrika, Ərəb, Asiya kralları tirandır, yox edilməlidir. Özü də “demokratik əsasda”.

Dünyada təzadlar həqiqətən çoxdur, saymaqla qurtulan deyil.

Misalları sadalamaqda mən iki suala cavab tapmaq, cavabları elmi şəkildə əsaslandırmaq istəyirəm.

Birinci sual belədir ki, həqiqi mənada təbiət də, cəmiyyət də son dərəcə mürəkkəb, dərin sirləri özündə saxlayan və bir-birinə bağlı olan varlıqlardır.

Təbiət qanunları daha intensiv öyrənilir, tətbiq olunur, nəticələrini də hamı görür, bəhrələnir. Fundamental təbiət qanunları eyni zamanda böyüyük nəslə məktəblər vasitəsilə mükəmməl öyrədilir ki, həm bu biliklər unudulmasın, həm də öyrənilmişlər əsasında öyrənilməyənlərin də kəşfi davam etdirilsin. Təbiətin insan tərəfindən dərk olunma prosesi sürətlənsin.

Cəmiyyət qanunlarından da öyrənilənləri var, lakin təbiət qanunlarına nisbətən bunlar çox cüzidir.

Bir neçə fundamental qanunu aşkara çıxarmış böyük alim Nyutona dedilər ki, sən çox böyük alımsən, demək olar ki, dünya qanunlarının hamısını üzə çıxarıb, insanlığın inkişafına təqdim etmişən. Onun cavabı belə olub: “Təsəvvür edin ki, təbiət elmləri Atlantik okeana bənzər

bir dəryadır, mən isə həmin dəryanın sahilində balıqqulağı yığışdıran bir uşağam”. Cavabdan bəlli olur ki, Nyuton hələ dəryaya belə ayaq basa bilməyib. Zaman göstərdi ki, bu alimin təvazökarlığından irəli gəlməyib, həqiqət belədir.

Mənim gəldiyim nəticə belədir: **İndiyə qədər təbiətin bir çox fundamental qanunlarının öyrənilməsinə, praktikaya tətbiqinə baxmayaraq bu elmin inkişaf səviyyəsi dəryanın kənarında balıqqulağı ilə oynayan uşağın təsəvvürü qədərdirsə, deməli cəmiyyət qanunlarının öyrənilməsi səviyyəsi hələ ana bətnindəki uşağın, ən yaxşı halda isə hələ beşikdəki uşağın təkəkkürü səviyyəsindədir. İnsanlar üçün cəmiyyət qanunları hələ dərin qaranlıq meşədir.**

Ola bilər cəmiyyət qanunları ilə məşğul olan alimlər, siyasi xadimlər, dövlət və cəmiyyəti idarə etmək etibar olunmuş şəxslər mənim gəldiyim nəticə ilə razılaşmasınlar. Desinlər ki, Zahid təbiət-riyaziyyat elmləri üzrə alimdir, müəllimdir və cəmiyyət qanunlarına bələdliyi azdır, odur ki, bunların az olması qənaətdədir. Onların belə iradlarına sözüüm yoxdur. Amma, mən cəmiyyətə, insan psixologiyasına aid minlərlə fundamental əsərlər oxumuşam, öyrənmişəm. Bura daxildir: fəlsəfi cərəyanlar, kapitalizm və kommünizm siyasi iqtisadi, ensiklopediyalar, konstitusiyalar, qanun məcəllələri, hüquq ədəbiyyatı, bədii ədəbiyyat, tarix, qurultay materialları, siyasi xadimlərin və ictimai elmlər üzrə alimlərin əsərləri və s.

Qənaətim də belədir: **nə qədər ki, cəmiyyətin fundamental qanunları öyrənilib aşkara çıxarılmayıb, cəmiyyətin düzgün idarə olunması barədə əsaslı meyarlar müəyyənləşdirmək mümkün deyil.**

Dünyada cəmiyyətin demokratik prinsiplərlə ədalətli idarə olunması sistemini bu gün özfəaliyyət dərəcəsinə bənzətmək mümkündür. Hər halda mən belə düşünürəm və düşüncəmə də inanıram. Çünki, hazırda qovanlar da, qovulanlar da Allahı şahid kimi göstərir ki, əsl demokrat mənəm. Aydın məsələdir ki, and qarşdakını inandırmaq vasitəsi kimi ortaya atılır. Bunu sübut saymaq olmaz. Sübut elmdir.

Dünən demokrat kimi tanınan, bəyənələn bir dövlət başçısı bu gün

BEŞİNCİ FƏSİL

antidemokrat, korrupsioner, terrorbaşı, cani, insan haqq və hüquqlarını ayaqlar altına atan cani kimi lənətlənir.

Marksist-leninçilər fundamental təbiət qanunları əsasında formalaşmış qanunlarını cəmiyyət hadisələrinə tətbiq etməklə tarixi materializmi yaratdılar. Özləri də inandı və böyüyən nəslə də inandırdılar ki, tarixi materializm bütün cəmiyyət qanunlarını və cəmiyyəti idarə etməyin elmi prinsiplərini özündə əks etdirən bir elmdir. Sonra bəlli oldu ki, bu cəmiyyəti, bu elm idarə edə bilmir. Bu elm praktikaya tətbiq olunan kimi aşkara çıxdı ki, o elm kimi özünü doğrultmur. Çünki cəmiyyətin idarə olunmasının öz obyektiv qanunları var.

Doğrudur, təbiət qanunları cəmiyyətin düzgün dərk olunmasına, insanların tələbatının ödənilməsinə birbaşa təsir edir, amma cəmiyyət qanunlarını əvəz etmir. Cəmiyyət qanunlarının aşkara çıxarılmasına da təbiət qanunları kömək edə bilər. Lakin bu imkandan necə istifadə etmək məsələsi ilə hələ ki, məşğul olanları tanımıram. Ona görə ki, bu istiqamətdə tədqiqata rast gəlməmişəm.

Mən Heydər Əliyevi həm tarixi şəxsiyyət, həm böyük siyasi xadim, nadir istedadlı dövlət qurucusu kimi çox gözəl tanıyıram, onun elmi irsini öyrənirəm, bəyənirəm, təbliğ edirəm. Bu, mənim alim vətəndaş haqqımdır. O, üst-üstə Azərbaycana 44 il rəhbərlik etdi. O cümlədən 10 il suveren Azərbaycan Respublikasının prezidenti oldu, çox ləyaqətlə də işinin öhdəsindən gəldi.

Heydər Əliyev ən mükəmməl demokrat idi, ölkəni də demokratik prinsiplər əsasında idarə etdi, demokratik dövlət və demokratik cəmiyyət qurdu. Bunun öz müasiri olan dövlət başçıları, siyasi xadimlər, alimlər, xalqın mütləq əksəriyyəti də etiraf etdi, indi də etiraf olunur.

Heydər Əliyevə görə demokratiya mürəkkəb bir anlayış olmaqla bir çox məsələləri özündə cəmləşdirir. Bura daxildir:

demokratiya nəzəriyyəsi və təcrübəsi, demokratiya əxlaqı və mənəviyyəti, demokratiya hüququ və həddi, demokratiya mühiti və şəraiti, demokratiya prinsipləri və sistemi, demokratiyanın inkişaf

mərhələləri, demokratik prinsiplərin tətbiqi imkanları. Bunlar həqiqi demokratiya anlayışına məxsusdur.

Heydər Əliyev bunların hamısını yaxşı bilməklə bərabər dövlət quruculuğunda hər birindən elmi qaydada istifadə edirdi.

Həyatda həqiqi demokratiya ilə yanaşı onun təhrif olunmuş formaları da mövcuddur. Bura daxildir: demokratiya görüntüsü, demokratiya pərdəsi və şüarı, demokratiya pərdəsinə bürünmüş xaos, özbaşınalılıqlar, hədyanlar, söyüşlər, böhtanlar, yalanlar və digər antidemokratik hərəkətlər. Bunların hamısı Heydər Əliyevin kəskin tənqid hədəfləri olmuşdu.

Demokratiyanın başlanğıcı var, sonu yoxdur. Bəşəriyyət durulduqca, insanların və dövlətin mənəviyyəti təkmilləşdikcə demokratiyanın nəzəriyyə və təcrübəsi də zənginləşir, dünya demokratik prinsiplərlə daha səmərəli idarə olunmağa doğru inkişaf edir.

Bəs necə oldu ki, dünənki antidemokratlar, cəmiyyətdə heç bir nüfuzu, çəkisi, sosial bazası olmayan “demokratlar” bu gün baş qaldırır, Heydər Əliyevi antidemokrat kimi qələmə verməyə cəhd göstərirlər, xaricdən və daxildən olan müəyyən insanlar, qruplar da onları körükləyib qızıdırırlar? Ona görə ki, Heydər Əliyev haqq dünyasındadır bir, ikincisi göbələk kimi yenidən peyinlikdən baş qaldıran “demokratlar” hesab edirlər ki, onlar hakimiyyətdən çox biabırcasına özlərini dondurandan 20 il keçir və bu müddətdə doğulub indi yaşı 20-yə çatan gənclər onların paxırlarını bilmirlər. Deməli, özlərinə yaxşı, Heydər Əliyevin ünvanına pis nə desələr dünyanı yeni dərk etməyə qadir gənclər onlara inanacaq, arxalarınca gedəcək. Onlar unudurlar ki, Heydər Əliyevin milyonlarla müasiri, onun irsinə dərin hörmət bəsləyənlər də onlarla və gənclərlə birlikdə eyni məkandadırlar.

Gənclərin bəziləri bilməsələr də, Heydər Əliyevin müasirləri yaxşı bilirlər ki, bunlar şeytan libasını çıxarıb mələk libasında gənclərin qarşısına çıxırlar. Mənim ikinci sualım da bu məsələyə aiddir.

Dünən Əliyevin önündə baş əyən, onu böyük demokrat kimi tanıyan dövlət başçıları, keçmiş vəzifə sahibləri nəyə görə libaslarını dəyişmiş dünənki antidemokratlara dil verirlər?

BEŞİNCİ FƏSİL

Məncə, bir səbəb var: yeni libaslılar onlara yağlı vədlər verirlər, hakimiyyəti yenidən qamarlasalar xalqı da, vətəni də onların xidmətinə verəcəklər. 2013-cü ildə Azərbaycan Respublikasında keçiriləcək prezident seçkilərinə çox iddia ilə, həsrətlə hazırlaşanlar ağıllı bir proqramları olmadığı halda, Heydər Əliyevi, İlham Əliyevi, hakim partiya olan Yeni Azərbaycan Partiyasını gecə-gündüz şantaj etməklə, xalqı hədələməklə məşğuldurlar. Xaricdən maliyyələşdirilən, onlarla sarı qəzetlər hər gün ah-vay çəkməklə, söyüşlərlə, ləyaqətsiz yazılarla satışı çıxarılır. Əlbəttə, bunlar da keçib gedəcək, dəyirmanın çaxçaxı başını ağrıdır. Qoy ağrıtsın, bu, onların hüquqlarıdır. Lakin hər gün Azərbaycan respublikasının iqtidarını, xalqı söyməyə, onları böhtanlamağa onların heç bir haqqı yoxdur.

İqtidarın ixtiyarında olan bəzi dövrü mətbuatın, teleradio kanallarının kəsərsizliyindən istifadə edənlərə nəhayət, onların özlərinə layiq cavablar verilməlidir ki, yerlərinə düzgün otura bilsinlər.

Məni bir məsələ də çox düşündürür. Qloballaşan, iqtisadiyyatın və mədəniyyətlərin sürətlə inteqrallaşan müasir dünyada Jirinovskinin “iskrenniy brati”, bir çox super güclü dövlət başçılarının dostu olan İraqın keçmiş demokratik prezidenti olan Səddam Hüseyni və onun bütün yaxın adamlarını demokratik əsaslarla gəlib öz ölkəsində edam etdilər, Misir xalqını 30 ildir fəvqəladə vəziyyət şəraitində demokratik qaydada idarə edən demokrat Hüsni Mübarəki 11.02.2012 tarixdə, saat 17.00-da demokratik prinsiplər əsasında daşa basdırıb taxtdan saldırdılar; gender qanununu yazmaqla qadınların cəmiyyətdəki yerini genişləndirməyə can atanlar Hindistanın xilaskarı, ilk hökumət başçısı Cəvahirəl Nehrunun qızı, görkəmli dövlət xadimini öz şəxsi həyatında cəngüdəninə sovet avtomatından atəş açıdırıb “demokratikcəsinə” qətlə yetirdilər; Pakistanın böyük dövlət xadimi Bhuttonun qızı dünyanın ən güclü qadını sayılan Bənazir Bhuttonu “demokratik əsasda” günün günorta vaxtı xalq qarşısında çıxış edən zaman qətlə yetirdilər, beləcə yüzlərlə siyasi xadimlərin “demokratik əsasda” sonuna çıxdılar. Görəsən, belə cəsur “demokrat” sarkozilərin axırına nə vaxt, kimlər çıxacaq?

Məncə, hər halda həmin ölkələrin öz içərisində elələri tapılacaq ki, onların qatillərindən heyiflərini çıxacaqlar. İşin icrasının gecikməsi, tezi var.

Türklərdə bir misal var: müdriklərdən birinə sual verirlər ki, adətən, böyük balıqlar kiçik balıqları yeyir, görəsən, kiçik balıqlar da böyük balıqları yeyərməyi?

Müdrək cavab verir: Əlbəttə, bu mümkündür, bunun üçün gərək kiçik balıqlar böyüsun və böyük balıqlardan bir az güclü olsun, böyük balıq da yavaş-yavaş arıqlasın, gücsüzləşsin, o zaman kiçik balıqlar da böyük balıqları yeyəcək, məsələnin gecikməsi, tezi var.

Yer üzündə yaşayan insanlar super güclü dövlətlərdən canlarını qurtarmağa yol axtardıqları bir vaxtda, böyükdən bir dəstə peyda oldu ki, bəs indi “Dünya Dövləti” yaradırdıq. Allah birdir dünyaya rəhbərlik edir, Yer kürəsi də vahiddir, bu qədər dövlətə nə ehtiyac var, elə bir cəmiyyət dövlət qurmaq kifayətdir. Göydə Allah yerdə də Vahid Dünya Dövləti. Bu barədə çoxdandır ki, gizli söhbətlər gəzirdi, inananda da olurdu, inanmayan da. Lakin artıq mətbuatda xeyli vaxtdır ki, bu barədə yazılar gedir, vahid dövlət yaratmaq istəyənlərin kimliyi, həmin dövlətin mahiyyəti açıqlanır.

Vaxtilə dünyada iki ideoloji sistem sosializm-kommunizm və kapitalizm-imperializm ideologiyası arasında bir-birini “dəfn etmək” mübarizəsi getdikcə kəskinləşirdi. Bu mübarizə sosializm-kommunizm ideologiyasının generatoru olan SSRİ dağılandıqdan sonra dəfn olundu, əsasən vahid ideologiya-kapitalizm-imperializm ideologiyası qaldı. Həmin ideologiyaya görə cəmiyyətin yalnız bir idarəçilik üsulu var. Bu, insan haqlarını qoruyan və normal hüquqi cəmiyyətin yaranmasını təmin edə biləcək demokratiyadır.

Burjua demokratiyasını əsaslandıran filosoflar, siyasətçilər çoxsaylı kitablar yazıblar. Bunlardan indi daha çox populyar olan amerikalı filosof F.Fukuyamanın “Tarixin sonu” və Samuel Xantinqtonun “Mədəniyyətlərin toqquşması” kitabıdır. Kitablarda sosializm quruluşundan qurtulan cəmiyyətlərlə klassik kapitalizmdə yaşamış cəmiyyətlər arasındakı kəskin fərqlər nəzərə alınmaqla bir qiymətli cəmiyyət – demokratik cəmiyyət yaranana qədər mübarizə, çevrilişlər

BEŞİNCİ FƏSİL

getməlidir. İkinci kitabda isə Şərqlə və Qərblə ölkələri, islam və xristian dinləri arasındakı fərqlərə istinad etməklə “Şərqlə – Şərqliyində, Qərblə – Qərbliyində qalacaq”, aralarında mübarizə davam edəcək, hər insan özünə demokratiya yaradacaq ideyası təbliğ olunur.

İndi hamı cəmiyyətin tam azadlığını demokratik idarəçilik üsulunda görür.

Doğrudanmı belədir? Demokratiya arzusu ilə hazırkı dünyanın idarə olunma gerçəkliyi arasında tam bərabərlik varmı? İnsanın, cəmiyyətin azadlığının yeganə çıxış yolu budurmu?

Sualları cavablandırmağa çalışacağıq.

Ölkəmizdə baş verən mənfi təzahürlərlə əlaqədar Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev xalqa belə müraciət etdi:

“Azərbaycanın bütün vətəndaşlarından xahiş edirəm ki, bütün xoşagəlməz hallar haqqında, bütün ədalətsizliklər haqqında, əsassız tələblər haqqında Prezident Administrasiyasına və digər müvafiq qurumlara, yerli icra hakimiyyəti orqanlarına məlumat versin ki, biz bu nöqsanları, bu yaraları daha tezliklə aradan qaldıraaq” (9 fevral 2011-ci il).

Deməli, ölkə başçısı xalqı narahat edən hadisələrin aradan qaldırılmasında xalqın köməyinə ehtiyac duyur, xalqa inanır. “Göydən demokrat düşən” cəbhəkratların meydan suladığı dövrdə belə müraciətləri edən olubmu? Xeyr, olmayıb!

Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdanda, öz aləmlərində cəbhəkratların kiçik vəzifəlisindən tutmuş lap böyüyünə qədər özlərindən bir pillə yuxarıda oturan səlahiyyətliyə bu məzmununda ərizələr yazdılar: “Mən vəzifəmi dondururam”. İşə çıxmadılar, qapıları bağladılar. Guya dövlət vəzifəsi şəxsi mal imiş, istəsələr dondururlar, istəsələr işlərlər. Bacarıqları bundan uzağa getməyənlərə Heydər Əliyev layiqli cavab verdi, boş yerlərin hamısına işbilənləri təyin etdi, idarələr normal işləməyə başladı. Görünür, artıq onların donu açılıb, ayılıblar, yenidən “demokratik zor” gücünə də olsa 20 il əvvəlki vəzifələrinə qayıtmaq eşqinə düşüblər. Alınmaz, artıq çox gecdir, sizin təsəvvürünüzdə belə gəlməyən, anlaya bilmədiyiniz müa-

sir cəmiyyət qurulub. Bunu Heydər Əliyev qurdu, İlham Əliyev davam etdirir. Doğrudan da xalqa xeyir vermək niyyətiniz varsa, donunuz tam açılıbsa, qollarınızı çırmalayın siz də böyük quruculuq prosesində bir işin qulpundan yapışın. Sizin “vəzifəni dondururam” yazdığınız, özününkülərin dərkənar qoyub istəyinizi yerinə yetirən qalaq-qalaq ərizələr bu gün də arxivləri “bəzəyir”. Zəhmət çəkin gedin, oxuyun, keçmişinizi yada salın. Keçmişini unudan nə bu gününü, nə də sabahını aydın görə bilməz. Necə ki, siz görə bilmirsiniz. Öyrənin, gəncləri də geriə yuvarlamayın. Dünya qloballaşır, siz də təfəkkürünüzü yeniləşdirin ki, qloballaşma prosesindən də əlləriniz üzülməsin.

Bu günün Azərbaycanı dünənin Azərbaycanı deyil, Yeni Azərbaycandır. Demokratiyanın dərinləşdiyi, hərtərəfli inkişaf etməkdə olan Azərbaycandır. Hamının hər gün yeniləşməyə, durulaşmağa ehtiyac var. Belə təbii, lazımlı ehtiyacın daha dolğun ödənilməsinə imkan, şərait artmışdır. Bunları yaxşı dərk edənlər cəmiyyətə daha tez inteqrasiya olunurlar. Bunlar günümüzün reallıqlarıdır.

Son illərdə siyasətçilərin, sosioloqların, politoloqların, jurnalistlərin, hətta adi insanların çox işlətdiyi bir cümlə var: “Avropa Qafqazdakı proseslərə ikili standartla yanaşır”. Cümlədə bir səhv var: eyni vaxtda eyni məkanda eyni hadisəyə iki standart ola bilməz, xüsusilə cəmiyyət hadisələrində. Çünki belə mühitdə ehtimal yanaşma, güman, versiya çox ola bilər, amma həqiqət, standart, ölçü, həqiqət birdir.

Deməli, eyni prosesdə iki standart, iki həqiqət mümkün deyil. Onda ikili standart” söz birləşməsini “iki cür yanaşma”, “iki cür baxış”, “iki mövqe” kimi ifadə etmək daha düzgündür. Kobud mənada “ikiüzlü”, “üzdə bir arxada iki”, yaxud, “ birinə üzünü, o birinə astarını göstərir” və s. demək olar.

İkiüzlülük – yalançılıq, yalan danışmaq deməkdir. Yalan danışmaq isə əxlaqsızlıq, tərbiyəsizlik kimi pis sifətdir.

Görünür, yuxarıda adları sadalanan şəxslər “Avropa yalançıdır” deməyə çəkinirlər, ona görə də xətirə dəyməmək üçün “...iki-li standart...” söz birləşməsindən etika xatirinə istifadə etmək məcburiyyətindədirlər.

BEŞİNCİ FƏSİL

“İkili xarakter”, “ikili xüsusiyyət”, “dualist” anlayışları təbiət hadisələrində də istifadə olunur. Məsələn, uzun illər fizika alimləri belə hesab edirdilər ki, işıq şüaları adi dalğalardır. Deməli, bu dalğalar da mexaniki dalğaların yayılma qanununa tabedir. Bu nəzəriyyə uzun müddət elmdə özünə yer aldı. Lakin XX əsrin ilk iyirmi illiyində işıq hadisələrini tədqiq edən alimlər təcrübədə müəyyənləşdirdilər ki, işıq kütləyə malik olan çox kiçik hissəciklərdir. Bu hissəciklər “kvantar” adlandırıldı. Deməli, işıq ikili xassəyə malikdir. Buna “ışığın dualizmi” adı verilir. Uzun müddət orta və ali məktəblərə yazılmış dərsliklərdə də belə başlıqda yazılar verildi: “ışıq şüalarının dualizmi”. İşığın xassələrinin tədqiqi dərinləşdikcə məlum oldu ki, işıq şüaları kvantlardan ibarətdir və dalğavari yayılır. Beləliklə də “ışıq dualistdir, o həm dalğa, həm də kvant xassəsinə malikdir” nəzəriyyəsi belə ifadə olundu: “İşıq kvantları dalğavari yayılır”. İkili standart aradan götürüldü, təbiətin vahid qanunu aşkar edildi. “İşıq dualistdir” söz birləşməsi mənasını itirdi.

Bu misaldan da aydın olur ki, ictimai elmlərdə də “ikili standart” – “dualizm” anlayışı hələ o vaxta qədər saxlanılacaq ki, siyasətçilərin bir üzü – həqiqi üzü təyin edilsin. Deməli, ictimai elmlər hələ də çox-çox geridədir.

Bizə görə fərdin, cəmiyyətin həyatında baş verən hadisələr arasındakı qanunauyğunluqların aşkara çıxarılma axtarışını aşkarlıq, şəffaflıq mühiti sürətləndirə bilər. Ona görə də bu gün hər şeydə, hər yerdə şəffaflıq yaratmaq tələbi prioritet problem hesab olunur. Avropada, bunlardan həqiqət imkanı gözləyən inkişafda olan ölkələr də aşkarlıq, şəffaflıq yaratmaq arzusundadır. Əlbəttə yaxşı arzudur. Lakin, əməl, praktika başqa şey deyir: qapalılıq, məxfilik, həqiqətlərin geniş yayılmaması. Misal, çox yerlərdə gizli kameraların, “juçokların” quraşdırılması, telefon danışıqlarının gizli dinlənilməsi, gizli kəşfiyyatların geniş yayılması, məxfi məlumatların çoxalması və s. Yəqin çoxları bilir ki, bütün fərdi cib telefonların aparılan söhbətlərin hamısı ABŞ-ın ən məxfi şəbəkəsində dinlənilir, təhlil edilir, nəticələr çıxarılır.

Əgər super dövlətlər aşkarlığı, şəffaflığı doğrudan da istəyirsə, buna çalışırsa, onda məxfi yazışmaların 250 minə qədərini texnogen bilik-bacarığı ilə aşkara çıxarmış istedadlı gənc, Avstraliya vətəndaşı niyə Londonda həbs olunub, ölümlə hədələnilir?

“Bu dövlət sirrdir” deyib hər şeyi, hətta adi yazışmaları da gizli aparan super dövlətlər şəffaflıqdan, aşkarlıqdan nə qədər danışsalar da, o baş tutası deyil. Deməli cəmiyyətdə, hər adamın həyatında cərəyan edən qanunların da açılması gecikdiriləcək. Təbiət elmləri ilə məşğul olan alimlərə isə təbiət heç vaxt müqavimət göstərmir, süni məxfilik yaratmır. Ona görə də təbiətin sirləri daha sürətlə açılır.

Siyasətdə momentdən asılı olaraq əvvəl “ağdır” deyilən sözün sonradan “qaradır” deyilməsinin nəticəsidir ki, çoxları “siyasət murdar şeydir” kimi əcaib fikir söyləyirlər. Bunlar siyasətbazlardır. Əsil siyasət isə elmi siyasətdir. Belə siyasətçilər həmişə xalqla açıq olublar, fikirlərini xalqa söyləyib, xalqdan öz siyasətinin nə dərəcədə doğru olduğunu eşitmək istəyiblər.

Heydər Əliyev ömrü boyu hər yerdə, həmişə elmi siyasətlə məşğul olub, siyasətini xalqla bölüşüb, ağıllı insanların məsləhətinə qulaq asıb, nəzərə alıb.

Bir misal. Heydər Əliyev 1993-cü il, avqust ayının 23-də Azərbaycan milli televiziya ilə xalqa müraciətində demişdi:

“Hörmətli həmkarlar! Bacılar və qardaşlar. Bu gün mən sizə müraciət etmək məqsədilə televiziya studiyasına gəlmişəm və bəzi məsələlər haqqında mülahizələrimi, fikirlərimi sizə çatdırmaq istəyirəm.

Azərbaycan xalqı, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ağır günlər keçirirlər. Həyatımız son dərəcə gərgin vəziyyətdədir. Bu gərginlik iyul ayının əvvəllərindən başlamış proseslərlə müəyyən qədər bağlıdır və ondan sonra həmin prosesləri normal hala salmaq üçün mühüm tədbirlər görülməsinə baxmayaraq, bu proseslər hələ də tamamilə ləğv olunmayıbdır və gərginlik davam edir...

Təəssüflər olsun ki, son vaxtlar bizim ordu hissələri torpağımızı layiqincə qoruya bilmirlər və cürbəcür təxribatçı qrupların xalqa,

BEŞİNCİ FƏSİL

millətə, dövlətə xəyanəti nəticəsində bəzi yaşayış məntəqələrimiz əldən getmişdir.

...Son dövrdə torpaqlarımızın müdafiəsindəki məğlubiyyətlər heç də Azərbaycan xalqının acizliyindən, yaxud da ki, bizim döyüşçülərin vuruşmaq qabiliyyətinin olmamasından irəli gəlmir. Bunun daha dərin səbəbləri var.

Bir neçə gün bundan öncə, Füzuli və Cəbrayıl rayonlarında təhlükəli vəziyyət yarandığı zaman ümumiyyətlə, o bölgədə əhali arasında böyük həyəcan hissi olduğunu bilərək biz müşavirə keçirdik. O bölgəyə Azərbaycan Respublikasının rəhbər vəzifəli şəxslərini göndərdik. Baş nazirin birinci müavini Vahid Əhmədov, baş nazirin müavini Abbas Abbasov, nazirlər, xalq deputatları, başqa məsul işçilər, inzibati orqanların işçiləri yerdə vəziyyətlə tanış olandan sonra aydın oldu ki, bizim bu məğlubiyyətimiz, bu bölgədə yaranan ağır vəziyyət birinci növbədə daxiləki təxribatların nəticəsidir.

Mən sizə açıq bildirmək istəyirəm ki, son vaxtlar daxilimizdə olan bu təxribatlar nəticəsində, orduda olan bəzi pozğunluqlar nəticəsində kəndlərimiz, şəhərlərimiz əldən gedir... Lənkəranda peyda olmuş, özbaşına özünü hərbi komandan təyin etmiş Əlikram Füzuli və Cəbrayıl rayonlarının işğalında səbəbkarlardan biridir...

Bax, belə özbaşınalıq bizim ən böyük bəlalarımızdan biridir. Ona görə də respublikada vəziyyət həddindən artıq gərgindir və gərginləşməkdədir...

Mən xalqa söz vermişəm və bu gün də xalqım qarşısında deyirəm ki, heç bir şey xalqdan gizlədilməyəcəkdir. Çünki indiyə qədər, bu beş ilin hər bir siyasi qüvvə, hər bir hakim öz fəaliyyətsizliyini, necə deyərlər, ört-basdır etmək üçün, öz cinayətlərini ört-basdır etmək üçün xalqdan çox şeyi gizlədiblər. Mən hər şeyi açacağam. Qoy xalq hər şeyi bilsin. Əgər xalqın mənə inamı varsa – mən minlərlə teleqramlar alıram, on minlərlə teleqramlar və məktublar alıram ki, xalq mənə ümid bəsləyir – əgər doğrudan da belə inam varsa, bu gün mən bir daha sizin qarşınızda çıxış edib deyirəm – xalq hər şeyi bilməlidir və biləcəklər. Hamısı bilinəcəkdir”.

Həqiqətən də bilindi, cəzasını almışlar da var, hələ almamışlar da var. “Vətən, xalq, azadlıq!” deyə bu gün bağıran cəbhəkratların əməlləri vaxtında beləcə ifşa olundu. Heydər Əliyevi dərindən öyrənməklə kimin demokrat, xalq xilaskarı olduğunu özləri aydın dərk edəcəklər. Onların satqınlığı, özbaşınalığı artıq tarixə hopub, özlərini nə qədər mələk donunda gəncələrə təqdim etməyə çalışsalar da, tarixi ləkələrini heç vaxt silə bilməyəcəklər. Onlar nişanlanmış atomlar kimi hamı tərəfindən mənfi məxluqlar kimi tanınacaqlar.

Heydər Əliyev cəbhəkratların milli qəhrəman səviyyəsinə yüksəltdiyi kəslərdən biri barədə belə dedi:

“...Bizim qəbul etdiyimiz qərarlar Lənkəran, Astara, Lerik, Masallı, Yardımlı, Cəlilabad, Biləsuvar rayonlarının əhalisində böyük siyasi-ictimai fəallıq mövqeyi yaradıbdır. Eyni zamanda Əlikram Hüseynov və onun ətrafında olan bir qrup quldur dəstəsi bizim bu qərardan çox qorxub, çəkinib və müəyyən qədər öz fəaliyyətini dayandırıb”.

Təmkinlə, səbirlə, tədbirlə silahlı quldur dəstələrini tərksilah etmək hər siyasətçiyə mənsub olmayıb. Belə məsələləri xalqın, dövlətçiliyin xeyrinə həll etmək Heydər Əliyev kimi böyük sərkərdələrin, siyasi xadimlərin işi olub.

Yeri gəlmişkən xatırladım ki, xalqa, vətənə, Heydər Əliyevə qarşı belə xəyanətlər Heydər Əliyev hələ Naxçıvanda işləyən vaxtlarda da dəfələrlə baş vermişdi. Bunlardan biri 1992-ci il oktyabr ayının 24-də – Heydər Əliyevin “91-lər”in müraciətinə cavab yazdığı günə təsadüf etmişdi. Respublikanın o vaxtkı prezidentinə ünvanladığı bəyanatda hadisəyə kəskin münasibət bildirildi, Naxçıvana, Heydər Əliyevə qarşı təxribatlara son qoyulması tələb edildi.

Bəyanatın məzmunu belədir:

“Azərbaycan Respublikası prezidentinə

1992-ci il oktyabrın 24-də Naxçıvanda Azərbaycan Respublikası və Naxçıvan Muxtar Respublikası konstitusiyalarını cinayətkarcasına pozaraq Naxçıvan MR xalq cəbhəsinin bir ovuc qaragüruhçu dəstəsi silah, zirehli texnika tətbiq etməklə Naxçıvan DİN-ə və Radio-Televiziya Komitəsinin binasına basqın edərək həmin dövlət idarələrini

zəbt etmiş və beləliklə dövlət çevrilişinə cəhd göstərmişdir.

Xalq arasında heç bir nüfuza sahib olmayan bu tör-töküntülərin növbəti fitnəkarlığı onsuz da iqtisadi, siyasi, mənəvi böhran içərisində yaşayan Naxçıvan əhalisinin dərin qəzəb və nifrətinə səbəb olmuşdur. Naxçıvan camaatı bir nəfər kimi ayağa qalxmış, vəzifə və mənəb uğrunda ən müqəddəs dəyərləri belə tapdalamağa hazır olan bu cinayətkar ünsürlərin dövlət çevrilişi cəhdinin qarşısını almışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət çevrilişi cəhdinin qarşısı alınsa da onu törədən səbəblər aradan qaldırılmamışdır, belə ki, demokratik şüarlarla gözə kül üfürüb əslində hakimiyyət uğrunda mübarizənin ən çirkin formalarını seçən müəyyən dairələr müxtəlif regionlarda tətbiq etdikləri ssenarini bu dəfə Naxçıvanda sınaqdan çıxarmağa müvəffəq olmamışlar. Şübhə yoxdur ki, bu hərəkətlər heç bir qanun və əxlaq çərçivəsinə sığmayan, hakimiyyəti müxtəlif bölgələrdə zorakılıq yolu ilə ələ keçirmək cəhdlərinin məntiqi davamıdır.

Baş vermiş hadisə bir daha təsdiq edir ki, müəyyən qüvvələr Naxçıvanda yaranmış böhranlı vəziyyəti aradan qaldırmağa nəinki maraqlı deyillər, əksinə özlərinin çirkin niyyətlərini həyata keçirmək üçün ən rəzil hərəkətlərə belə əl atmağa hazırdırlar.

Naxçıvanın blokadasını aradan qaldırmaq üçün Ermənistanla danışıqların qəsdən yubadılması, Naxçıvan MR Konstitusiyasına zidd olaraq nalayiq adamların yüksək vəzifələrə təyin edilməsi Muxtar Respublikada siyasi və hərbi sabitliyin bərpaşına qarşı yönəldilmiş hərəkətlər – bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının hakimiyyət orqanlarının Muxtar Respublika barədə yeritdiyi məqsədlə siyasetin heç də tam olmayan mənzərəsidir.

Belə olan şəraitdə Konstitusiyaya and içərək Qurana əl basan prezident və onun komandasının respublikada baş alıb gedən primitiv siyasi oyunbazlıq naminə özbaşınalığa, qanunsuzluqlara yol verməsi xalqda ikrah hissini artırır, haqlı olaraq təəccüb və şübhə doğurur.

Hadisələrin belə bir təhlükəli məcrada cərəyanı bizi Sizə müraciət etməyə məcbur etmişdir. Çünki respublikanı hədələyən vətəndaş müharibəsi təhlükəsi və qazandığımız kövrək suverenliyimizi itirmək

qorxusu hamımızdan fəal vətəndaş mövqeyi tələb edir.

Ziyalılar: Ziya Bünyadov, Murtuz Ələsgərov, Xəlil Rza Ulutürk, Ramiz Rzayev, Fikrət İsmayılov, İbrahim İsmayılov, Eldar Salayev, Xəlil Musayev, Araz Əlizadə, Feyruz Mustafayev, Samur Novruzov, Lalə Hacıyeva, Səfyar Musayev, Əli Nağıyev, Munis Bayramov, Rafael Allahverdiyev, Mixail Zabelin, Qabil Hüseynli, Nazim İmanov, Şükür Sadıqov, Ağabəy Əsgərov, Zahid Qaralov, Xeyrəddin Qoca, Nəzir Əhmədov, Rafiq Qasimov, Həsən Əsgərov, Hacıbala Abutalıbov, Eldar Quliyev və başqaları” (“Səs” qəzeti 29 oktyabr 1992-ci il, № 45 (74).

Bu hadisələrdən belə bir siyasi nəticəyə gəlirik:

İstər daxildən, istərsə xaricdən olan, ən müasir silahlarla silahlanmış xainləri, quldur birləşmələrini səbrlə, təmkinlə, tədbirlə tərksilah etmək, zərərsizləşdirmək mümkündür. Bunun üçün xalqa inamı olan güclü siyasətçiyə, dövlət xadiminə ehtiyac var.

Bu şücaəti Heydər Əliyev əməli surətdə göstərdi, Azərbaycanı silahlı quldur dəstələrindən təmizlədi, əmin-amanlıq, şəffaf dövlət yaratdı.

Heydər Əliyevin televiziya ilə xalqa müraciətindən bir fikri də qeyd etmək yerinə düşər:

“...Mən soruşuram, əcəba, bu Hümbətov kimdir, hansı sərkərdədir? Məgər bu hərbi hissələr Hümbətova babasından, yaxud ulu babasından qalmışdır? Müharibə getdiyi bir vaxtda Azərbaycanın hərbi hissələri parçalanmışdır, ayrı-ayrı quldur dəstələrinə, o cümlədən ən böyük bir hissəsi Əlikram kimi quldura, caniyə verilmişdir. İndi onun nazı ilə oynamaq lazımdır? Bəziləri kimi, onun o tərəfinə - bu tərəfinə keçmək lazımdır ki, Əlikram Hümbətov istəsə hissəsinin birini Ermənistanla döyüş bölgəsinə göndərəcəkdir, istəməsə göndərməyəcəkdir? Əlikram Hümbətova bir söz deyilsə, o bu hissələri saxlayacaqdır? Bu ki, dövlətçilik olmadı. Bu, qanun olmadı.

Demək, burada ayrı-ayrı quldur dəstələri hərəkət edirlər. Mən isə dövlət adamı kimi, xalq tərəfindən, Milli Məclis tərəfindən mənə verilən səlahiyyətə görə, indi Azərbaycanın dövlət başçısı vəzifəsini yerinə yetirən adam kimi, belə şeylərə, şübhəsiz, dözə bilmərəm.

BEŞİNCİ FƏSİL

...Biz son nəticəyə gəlib çıxdıq ki, Milli Məclisin qərarı yerinə yetirilməlidir... ”.

Göründüyü kimi, Heydər Əliyev hakimiyyətə gələn günündən silahlı quldur dəstələri Ona ləkə gətirmək məqsədi ilə xəyanət törətdilər, torpaqlarımızı düşmənlərə satdılar. İndi də dillərindən düşmür ki, “bizim vaxtımızda cəmi iki rayon işğal olunmuşdu, qalanı Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndən sonra işğal olunub”. Guya Heydər Əliyev o qədər zəif dövlət rəhbəri imiş?! Quyuya daşı atıblar, kənardan bağırlar ki, tez olun çıxarın, ya da hakimiyyəti bizə qaytarın daşı özümüz çıxaraq. Çünki, torpaqları ermənilərə biz borc vermişik, orada bizim imzamız qoyulub, sizə qaytarmayacaqlar”.

Budur cəbhəkrat naşılının sifəti!

Heydər Əliyev isə vaxtında onların cavabını vermişdi:

“...Onlar mənə təzyiq göstərmək istəyirlər: görürsünüz, belə hallar bu işə gətirib çıxarır. Mən o adamlara dedim və bu gün xalqın qarşısında da bildirirəm: vətənimizi Əlikram Hübətov kimi canilərin, quldurların yolu ilə müdafiə edə bilmərik. Mən belə hesab edirəm ki, bölgələrdə vuruşan əsgərlərin, zabitlərin hamısı Azərbaycan xalqının mətin oğullarıdır. Onlar Azərbaycan ordusunun əsgər və zabitləridir. Azərbaycan dövlətini müdafiə edirlər, Azərbaycan Respublikasının torpaqlarını qoruyurlar”.

Heydər Əliyev xalqa inamını belə ifadə etmişdi: *“...Güman edirəm və tam əminəm ki, Əlikram Hübətov fikirlərini ola bilsin ki, ancaq onun ətrafındakı mafioz qruplar bölüşdürür. Heç kəs bu fikirlərlə həmrəy ola, onun arxasınca gedə bilməz. Heç bir ağıllı adam o cür avantürist, cani, vətəninə xəyanət edən adamın arxasınca gedə bilməz... Azərbaycanı parçalamaq istəyən xarici və daxili düşmənlərimiz Əlikram Hübətovu alətə çevirmişlər...”.*

Həmin alətlərin qalıqları bu gün də öz xəyanətlərini davam etdirməkdədirlər. Amma zaman onların xeyrinə işləmir, o vaxt uduzulanlar indi beşqat uduza bilərlər, çünki Azərbaycan xalqı o pis günlərin bir daha qayıtmasına yol verə bilməz. Məsləhət onların daşı ətəklərindən tökməsi, dinc yaşayış yolunu seçmələridir, zaman bunu tələb edir.

Heydər Əliyev o dövrdə zabitlərə, əsgərlərə belə müraciət etmişdi: *“Sizin üçün ...birinci növbədə vətən, əziz torpaq, Azərbaycanın dövlətçiliyi, milli birliyimiz lazımdır”*.

Əlikram Hübətovlar bu məfhumların əleyhinə çıxan adamlardır. Onlara havadarlıq edən, onları dəstəkləyən adamlar da onların yolu ilə gedənlərdir.

“Mən həmin bölgədən olan bütün əsgərlərə və zabitlərə müraciət edirəm və elə bilirəm ki, onlar bu gün mənim səsimi eşidirlər. Onlara atalıq qayğısı ilə müraciət edirəm, Azərbaycan dövlətinin başçısı kimi müraciət edirəm ki, Əlikram Hübətovun bu avantürist, fırıldaqçı hərəkətlərindən əl çəksinlər. Biz onların hamısını doğma övladlarımız kimi qəbul edirik. Onların hamısını bağrıma basıram. Hamısı Azərbaycanın bayrağı altında, müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaşaması və möhkəmlənməsi uğrunda çalışmalıdır, döyüşməlidir, öz cəsərlərini göstərməlidir”.

Çağırışa vətənpərvər əsgərlərimiz müsbət cavab verdilər. Əlikramların özbaşnalıqlarına son qoyuldu.

Dünya təcrübəsindən bəllidir ki, cəmiyyətlərdə şəffaflığın kifayət dərəcədə olmaması, siyasi iradənin zəifliyi, sosial ədalətin qıtlığı və digər çatışmazlıqlar törəmə bəlalar yaranmasına səbəb olur. Korrupsiya, rüşvətخورluq, vəzifədən sui-istifadə, bürokratiya, süründürməçilik, terror, milli və etnik çəkişmələr, zorakılıq, talançılıq, dövlət büdcəsinin və təbii sərvətlərin gizli yolla mənimsənilməsi, narkotik maddələrin qanunsuz dövriyyəsi, adam oğurluğu, qadın alveri, insan orqanı alveri və cəmiyyətin inkişafına böyük maneçilik törədən, əxlaqa və mənəviyyətə zərbə vuran əməllər meydana çıxır. Yeni-yeni mübarizə yolları axtarılır. Axtarışların bir çoxu uğursuz başa çatır. Korrupsiya yeni korrupsiyaya yol açır, ədalətsizliklər baş alıb gedir. Dövlət başçılarından dəyişdirilməsi də bəlalardan sayını azaltmır. Din xadimlərinin bir çoxunun kiçik və ya böyük korrupsiya sistemi yaratmaları da öz növbəsində insanları ictimai-sosial mühitin ədalətliliyinə şübhə etməyə başlayır. Dövlət rəhbərinə, din xadiminə bəslənən ümidlərin doğrulmaması cəmiyyətlərdə çürümə prosesinə

BEŞİNCİ FƏSİL

səbəb olur. İmperiyaların, xırda dövlətlərin bir çoxunun dağılması da bunlarla əlaqədardır.

Heydər Əliyev hakimiyyətə təkrar qayıdanda belə halların Azərbaycanda baş verməməsi üçün cəmiyyətdə ədalət, universal demokratiya prinsiplərini rəhbər tutaraq kompleks tədbirlər görmüşdür.

Azərbaycanın prezidenti İlham Əliyev “Mir” Dövlətlərarası Teleradio Şirkətinin müxbirinə müsahibəsində (15 fevral 2011-ci il) demişdir:

“Ölkəmizin qarşısında duran başlıca vəzifə iqtisadiyyatın bundan sonra da sürətlə inkişaf etdirilməsi, siyasi islahatların keçirilməsi, ölkənin modernləşdirilməsidir”.

Bizim nəzərdə tutduğumuz strategiya belədir: “İqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, siyasi islahatlar, modernləşmə, enerji sektorundan asılılığın azaldılması, təhsil, güclü sosial siyasət ... inkişafın yeni mərhələsi, təbii ki, əlavə tədbirlərin də görülməsini tələb edir”.

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının son yeddi ildəki fəaliyyəti də Heydər Əliyevin Davamlı Kompleks İnkişaf Nəzəriyyəsinə əsaslanmaqla ciddi irəliləyişlərə nail olunmuşdur. Qarşıdan gələn illərdə də həmin nəzəriyyəyə söykənməklə cəmiyyətin normal inkişafının strateji planları müəyyən olunmuşdur.

SSRİ-nin dağılması səbəbindən yaranmış müstəqil dövlətlərin inkişaf strategiyasında və praktik həyatında cərəyan edən hadisələrdə eynilik olsa da, xüsusiyyətlər çoxdur. Rusiya kimi böyük dövlətin aqibəti siyasətçilərə qaranlıq görünürsə, Azərbaycan Respublikasının daha sürətlə inkişafı etiraf olunmaqdadır. Bunun səbəbi suveren Azərbaycanın möhkəm əsaslar üzərində qurulmasıdır, Heydər Əliyevin vaxtında düzgün yol seçməsidir.

Dünyada sürətli dəyişmələr, inkişaf baş verir. Dövlətlərin parçalanması, vaxtilə müxtəlif səbəblərdən parçalanmış dövlətlərin birləşməsi prosesi gedir, ictimai-siyasi quruluşlar daha təkmil siyasi sistemlərlə əvəz olunur. Avtoritar rejimlər, insan haqlarını pozan diktatura öz yerini demokratik quruluşlara təhvil verir. Cəmiyyətin idarə olunma mexanizmləri təkmilləşdirilir.

Elmin, texnika və texnologiyaların sürətli inkişafı, bunların nəticələrinin tətbiqi əsasında insanın və cəmiyyətin məişət şəraitinin və mədəniyyətinin daim yüksəlməsi prosesi gedir. Digər tərəfdən, böyük ölçülü böhranlar, müharibələr, təbii fəlakətlər inkişafı ləngidir. İdarəçilik sistemlərində yol verilən nöqsanlar, səhvlər də cəmiyyətin həyatına mənfi təsirini göstərir.

Beləliklə, bir tərəfdən inkişaf, digər tərəfdən ləngimənin eyni vaxtda baş verməsi kimi ziddiyyətli proses dövlət strukturlarının çevikliyini, proseslərin daha optimal idarə olunma metodlarının tapılmasını tələb edir.

Təbii ki, dünyaya inteqrasiya olunmuş Heydər Əliyevin qurduğu müasir dövlət – Azərbaycan Respublikası da bu proseslərdən kənar qala bilməz. Buna görədir ki, inkişafın davamlılığını təmin etmək məqsədilə ölkəmizdə təsirli tədbirlər həyata keçirilir. Bununla belə, inkişafı bir qədər də sürətləndirə bilən potensial imkanlar hələ çoxdur. Bunlardan bir neçəsini qeyd edirik.

Birinci, idarəetmənin bütün pillələrində səmərəliliyin artırılması hesabına xərcləri ən azı yarımçıq azaltmaq. Bunu, idarəetmə strukturlarını sadələşdirmək, paralel strukturları (bunları konkret sadalamaq da mümkündür) ixtisar etmək, idarəçilik aparatlarını kiçiltmək, personal minik vasitələrini minimuma endirmək, 20-30 min manatdan yüksək olan minik maşınlarının dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməsinə qadağa qoymaq, orta və aşağı pillələrdə (şöbə və idarə rəhbərləri, komitə, nazir və icra hakimiyyəti müavinləri və b.) sürücülük ştatlarını ləğv etmək məqsəduyğundur.

“Az xərc, az sayda qulluqçu hesabına daha yüksək səmərə ilə işləmək” formülünü tətbiq etməklə faydalı iş əmsalını artırmaq.

İdarəetmə pillələri arasında vəzifələri, məsuliyyəti dəqiq bölmək, cavabdehliyin sərhədlərini konkret göstərmək.

İdarəetmə və özünüidarəetmə sistemləri arasındakı iş və məsuliyyət bölgüsünə yenidən baxmaq. Səlahiyyətlərin, işin (xidmətin) keyfiyyətinə məsuliyyətin bölünməsində əksmərkəzləşmə prinsipini geniş tətbiq etmək. Əlavə tədbirlər görmək də mümkündür.

BEŞİNCİ FƏSİL

İkinci, əmək haqları və pensiyaların aylıq (illik) miqdarı ilə ailələrin orta yaşayış səviyyəsinin təmin olunmasına, o cümlədən kommunal, pullu təhsil və pullu səhiyyə xərclərinin ödənilməsinə tələbatın ədalətli nisbətini təmin etmək, səviyyənin tədricən artırılmasını hər ilin büdcəsində nəzərdə tutmaq.

Bu məqsədlə idarəetmə və özünüidarəetmə sistemlərinin birinci bənddə göstəriləni kimi, ixtisasında sərbəstləşdirilən vəsaiti bu bənddəki tədbirlərin həyata keçirilməsinə yönəltmək.

Üçüncü, idarəetmə və özünüidarəetmə sistemləri üçün kadrların yetişdirilməsi, seçilib işə cəlb olunması, vaxtaşırı onların təkmilləşdirilməsi məsələlərini əsaslı şəkildə müasirləşdirmək. Bu məqsədlə ixtisaslı kadr siyasətinə yenidən baxmaq. Ali təhsil almış bütün gənc kadrların ixtisasları üzrə işə başlamaları üçün vacib qərarlara ehtiyac artmışdır. Gənc kadrlara ehtiyacla onların hazırlanması sistemi arasında məsafə çox artmış, tarazlıq pozulmuşdur. Tələb və təklif arasındakı uyğunsuzluq nəticə etibarilə başqa – daha ağırlı maddi, mənəvi və demoqrafik fəsadlar yaradır.

Cəmiyyətin normal, rahat, ədalətli idarə olunmasında kadrlar çox mühüm yer tutur. “Hər şey kadrdan, onun şəxsi keyfiyyətindən asılıdır” formulu özünü doğrultmaqdadır. Sağlam düşüncəli, nəfsitox, siyasi-mənəvi cəhətdən yetkin, insanlığazidd olan bütün təzahürlərdən kənarında duran, dövlətə və demokratik əsasda seçilmiş dövlət başçısına, xalqa sədaqətli kadrların idarəetmə sistemində daha geniş ölçüdə istifadə olunmasına ehtiyac ildən-ilə artır. Məncə, bu gün “qadınları və gəncləri sürətlə irəli – vəzifələrə çəkək” kimi şüarlar altında kompaniya keçirmək gözlənilən yaxşı nəticəni vermir. İdarəetmə və özünüidarəetmə sistemlərində kadrları yalnız yaş və cins fərqinə görə seçməyin mənfi nəticələri bəllidir. Axı, gəncləri valideynlər, müəllimlər, təcrübəli mütəxəssislər, ictimai mühit yetişdirir. Ona görə də mən həmişə üç nəslin: yaşlı nəsil, orta nəsil və gənc nəslin eyni vaxtda bir yerdə, yanbayan işləməyinin tərəfdarı olmuşam. Əsas odur ki, insanlıq keyfiyyətləri yüksək olsun, az bilənlər çox bilənlərdən, təcrübəsizlər təcrübəlilərdən öyrənsinlər.

Deməli, kadrların seçilməsi meyarlarının təkmilləşdirilməsinə ehtiyac yaranmışdır.

Dördüncü, hər yerdə işin daha sadə görülməsi istiqamətində təkmilləşmə, yeniləşmə aparılmalıdır. Sadə yerinə yetirilə biləcək işi süni şəkildə mürəkkəbləşdirmək, elementar bir iş üçün həftələrlə get-gəl, çoxsaylı lazımsız sənədlər toplamaq kimi zəhlətökən hallar-bürokratiya, süründürməçilik insanların hədsiz dərəcədə vaxtını almaqla yanaşı, onların narahatçılığına, dövlətə qarşı narazılığına gətirib çıxarır.

Beşinci, götürülmüş öhdəliklərə, fəaliyyətin qanun-qaydalara uyğunluğuna, Konstitusiyanın tələblərinə əməl olunmasına obyektiv nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi məsələsi də öz aktuallığını saxlamaqdadır. Bizim nəzərdə tutduğumuz nəzarət, əlbəttə, hüquq müdafiə orqanlarının funksiyalarına aid nəzarət sistemindən yox, ictimai nəzarətdən, xalq nəzarətindən gedir.

İctimai nəzarətin vacibliyindən çox danışılır və bunun genişləndirilməsi vacib sayılır. İstək haqlıdır, lakin hələlik işlək və təsirli mexanizmin olmaması üzündən bu forma arzu kimi qalmaqdadır.

Çoxlarının yadında olar, 60-cı illərdə SSRİ məkanında əyintilər çoxaldığından xalq nəzarətinə ehtiyac güclənmişdi. Əyintilərlə mübarizə aparmaq məqsədi ilə hökumətin tərkibində büdcədən maliyyələşdirilən “Xalq Nəzarəti” sistemi yaradıldı. Rayon, şəhər, respublikalar, bütöv ölkə üzrə nəhəng, yüksək maaşlı və səlahiyyətli dövlət qurumu yaradıldı. İlk vaxtlar bu sistem müəyyən effekt versə də, tədricən sistem özü korrupsiya mənbəyinə çevrildi.

Tanış bir mağaza müdirindən xalq nəzarətinin ticarət sisteminə təsirinin effektini soruşanda belə cavab verdi: Mən əvvəllər hər səhər işə gələndə iş stolumun siyirməsinə üç ədəd yüzlük rubl qoyurdum – biri revizorun, biri obxs-in, biri də jurnalistin payı idi. İndi 4 ədəd yüzlük rubl qoyuram – biri də narodnıy kontroldan ötəri. Həmin günü hansı gəldisə pay onun halalıdır, əgər gəlmədilərsə, bunlar özümün halal gəlirimdir. Anektoda bənzəsə də, bu, həqiqət idi.

Deməli, nəzarətin bir istiqamətliliyi – həmişə “yuxarıdan” “aşağıya”

BEŞİNCİ FƏSİL

yönəlməsi özünü doğrultmur. Hesab edirik ki, nəzarət ən azı üç istiqamətdə: “yuxarıdan aşağıya”, “aşağıdan yuxarıya” və “paralel-üfüqi istiqamətdə” qurulması daha ədalətli, obyektiv ola bilər.

Yoxlama prosesinin düzgünlüyü isə ilk növbədə yoxlayıcıların düzgünlüyündən, onların tox nəfsliliyindən, mənəvi saflığından asılıdır. Sərt, məqsədli yoxlamalar əks effekt verir. Bütün yoxlamalar kömək edici, öyrədici, düzlüyün aşılması məqsədini ön plana çəkməlidir. Əlbəttə, qayda-qanunun pozulması, vəzifədən sui-istifadə halları aşkarlanarsa, günah işlətməşlər cəzasız qalmamalıdır.

Altıncı, elmi-tədqiqat nəticələrinin, təhsil müəssisələrində təhsil-tərbiyə alanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin obyektiv qiymətləndirilməsindəki kobud səhvlər insan inkişafına çox mənfi təsir edən amillərdən biri kimi, öz aktuallığını saxlayır. Nədənsə təhsil alanların biliyinin səviyyəsini yoxlamağa sərf olunan vaxt və vəsait biliyin öyrədilməsinə sərf olunan vaxtdan qat-qat artıq olur. Hamı yoxlama və qiymətləndirməyə meyli olduğundan, elə bil öyrədilmə arxa plana keçirilir. Əgər prosesin istiqaməti dəyişilərsə – öyrətmə ön plana, yoxlama və qiymətləndirmə arxa plana keçirilərsə, daha keyfiyyətli kadrlar yetişdirilə bilər.

Aktual problemlərin tədqiqi çox vaxt aparın, gərgin zehni əmək sərf olunan bir proses olduğundan, belə zəhmətə meyilli insanlar həmişə azlıq təşkil edib. İllərlə zəhmətdən sonra yaradılan elmi məhsulun nəzəri səviyyəsinin və praktik əhəmiyyətinin vaxtında obyektiv, yüksək peşəkarlıq səviyyəsində qiymətləndirilməsi məsələsinin çəxtərəfli əhəmiyyəti var. Hər şeydən əvvəl tədqiqatçının şəxsiyyətinə hörmət qoyulmalı; onun vaxtı, diqqəti xırda texniki məsələlərə yönəldilməməlidir. İkincisi, yetişdirən, tədqiqatına istiqamət verən alimlərə, elmi kollektivlərə, rəsmi opponetlərə hörmət qoyulmalı, ehtiram göstərilməlidir. Xüsusilə də elmin özünə hörmət, qayğı göstərilməlidir.

Suveren Azərbaycan dövlətçiliyinin daha da möhkəmlənməsi, cəmiyyətin bu işdə fəal iştirakını təmin etmək üçün ilk növbədə xalqa ziyan vuran bəlalardan qurtulmaq istiqamətində bütün imkanlardan,

qüvvələrdən, dəyərlərdən daha səmərəli, daha çox istifadə etməyimiz gərəkdir.

Heydər Əliyevin ilk dəfə Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilərkən içdiyi andın məzmunu belədir:

“Əziz və hörmətli həmvətənlər!

Bu gün mənim üçün tarixi, əlamətdar bir gündür. Mənə göstərilən bu böyük etimada görə Azərbaycan vətəndaşlarına, Azərbaycan xalqına bir daha dərin minnətdarlığımı, hörmətimi, məhəbbətimi bildirir və əmin etmək istəyirəm ki, həyatımın sonuna qədər xalqıma sədaqətlə xidmət edəcəm və bütün fəaliyyətimi Azərbaycan Respublikasının gələcək inkişafına sərf edəcəyəm.

Əlimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına basaraq and içirəm ki, biliyimi, təcrübəmi, qüvvəmi Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının rifahına həsr edəcəyəm.

And içirəm ki, Prezident vəzifəsini ali məqsədlər, amallar naminə yerinə yetirəcək, Azərbaycan Respublikasının tam müstəqilliyini, suverenliyini, ərazi bütövlüyünü təmin etmək üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm.

And içirəm ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının həyata keçirilməsinin təminatçısı olacaq, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq Azərbaycan vətəndaşlarının hüquqlarının və azadlıqlarının qorunmasının, müdafiə edilməsinin təminatçısı olacağam. Azərbaycan Respublikasında azadlığın, demokratik dəyişikliklərin, Azərbaycan Respublikasının demokratik, hüquqi dövlət kimi inkişaf etdirilməsinin təminatçısı olacağam. Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan xalqına ləyaqətlə xidmət edəcəyəm. Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri içərisində, dünya birliyində ləyaqətli yer tutmasına çalışacağam.

Əlimi Qurani-Şərifə basaraq and içirəm ki, Azərbaycan xalqının milli və mənəvi ənənələrinə daim sadıq olacaq və bu ənənələrin Azərbaycanda bərqərar olmasına, yaşamasına təminat yaradacağam” (10 oktyabr 1993-cü il).

1993-cü il avqust ayının 29-da Azərbaycan prezidenti Əbülfəz

BEŞİNCİ FƏSİL

Elçibəyə etimad məsələsi üzrə referendum (ümumxalq səsverməsi) keçirildi. Xalq ona “yox” dedi. Həmin il oktyabrın 3-nə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin növbədənənar seçkisi təyin olundu. Həmin gün seçki məntəqələrinə gələn seçicilərin 98,8 faizi (3.919.923 nəfəri) Heydər Əliyevin lehinə səs verdi. Əleyhinə cəmi 1,0 faiz (40.298 nəfər) səs vermişdi.

1993-cü il oktyabrın 6-da Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkiləri üzrə Mərkəzi Seçki Komissiyasının yekun iclası oldu. Burada qərar qəbul edildi:

“Heydər Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş hesab edilsin”

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının
sədri Cəfər Vəliyev

Oktyabrın 10-da Respublika Sarayında Azərbaycanın yeni seçilmiş dövlət başçısının təntənəli andiçmə mərasimi oldu. Mərasimdə iştirak edən 2200 nəfərin arasında mən və xanımım Sultanə də var idi.

Heydər Əliyev mərasimdə çox geniş və məzmunlu nitq söylədi. Onun nitqindən bəzi parçaları burada xatırlatmağı vacib bildim.

“Əziz həmvətənlər! Hörmətli xanımlar və cənablar! Müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməyimi yüksək qiymətləndirirəm və bu münasibətlə Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarına öz hörmət və ehtiramımı, dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Azərbaycan xalqı öz tarixinin ən mürəkkəb, faciəli tarixini yaşayır. Məhz bu dövrdə mənim üzərimə qoyulan bu vəzifənin məsuliyyətini dərindən dərk edirəm və əmin etmək istəyirəm ki, bütün fəaliyyətimi, bütün həyatımı bu etibarı doğrultmaq, xalqın ümidlərini doğrultmaq işinə həsr edəcəyəm”.

“Belə bir yüksək və məsuliyyətli vəzifəni öz üzərimə götürərkən, birinci növbədə Azərbaycan xalqının zəkasına, müdrikliyinə, qüdrətinə güvənirəm, arxalanıram. Azərbaycan xalqının mənə bəslədiyi

ümidlər məni bu vəzifəni üzərimə götürməyə məcbur edibdir. Əmin etmək istəyirəm ki, bu ümidləri doğrultmaq üçün əlimdən gələni asirgəməyəcəm.

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, tam suverenliyini təmin etmək, ölkəmizi müharibə şəraitindən çıxarmaq, respublika vətəndaşlarının rifahını yaxşılaşdırmaq, onların yaşaması üçün lazımı şərait yaratmaq – bu vəzifələr mənim Prezident fəaliyyətimdə əsas istiqamətlər olacaqdır və mən bunların həyata keçirilməsinə çalışacağam”.

Heydər Əliyev əsas vəzifələri və fəaliyyət istiqamətlərini belə müəyyənləşdirmişdi:

- xalqın qədim tarixi təcrübəsindən, dərin mədəni nailiyyətlərindən, böyük təbii sərvətlərindən səmərəli istifadə etməyə şərait yaratmaq;
- Azərbaycan xalqını düçar edildiyi böyük bəlalardan qurtarmaq;
- dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək, müstəqil dövlət quruluşu yaratmaq, dövlət atributlarını yaratmaq və inkişaf etdirmək;
- Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, tam suverenliyini təmin etmək, ölkəmizi müharibə şəraitindən çıxarmaq;
- Respublika vətəndaşlarının normal rifahını yaratmaq;
- Respublikanı müdafiə etmək üçün qüdrətli ordu qurmaq.

1989-1993-cü illərdə Azərbaycanın vəziyyətini Heydər Əliyev belə qiymətləndirmişdi:

“Respublikanın düşdüyü ağır iqtisadi, sosial, siyasi-ictimai və mənəvi böhran axır zamanlar daha da dərinləşmiş və 1993-cü ildə, demək olar, son həddə çatmışdır. Bu ilin iyun ayında Azərbaycanda daxili sakitlik tam pozulmuş, respublikada ayrı-ayrı qüvvələrin qarşudurması, bəzi cinayətkar qrupların, separatçı qüvvələrin respublikanı parçalamaq meyllərini həyata keçirmək istəməsi və başqa səbəblər daxili böhranı daha da dərinləşdirmişdir.

Azərbaycanın dövlət rəhbərlərinin buraxdığı kobud səhvlər nəticəsində iyul ayında respublikamız vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çatmış və onun bəzi bölgələrinin parçalanması real bir hal kimi meydana çıxmışdı. Allaha şükürlər olsun ki, bunların qarşısı alındı,

BƏŞİNCİ FƏSİL

bəzi cinayətkar qruplar aradan götürüldü və respublikanın daxilində ictimai-siyasi sabitliyin təmin edilməsi üçün şərait yaradıldı”.

Heydər Əliyevin həyata, hadisələrə həmişə nikbin, inamlı yanaşmasını onun belə bir ifadəsindən də aydın anlamaq mümkündür:

“Mən bu gün bəyan edirəm ki, şəhidlərimizin qanı yerdə qalmayacaq, onların xatirəsi qəlbimizdə əbədi yaşayacaq, gənclərimiz və gələcək nəsillər onların qəhrəmanlığından nümunə götürəcəklər. Azərbaycan xalqı öz qamətini düzəldəcək, ayağa qalxacaq, gücünü birləşdirəcək, müasir ordusunu yaradacaq və müstəqil dövlətini, öz ərazisini bundan sonra göz bəbəyi kimi qoruyacaqdır”.

“91-lər”lə görüşündə (9 sentyabr 1995-ci il) Heydər Əliyevin dediklərindən:

“Bir il hakimiyyətdə olub, hakimiyyəti əldə saxlaya bilməyən adamlar (cəbhəkratlar nəzərdə tutulur – Z.Q.) indi qoy özləri üçün nəticə çıxarsınlar. Gəlib dövləti möhkəmlətmək üçün əl-ələ versinlər, indi bu dövlətə başçılıq edən adamlarla işləsinlər. Amma bunun əvəzində onlar müxalifətə keçdilər və iki ildir ki, dövlətə qarşı təxribatla məşğuldurlar. Bütün bunlar, yəni həm onların təxribatları, həm respublikadan qaçıb Moskvada yerləşən adamların təxribatları, həm də burada böyük vəzifələr iddiası ilə yaşayan adamların əməlləri gətirib 94-cü ildə oktyabr hadisələrinə çıxartdı. Yəni həmin qüvvələr birləşib, XTPD-ni (xüsusi təyinatlı polis dəstəsini – Z.Q.) ortaya atdılar ki, bunların vasitəsilə dövləti devirsinlər. Bu niyyət də baş tutmadı. Bunlar da dağıldı. Onların bir hissəsi qaçıb yenə də xarici ölkələrdə, əksəriyyəti də Moskvada yerləşdi. Ondan sonra nə etdilər? Körpünü partlatmaq istədilər, terror hərəkətlərinə əl atdılar. İstədilər ki, körpünü partladıb dövlət başçısını öldürsünlər. O da baş tutmadı. Lakin sonralar aydınlaşdırdıq ki, burada keçmiş və indi xidmətdə olan bir qrup hərbi qulluqçu-generallar, zabitlər hələ may ayından başlayaraq yığışib, respublikadan qaçmış və Moskvada olan cinayətkarların və bəzi xüsusi ölkələrdə gizlənmiş cinayətkarların göstərişi ilə yenə də hərbi çevriliş etmək istəyirdilər. Biz onları da üzə çıxartdıq”.

Bunlar o dövrün real vəziyyətinin qiymətləndirilməsidir. Adı

çəkilən təxribatçı qrupların və birləşmələrin bu günə gəlib çatmış mənzərəsi necədir, təhlükələr artıq sovuşubmu?

Əlbəttə, 1995-ci ildən bu tərəfə ölkəmizdə, dünyada çox dəyişikliklər baş verib. Sabitlik yaranıb, inkişaf var, siyasi qüvvələr nisbəti dəyişib. Belə ki, vaxtilə təxribat qruplaşmalarında, siyasi partiyalarda təmsil olunanların bir qismi ağ bayraq qaldırmaqla YAP-a keçib, dövlətçiliyi müdafiə edir, hökumətdə vəzifələr tutur. Amma mütləq əksəriyyəti əvvəlki əqidələrində qalmaqla, daha da aqressivləşiblər, təxribatçılıqlarını davam etdirirlər, dövlət çevrilişi üçün fürsət, yeni formalar, tərəfdarlar axtarışındadırlar. Deməli, təhlükə, sovuşmayıb. Odur ki, dövlətimizin, xalqımızın təhlükəsizlik qayğıları öz aktuallığını saxlamaqdadır.

Şimali Afrika, ərəb ölkələrində, eləcə də Avropanın daxilində baş verən tələtumlara da “Bizə aidiyyəti yoxdur” deyib kənardan seyr etmək böyük yanlışlıq ola bilər. Faktik olaraq üçüncü dünya müharibəsi başlayır, dünya çaxnaşır. Ən müasir silahlar kompleks şəkildə işə düşüb. Dünya hərbi məşını tərənib, başqa regionların da gizli planları cızılır. Yeni dünya iqtisadi böhranı, yeni dünya müharibəsini doğurur. Belə vəziyyətdən həmişə daxildəki təxribat qruplar, böyük vəzifə xəstələri, monopolistlər çox məharətlə istifadə edə bilirlər. Vətən satqınları, xalq xəyanətkarları da belə dumanlıqda baş qaldırırlar. Bunların hamısı nəzərə alınmalıdır.

“700 illik imperatorluq dövründə dünyanın bir çox ölkələrini yüz illərlə əlində saxlamış Türkiyə sonralar məğlub olub çox şeyləri itirdiyi zaman və müxtəlif xarici qüvvələr Türkiyəni dağıtmaq, yox etmək istədiyi zaman Türkiyənin qəhrəman insanları, birinci növbədə, ulu öndər Mustafa Kamal Atatürk Osmanlı imperatorluğunun külləri içində Türkiyə Cümhuriyyətini yaratdı. Çətin bir dövr idi. O, böyük bir addım atdı. Türkiyə Cümhuriyyətini yaratmaq öz-özünüdə tarixi bir hadisə idi. Amma onu yaşatmaq daha ağır bir vəzifə idi. Bəli, əgər Mustafa Kamal Atatürk olmasaydı, bəlkə də Türkiyə Cümhuriyyəti yaranmazdı. Əgər Mustafa Kamal Atatürk olmasaydı, Türkiyə Cümhuriyyəti yaşayıb inkişaf edə bilməzdi. Bəli, Mustafa

Kamal Atatürkün iradəəsi, onun müdrikliyi, dahiliyi, qəhrəmanlığı Türkiyə Cümhuriyyətinin yaşamasının əsas amili olmuşdur. Bu, bizim üçün örnəkdir. Bəli, biz də Azərbaycanı böyük bəlalardan çıxarmışıq. Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra Azərbaycan böyük çətinliklərdən keçərək öz müstəqilliyini əldə edibdir. İndi biz bu müstəqilliyi saxlamalıyıq, müstəqil Azərbaycanı yaşatmalıyıq, inkişaf etdirməliyik. Bu böyük tarixi vəzifəni, bu tarixi missiyanı hansısa xırda siyasətçilərin iddialarına, şiltaqlığına, yaxud da ki, ayrı-ayrı hay küylərinə biz qurban verə bilərikmi? Bu, heç vaxt ola bilməz!

Müstəqillik əldə edən hər bir ölkə, milli azadlığını əldə edən xalq öz xoşbəxtliyinə gəlib çatır. Ancaq müstəqilliyini əldə etmək böyük nailiyyət olduğu kimi, onu yaşatmaq və əbədi etmək ondan da böyük nailiyyətdir, ondan da çətin bir işdir”.

“Mən bu gün iftixar hissi ilə bəyan edirəm ki, biz, o cümlədən Yeni Azərbaycan Partiyası və onun lideri 1993-cü ilin iyun ayından Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, inkişaf etdirmək, möhkəmləndirmək üçün xüsusi xidmətlər göstərmişlər. Bunun nəticəsində indi Azərbaycanda müstəqil dövlət yaşayır və onun gələcəkdə yaşaması üçün böyük bir təməl qoyulubdur. Bizim vəzifəmiz qarşıdakı dövrdə, illərdə Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaqdır. Bütün başqa məsələlər bu çərçivədə olmalıdır. Ən yüksəkdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaqdır! Başqa proseslər, yaxud başqa amillər buna tabe olan amillərdir. Biz də bunu edirik və edəcəyik.

Beləliklə, Yeni Azərbaycan Partiyasının qarşısında çox böyük və möhtəşəm vəzifələr durur. Mən əminəm ki, biz bu vəzifələri gələcəkdə də uğurla həyata keçirəcəyik” (1998-ci il).

“...Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi milli ideologiyası, mən bu gün cəsarətlə deyə bilərəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının məramnaməsində öz əksini tapıbdir. Bizim həm xarici siyasətdə, həm də daxili siyasətdə, həm ictimai-siyasi sahədə, həm sosial-iqtisadi sahədə gördüyümüz işlər həmin bu milli ideologiyanın üzərində qurulur”.

Bizim milli ideologiyamız nədən ibarətdir? *“Birinci, dövlətçilik. Dövlətçilik bu gün və gələcəkdə bizim hər bir vətəndaşımızın, cəmiyyətin, dövlətin əsas vəzifəsidir. Dövlətçilik Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaqdır, Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirməkdir.*

Dövlətçilik hər bir vətəndaşın qəlbində olmalıdır. Ona görə hər bir vətəndaş vətənpərvərlik hissləri ilə yaşamalıdır və bizim partiyamız, bütün dövlət orqanları, bütün təbliğatımız Azərbaycanda dövlətçiliyi inkişaf etdirmək üçün hər bir vətəndaşda milli vətənpərvərlik hisslərini yaratmalıdır. Milli vətənpərvərlik hissləri hər bir vətəndaşda o qədər güclü olmalıdır ki, hər bir vətəndaş milli mənafeyi öz şəxsi mənafeyindən, öz şəxsi yaşayışından, öz şəxsi həyatından – hər şeydən üstün tutsun” (1998-ci il).

“...Şübhəsiz ki, dövlət dövlətçiliyi möhkəmləndirir. Amma dövlət cəmiyyətə arxalanır. Cəmiyyət insanlardan ibarətdir. İnsanların isə hər biri gərək əsil vətəndaş olsun, vətənpərvər vətəndaş olsun, milli qürur hissi ilə yaşayan vətəndaş olsun. Onda bu vətəndaş dövlətçiliyi inkişaf etdirən vətəndaş olacaqdır. Bu, bizim milli ideologiyamızın əsasıdır.

Milli ideologiyamızın ikinci hissəsi bizim mənəvi dəyərlərimizdir..”.

“Mən bu gün bir Azərbaycanlı kimi, özündə həm milli-mənəvi dəyərləri, həm də ümumbəşəri dəyərləri cəm edən bir insan kimi deyirəm ki, bizim xalqımızın mənəvi-əxlaqi mentaliteti onun ən böyük sərvətidir, xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri onun milli sərvətidir. Biz bunları qiymətləndirməliyik. Şübhəsiz ki, mentaliteti o birisindən fərqli olmayan xalq öz xarakterini göstərə bilməz. Hər xalqın öz mentaliteti, əxlaqi qaydaları vardır. Bizdə nə qədər gözəl əxlaqi qaydalar var. İndi onları nəyəsə başqa şeylərə qurban verməmək lazımdır!”.

“...Bizim milli ideologiyamızın bir şəxəsi, bir qolu da ümumbəşəri dəyərlərdir... Biz dünyəvi dövlət qururuq. Biz hüquqi demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi aparırıq.

Ümumbəşəri dəyərlərlə milli-mənəvi dəyərlərin vəhdəti, sintezi bizim milli ideologiyamızın bu günü və gələcəyidir”.

BEŞİNCİ FƏSİL

“Azərbaycan dövlətinin milli ideologiyasının özəyini, əsasını təşkil edən azərbaycançılıqdır. Dövlətçilik, milli-mənəvi dəyərlər – bunlar hamısı azərbaycançılıq anlayışının tərkib hissələridir”.

Milli ideologiya ilə əlaqədar Heydər Əliyevin irəli sürdüüyü nəzəriyyəni riyazi dildə belə formulə etmək olar:

Azərbaycançılıq = dövlətçilik + milli-mənəvi dəyərlər + ümumbəşəri dəyərlər.

Seçmələrdən göründüyü kimi, Heydər Əliyev azərbaycançılıq, dövlətçilik, milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin sintezini milli dövlətçilik ideologiyasının özülü, məzmunu hesab etmişdi. Bu cəmdə müxtəlif zəruri komponentlər: demokratiya, hüquq normaları, dünyəvi dövlət, insan azadlığı, insan haqlarının qorunması, plüralizm, sərbəst ticarət, insan sərbəstliyi, sərbəst bazar ticarəti, sərbəst bazar iqtisadiyyatı, vicdan azadlığı, sivilizasiyaların dialoqu, tolerantlıq və digər dəyərlər əks olunmuşdur. Bunların hamısından səmərəli istifadə edilməli, qorunub saxlanmalı və inkişaf etdirilməlidir. Qloballaşma ilə özünəməxsusluğun saxlanması eyni vaxtda, eyni məkanda baş verən proseslərdir. Bunları hamı bilməli, əməli fəaliyyətində nəzərə almalıdır. **“Mən, biz, hamımız, bütün planetimiz”** formulu insan inkişafının, milli-mənəvi zənginliyin təkanverici qüvvəsidir.

Bütün bunlar Yeni Azərbaycan Partiyasının siyasətində, əməli fəaliyyətində öz əksini tapmışdır.

Bu fikirlər Azərbaycan dövlətinin daxili və xarici siyasətində də nəzərə alınır.

“...Biz heç də hesab etmirik ki, Azərbaycandakı problemlərin hamısını həll etmişik və həll edirik. Yox, hələ həll olunası, xüsusən, sosial-iqtisadi məsələlər çoxdur”.

“...Şübhəsiz ki, bizim dövlətimizin, hökumətimizin işində də, o cümlədən, Yeni Azərbaycan Partiyasının işində də qüsurlar, nöqsanlar, çatışmazlıqlar da var. Mən bu barədə, yəni bizim hökumətin, dövlətin işində olan səhvlər, nöqsanlar haqqında noyabrın 6-da Nazirlər Kabinetinin geniş iclasında çox ətraflı danışdım”.

Həmin iclasda Heydər Əliyev hökumətin, dövlətin işindəki hansı

səhvləri, nöqsanları göstərmişdir? Bunları bir daha xatırladaq.

- Sənaye müəssisələri yaxşı vəziyyətdə deyil. Bakıda, Gəncədə, Sumqayıtda, Əli Bayramlıda, Mingəçevirdə, çox böyük sənaye müəssisələri olan başqa yerlərdə ağır, çətin problemlər vardır. Biz bunları bilirik. Bu sənaye müəssisələrinin bəziləri az güc ilə işləyir, bəziləri də heç işləmir. Burada çalışan insanlar işsiz qalırlar, vaxtlı-vaxtında maaş ala bilmirlər, iqtisadi vəziyyətləri ağırlaşır.

- Ölkədə çətinlik yaradan obyektiv səbəblərlə yanaşı subyektiv səbəblər var. *“Bu, bürokratizmdir; vəzifəli adamların öz vəzifələrinə məsuliyyətsiz yanaşmasıdır; vəzifələrindən sui-istifadə etməsidir; cürbəcür çirkin yollara getməsidir. Biz bunlarla mübarizə edirik və edəcəyik”.*

- Bizim ən böyük problemimiz işğal olunmuş torpaqların azad olunması və münaqişənin ləğv edilməsi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasıdır.

Biz son illərdə böyük sınaqlardan keçmişik (2001-ci il, 21 noyabr):

“1993-cü, 1994-cü, 1995-ci illərdə dövlət çevrilişlərinə cəhd, ondan sonra mənə qarşı terror; raketlə təyyarənin vurulması, körpünün partladılması cəhdləri, başqa şeylər keçdik və dövlətimiz möhkəmləndi. Bizim dövlətimiz, həm iqtidar, həm də partiyamız bu cür şər cinayətkar qüvvələrlə, xalqımıza qarşı xəyanətkar olan qüvvələrlə mübarizədə möhkəmləndi. Ancaq bizim əsas məqsədimiz ondan ibarət olubdur ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirək və inkişaf etdirək. Biz bunu etmişik və artıq Azərbaycanda dövlət müstəqilliyi sarsılmazdır, dönməzdir və əbədidir”.

“Əsas vəzifəmiz Azərbaycanın dövlət quruculuğudur. Azərbaycanda keçirilən islahatlardır – siyasi, iqtisadi, sosial və başqa islahatlardır. Yəni Azərbaycanı tutduğu yol ilə, demokratiya yolu ilə, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə ardıcıl surətdə inkişaf etdirməkdən ibarətdir”.

“Biz Azərbaycanda güclü, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmuşuq. Bu dövlətin bütün təsisatlarını yaratmışıq. Dövlət quruculuğu prosesini təkmilləşdirmək üçün geniş islahatlar – hüquqi islahatlar, dövlət sektorunda islahatlar və başqa sahələrdə islahatlar keçirmiş, çox böyük nailiyyətlər əldə etmişik. Qarşıda hələ bir çox struktur dəyişiklikləri

BƏŞİNCİ FƏSİL

etmək üçün planlarımız var. Bunların hamısı Azərbaycanda müstəqil, güclü, demokratik dövlətin yaranması üçündür”.

“Azərbaycanda hər şey qanunlar əsasında gedir. Qanunun aliliyi bizim əsas prinsipimizdir. Biz bunu hələ 1992-ci ildə Naxçıvanda partiyamızın proqramında yazmışıq, bu gün də həyata keçiririk”.

“Mətbuat azadlığını biz vermişik. Bu, bizim dövlətimizin əsas prinsiplərindən biridir və biz öz işimizlə, əxlaqi dəyərlərimizlə, öz fəaliyyətimizlə, xalqa xidmətimizlə sübut etmişik və edirik ki, biz Azərbaycanın dəyərlı insanlarıyıq. Biz Azərbaycan xalqına xidmət edirik və edəcəyik. Ona görə o yalanların, böhtanların heç biri bizə yaraşmayacaqdır. Mənim vicdanım həmişə təmiz olub və bu gün də təmizdir. Bu təmiz vicdanı indiyə qədər ləkələmək istəyənlər çox olublar. Amma bu, heç kəsə müyəssər olmayıbdır. Bu gün də ola bilməyəcəklər, sabah da ola bilməyəcəklər” (2002-ci il, 21 noyabr).

1995-ci ildə Milli Məclisdə bir məsələ qaldırıldı ki, Heydər Əliyevin xidmətləri, xüsusilə Azərbaycan rəhbərliyinə təkrar qayıdışı hansı formadisa tarixdə əbədiləşdirilsin. Deputatlardan, komissiya sədrlərindən, partiya rəhbərlərindən təkliflər istədilər. Mən, Milli Məclisin Yerli Özünüidarə Komissiyasının və YAP Səbail rayon təşkilatının sədri kimi təklifimi yazılı şəkildə ölkə rəhbərliyinə təqdim etdim. Həmin tarixi məktubu bu kitaba da daxil edirəm.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti əlahəzrət cənab Heydər Əliyevə, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri cənab Murtuz Ələsgərova Yeni Azərbaycan Partiyası Səbail rayon təşkilatının müraciəti

Möhtərəm Prezident!

Möhtərəm sədr!

Bildiyiniz kimi, SSRİ-nin dağılması ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan 1991-ci il oktyabrın 18-də özünün dövlət müstəqilliyi barədə Kon-

stitusiya Aktı qəbul etdi. 1991-ci il dekabr ayının 29-da isə həmin Akt ümumxalq referendumunda təsdiq olundu. Lakin Azərbaycanın müstəqilliyi və suverenliyi hüquqi sənədlərdə öz əksini tapsa da, o dövrdə respublikaya rəhbərlik edən Ayaz Mütəllibovun dəstəsinin maymaqlığı, şər imperiyalarına satqınlığı üzündən müstəqillik yolunda heç bir irəliləyiş olmadı.

A.Mütəllibov hakimiyyətini devirərək respublika rəhbərliyini ələ keçirmiş Əbülfəz Əliyevin qaragüruhçu dəstəsi Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin inkişafı üzrə nəinki öz sələflərindən bir addım belə irəli gedə bilmədi, hətta respublikanı parçalanmaq səviyyəsinə gətirib çıxardı. Ermənistanın işğalçılıq müharibəsinə vətəndaş müharibəsi də əlavə edildi. Ölkədə hərə-mərclik, özbaşnalıq, soyğunçuluq mühiti yarandı. On illərlə toplanmış xalq sərvətləri talan edildi, quldur dəstələri bütün respublika əhalisini vahimə içərisində saxladı.

Ölkəmizin və xalqımızın belə bir ağır günündə Azərbaycanın milyonlarla sağlam düşüncəli insanları öz qurtuluş ümidini Heydər Əliyev zəkasına, təcrübəsinə, vətənpərvərliyinə, müdrikliyinə bağladı, Heydər Əliyevin Naxçıvandan Bakıya gəlməsini, yenidən ölkə rəhbərliyinə qayıtmasını təkidlə tələb etdi. Heydər Əliyevin Vətəninə, xalqına qəlbən bağlılığı imkan verdi ki, O, xalqın istəyinə əməl etsin. Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 15-də Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinə sədr seçildi. Həmin gün müasir dünyada Azərbaycanın və Azərbaycan xalqının inkişafının tarixi dönüş nöqtəsi oldu. Heydər Əliyevin yenidən respublika rəhbərliyinə tarixi qayıdışı Azərbaycanın bütövlüyünə, Azərbaycan xalqının öz mənliliyinə, əmin-amanlığına, dirçəlişinə, yüksəlişinə qayıdışı oldu.

Deyilən həqiqətləri nəzərə alaraq, 15 iyun gününün Azərbaycanın qurtuluş günü kimi rəsmiləşdirilməsini və hər il onun bayram kimi qeyd olunmasını vacib sayırıq. Bu barədə minlərlə əmək kollektivinin müraciətlərinə qoşuluruq.

Yeni Azərbaycan Partiyası

Səbail rayon təşkilatının sədri

1 iyun 1995-ci il

professor Z.İ.Qaralov

BEŞİNCİ FƏSİL

Heydər Əliyevin şəxsiyyəti, müdrik siyasətçi, dövlət xadimi olması barədə görkəmli şəxsiyyətlər son dərəcə dəyərli, obyektiv fikirlər söyləyiblər. Bunlardan biri də Qazaxstanın xalq yazıçısı, Azərbaycanın böyük dostu Oljas Süleymanovdur. Onun fikri:

“1993-cü ildə xalq təcrübəli Heydər Əliyevi çağırmasaydı, hər şey daha da dəhşətli sonluqla nəticələnə bilərdi” (10 may 2007-ci il).

Kamil insanın əsas xüsusiyyətlərindən biri təvazökarlıqdır.

Allahın qarşısında, İslam dininin və onun peyğəmbərlərinin qarşısında, ata-ananın, qohum-qardaşın, bütün insanların, ictimaiyyətin, öz tay-tuşlarının qarşısında təvazökarlıq hər kəsin, ilk növbədə yaradıcı ziyalıların borcudur.

Təvazökarlığın əksi təkəbbürlükdür (dikbaşlıq, yekəxanalıq, lovğalıq, öyüncəklik, mənəmmənəmlik). İnsanın özünü hamıdan üstün hesab etməsi, hamının ona baş əyməyə borclu olduğunu düşünməsi, ətrafındakılara yuxarıdan aşağı baxması kimi naqisliklər insanlığa yad olan mənfi keyfiyyətlərdir.

Təkəbbürlü şəxslər qarşısında onların umduqları kimi davranmaq kamil insanlara yaddır. Başqaları da ziyalıların nümunəsindən istifadə etməlidirlər. Dikbaşın qarşısında heç kəs əyilməməlidir.

Təvazökar insan özünü başqalarının yanında tərifiyəm. Lakin tərifiyə layiq işlərini onlara danışmaq lovğalıq sayılmamalıdır. Əksinə, sən öz yaxşı işin, təcrübən barədə başqalarına məlumat verirənsə, onların da belə məlumatlara həqiqətən ehtiyacları varsa, deməli, sən öyrədən şəxs hesab olunursan. Öyrədən isə müəllim deməkdir.

Məclisdə öz yerini seçməyi bacarmayan, həmişə başda özünə yer axtaran adamlar da hələ püxtələşməmiş, özünü yaxşı tanımamış insanlardır.

Kamil insanlar yarımçıqları öyrətməyə qadirdir. Bunun müxtəlif yolları və vasitələri var. Kamil insan kamil olmayanları kamilliyə çatdırmaqla məşğuldularsa deməli, onlar Allahın qarşısında da öz borclarını ikiqat yerinə yetirmiş olurlar.

Bunları ona görə xatırladım ki, Heydər Əliyev özü təvazökar, alicənab olmaqla yanaşı, qeyri-təvazökarları da təvazökarlığa alışdırmağı bacarırdı.

Dövləti qurmaq, idarə etmək işində kamil insanlara arxalandığına, onların fikir və əməli fəaliyyətlərindən səmərəli istifadə etməyi bacardığına görədir ki, Heydər Əliyev kamillər cəmiyyəti formalaşdırmağı ali məqsədlərdən biri sayırdı.

İmperiya rejimlərinin bir çoxunda ölkə başçıları din amilini aktuallaşdırıb. Bəziləri dinlərin hamısını rədd edib (kommunist rəhbərliyi olan ölkələrdə); bəziləri isə özünün mənsub olduğu dindən hakimiyyətə dəstək kimi istifadə edib başqa dinlərə (məsələn, islam dininə) qarşı müharibə elan edib

(Ermənistanda, İngiltərədə, Fransada, Norveçdə və b.).

Məsələn, ABŞ-da islam dininin əleyhinə nəinki adi məktəblərdə, eyni zamanda Pentaqonda belə islam dininin əleyhinə xüsusi dərslər keçilir. Ermənilər uşaq bağçalarından başlayaraq, ali hakimiyyət orqanlarına məxsus olan bütün təhsil-tərbiyə müəssisələrində islam dinini, türk xalqlarını düşmən obrazında öyrədirlər.

ABŞ-ın bir sıra ağıllı ziyalılarının, dövlət rəhbərlərinin son illərdə gəldikləri nəticə belədir ki, islam qüdrətli, həqiqi dindir, bu dinə xidmət edənlərin sayı dünyada get-gedə artır, ona görə də bu dini düşmən elan etmək, insanları bu ruhda tərbiyə etmək nə Amerika dövlətinin, nə də Amerika xalqının xeyrinə deyil. Ona görə də təhsil müəssisələrinin çoxunda hazırda islam dini əleyhinə dərslər keçilmir.

2012-ci ilin aprel ayında ABŞ-ın Müdafiə Nazirliyi (Pentaqon) zabidlərə islam əleyhinə keçilən dərsləri ("İslamın və islamçı radikalizmin perspektivləri" fənnləri) aradan götürülüb.

Amerika alimləri dövlət məmurlarına təklif veriblər ki, islam dininə qarşı müharibə aparmayın, islam dininin məqsədi xeyirxahlıqdır, insanların əxlaqını saflaşdırmaqdır. İslam dininin məqsədini səhv

istiqlamətə yozan və istiqamətləndirən, islam pərdəsi altında terrorla məşğul olan insanlara qarşı mübarizə aparmaq lazımdır.

Nəhayət, çoxları başa düşdü ki, islamın terrorla heç bir əlaqəsi yoxdur. Xristianlardan, iudaistlərdən və digər dinlərə xidmət edən insanlar kimi, islam dininə xidmət edən adamlar arasından da terrorçular çıxır. Terrorçuların, oğruların, yalançıların və insanlığa, mənəviyyata zidd olanların nə dini, nə də milliyyəti yoxdur. Bütün dinlər kimi, islam da dünyanı nizama, xeyirxahlığa, insanlığı qorumağa dəvət edir.

Əgər dinlərin məqsəd ümumiliyi varsa, nə üçün siyasətçilər də məqsəd ümumiliyi barədə daha çox düşünmək istəmirlər? Alimlərin, müəllimlərin, həkimlərin və digər insanlığa xidmət edən peşə sahiblərinin də məqsəd ümumiliyi həmişə olub, indi də var, gələcəkdə də olacaq.

İslam dinini Azərbaycanlıların mənəvi əsası hesab edən Heydər Əliyev, bütün dinlərə dərin hörmətlə yanaşır, onları qiymətləndirirdi. Dinin dövlətdən ayrı olmasına baxmayaraq, insanların əxlaqının, mənəviyyatının saflaşdırılmasında din amilindən düzgün istifadə etməyi, kamil insanların formalaşmasına kömək göstərməyi həqiqi din xadimlərindən xahiş edirdi. Ona görə də Heydər Əliyev din xadimlərinin, dindarların da əziz dostu hesab olunurdu. Onlar indi də Heydər Əliyevin ruhuna xeyir-dualar edirlər.

Hindistanın milli-azadlıq hərəkatının başçısı Mahatma Qandinin əsl adı, soyadı Mohandas Karamçand Qandi olub. “Mahatma” adı sonradan verilib. Azərbaycanca mənası “Böyük ürək” deməkdir. Onun özü kiçik boylu, cələfsiz şəxs olsa da, 200 il Hindistanda ağalığ edən ingilisləri ölkəsindən çıxıb getməyə, Hindistanı suveren, müstəqil ölkəyə çevirməyə nail oldu. Ona görə də onu “Böyük ürək” sahibi adlandırıdılar. Xalq istədi ki, müstəqil Hindistanın Baş naziri də onun özü olsun. O, isə bildirdi: Mən öz borcumu yerinə yetirdim, yaşa dolmuş insanam. Milli-azadlıq hərəkatında mənə yaxından kömək etmiş, mənim şagirdim, yetirməm olan Cəvahirəl Nehrunu Baş nazirliyə məsləhət görürəm. Belə də oldu. Cəvahirəl Nehru uzun illər Hindistana şərəflə başçılıq etdi. SSRİ-yə səfəri zamanı qızı İndira Qandi ilə birlikdə Bakı şəhərinə də gəldi.

Mən onları çox yaxından gördüm (tələbə idim). O zaman “26 Bakı Komissarı” adlanan parkı ziyarət edirdilər. Mahatma Qandinin, Cəvahirəl Nehrunun və İndira Qandinin ev-muzeylərini və qəbirlərini Dehli şəhərində ziyarət etmək də mənə nəsib olmuşdur. (Hind adətinə görə, yandırılmış cəsəddən yaranan küldən basdırılmış qəbirlər (Mahatma Qandinin külü özünün vəsiyyəti əsasında Qanq çayına və Hind okeanına təyyarə vasitəsilə səpələnmişdi.).

Mahatma Qandiyə sui-qəsd edilən ərazidə də olmuşam. Orada dedilər ki, sui-qəsdin səbəbi Qandinin müsəlmanlara güzəştə getməsi olub. O zaman (1948-ci ildə) Hindistan əhalisinin 23 %-i müsəlman idi. Hazırda bu faiz 30-u keçib. Bu ölkədə islama böyük hörmət var. Ticarətin 60 %-i, kənd təsərrüfatı məhsullarının 40 %-ə qədəri müsəlmanlara məxsusdur.

Bu tarixi faktı ona görə xatırladıram ki, Mahatma Qandi Hindistan xalqına, Hindistanın milli dövlətçiliyinə, bütövlükdə Şərq dünyasına XX əsrdə nələri bəxş etmişdisə, Heydər Əliyev də Azərbaycan xalqına, Azərbaycanın milli dövlətçiliyinə, bütövlükdə Şərq dünyasına XX və XXI əsrdə onları bəxş etdi.

Bu gün dünyada elə eybəcər faktların şahidi oluruq ki, əvvəllər sağlam düşüncəyə belə rast gəlinməzdi. Bir-iki belə faktı xatırladıram.

2012-ci ildə Amerika əsgəri Əfqanıstanda 3 nəfər dinc gənci güllələyib öldürür, gülə-gülə ölünün cənazəsi ilə birlikdə şəkil çəkdirir, gənclərdən birinin sümüyünü çıxarıb suvenir kimi saxlayır, Əfqanıstan xalqını tamam məhv edəndən sonra öz evinə – ABŞ-a qələbə ilə qayıdacağını həyasızcasına bəyan edir. “İnsan haqlarını qoruyuruq” deyə öyünən silah ambarına çevrilmiş bir ölkəyə bundan sonra dünya xalqları necə inansınlar? 35 ildir əfqan xalqını məhv edirlər –25 il Sovetlər Birliyi, son 10 ili BMT qoşun birləşmələri. 10 ildi İraq əhalisi də məhv edilir. Yeni insan qırğını dalğası Misiri, Bəhreyni, Liviyanı, Suriyanı, İordaniyanı və digər islam ölkələrini də əhatə etməkdədir. Günahsız insanlar nə vaxta qədər məhv ediləcək, torpaqlar altında qalacaq?

Bütün bunlar onu göstərir ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tamamilə yeniləşməli, dünyada insan hüquq və haqlarının həqiqi mənada

BEŞİNCİ FƏSİL

qoruyucusu, sülh yaradıcısı funksiyasını yerinə yetirməlidir. Sarkozi kimi kloun insan qanına susayan prezidentlərə əməlli-başlı dərs verilməlidir, zəhmətkeş xalqa yox. Bütün kütləvi qırğın silahları və onları istehsal edən obyektlər birdəfəlik məhv edilməlidir. Hər şey dinc yaşayışa sərf olunmalıdır. Yeni – humanist dövlət tipləri yaradılmalıdır. Cəmiyyətin idarə formaları yeniləşdirilməlidir.

2011-ci il Novruz bayramı günlərində ruslar bombalayıcı təyyarə ilə Şimali Qafqazda əhalinin sıx yaşadığı bir məhəlləni bombaladı, nəticədə ailələrin komaları başlarına uçdu, 17 nəfər dinc sakin evindəcə şəhid oldu, bir çoxları ölümcül vəziyyətdə xəstəxanalara yerləşdirildi. Dağıdıcılar təcili ölkələrinin rəhbərlərinə zəng edib muştuluqladılar ki, terrorçu Umar Dokuyevi öldürdük. Putin və Medvedyev xəbərdən məmnun oldular, “bütün qafqazlılar nəticə çıxarsınlar” dedilər. İki gün keçməmiş 17 cənazə arasında Umarın cəsədinin olmadığı barədə xəbəri də rus canilərinin özləri yaydılar. Prezident Medvedyev qoçularını yanına çağırıb məsələni izah etmələrini istədi. Onlar nəsə çərənlədilər o, da dinlədi. Bir az fikirləşib göstəriş verdi: “Terrorçunu tapana kimi işinizi eyni qaydada davam etdirin”. Yəni, məhəllələri, kəndləri bombalayın, nə fərqi var, ölən hansı terrorçudur. Mən bu sətirləri 31 mart 2011-ci ildə yazıram. Rəhbərin göstərişi hələ də davam edir. Onların məntiqi belədir: nə olar ki, uşaq ölür, yaxud hamilə qadın ölür, daha yaxşı, bugünkü terrorçu olmasın, sabahkı terrorçu olsun. Hələlik imkan var, şimali qafqazlıların axırına çıxacaq ki, əsrlər boyu qan töküüb tutduğumuz torpaqlara sahib çıxan, bizim gələcək nəsillərimizdən torpaq istəyən olmasın. Bəli, müasir super silahlı dövlət başçıları insan haqlarını belə qoruyurlar.

Təbiətin qanunu isə pozulmazdır: təsir əks təsirə bərabərdir. Qüvvələr eyni qiymətli, əks istiqamətlidir. Gözləyək, zəncir haradansa, nə vaxtsa qırılmalıdır.

Müasir faşistliyi ilə fəxr edən, 2011-ci il iyulun 22-də iki terror aktı törədərək 77 nəfəri qətlə yetirən və 150 nəfəri yaralayan Norveç vətəndaşı Anders Behring Breivik məhkəməyə belə ifadə verib: “İmkan verilsə, 22 iyul qırğını yenidən törəderəm”. “Mənim əməlimin

kökündə şər yox, xeyir dayanıb. İkinci Dünya müharibəsindən sonra Avropada ən qeyri-adi və ən baxımlı siyasi aksiyanın müəllifiyəm. Xalqımın yolunda ölməyi və ya həyatımın qalan hissəsini həbsdə keçirməyi şərəf bilirəm”.

İslamı, mühacirləri xalqının “qəddar düşməni” hesab edən bu avropalı “vətənpərvər ziyalı” təəssüflə bildirir: “Avropa regionun islamlaşmasına qarşı savaşı uduzub”. “Biz Avropanı islamdan, mühacirlərdən qorumaq üçün yeni xaç yürüşünə başlamalıyıq”. “Norveçdə fəaliyyət göstərən iki millətçi təşkilatımız var. Onlar da hücum etməyə hazırlaşırlar. Mən bəraət istəyirəm!”.

Bir neçə il əvvəl Almaniyada türklərin qətlə yetirilməsi barədə belə deyib: “Almaniyada türkləri öldürənlərlə qürur duyuram”.

Qatilin özünün qətlə yetirdiyi 77 nəfər arasında 17 yaşlı ismətli türk qızı da olub.

Deməli, bu “vətənpərvər avropalı” – qatil islamı, türkləri, Avropağa gələn mühacirləri təkə düşmən elan eləmir, onları kütləvi qətlə yetirməyi şərəf sayır.

Türklər isə qadın haqqında belə deyir:

“Qadının gözlərində bir eğitim var”.

Aydın görünür ki, Avropa ziyalılarının müəyyən qismi nə özlərinə, nə öz xalqlarına, nə də digər xalqlara hörmət anlayışından, tolerantlıqdan çox-çox uzaqdadırlar. Millətləri, dinləri qarşı-qarşıya qoymaqla, dünyəvi insan qırğınları törətmək kimi vəhşi niyyətlər və əməllərlə fəxr edirlər. Allah dünyanı belə qeyri-insanlardan, qaniçənlərdən qorusun!

ALTINCI FƏSİL. ƏNƏNƏVİ İLƏ MÜASİRLİYİN BİRLİYİ: İNKİŞAFIN MƏNBƏYİ

1. Xalq, Vətən, mənəviyyat anlayışlarındakı hikmətlər

Heydər Əliyevin elmi-nəzəri irsində əsas ideyalardan biri dövrləri: keçmişi, bu günü, gələcəyi üzvi şəkildə əlaqəli götürmək, bunun əsasında inkişafın istiqamətlərini müəyyənləşdirmək idi. Bununla bərabər, o, hadisələrə, problemlərin həllinə kompleks yanaşmağa üstünlük verirdi. İdeologiyanın, siyasətin əsasında xalqın, ölkəyə ləyaqətlə xidmət etmək borcunun maksimum ödənilməsi vəzifəsi dururdu. İnkışafın cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin əhatə olunmasına imkan verən kompleks proqramlar hazırlayıb həyata keçirirdi. Mövcud maddi-texniki imkanları genişləndirmək, hərəkətə gətirmək yolu ilə əhalinin güzəranının yaxşılaşdırılmasına mənəviyyatın yüksəldilməsinə yönələn sistemli əməli iş aparırdı.

Bütün bunların nəticəsidir ki, az müddətdə Azərbaycan dağıntılar ölkəsindən, inkişaf edən ölkə modeli kimi nümunə seçilən ölkə sırasına çıxmışdı. Bu barədə ABŞ-ın Virciniya ştatından Nümayəndələr Palatasına üzv seçilmiş Cerri Konnoli adlı bir nəfər inamla belə demişdi:

Azərbaycan qurmağa çalışdığı təsisatlara və dəstəklədiyi dəyərlərə görə yüksək diqqətə layiq olan ölkədir. Biz hesab edirdik ki, “Ərəb baharı”ndan çıxmış ölkələr üçün ən nümunəvi model Türkiyə ola bilər. Artıq inamla deyə bilərik ki, Azərbaycan da “Ərəb baharı”ndan çıxmış ölkələr üçün nümunəvi model sayıla bilər.

Fikir düzgündür, obyektivdir. Belə inamlı fikir irəli sürən şəxsiyyətlər dünyanın bir çox ölkələrində var və mən onlara təşəkkürümü bildirirəm ki, irəliləyişimizi izləyirlər, qiymətləndirirlər, hələlik düzgün inkişaf

yolu axtaran ölkələrin üzvlərini bizə çevirmələrini məsləhət bilirlər.

Deməli, Ümummilli Liderimiz inkişafın düzgün yolunu vaxtında seçə bilmiş, ölkəni bu istiqamətdə aparmağı bacarmışdır. Başqa bir fikir Rusiyanın tanınmış yazıçısı Valentin Kurbatovun dedikləri: “Lügətdən iki sözü: “Vətən” və “xalq” sözlərini çıxarın, necə ki, biz eləmişik, artıq böyük ölkə yox olacaq. Son vaxtlar Rusiyanın 20 illik islahatında iqtisadiyyatdakı itkilərdən çox danışirlar. Mənəvi itkilərdən isə heç danışmırlar. Halbuki bu itkilər kifayət qədərdir!”

Yazıçı həyəcan təbili çalır ki, cəmiyyətdə mənəviyyatın, “şok terapiyanın” nəticələrindən necə müalicə ediləcəyi barədə dövlət rəhbərliyində düşünüən yoxdur. Hamı bilir ki, etika – sağlam və ağıllı təsərrüfatçılığın qızıdır, sadəcə həyatın qızıdır. Artıq həyat laxlayıb, etika gözləmə. Həyatında sən onu soruşa bilərsən, yaxşısı budur ki, özünü aldatma. Rusiyada vətənə sevgi də laxlayıb, xalq da unudulub, dövlət rəhbərləri isə yalnız xalqın adından yalanlar danışmaqdan başqa heç nə ilə məşğul olurlar. Hərə öz mənafeyinə çalışır.

“Bazar iqtisadiyyatı”ndan çox danışirlar. Əgər bizdə hər şey maşından tutmuş bazar matryoşkasına qədər – “özgə bazarından”dırsa, hansı bazardan söhbət gedə bilər?!” (“Аргументы и факты” qəzeti, may 2012-ci il, №18 (1643). Təxminən eyni ruhlu yazılarla tanınmış yazıçılar: Viktor Astafyef, Valentin Rasputin və başqaları da mətbuatda çıxış edirlər.

Uzun illərdir ki, hərbi güc üstünlüyü əldə etmək üçün bir-birilə yarışan iki dövlətin nüfuzlu şəxsiyyətlərinin yuxarıdakı fikirlərini, son 20 ildə dünyada gedən dəyişmələri və gerçəklikləri əsas götürməklə belə nəticəyə gəlmişik:

- Cəmiyyəti, dövləti tərəqqiyə, yüksəlişə aparmaq dövlətin ərazi böyüklüyündən, hərbi gücündən yox, əhalinin çoxsaylılığından, insanların, bütövlükdə xalqların mənəvi qüdrətinin artırılmasından asılıdır.

- Dünya dövlətlərini modernləşdirmək üçün nümunəvi dövlətçilik modelini formalaşdırmaq cəmi 20 il ərzində də mümkündür. Azərbaycanda olduğu kimi.

Xalq dövlətinin, xalq hakimiyyətinin yaranmasında bu dövlətə, bu ölkəyə kimin, necə rəhbərlik etməsindən çox asılıdır. Hansı dövlət başçısı mənəvi amili ön plana çəkməklə, cəmiyyəti keyfiyyətcə yaxşılaşdırmaq məqsədini əsas götürürsə, nümunəvi dövlətçiliyin yaradıcısı da o, hesab olunur. Heydər Əliyev kimi.

Əgər bu gün gənc suveren Azərbaycan dövlətçilik tarixi yüz illərlə ölçülən ölkələrə örnək, bəyənələn dövlətçilik modeli kimi göstərilirsə, deməli, Heydər Əliyev də haqlı olaraq müasir dünya dövlət rəhbərliyi üçün nümunə, örnək şəxsiyyət, dövlət başçısı, ictimai-siyasi xadim, mütəfəkkir hesab olunur.

Azərbaycan bu gün inkişaf edən, hərtərəfli islahatlar həyata keçirən, bütün sahələrdə köklü yeniləşmələr aparan, iqtisadi gücünü, müdafiə qüdrətini inkişaf etdirən, mənəvi zənginliyini qoruyan, bütün dünyada inteqrasiya olunan, qloballaşma prosesində fəal iştirak edən, mədəniyyətlərə dərin hörmət bəsləyən bir ölkəyə çevrilib.

Dünya xalqları içərisində Azərbaycan üzuağ bir xalqdır. Biz heç bir xalqa hörmətsizlik etməmişik. Dini və milli ayrı-seçkiliyə yol verməmişik. Bizə pis nəzərlə baxanlara da biz xoş nəzərlə yanaşmışıq. Dünya mədəniyyətlərinə, dəyərlərə sadıq olmuşuq. Həmişə çalışmışıq ki, ətrafımızda yaşayanların hamısı öz haqlarına qovuşsunlar, acılıq duymasınlar. Bunları biz böyüklərimizdən, dini dəyərlərimizdən öyrənmişik, öz övladlarımıza da bunları öyrədirik. Azərbaycan beləcə formalaşib, getdikcə də yüksəkliklərə doğru inkişaf edir.

İnsan inkişafı bizim ana məqsədimizdir. İqtisadi və müdafiə amilləri ana məqsədi həyata keçirmək üçün bir vasitədir. Haqq bizim xalqın tərəfindədir.

Heydər Əliyevin dediklərindən seçmələr:

● *“Yüksək mədəniyyətə malik olan xalq həmişə irəli gedəcək, həmişə yaşayacaq, həmişə inkişaf edəcək”.*

● *“Müstəqilliyin əldə olunması nə qədər çətindirə, onun saxlanması, daimi, əbədi olması bundan da çətindir”.*

● *“Mən Yeni Azərbaycan Partiyası ilə bərabərəm və partiyanın bugünkü vəziyyətini görəndə çox sevinirəm və hesab edirəm ki, Yeni*

Azərbaycan Partiyası yaşayacaq və fəaliyyət göstərəcəkdir”.

- *“Azərbaycan Respublikasının böyük potensialı var, bu iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etmək bizim vəzifəmizdir”.*

- *“Neft Azərbaycanın ən böyük sərvəti olub, xalqa, özü də təkcə indiki nəslə deyil, həm də gələcək nəsillərə məxsusdur”.*

- *“Bizim bütün təbii sərvətlərimiz xalqa məxsusdur və bu sərvətlərdən istifadə olunmasında heç kəsin müstəsna haqqı yoxdur”.*

- *“Mədəniyyət xalqın ən böyük sərvətidir”.*

- *“Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə fəxr etməliyik. Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz əsrlər boyu xalqımızın həyatında, yaşayışında formalaşıbdır, xalqımızın fəaliyyətində formalaşıbdır. Milli-mənəvi dəyərləri olmayan millət həqiqi millət, həqiqi xalq ola bilməz”.*

- *“Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin ən əsası bizim müqəddəs kitabımız Qurani-Şərifdə öz əksini tapıbdır. Ancaq bununla yanaşı, Azərbaycanın mütəfəkkir insanları, mütərəqqi insanları, Azərbaycanın böyük şəxsiyyətləri, Azərbaycanın hörmətli siyasi və dövlət xadimləri, böyük elm, mədəniyyət xadimləri Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərini yaradıblar. Bu, bizim adət-ənənələrimizdir. Bu, bizim milli-əxlaqi mentalitetimizdir. Bu, bizim bütün başqa mənəvi dəyərlərimizdir”.*

- *“Mən bu gün bir azərbaycanlı kimi, özündə həm milli-mənəvi dəyərləri, həm də ümumbəşəri dəyərləri cəm edən bir insan kimi deyirəm ki, bizim xalqımızın mənəvi-əxlaqi mentaliteti onun ən böyük sərvətidir, xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri onun milli sərvətidir. Biz bunları qiymətləndirməliyik”.*

- *“Bizim xalqımızın əsrlərdən bəri formalaşmış, gəlmiş adətləri vardır. Kiçiyin böyüyə hörməti, böyüyün də kiçiyə qayğısı, övladın valideynlərinə hədsiz hörməti, valideynlərin də öz övladlarına olan qayğısı və məhəbbəti. Bu, bizim xalqımızın mentalitetidir və biz bununla fəxr etməliyik”.*

- *“Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz, bizim milli tarixi köklərimiz, bizim dilimiz və dinimiz – hamısı bizim milli ideologiyamızın böyük bir hissəsidir, böyük bir qoludur”.*

● *“Qurani-Şərifdə böyük əxlaqi normalar əks olunubdur. Onlardan səmərəli istifadə etmək lazımdır və onları yaymaq, inkişaf etdirmək lazımdır”.*

● *“Biz müstəqillik əldə edəndən sonra İslam dinimizi özümüizə qaytardıq. Yəni bu din insanların qəlbində həmişə yaşayırdı, ancaq rəsmi deyildi. Bu, rəsmi qayıtdı, bərpa olundu”.*

● *“İslam Qafqaz xalqlarına səadət, xoşbəxtlik gətiribdir, inkişaf, islami dəyərlər gətiribdir. Bu dəyərlər – müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimdən gələn islami dəyərlər Qafqaz xalqlarının milli-mənəvi dəyərlərinin əsasını təşkil edibdir”.*

● *“İslamın dini-mənəvi dəyərləri Qafqaz xalqlarının qəlbindən yaranmış və inkişaf etmiş mənəvi dəyərləri ilə birlikdə xalqların yüksək milli-mənəvi dəyərlərini təşkil edibdir”.*

● *“Biz Azərbaycanda öz milli-mənəvi dəyərlərimizə söykənərək, eyni zamanda, xalqımızın elminin, mədəniyyətinin inkişafına, milli-mənəvi dəyərlərin ümumbəşəri dəyərlərlə zənginləşməsinə və vəhdətinə xüsusi əhəmiyyət veririk”*

● *“Başqa dinlərə dözümlülük, başqa dinlərlə yanaşı və qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamaq islam dəyərlərinin xüsusiyyətidir. Bu, tarix boyu Azərbaycanda, Qafqazda da öz əksini tapıbdir”.*

● *“Biz Azərbaycanlılar öz tariximizlə, milli-mənəvi dəyərlərimizlə fəxr edirik. Bunlar hamısı bizim milli mənəviyyatımız, milli-mənəvi dəyərlərimizdir. Bunlara görə də biz İslam dininə, islam mədəniyyətinə mənsub olmağımızla da fəxr edirik”.*

● *“Bütün dünyaya səpələnmiş azərbaycanlıların birliyi, həmrəyliyi indi həm bizim üçün, həm də dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir”.*

● *“Mənim həyat amalım bütün varlığım qədər sevdiyim Azərbaycan xalqına, dövlətçiliyimizə, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mənəvi inkişafına xidmət olub. Bu yolda bütün gücümü və iradəmi yalnız müdrik və qədərbilən xalqımdan almışam. Ən çətin anlarda, ən mürəkkəb vəziyyətlərdə yalnız və yalnız xalqıma arxalanmışam”.*

Dövlət xadimlərinin Heydər Əliyev barədə dediklərindən.

Türkiyə Respublikasının sabiq prezidenti Əhməd Necdət Sezər:

- “Azərbaycanın əmin-amanlığı və çiçəklənməsi üçün göstərdiyi səylərlə yanaşı, Heydər Əliyev bütün Qafqaz bölgəsinin sülhün bərqərar olduğu bir məkana çevrilməsi istiqamətindəki fəaliyyəti ilə də daim xatırlanacaqdır.

Heydər Əliyevin dəyərli töhfələri başlanmış müştərək layihələr dost və qardaş dövlətlərimizi bir-birinə daha da yaxşılaşdıraraq, ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin sarsılmaz təməllər üzərində qurulduğunu bir daha sübut etmişdir”.

Gürcüstanın ikinci prezidenti Eduard Şevardnadze:

- “Zəngin mədəni və tarixi tellərlə bir-birinə bağlanan ölkələrimiz arasında dostluq münasibətlərinin inkişaf etməsində görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin memarı olduğu neft strategiyası gürcü xalqını məmnun etməkdədir”.

Gürcüstanın III prezidenti Mixeil Saakaşvili:

- “Heydər Əliyev Azərbaycanda oturmuş dövlət modeli qura bildi, keçmiş SSRİ-nin süqutundan sonra o, bu tarixi missiyanın öhdəsindən uğurla gəldi. Heydər Əliyevin müəllifi olduğu neft siyasəti Azərbaycan və Gürcüstan xalqlarının taleyində müstəsna rol oynayır”.

ABŞ-ın sabiq prezidenti Corc Buş:

- “Heydər Əliyev Cənubi Qafqazda uzun müddət ərzində ən əsas şəxsiyyət olmuşdur. Amerika Birləşmiş Ştatları və Azərbaycanın bəhrələndiyi dostluq əlaqələrinin qurulmasında və Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunmasında onun şəxsi səyləri həyati əhəmiyyət daşımışdır. Məhz onun rəhbərliyi altında Amerika Birləşmiş Ştatları və Azərbaycan, Əfqanıstan və İraqdakı əməliyyatlar da daxil olmaqla, terrorizmə qarşı mübarizədə tələbkar olmuşdur.

...Eyni zamanda, onun mövqeyi və göstərdiyi səylər Azərbaycanın iqtisadi inkişafını möhkəmləndirən böyük həcmli xarici sərmayələrin cəlb olunmasında əsas rol oynamışdır. Bu nailiyyətlər milyonlarla azərbaycanlının həyatını yaxşılaşdırılmış və Azərbaycanın XXI əsrə müasir dövlət kimi daxil olmasına imkan yaratmışdır”.

Fransa Respublikasının sabiq prezidenti Jak Şirak:

• “Bu qeyri-adi şəxsiyyət Azərbaycanı çiçəklənmə yoluna gətirib çıxarmışdır. Müxtəlif görüşlərimiz zamanı, xüsusilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ətrafında müzakirələr apararkən, münaqişənin sülh yolu ilə həllində onun cəsarətini, müdrikliliyini və qətiyyətini yüksək qiymətləndirdim”.

ABŞ senatoru Çak Şumers:

• “Azərbaycan ABŞ-in həm çətin, həm də yaxşı günlərində onunla birlikdə olan azsaylı dövlətlərdəndir”.

Qazaxstan Respublikasının prezidenti Nursultan Nazarbayev:

• “Heydər Əlirza oğlu Azərbaycan Respublikası üçün, MDB-nin inkişafı üçün, Qazaxstan və Azərbaycan xalqlarının çoxəsrlik dostluğunun möhkəmlənməsi üçün çox işlər görmüşdür”.

Çin Xalq Respublikasının sədri Xu Szintao:

• “Beynəlxalq aləmdə tanınmış siyasətçi, Çin Xalq Respublikasına dostluq münasibəti bəsləyən, Çin xalqının qədim dostu olan cənab Heydər Əliyev Çin-Azərbaycan dostluq münasibətlərinin inkişafında böyük rol oynamışdır”.

Keçmiş SSRİ Dövlət Plan Komitəsinin sədri, həmyerlimiz Nikolay Baybakov:

• “Mən Azərbaycanı, Azərbaycan xalqını Heydər Əliyev qədər sevən ikinci adam tanımıram”.

Böyük Britaniya Birləşmiş Krallığının Kraliçası II Elizabet:

• “Heydər Əliyev Azərbaycanın inkişafında və ölkələrimiz arasında əlaqələrin gücləndirilməsində, əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. 1998-ci ilin iyul ayında Birləşmiş Krallığa səfəri zamanı onunla olan görüşümüzü çox yaxşı xatırlayıram”.

Qırğızstanın xalq yazıçısı, böyük mütəfəkkir Çingiz Aytmatov:

• “Heydər Əliyev XX əsrin görkəmli liderlərindən biri kimi müasir demokratik Avrasiyanın yeni tarixinin bugünkü qurucularındandır”.

Dünyanın müdrik insanlarından bir qrupunun yuxarıda obyektiv fikirlərini xatırlatdım. Belə fikirlər minlərlədir. Ona görə də Heydər Əliyevlə siyasi həmkarlığımdan qürur duyuram.

2. Heydər Əliyevin müasirləşmə və inkişaf strategiyası haqqında

Ağıllı, təcrübəli, tədbirli dövlət başçısı öz fəaliyyətini səmərəli qurmaq, vəzifəsini ləyaqətlə yerinə yetirmək, xalqın etimadını doğrultmaq üçün ilk növbədə özünün strateji hədəflərini seçir, ideoloji dayaqlarını müəyyənləşdirir, sosial bazasının möhkəmləndirilməsi üzrə əsaslı tədbirlər görür.

Strateji hədəflər, ideoloji dayaqlar, sosial baza düzgün təyin olunan-dan sonra inkişaf strategiyasını formalaşdırmaq üçün maddi və mənəvi bazalar nəzərdən keçirilir, qiymətləndirilir.

Beləliklə, beş mühüm parametr: strateji hədəflər, ideoloji dayaqlar; sosial, maddi (iqtisadi) və mənəvi bazalar əsasında inkişaf strategiyası əsaslandırılır, ölkədaxili bütün qüvvələr, imkanlar bir istiqamətə - strateji parametrlərin reallaşdırılmasına yönəldilir.

Heydər Əliyev Azərbaycana bu prinsip əsasında rəhbərlik edib. O, suveren, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ən nüfuzlu, müdrik dövlət başçısı kimi özünün inkişaf strategiyasının mahiyyətini belə ifadə etmişdi:

“Xalqım üçün firavanlıq və əmin-amanlıqdan başqa ayrı bir arzum yoxdur. Bütün varlığımı mən bu amala həsr etmişəm”.

Heydər Əliyevin həm 1969-1982-ci illərdə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi, həm 1982-1987-ci illərdə SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini və Siyasi Büronun üzvü işlədiyi dövrdə – ixtiyarında çox böyük partiya-hökumət səlahiyyəti, zəngin iqtisadi-sosial, mənəvi-hüquqi baza olduğu bir vaxtda, eyni zamanda 1993-2003-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının prezidenti olduğu ən çətin illərdə öz amalına sadıq qalaraq, xalqımızın firavanlığı və əmin-amanlığı uğrunda can qoymuş, xalqın, ölkəmizin bütün sahələrində sürətli inkişafı təmin edə bilmişdi. Ən əsası isə Azərbaycanda müasir dövrün yaradıcılıq, quruculuq, idarəçilik elmini formalaşdırmışdı.

Heydər Əliyev əvvəlki dövrlə təkrar hakimiyyətə qayıdışı dövrü müqayisə edərək belə bir ümumi nəticəyə gəlmişdi: əvvəllər dövrdə

güclü hüquqi, iqtisadi-sosial, siyasi-ideoloji və təcrübəli kadr potensialı mövcud idi. Mənim hiss etdiyim, rastlaşdığım başlıca çatışmazlıqlar dövlətin idarə mexanizmlərinin normal işləməməsi, istehsal-istehlak tarazlığının pozulması, ədalət və demokratiya qıtlığı, məmur özbaşınalığı, işdə formalizm və gözdən pərdə asmaq halları və digər problemlər var idi. Elmi idarəetmə sistemi tam bərqərar olmamışdı. Mən belə qüsurların səbəblərini araşdırır, xalqla, mütəxəssislərlə məsləhətləşir, vəziyyəti düzəltmək, irəliyə getmək üçün ayrı-ayrı sahələr üzrə strateji proqramlar hazırlayır, dönmədən həyata keçirirdim. Müsbət istiqamətə dəyişiklikləri həm nəhəng dövlətin – SSRİ-nin rəhbərliyi, həm əhali görür, məni müdafiə edirdi.

“Mən 1993-cü ildə ikinci dəfə hakimiyyətə gələndə ümumiyyətlə ağıla sığmayan tamamilə bir vəziyyətlə üzləşdim. Bakıya gələndə qədər Naxçıvana rəhbərlik edirdim. Biz blokada şəraitində yaşayırdıq. Xalq Cəbhəsi hökuməti bu blokadanın aradan götürülməsi üçün tamamilə mümkün olan tədbirləri qəsdən görmürdü. Onlar məndən qorxur və riyakarlığa bax ki, ümid edirdilər – Naxçıvanın müsibəti məni hörmətdən salacaq və yenə də hakimiyyətdən uzaqlaşdıracaqdır. Halbuki, Elçibəyin özü əslən naxçıvanlıdır. Görün siyasət nə olan şeydir? Amma əllərindən bir iş gəlmədi. İstədiklərinə nail olmadılar. Hərçənd dolanmaq, özü də şaxtalı-boranlı qışda dolanmaq bizim üçün asan olmadı. Ev-eşikləri isitmək üçün meşələrin yetmiş faizinə qədərində balta çalındı – yenə də kifayət etmədi. Hamı kimi mən də soyuqdan, suyun yoxluğundan əzab-əziyyət çəkdim. Nə edəsən? Mən həmyerlilərimə elə bəri başdan dedim: əgər soyuqdan və ya aclıqdan ölmək lazım gəlsə, onda hamımız birlikdə öləcəyik. Lakin əminəm ki, bu faciə baş verməyəcəkdir. Belə də oldu. Mən öz köhnə şəxsi əlaqələrimdən istifadə edərək, Türkiyə, İran rəhbərliyi ilə yardım haqqında, kredit, humanitar kömək, elektrik enerjisi ilə təchizat və digər məsələlər haqqında razılığa gəlməyə müvəffəq oldum... Sülh rejimi haqqında Ermənistan rəhbərləri ilə də razılığa gələ bildim. Öz adıma artıq heç bir şey çıxmayaraq, deyə bilərəm və həyatda fəxr etməyə haqiqətən dəyər ki, mən həmin müddət ərzində Naxçıvanı müharibədən qorudum”.

Yuxarıda yazdıqlarım Ulu Öndərin özünün sözləridir. Bunları nöqtə-vergülünə qədər ona görə xatırlatdım ki, özüm də daxil heç kəs, o dövrdəki vəziyyəti bu qədər aydın təsəvvür edə bilməz. O xüsusi qeyd etmişdi:

“Bu illər ərzində Naxçıvana rəhbərlik etməyin nə demək olduğunu yalnız o kəslər qiymətləndirə bilər ki, bunu özləri görmüş olsun”.

Bu vəziyyəti mən də görmüşəm və gördüklərimi yazmaq özümə borc bilmişəm. Heydər Əliyev iqtisadi-sosial vəziyyəti də eyni qaydada aydın, yığcam göstərmişdi: iqtisadiyyatı dirçəltmək çox çətin idi. İqtisadiyyatı o qədər dağıtmış, o qədər soyub talamışlar ki, heç deyiləsi deyil. Sənayedə də, kənd təsərrüfatında da vəziyyət son dərəcə bərbaddır. Camaat özünə bir tikə çörək pulu qazana bilmir, cəmiyyətə lazım olan məhsulu istehsal edə bilmir. Başlıca səbəblərdən biri budur ki, bütün səviyələrdə rəhbər vəzifələrdə peşəkarlar naşılrla ucdantutma əvəz edilmişdi. Əgər kənd müəllimi, deyək ki, iri bir üzümçülük təsərrüfatına rəhbərlik edərsə, nə var ki, o, Xalq Cəbhəsinin üzvüdür, dünənki bazar alverçisi isə bütöv bir sahənin başında durursa, buna nə ad verəsən, burada nədən danışasan?

Yeri gəlmişkən deyim ki, Ulu Öndərin düzgün qiymətləndirdiyi həmin “dövlət adamları” bu gün özlərini gənclərə qəhrəman kimi təqdim etməyə səy göstərir, müstəqilliyimizin qurucusu olduqlarını iddia edir, Azərbaycanın sürətlə inkişafını özlüklərində inkar edir, yenidən hakimiyyəti qamarlamağa can atırlar. Unudurlar ki, vaxtilə onların quraşdırdığı “dövlət” çoxdan yerlə-yeksan olmuş, Azərbaycanda müəssir, möhkəm dövlət qurulmuşdu.

Müstəqilliyimizin ilk illərində naşı dövlət məmurlarını Ulu Öndər belə xarakterizə etmişdi:

“Yaxşı məlum olan bir meyar var – praktika... Mən Naxçıvanın rəhbəri olarkən xalq cəbhəçilərini rəhbər vəzifələrə respublikada birinci olaraq təyin etmişdim. Başqa məsələdir ki, bir müddət sonra onların paxırı, firıldaqçı olduqları üzə çıxdı və buna görə də belələrini vəzifədən uzaqlaşdırmaq lazım gəldi. Məhz bundan sonra Xalq Cəbhəsi mənim əleyhimə qalxdı. Onlar elə düşünürdülər ki, əgər kimsə onların

adamıdırsa, deməli, onlar hər şey edə bilər”.

Bədniyyət, bədəməl, talançı, dağıdıcı dil pəhləvanlarının Naxçıvanda, eləcə də bütün Azərbaycanda at çapdıqları həmin günlər – 24 oktyabr 1992-ci ildə Bakıda nüfuzlu, vətənssevər ziyalılar bir araya gələrək Naxçıvan Respublikasının dövlət quruculuğunun və MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Müdafiəsi Komitəsini yaratdı, dövlət hakimiyyətini qamarlamış qəddar naşılar yığnağına qarşı qəti mübarizəyə başladı. Müdafiə Komitəsinə rəhbərlik etmək şərəfinə mənə layiq görülmüşdüm. Çünki uzun illər Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunun rəhbəri, Maarif Nazirliyi rəhbərlərindən biri kimi, Respublikanın müəllimlər ordusu, alimlər, ziyalılar mənə inanır, çağırışlarımıza hörmətlə yanaşırdılar.

Görünür, həmin anlarda Heydər Əliyevin, Azərbaycan xalqının üzərində Allahın çox möhkəm nəzarəti, qayğısı varmış. Elə həmin hadisələrin burulğanında xalq, o cümlədən uğursuzluğunu hiss edən Azərbaycanın rəhbərlik korpusu da, Heydər Əliyevi Bakıya dəvət etdi. O, 1987-ci ildən başlayaraq hərtərəfli dağılma prosesi başa çatmış xarabalıq üzərində Azərbaycanı yenidən dirçəltməyə, yeni dövlət, yeni tipli partiya, yeni ictimai-siyasi sistem yaratmağa başladı.

1993-cü ilin ortalarından başlayaraq Azərbaycanın müasirləşmə strategiyasını formalaşdırmaq üçün bütün imkanları, resursları, o cümlədən iqtisadi-sosial və siyasi cəhətdən inkişaf etmiş dünya ölkələrinin təcrübəsini, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların mənəvi-hüquqi yardımını nəzərə alaraq gərgin iş rejimində çalışmağa başladı.

Heydər Əliyev nələri, necə və hansı qüvvə ilə müasirləşdirmək istəyində idi? Bu sualı onun özü qoymuş, özü də cavablandırmışdır:

“Ölkəni xarabalıqdan, özbaşınalıqdan çıxarmaq, əsaslı siyasi, iqtisadi, sosial islahatlar aparmaq”.

Müasirləşdiriləcək əsas sahələr belə seçilmişdi:

1. Azərbaycan Respublikası özünü doğrultmamış sosializm-kommunizm ictimai-siyasi sistemini davam etdirə bilməz. Deməli, mövcud ictimai-siyasi quruluş dəyişməlidir. Yeni ictimai-siyasi quruluş bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getməlidir. Vətəndaş cəmiyyəti qurulması

istiqlamətində müasirləşmə prosesinə başlanmalıdır. Yüz illərlə bu yolla gedərək yüksək səviyyəli uğurlar qazanmış ölkələrin, o cümlədən Avropa dövlət quruluşlarının təcrübəsindən faydalanmaqla, Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini əsas götürməklə müasir suveren, demokratik, tam müstəqil Azərbaycan Respublikası qurulmalıdır.

2. Siyasi mədəniyyət tamam yeniləşməlidir. Milli mədəniyyətlə ümumbəşəri ümumi mədəniyyətin inteqrasiyası əsasında möhkəm, təsir gücü böyük olan ideoloji dayaq qurmaq. Qeyd edim ki, Heydər Əliyev hələ Naxçıvanda antidemokrat qaragüruhçu cəbhə rejiminin qadağa və təzyiqlərinə məhəl qoymayaraq, ölkəyə yeni siyasi mədəniyyət gətirəcək, sarsılmaz ideoloji dayaq qurularaq yeni tipli xalq partiyası – Yeni Azərbaycan Partiyası yaradılmış və gələcək dövlət başçısı olacaq Ulu Öndər Heydər Əliyev onun sədri seçilmişdir. Azərbaycanın müasirləşdirilməsi strategiyasının ümumi prinsipləri də həmin vaxtda – 21 noyabr 1992-ci ildə hazırlanmışdı.

3. Müasir, dayanıqlı, faydalı iş əmsalı yüksək olan iqtisadi baza yaratmaq. O cümlədən:

a) dağıdılmış, talanmış, istehsalı sıfıra enmiş sənaye müəssisələrinin xarabalıqları üzərində elmi-texniki və texnoloji nailiyyətlər əsasında müasir, mükəmməl sənaye qurmaq;

b) tamamilə dağıdılmış, talan edilmiş, xalqı qida məhsulları ilə təmin etmək əvəzinə, kəndlini müflisləşdirmiş kolxoz-sovxoz sistemi əvəzinə tamamilə yeni – Avropa tipli aqrar islahatı aparmaq; xüsusi mülkiyyətin inkişafına geniş yol açmaq, torpaqları xalqa paylamaq;

v) Azərbaycanın milli-təbii sərvətlərindəki talançılığın qarşısını almaq, onları milli dirçəlişə, xalqın güzəranının yaxşılaşmasına, quruculuq işlərinin, o cümlədən yeni tipli dövlət quruluşunun formalaşdırılmasına, sosial sahələrin inkişafına yönəltmək.

4. Nizami milli ordunun təşkili, hərbi sənayenin qurulması, zabit kadrların hazırlanması sisteminin təkmilləşdirilməsi və yeniləşdirilməsi, Azərbaycan ordusunun NATO sistemindəki tələblərə uyğunlaşdırılması.

5. Hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyət sistemini tamamilə yeniləşdirmək, qurumlar arasında yeni səlahiyyət bölgüsü aparmaqla,

Avropa Şurasında qəbul olunmuş tələblərə uyğunlaşdırmaq, kadrlara olan tələbkarlığı gücləndirmək, kadr potensialını inkişaf etdirməyin müasir metodlarına əsaslanmaq.

6. Prezident hakimiyyətli dövlət kimi, idarəçilik səlahiyyətlərini Milli Məclis, hökumət və Prezident Administrasiyası, məhkəmə hakimiyyəti arasında bölmək və üçlüyün əlbir səmərəli fəaliyyətini təmin etmək.

7. Ədalətə, qanunçuluğa, düzlüyə əsaslanan ikitərəfli – “aşağıdan yuxarı” və “yuxarıdan aşağı” nəzarət sistemi qurmaq.

8. Əsas sosial sahələri: maarifi, səhiyyəni, mədəniyyəti, idmanı, bütün yaş dövrlərini əhatə edən təhsil-tərbiyə sistemlərini, ailə və insan inkişafını daim tərəqqidə olan yüksək səviyyəyə qaldırmaq, bunları yeniləşdirmək.

9. Elmin bütün sahələrində baş vermiş durğunluğu aradan qaldırmaq, həm təbiət – riyaziyyat, həm humanitar, həm də praktik elmlərin inkişafını təmin edəcək, nəzəriyyə ilə yanaşı elmin tətbiqi sahələrini genişləndirmək və dərinləşdirmək.

10. Mövcud olan kadr potensialından səmərəli istifadə etmək, onların yeni tələblərə uyğun ardıcıl təkmilləşdirilməsi, ixtisaslarının artırılması, hər bir ziyalının öz ixtisasına, bacarığına uyğun olaraq bütün idarəçilik və xidmət sahələrində, hökumət strukturlarında işləmələrinin təmin edilməsi, beynəlxalq aləmdə gedən rəqabətə dözümlü yeni milli kadrların hazırlanması işini həyata keçirmək.

11. “Universal insan haqları” və “universal insan azadlıqları” anlayışlarına aid nələr varsa – insanın azad yaşamaq, işləmək, nəsil artırmaq haqları, söz və fizik azadlığı, azad mətbuat, azad peşə seçmək, ailə qurmaq azadlığı, təhsil dili və peşə seçmək azadlığı, əqidə və dini inanc azadlığı, yaşayış yerini seçmək azadlığı və digər haqların və azadlıqların təmin olunmasına zəmanət vermək, əlverişli şərait yaratmaq.

Göstərilənlərin hamısı bir yerdə azad insan, azad ailə, azad dövlət inkişafına, demokratik, humanist cəmiyyət quruculuğuna yönələn kompleks siyasi hədəflərdir. Bu hədəflərə çatmaq, müasirləşdirmə strategiyasını dönmədən addım-addım reallığa çevirməyin yolları,

formaları və metodikası, taktikası da Heydər Əliyev tərəfindən işlənmişdi.

Heydər Əliyev çox yaxşı bilirdi ki, insan haqları sahəsində yol verilən hər hansı haqsızlıq hüquq mühafizə orqanları və dövlət rəhbərliyi barədə xoşagəlməz əhval-ruhiyyə yaradır. Bunun kimi də O, insanların ən zəruri, həyat əhəmiyyətli istəklərinə bələd idi. Bunlara daxildir:

- sağlam ictimai mühit;
- ədalətli cəmiyyət;
- sağlam təbii nemətlər (hava, su, torpaq, qida məhsulları və s.);
- dinc həyat, normal yaşayış;
- yaşayıb-yaratmağa imkan verən iş yeri.

Ağıllı insanların sosial ədalətsizliyə, ictimai pozğunluğa, mənəvi düşkünlüyə, əxlaq pozğunluğuna, beynəlxalq cinayətlərə dözmədiyini də Heydər Əliyev öz həyat təcrübəsindən öyrənmişdi. Heydər Əliyev kompleks dövlət proqramı hazırlayarkən bu reallıqları da əsas götürmüşdü. O, hesab edirdi ki, ən əvvəl müasirləşmə, inkişaf yolundakı maneələr aradan qaldırılmalı və tərəqqiyə aparacaq yollar təmizlənməli, əlverişli mühit yaradılmalıdır. Bu məqsədlə: Vətəndaş müharibəsinin qarşısı alınmalı, Ermənistanın Azərbaycana qarşı elan olunmamış müharibəsi – işğalçılıq yürüşü dayandırılmalı, etnik separatçılığın tüğyan etdiyi yerlərdə prosesin qarşısı alınmalı, siyasi qarşıdurmalar siyasi plüralizmlə, dialoqlarla əvəz edilməli, silahlı quldur dəstələri dağıdılmalı, kütləvi halda talan edilərək əllərdə gəzdirilən və gizləndə saxlanılan bütün odlu, kütləvi qırğınlar törədə bilən silahlar əhalidən toplanmalı, mühüm rəhbər postların oğru-quldurlardan təmizlənməsi, cəmiyyətdə tüğyan edən xaosa, məmur özbaşınalığına son qoyulması, əhalinin aclıqdan dərhal çıxarılması və çörəklə, digər həyati əhəmiyyətli ərzaqla təmin olunması, sənayedə, aqrar sahədə baş vermiş dağıntıların miqyasının və səbəblərinin aşkara çıxarılması, talan edilərək tamamilə boşaldılmış maliyyə fondunun qismən dirçəldilməsi, rüşvətخورluğun, kütləvi korrupsiyanın qarşısına möhkəm sədd çəkilməsi, qonşu dövlətlərlə və dağılmış SSRİ-nin yerində yeni yaranmış dövlətlərin hamısı ilə, digər dünya dövlətləri ilə normal münasibətlərin qurulması

və digər təxirəsalınmaz tədbirlərin tezliklə həyata keçirilməsi.

Bu problemlərin əsasən 1993-1995-ci illərdə həlli nəzərdə tutulsa da, bu dövrdə urvatsızcasına hakimiyyətdən getmiş qüvvələrin xaricdən olan himayədarlarının diktəsi və pulu hesabına dəfələrlə dövlət çevrilişinə cəhd göstərildi, Heydər Əliyevin həyatına sui-qəsdlər törədildi, Heydər Əliyevin sınıanmış görkəmli, etibarlı siyasi xadimlərinə (məsələn, Akademik Ziya Bünyadov, Afiyəddin Cəlilov və b.) sui-qəsd edildi. Bakı şəhərində və digər bölgələrdə terrorlar törədildi və s. Bunların hamısı bir məqsədə – qanuni suveren dövləti quruculuq yolundan döndərməkdə və hakimiyyəti xalq və dünya qarşısında gözdən salmağa yönəldilmişdi. Lakin onlar yanılmışdılar. Dərk eləyə bilmirdilər ki, bu özündən əvvəlki kimi ölkəni bərbad vəziyyətə salaraq canlarını götürüb hakimiyyət başçılığından qaçıb gizlənən şəxslərdən deyil, xalqını, vətəninə canından əziz bilən, dünyanın hər üzünü görüb dərk etmiş böyük şəxsiyyət, siyasi xadim, cəsur komandan, haqq yolundan dönməz Heydər Əliyevdir.

Bütün maneələrə baxmayaraq, birinci növbədə həyata keçirilməsi vacib olan bütün problemləri Heydər Əliyev uğurla həll edə bildi.

İnkişaf üçün nisbətən əlverişli şərait, ictimai-siyasi mühit yaradan ilk müasirləşmə mərhələsi ikinci – daha ciddi müasirləşmə mərhələsinə qədəm qoyuldu. Bu, 1995-ci il Azərbaycan Respublikasının ilk ali qanununun – Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbulu, birinci dəfə tam demokratik, çoxpartiyalılıq əsasında keçirilən Milli Məclisin formalaşdırılması ilə başladı. Həmin iki böyük hadisənin Azərbaycanın müasirləşdirilməsi üçün nə kimi ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, milli-mənəvi, mədəni əhəmiyyəti olduğunu Ulu Öndər öz çıxışlarında, müsahibələrində, Respublika üzrə və beynəlxalq tədbirlərdə dəfələrlə xarakterizə etmiş, qiymətləndirmişdi.

Heydər Əliyev belə bir müdrik fikri dəfələrlə təkrarlamışdı: *“Həyatda elə şeylər var ki, heç vaxt onları satmaq, başqalarına peşkəş etmək olmaz. Bunlar Vətən, xalqın mənafeyi və təmiz vicdanıdır”*.

Azərbaycanın müasirləşdirilməsi strategiyasını Heydər Əliyev hansı qüvvə və vasitələrlə həyata keçirməyə başladı?

Suala Ulu Öndərin özü belə cavab vermişdi:

“Hər şey üçün Yaradanıma, xalqıma, zəhmətimə minnətdaram”. Buradan aydın görünür ki, Heydər Əliyev yaratmaq, qurmaq, dövlət əhəmiyyətli hər hansı layihəni hazırlayıb həyata keçirmək istəyəndə Allahın qüdrətinə, xeyir işə ürəklə başlayanda onun kəramətinə inanıb, uğur qazanmağına onun kömək göstərəcəyinə əmin olurmuş.

Bunun kimi də, bütün çətinliklərdən, təhlükələrdən xilas olmaqda, insanların xeyrinə başladığı bütün tədbirlərdə xalqın Onun arxasında duracağına, yükü öz çiyində aparacağına inanırmış. Deməli, Allahın nəzəri, xalqın köməyi və özünün zəhməti birləşəndə bütöv xalq, Onun özü də daxil, ən çətin problemin həlli mümkündür, o cümlədən Azərbaycanın müasirləşdirilmə strategiyası uğurla başa çatmalıdır. O, belə təsəvvür etdi, qərarlaşdırdı, iş gördü, uğurlu nəticələr əldə etdi. Ona görə də O, Allahına, xalqına minnətdar oldu, sağlığında tükənməz enerjisinin, xeyirxah zəhmətinin bəhrəsini gördü, özünəinamını daha da möhkəmləndirdi. İnandığı Yaradanı, sevdiyi xalqı onun köməyi oldu. Allahın müqəddəs bəndəsi xalqının əziz qəhrəmanı, dünyanın böyük siyasət korifeyi səviyyəsinə çevrildi, ölməzlik rəmzi olaraq, bu dünyaya zəngin elmi irs qoydu, haqq dünyasına təmiz ruh, cənnətə yaraşlıq və sorğu-suala ehtiyac duyulmayan nümunəvi insanlıq dünyası apardı.

Heydər Əliyev ziyalılar ziyalısı, müəllimlər müəllimi, alimlər alimi idi. O, ziyalılıq barədə belə bir ümumiləşdirmə aparmışdı:

“Aldığı təhsildən, tutduğu vəzifədən, elmi dərəcəsiindən, peşəsindən asılı olmayaraq mənəviyyətə zidd mövqedə duran, soyğunçuluq psixologiyasına malik insanların heç birini ziyalı saymaq olmaz.

Ziyalı-xalq mənafeyini hər şeydən üstün tutan, düşüncəsi, sözü, əməli bir olan, insanlıq naminə hər gün xeyirli işlər görənlərdir. Belə insanlar həmişə yaxşını görənlər, xeyir danışan, dəyərlili sözləri eşidib sevinən, ehtiyacı olanlara xeyirxah məsləhətlər verən, nəfsinə hakim insanlardır. Belə insanlardan heç kəs, heç vaxt zərər görməz, əksinə, həmişə faydalanar”.

Bu təbiətli insanlar nə qədər çox olarsa, cəmiyyətin sağlamlaşması prosesi də o qədər sürətlə gedər.

Heydər Əliyev belə bir fikri həmişə inamla təkrarlayırdı:

“Heç bir ölkə müstəqil Azərbaycana onun istəmədiyini qəbul etdirə bilməz”.

Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin də buna bənzər fikirləri həmişə ən yüksək tribunalardan inamla deməsi artıq inamın tarixi həqiqətə çevrilməsini sübut edir. Bu günün özündə belə mürəkkəb situasiyalar yaranır ki, böyük dövlətlər Azərbaycana nəyisə diktə etməyə çalışır. Amma prezidentimizin qətiyyəti onları niyyətlərindən çəkəndirməyə vadar edir. Başqa cür də ola bilməz, çünki Azərbaycan müstəqilliyinin dönməzliyi, müasirləşmə strategiyasını ardıcıl həyata keçirir, ölkəmizə xeyir gətirməyəcək heç bir layihəyə imza atmır.

Ona görə də Heydər Əliyev bütün dövlətlərlə qarşılıqlı fayda gətirə bilən çoxsaylı layihələri qəbul etmişdir. Bu proses indi daha geniş ölçüdə davam etdirilməkdədir.

Heydər Əliyev hesab etmişdi ki, iqtisadiyyatımızı bazar münasibətlərinə keçirməsək vəziyyət son dərəcə pisləşə bilər:

“Prinsip etibarilə hesab edirəm ki, iqtisadiyyatın başqa yolu yoxdur. İndiyədək mövcud olan və bizim yeganə düzgün sistem hesab etdiyimiz sistem özünü doğrultmadı. Əlbəttə, biz bazarı qaydaya salmalıyıq. Lakin ağılla və... ehtiyatla etmək lazımdır”.

Bazar iqtisadiyyatı sistemi artıq özünü göstərməkdədir. Heydər Əliyevin tutduğu haqq yolu Azərbaycanın müasirləşmə, sürətli inkişaf yoludur. Bu yola inanan, ona sadıq olan insanlar heç vaxt yanılmayıb və yanılmayacaqlar da.

Heydər Əliyev 1969-cu ildən başlayaraq ömrünün son gününə qədər kompleks inkişaf problemləri ilə məşğul olub. O, inkişaf hədəfi, obyekt kimi cəmiyyətin, ölkənin bir sıra aparıcı sahələrini seçdi. O cümlədən insan inkişafı, hərtərəfli iqtisadi zənginləşmə, sosial problemlər, yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi, mənəviyyatın saflaşdırılması, elmi-texniki tərəqqi, dövlət idarəçiliyinin sadələşdirilməsi, dövlət-vətəndaş qarşılıqlı münasibətlərinin humanistləşdirilməsi, regionların inkişafı, istehsal-istehlak münasibətlərinin ailələrin maraqlarına uyğunlaşdırılması, millətlərarası münasibətlərin dostluq və qardaşlıq müstəvisində

inkışafı, insanlarda inamın tamamilə sərbəst formalaşmasına yönələn siyasətin inkışafı, milli sərvətlərdən istifadə mədəniyyətinin inkışafı, ümumbəşəri mənəvi mədəniyyət nümunələrindən səmərəli faydalanmaq əsasında ölkələrarası qarşılıqlı münasibətlərin inkışafı və digər məsələlər. O, nəzərdə tuturdu ki, çoxtərəfli inkışaf müasirləşmə, yeniləşmə, qloballaşma proseslərinin daxilində baş verməlidir.

Əlbəttə, belə bir vəzifəni ləyaqətlə yerinə yetirməkdə ictimai-siyasi quruluşun, hər quruluşa uyğun ideologiya və fəlsəfənin, kadr potensialının rolu da az deyil. Bununla belə, istənilən ictimai-siyasi quruluşun imkanlarını xalqın inkışafı mənafeyinə yönəltməyi istəyən və bunu bacaran möhkəm iradəli, təşəbbüskar, çətinliklərdən və risklərdən çəkinməyən cəsur rəhbər şəxsiyyətə daha çox ehtiyac olur. Heydər Əliyev, məhz belə rəhbər şəxsiyyət idi. Onun 1969-2003-cü illərdə müxtəlif ictimai-siyasi quruluşdan, hər dövrə uyğun ideologiya və fəlsəfədən, kadr potensialından və başqa amillərdən asılı olmayaraq, öz ağılı, bacarığı əsasında, səlahiyyət çərçivəsində Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının, hər bir azərbaycanlının tərəqqiyə doğru inkışafına, yeniləşməsinə aparan yollar seçmiş və bu yolla uğurla irəliləmişdi. Onun gördüyü işləri, həyata keçirdiyi ideyaların praktikada özünü doğrultduğunu və inkışaf hədəflərini əsas götürdükdə aşkar olur ki, Heydər Əliyev hamıya bəlli olan ictimai-siyasi nəzəriyyələrdən tamamilə fərqli bir nəzəriyyə əsasında fəaliyyət göstərmişdi. Biz bu yeni inkışaf nəzəriyyəsini belə formalaşdırmışıq: Davamlı Kompleks İnkişaf Nəzəriyyəsi.

Məlum olduğu kimi, cəmiyyətin quruluşu, inkışafı, idarə olunması, dəyişdirilməsi barədə bir çox nəzəriyyələr olub, indi də var. Lakin onların heç biri yuxarıda göstərdiyimiz nəzəriyyə qədər universal, uzun illərin təcrübəsindən yaranan nəzəriyyə düzgün nəzəriyyə olmamışdı.

Nəzəriyyəyə daxil olan anlayışları bir qədər geniş şərh etsək bunu daha aydın dərk etmək mümkündür.

“Davamlılıq” – kənar amillərin təsirindən asılı olmayaraq inkışafın qabarıq və çöküklərsiz, kəsilməz, daim yüksələn yolla ahəngdar getməsi deməkdir.

“Komplekslik” – insan, ailə və cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin

bir bütöv, vahid halında götürüldüyünü ifadə edir. Kompleksə daxil olan sahələr qarşılıqlı əlaqə və təsir əsasında harmonik qaydada inkişaf edir. Belə ki, iqtisadiyyatın inkişafı insan rifahının, ölkə müdafiəsinin inkişafına təsir göstərir. Rifahın yaxşılaşması ailə, dövlət-insan münasibətlərinin inkişafına kömək göstərir və s.

“Inkişaf” anlayışına bir istiqamətli – yalnız irəliyə, aydınlığa, yüksəlişə, tərəqqiyə doğru dəyişmə aiddir. Deməli, inkişaf varsa geriyyə – uçuruma doğru yollar bağlıdır.

Davamlı Kompleks İnkişaf Nəzəriyyəsi yalnız ağıllı idarəçilik sistemində doğrudur. İdarəçilikdə boşluqlar, naşılıqlar, xüsusilə dağıdıcılıq elementləri olan yerlərdə bu nəzəriyyəni tətbiq etmək mümkün deyil. Təbiət-riyaziyyat elmləri sahəsində olan nəzəriyyələr də belədir. Məsələn, Nyutonun makroaləmə aid olan mexaniki hərəkət nəzəriyyəsi mikroaləmdə gedən hərəkətlərə tətbiq oluna bilmir. Buna görə də yeni nəzəriyyə – mikroaləmin inkişaf nəzəriyyəsi yarandı.

Heydər Əliyevin 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanı məhz, Davamlı Kompleks İnkişaf Nəzəriyyəsi əsasında idarə etdi və böyük nailiyyətlər qazandı. Lakin özündən sonra yüksək postu tutanlar ölkəni normal idarə edə bilmədilər, nəzəriyyəyə əsaslanmadılar, bütün sahələrdə inkişaf əvəzinə geriləmələr baş verdi. Bu, heç də nəzəriyyənin özünü doğrultmaması kimi şərh olunmamalıdır. Bu, nəzəriyyənin tətbiq olunma şəraitini yarada bilməməkdən irəli gəlmişdi.

Heydər Əliyevin 1982-1987-ci illərdə SSRİ rəhbərliyində təmsil olunduğu müddətdə Ona tapşırılmış sahələrdə həmin nəzəriyyənin tətbiqi əsasında ciddi uğurlar qazanıldığı barədə o dövrü yaxşı bilənlər düzgün şərh edə biliblər. Lakin, həmin nəzəriyyənin özünü tam şəkildə doğrultmamasının əsaslı səbəbləri var idi. Əsası bu idi ki, soyuq müharibə, SSRİ-nin dünyadan təcrid olunması onun sonunu yaxınlaşdırmışdı, bir çox sahələr ölüm yatağına düşmüşdü. İkincisi, Əliyev ölkənin birinci şəxsi deyildi, birinci şəxs – Mixail Qorbaçev kütbeyin, satılmış, avantürist bir rəhbər idi. O, Heydər Əliyev kimi dahiləri də sıradan çıxarmağa əl atan İuda idi. Nəticədə həm sosialist birliyini, həm də SSRİ-ni dağıtdı, siyasi-ideoloji mühərriki – kom-

munist partiyasını dəfn etdi. Bununla özünün də siyasi karyerasına son qoydu. Aydın məsələdir ki, belə bir mühitdə heç bir düzgün nəzəriyyə öz tətbiqini tapa bilməzdi.

Heydər Əliyevin Azərbaycana təkrar qayıdışı ilə başlanan, son mənzilə qədər gələn 1993-2003-cü illərdəki gərgin fəaliyyəti Davamlı Kompleks İnkişaf Nəzəriyyəsinin özünü yüzə-yüz necə doğrultduğunu görürük.

Heydər Əliyevdən sonra seçilmiş ölkə başçısı İlham Əliyevin həmin nəzəriyyə əsasında dövləti ləyaqətlə idarə etməsinin nəticəsidir ki, son 7-8 ildə xalq həyatının, ölkənin kompleks halında inkişafı daha da sürətlənmiş, imkanlar daha da genişlənmişdi. İlk növbədə təbii sərvətlərdən ağıllı istifadə etmək, xarici əlaqələri gücləndirmək, demokratik təsisatları genişləndirmək, mənfi təzahürləri azaltmaq yolu ilə tərəqqi müəyyən mərhələyə yüksələ bilmişdir.

Bununla belə, müxtəlif sahələrdə insanları narahat edən, Davamlı Kompleks İnkişaf Nəzəriyyəsinin tam tətbiqinə əngəl olan problemlər də qalmaqdadır. Süründürməçilik, bürokratiya, gözdən pərdə asmaq, görülməmiş işləri görülmüş işlər kimi qələmə vermək, çox danışib az iş görmək, lovğalıq, yalan danışmaq və bunun kimi təzahürlər dediklərimizə aiddir. Belə məsələlərin birdəfəlik aradan götürülməsində ictimaiyyətin, nüfuzlu partiya orqanlarının da üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

3. Heydər Əliyevin Azərbaycanı inkişaf etdirmək ideyaları və onları reallaşdırmağın elmi-nəzəri əsasları

Heydər Əliyev çoxillik həyat təcrübəsindən bilirdi ki, geridə qalmış bir ölkəni inkişaf etdirmək üçün ilk növbədə bu geriliyin səbəblərini öyrənmək lazımdır. Səbəblər bəlli olandan sonra, onları aradan qaldırmağa, yeni inkişaf müstəvisinə çıxarmağa imkan yarada bilən strateji plan, real proqramlar, bunları həyata keçirməyin texnologiyaları,

təkanverici qüvvələri, vasitələri, yolları müəyyən olunmalıdır. Bütün bunlar müəyyənləşdirildikdən sonra ardıcıl, sistemli əməli fəaliyyətə başlanmalıdır. Yüksək elmi-nəzəri hazırlıqlı, praktikada sınaqdan keçmiş işgüzar, vətənə sadıq, peşəkar mütəxəssislər quruculuğa cəlb edilməlidir. İşin bütün mərhələlərində keyfiyyətə xüsusi nəzarət sistemi olmalıdır.

Heydər Əliyev 1993-cü ilin yayında hakimiyyətə seçiləndə SSRİ-nin və kommunist rejiminin süqutu səbəbindən suverenliyini və müstəqilliyini yenidən qazanmış Azərbaycan Respublikasında hər şey: iqtisadi-sosial-siyasi sistemlər dağıdılmış, məhv edilmişdi. Yüksək ixtisası və təcrübəsi olan milli kadrlar vəzifələrindən uzaqlaşdırılmışdı. Yüksək vəzifələrə naşı, təcrübəsiz, aşağı ixtisaslı adamlar gətirilmişdi. Ermənistan işğalçılarının Rusiya ordusunun köməyi ilə Azərbaycana qarşı 1990-cı ildən başladığı elan olunmamış müharibəsi getdikcə şiddətlənirdi. Vətəndaş müharibəsi başlamışdı. Ümumən, maddi və kadr resursları ölkəni dağıntılardan qurtarmağa qadir deyildi.

Faciələr daha da dərinləşirdi. Odur ki, Heydər Əliyev Azərbaycanı bu vəziyyətdən çıxarmaq üçün ciddi tədbirlər görməyə başladı. İlk növbədə, 1969-1987-ci illərdə qazandığı təcrübəni və 1993-cü ildəki dağıntıların miqyasını da nəzərə almaqla, uzağa hesablanmış, mərhələlərlə həyata keçirilə bilən kompleks inkişaf planı təsdiq elədi. Buraya daxil edilmişdi:

1) 1987-ci ildən başlamış 1993-cü ilə qədər dərinləşən antidemokratik, antimillə, dünyadan təcrid olunmağa, sağlam milli qüvvələrin iradəsini sındırmağa doğru yönəlmiş ictimai-siyasi mühiti sağlamağa.

2) SSRİ hakimiyyəti, erməni işğalçıları və onların himayədarları, Gürcüstan millətçiləri, yerli hakimiyyət rejimləri tərəfindən tapdanmış insan haqları və hüquqlarını bərpa etmək, insan haqlarının özünə qaytarılmasına nail olmaq.

3) İnkişafın müasir elmi-texniki bazasının yaradılması.

4) Ağıllı düşünülmüş hərtərəfli inkişaf strategiyası.

5) Həyata keçirilməsi mümkün olan, strateji hədəflərə çatmağa imkan verən kompleks proqramlar:

- strateji hədəfə aparən, kompleks plan və proqramların həyata keçirilməsinə imkan verən metodikalar, icra mexanizmləri;
- dinamik inkişafa yönəlmiş siyasi xətt, sistemli fəaliyyət;
- işlərin həcminə uyğun dayanıqlı, daim güclənən maliyyə mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi;
- bütün istiqamətlərdə aparılan işlərin keyfiyyətinə, səmərəliliyinə, düzgünlüyünə, vəsaitlərin xərclənməsində halallığın qorunmasına, səriştəli daimi nəzarət;
- görülmüş işlərin, yerinə yetirilmiş plan və proqramların obyektiv qiymətləndirilməsi, icraçıların, icraya rəhbərlik edənlərin ədalətli rəğbətləndirilməsi;
- yaxşı, nümunəvi görülmüş işlərin, nəticələrin elmi əsaslarla ümumiləşdirilməsi, ictimai-sosial, iqtisadi-siyasi dəyərinin əhəmiyyətinin müəyyən edilməsi, maddi-mənəvi dəyərlər fonduna daxil olunması;
- mövcud idarəetmə üsullarının əsaslı surətdə təkmilləşdirilməsi, yeni idarəetmə üsullarının tətbiqi;
- böyük şəhərlərin, rayon mərkəzlərinin, bütün kəndlərin və insanların daimi yaşadıqları hər yerin təmiz, keyfiyyətli içməli su ilə təmin olunması;
- ekoloji təmiz havanın, torpağın, qida məhsullarının, yaşayış mənzillərinin, əkin, biçin və otaracaq sahələrinin yaradılması;
- informasiya-kommunikasiya sahələri üzrə dünyada gedən yüksək elmi-texniki tərəqqinin, mütərəqqi texnologiyaların nəticələri əsasında ölkədə möhkəm baza yaratmaqla yanaşı, elmi-tədqiqat işlərinin yeni istiqamətlərini açmaq, nəzəri və praktik araşdırmaları, informasiya təhlükəsizliyini təmin etmək;
- yerli istehsalı yüksək səviyyəyə qaldırmaq yolu ilə xalq təsərrüfatının bütün sahələri üzrə xarici ölkələrdən asılılığı tədricən azaltmağa, bir sıra sahələrdə (ərzaq, mebel, qab-qacaq, tekstil məhsulları, tikinti materialları və s.) isə xaricdən asılılığı tam aradan götürmək;
- böyük şəhərlərdə, qəsəbələrdə, rayon mərkəzlərində, kəndlərdə əsaslı infrastruktur yeniləşmələrinin aparılması, elektrik enerjisi

ALTINCI FƏSİL

mənbələrinin və işlədicilərə çatdırılması üçün texniki parametrlərin, o cümlədən enerji daşıyıcılarının, qaz xətlərinin, içməli su borularının, kanalizasiya xətlərinin, yolların, böyük şəhərlərdə piyadalar üçün səkilərin əsaslı surətdə yeniləşdirilməsi, insanlar üçün hər cür rahatlığın təmin edilməsi;

- sosial infrastrukturların: körpələr evi və uşaq bağçalarının, bütün tip təhsil müəssisələrinin, səhiyyə məntəqə və mərkəzlərinin, mədəniyyət mərkəzlərinin yeniləşdirilməsi, genişləndirilməsi, iş yerlərinin müasir qaydada təchiz edilməsi;

- müasir texnika və texnologiyaların məişətə daha geniş ölçüdə və sürətlə daxil edilməsi;

- sosial obyektlərin maddi-texniki və maliyyə mənbələrinin zənginləşdirilməsi və möhkəmləndirilməsi;

- müasir texnika və texnologiyalarla təchiz olunmuş nizami milli ordunun yaradılması; orduda xidmət edənlərin yüksək məişət və iş şəraitlərinin təmin edilməsi, hərbi hissələrin yeni tipli, zəngin maddi-texniki bazası onun binalarının inşası, mövcud olanların əsaslı təmiri və təchizi;

- ölkə həyatının bütün sahələrində vicdanla çalışmış və hazırda çalışan insanların sosial tələbatının, xüsusilə əmək haqları və təqaüdlərinin yüksək səviyyədə ödənilməsi;

- regionda, MDB məkanında, Avropa və Asiya, dünya səviyyəsində inkişafa hesablanan bütün mümkün olan layihələrdə Azərbaycanın iştirakını təmin etmək, öz üzərinə ən yüksək öhdəliklər götürmək;

- ölkədə korrupsiyaya, rüşvətxorluğa, məmur özbaşınalığına son qoymaq üçün təsirli tədbirlər görmək;

- cəmiyyətin həyatının bütün sahələrində, ölkədə yaşayan insanların hər birinin şəxsi fəaliyyətində demokratik dəyərlərdən maneəsiz istifadə etməsi, milli və dünyəvi dəyərlərdən tam faydalanması istiqamətində ardıcıl, sistemli, təsirli iş təşkil etmək;

- Azərbaycanın dünyada formalaşmış demokratik mühitə daxil olmasını reallaşdıran qanunlar, ictimai-siyasi və mənəvi mühit yaratmaq;

- Azərbaycanda bütün fundamental azadlıqlara təminat vermək, azadlıqların məhdudlaşdırılması faktlarına qarşı ciddi mübarizə aparmaq;

- korrupsiyaya, rüşvətxorluğa, insan azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasına qarşı mübarizəyə mane olmağa, ictimaiyyətə və dövlətin nüfuzuna ziyan vuran şəxslərin tutduqları vəzifələrdən dərhal uzaqlaşdırılması və cəzalandırılması;

- rəhbər kadrların yetişdirilməsi, seçilməsi, irəli çəkilməsi məsələlərinin yeni meyarlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi;

- xarici dövlətlərin Azərbaycana, respublika kadrlarına mənfi təsirlərini aradan qaldırmaq üçün geniş ölçüdə tədbirlər görmək, vətəndaşların, xüsusilə yüksək vəzifəyə təyin edilənlərin siyasi sayıqlığını artırmaq;

- sosial-iqtisadi tənəzzülü və cəmiyyətin deqradasiyasını, aşınma prosesini dayandırmaq, tərəqqiyə nail olmaq, cəmiyyətin hərtərəfli sürətli inkişafını təmin etmək;

- siyasi fəalları təqibinin qarşısını almaq, siyasi hüquqların qorunması, ölkədə siyasi mədəniyyətin dirçəldilərək inkişaf etdirilməsi, siyasi plüralizmin geniş tətbiq olunması istiqamətində təsirli tədbirlər görmək;

- özbaşınalığa, cəzasızlıq mühitinə son qoymaq, hər yerdə ədalət prinsipinə riayət edilməsi ilə əlaqədar hüquqi islahatları genişləndirmək.

5) “Azərbaycanın qaranlıq gələcəyə doğru sürüklənməsi qaçılmazdır” kimi pessimist, ümitsizliyə aparan, Azərbaycana mütləq hansısa “böyük qardaş” tapmaq istəyi kimi ictimai-siyasi rəyi, baxışları kökündən dəyişmək, “Azərbaycanın və Azərbaycan xalqının işıqlı, xoşbəxt gələcəyi var” **inamının** formalaşdırılması.

Yeri gəlmişkən, qeyd edim ki, inam, insanı yaşadan ən böyük inkişaf mənbəyidir. İnam söndüyü, tükəndiyi andan etibarən bütün ümidlər də sönür, tükənir.

Şəxsiyyətin öz inkişafına inam, ailənin gələcəyinə inam, millətin inkişafına inam, ölkənin dirçəlişinə, çiçəklənməsinə inam, münasibətlərin normallaşmasına inam, təhlükəsizliyin təminatına inam, ədalətin

müdafisinə inam, tərəfdaşlığın etibarlılığına inam, ümumən, hər bir xeyirxah addımın insanlığın inkişafına kömək göstərə biləcəyinə inam gözəl nemətdir.

İnam olar yerdə etibar var, hörmət var.

Etibar inama görədir. İnam olmayan yerdə etibar da olmur. Bu iki anlayış bir-biri ilə o qədər əlaqəlidir ki, birinə yaranan şübhə digərini də şübhə altına salır.

Heydər Əliyevə xalq inanırdı. İnamı yaradan onun sağlam ideyaları, fikir, əqidə və əməl birliyi; sözün, verdiyi vədlərin arxasında möhkəm dayanmaq keyfiyyətləri olmuşdu. Xalqın ona dərin inamının nəticəsi idi ki, yüksək vəzifələrdən kənarlaşdırıldıqdan (1987-ci il), siyasi təqiblərdən, ətrafında şər-böhtan mühiti yaradıldıqdan, vaxtilə etibar edib yüksək dövlət vəzifələrinə irəli çəkdiyi müəyyən qrup adamların üzüdünlüklüyündən düzgün nəticə çıxaran böyük xalq ordusunun Heydər Əliyevə inamının nəticəsi idi ki, Onu yenidən – 1993-cü ilin ortalarında təkrar dövlət başçısı seçdi və ömrünün sonuna qədər hakimiyyətdə saxladı. Dünyasını dəyişməsinə baxmayaraq, xalq Onun məzarını ehtiram mənbəyi kimi, ziyarətgaha çevirdi, elmi-siyasi irsini örnək seçdi, böyüyən nəsillərin bu əsasda tərbiyələnməsini münasib bildi.

Xalqın Heydər Əliyevə inamı ilə etibarı vahidlik yaratdı.

İnam cəmiyyət tarixində də, dini ədəbiyyatda da insanın bütün yaxşı keyfiyyətləri içərisində həmişə önə çəkilməmişdi.

Xalqın inamını necə qazanmaq olar? Sualını özünə verməyən adama, mənəcə, təsadüf etmək mümkün deyil. Çünki normal düşüncəli insanların hər biri xalqın inamını, etibarını, etimadını qazanmağı arzulayır. Buna baxmayaraq, çox az adamlar belə şərəfə sahib olurlar. Ona görə ki, arzuları olsa da, arzuya çatmağın yollarını, şərtlərini bilmirlər, nəzəri cəhətdən bilənlər varsa, əməldə bunlara riayət etmək bacarıqları çatmır. Çox vaxt nəfs artıqlığı insanı yolun yarısında qoyur, hədəfə çatmağa imkan vermir.

İnam qazanmağın bir sıra şərti var.

Qəlb təmiz, saf olmalıdır. Ürəkdə kin-küdurət, paxıllıq, asilik, qəddarlıq, intiqam hissi olmamalıdır. Qəlbən inamı olmayan insanlar dildə nə qədər “mən sənə inanıram” desə də, bunun xeyri yoxdur.

Özünün nəyəsə, kiməsə inamının varlığını sübut etmək üçün and-aman eləyən insanların mütləq əksəriyyəti xarici təsirlərlə öz inamlarından tez dönə bilirlər. Birdə ki, and-aman eləmək inandırma metodu ola bilməz, keçici, aldadıcı söz yığını sayılır. Qəlbən inamı həyat hadisələrinin müşahidəsi, düzgün dərkə təsdiqləyə bilər. Bir insanın xalqın inamını qazanması üçün onun fəaliyyət sistemini təhlil etmək, nəticə çıxarmaq gərəkdir.

Əgər istəyirsən ki, hamı sənə inansın, gərək sənənin bütün rəftarın, danışığın, əməli fəaliyyətin xalqın bəyəndiyi məzmununda olsun, doğru ictimai rəy yaransın. Özünə dərin inamı olmayan şəxsə başqaları da qəlbən inanmaz.

• İnamda bütövlük olmalıdır. “Bu cəhətinə inanıram, amma filan cəhətə şübhəm var” formulunu qəlbində gəzdirən şəxslərdə başqasına qəlbən inam ola bilməz. Deməli, inamın əsas şərtlərindən biri də, qəlb, şəxsiyyət bütövlüyüdür. Tanrı kimə belə bütövlük bəxş edibsə, tarix boyu ona inam yaşayacaq.

Quranda yarımçıq inancı olan insanlar barəsində çox yüksək mənalı ayədə yazılıb:

“Allahı və peyğəmbərini inkar edənlər, Allah ilə peyğəmbərləri arasında ayrı-seçkilik edənlər, “bəzisinə inanıb, bəzisini inkar edərək” deyənlər və inkar ilə inam arasında bir yol tutmaq istəyənlər əsl kafirlərdir. Biz isə kafirlər üçün alçaldıcı bir əzab hazırladıq” (Nisa surəsi, 150-151).

Deməli, inanıla bilən dəyərlər arasında istisna yolverilməzdir. Ya tam inam olmalıdır, ya da açıq inamsızlıq etiraf edilməlidir. Üçüncü yol yoxdur.

İctimai-siyasi və sosial mühitdən asılı olaraq inamın inamsızlığa, inamsızlığın isə inama çevrilməsi halları da mümkündür. Məsələn, kommünizm qurmaq ideyasına xalqlarda inam yaradılmışdı. 1990-cı illərin əvvəllərində bu inam inamsızlıqla əvəz olundu. Bu işdə günahkar xalqlar yox, inamsızlığı yaradan satqın SSRİ hakimiyyəti oldu. Onun başında da, səriştəsiz, boşboğaz Mixail Qorbaçev dururdu.

On illərlə xalqları böyük siyasi ustalılıqla aldada bilən sovet rəhbərləri

sonradan bir-birinin paxırını üzə çıxardı.

Ali təhsilli Vladimir Ulyanov (Lenin) bütün siyasi qüvvələri, peşəkarları məhv elədi, “ərzaq sapalağı” adı ilə kəndliləri soydu.

Orta təhsilli İosif Cuquaşvili (Stalin) həm kəndlini, həm fəhləni soydu, ac-yalavac qoydu, hər şeyi kütləvi qırğın silahlarının hazırlanmasına yönəltdi. Vicdanlı insanların kütləvi qırğını davam etdirdi.

Orta təhsilli Nikita Xruşşov iqtisadiyyatda “ABŞ-a çatmaq və onu ötmək” şüarı altında yoxsul xalqı ac-yalavac qoydu. İnsanların hər yerdə əl-qolu bağlandı. Sürətli silahlanmanı davam etdirdi.

Ali təhsilli Leonid Brejnevin uzun illik hakimiyyəti dövründə xalq talonla belə ət, yağ, çörək tapmırdı. Durgunluq dövrü idi. Sürətli silahlanmanı davam etdirdi.

Ali təhsilli Mixail Qorbaçev “perestroyka” (yenidənqurma) və “no-vaye mişleniye” (yeni təfəkkür) deyə bar-bar bağırdı, amma nəyi, necə dəyişmək istədiyi bəlli olmadı. Yeni təfəkkürün nədən ibarət olmasını heç özü də başa düşmədi, sosialist sisteminin, sovet dövlətinin, kommunist partiyasının axırına çıxdı.

Lenindən Qorbaçevə qədər olan bütün rəhbərlərin verdikləri vədlərin böyük əksəriyyəti yalançı vədlər olduğunu xalq tam dərk etdiyinə görə onlara və rəhbərlik etdikləri quruluşa inamını tam itirdi. Belə də olmalı idi.

Belə boş vədlər verən rəhbərlərlə Heydər Əliyevi müqayisə edən insanlar anladılar ki, hər siyasi rəhbərə inanmaq olmaz. Heydər Əliyevə, onun ideyalarına xalqın inamının əsasında real faktlar, görülmüş böyük işlər dayanırdı. Bu inamın nəticəsidir ki, Azərbaycanın dünya dövlətləri arasında layiqli yer tutması üçün xalq böyük quruculuq işlərində fəal çalışır, Azərbaycanın müstəqilliyini, suverenliyini qoruyub saxlamağı, inkişaf etdirməyi özünün müqəddəs borcu hesab edir.

● Təmənna ummaq, qorxu, yaltaqlıq, çarəsizlik ucbatından ifadə edilən inamın sonu şəxsiyyətin iflası ilə nəticələnir. İnamda şəxsi mənfəət amili olmamalıdır.

“Mən Heydər Əliyevə özüm qədər inanıram” söyləyib, məqalələr yazan insanlar tanıyıram ki, onlar Heydər Əliyevin bəxş etdiyi

vəzifədən kənarlaşdırılıanda “Mən səhv etmişəm” deyərək haray çəkiblər. Deməli, bunların inamı təmənna üstündə qurulubmuş. Əlbəttə, bunu sağlam inam hesab etmək olmaz.

Quranda ibrətamiz bir ayə var:

“İnsanlardan elələri var ki, inanmadıqları halda Allaha və axirət gününə inandıq deyirlər (Bəqərə surəsi, ayə 8).

- İnamda davamlılıq əsas şərtlərdən biridir. Keçici inamın sonu peşmançılıqdan başqa bir şey deyil.

- Sistemli, ardıcıl, möhkəm inam daim düzgün əməllərlə, təmiz söz, gözəl əxlaqla hər dəqiqə təsdiqlənməlidir.

İnsan qəlbən inandığına (ata-anasına, qardaş-bacısına, qohum-əqrəbasına, qonşularına və dostlarına, xalqına, seçdiyi rəhbər işçilərə, peyğəmbərlərə, Allaha) hər şeyi: maddi, mənəvi, cismani varlığını belə əmanət edə bilər. Çünki inanılmış sağlam qəlbli insanlar heç vaxt əmanətə xəyanət etməz. Əmanətə xəyanət sözdə inanıram deyib, qəlbə inamı olmayan şəxslərin peşəsidir. Təəssüf ki, müasir dünyada belələrini saymaqla qurtaran deyil.

İnam və əmanət insan üçün çox böyük məsuliyyətdir. Belə məsuliyyəti öz üzərinə götürüb ömrünün sonuna qədər şərəflə daşıyan insanlar xoşbəxtdir.

Heydər Əliyev belə məsuliyyəti dəfələrlə üzərinə götürdü, ömrünün sonuna qədər andına sadıq qaldı.

Əməlisaleh olan, inam qazanan, etibar edilmiş əmanəti öz canı qədər qoruyan, yaxşı insanlıq ölçülərini varlığında daşıyan insanlar təkcə qəlblərdə yer almır, insanların davranışlarına, düşüncə və həyat tərzlərinə də böyük təsir göstərir. İnsanlığın varlığı üçün şəxsi təmənnasız xeyirli işlərin hamısı əməlisaleh, sağlam qəlbli şəxsiyyətlərə məxsusdur. Dünyada əbədi qalan, qiymətləndirilən də məhz, bunlardır. Belə hikmətlər böyüyən nəsillərə həmişə öyrədilməlidir.

6) Qərar qəbul etmək, qərarın icrasına nəzarət qoymaq, qərarı yerinə yetirmək, işin icra keyfiyyətini qiymətləndirmək xüsusi bilik, bacarıq, nəticəyə görə məsuliyyət tələb edir. Hansı işin yaxşı, hansının pis olması barədə qərarı insan öz fitrəti ilə verir. Məsələn, ədaləti,

hikməti, mərhəməti, xoşxasiyyəti ilə seçilən böyüklərə hörmət bir çox xalqların ictimai yetkinliyindən irəli gəlir. Yetkinləşmiş millətlərdə, xüsusilə islam mədəniyyətinə dərinlən yiyələnmiş cəmiyyətdə belə bir əlaqə formalaşır: “Böyüklərə hörmət Allahın uralığını qəbul etmək mədəniyyətindən irəli gəlmiş əxlaq normasıdır”. Körpəlikdən belə bir deyim mühitində böyüyən uşaqlar böyüklərə hörməti Allaha hörmət səviyyəsində hesab edir, müqəddəs borc sayır. Azərbaycan xalqı bu cəhətdən nümunəvi bir xalqdır. Ləyaqətli davranışı, kiçiklərə rəğbəti ilə seçilən bütün böyüklərə uşaqlar, gənclər, ahıllar belə hər yerdə hörmətlə yanaşır.

Valideynlərə, qohumlara və qonşulara, məhəllə və kənd (şəhər) adamlarına, millətinə, ölkədə və dünyada yaşayan ahıl insanlara hörmət bəsləmək tərbiyəsi Azərbaycan uşaqlarının həyat tərzidir.

Ailədən → dünyaya sevgi dolu istək Allahın mərhəmətini, hikmətini, ədalətini, uralığını özündə əks etdirən şəxsiyyətlərin yetişdirilməsi formuludur.

İnsansevərlik → Allahsevərlik səviyyəsinə qədər yüksələ bilər. Bu formula ilə seçilən insanların millət, xalq rəhbərliyinə qədər yüksəlmək imkanı və haqqı olur. Bu haqqı qazanmadan müəyyən təsadüf üzündən xalq hakimiyyətinə gələn şəxslərdən xalq, hətta bütün dünya əziyyət çəkməli olur. Belə hallar həmişə olur, indi də qalmaqdadır. Xalqla hakimiyyət arasındakı toqquşmalar, narazılıqlar çox zaman təsadüfi rəhbərlərin yetkinsizliyi ucbatından baş verir.

Gənclərə böyüyə, ağsaqqala, Tanrıya hörmət hissi ilə yanaşmaq tərbiyəsi aşılmaq üçün böyüklər kiçiklərə həmişə mərhəmətli olmalıdırlar.

Mərhəmətli böyük, mərhəmətli insanlar yetişdirir. Mərhəməti olan insanda ədalət, vətənə rəğbət, təbii sərvətlərdən ağıllı istifadə etmək kimi yüksək insani keyfiyyətlər cəmləşir.

İslamda mərhəmətli, böyüklərə hörmət bəsləməyi bacaran şəxsiyyətlər yetişdirmək üçün zəngin fikirlər, tələblər, borclar, qadağalar var. Bəzi nümunələri göstəririk.

Allahın ayəsi: “(Ey camaatım!) Yadınıza salın ki, o zaman rəbbiniz

bunu bildirmişdi: “Əgər (Mənə) şükr etsəniz, sizə (olan nemətimi) artıracığam. Yox, əgər nankorluq etsəniz, (unutmayın ki) Mənim əzabım, həqiqətən şiddətlidir”.

Yaxud;

“Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi və valideynlərə hörmət etməyi (onlara yaxşı baxıb gözəl rəftar etməyi) buyurmuşdur. Əgər onların biri və ya hər ikisi sənin yanında (yaşayıb) qocalığın ən düşkün çağına yetərsə, onlara: “Uf!” belə demə, üstlərinə qışqırıb acı söz söyləmə. Onlarla xoş danış”.

● İbrahim peyğəmbər öz atasına demişdi; “Atacan!” Nə üçün eşitməyən, görməyən və sənə heç bir fayda və zərər verə bilməyən bütələrə ibadət edirsən?”

● Oruc tutmağa taqəti olmayanlar (hər günün əvəzində) bir yoxsulu doyuracaq qədər pay verməlidirlər.

Məhəmməd peyğəmbərin dediklərindən:

● “Mən gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndərilmişəm”.

● “Kim insanlara rəhm etməzsə, qüdrətli və əzəmətli Allah da ona rəhm etməz”.

● “Get, anana qulluq et. Cənnət onun ayaqları altındadır”.

● Kiçiyimizə rəhm etməyən, böyüyümüzün isə haqqını tanımayan bizdən deyil”.

● “Kiçiyimizə mərhəmət göstərməyən, böyüyümüzə hörmət etməyən bizdən deyil”.

● Kiçiklərə məsləhət: “(Özündən) böyüklərə hörmət et!”

Gətirdiyimiz misallar Heydər Əliyevin həyatına hakim olduğuna görə həmişə bunları böyüyən nəsillərə öyrətməyi tövsiyə edirdi.

Heydər Əliyevin davranışı, rəftarı insanlara örnək olmuşdu.

Hər insanın həyatında uğurlarla bərabər uğursuzluqlar da olur. Bunlar təbiidir, çünki insan hansı addımı atırsa, elə başa düşür ki, bu, düzgün addımdır. Amma nəticə onun gözlədiyinin əksini də verir. Belə olanda, düşünürsən ki, atdığı hər addım yeganə düzgün addım deyilmiş. Səhv səbəbini tapmaq və nəzərə almaqla, səhv addımların sayını tədricən azaltmaq, aradan götürmək mümkündür. Odur ki,

həmişə ehtiyatlı, ağıllı davranmaq insanın bütün həyatı boyu yol yoldaşı olmalıdır.

7) Heydər Əliyevə görə, dövləti, ictimai-siyasi, sosial prosesləri və kadrları idarə etməkdə yol verilən səhvlər ağır nəticələrə gətirib çıxara bilər. Ona görə də kim idarəetmə nəzəriyyə və praktikasına mükəmməl yiyələnməyibsə, o, heç vaxt hakimiyyətə gəlmək iddiasına düşməməlidir. İnkaredilməz bu həqiqəti müasir dövrün bir çox dövlət rəhbərləri öz əməlləri ilə sübut edirlər.

Məsələn, İtaliyanın pis əxlaqlı keçmiş baş naziri Berluskoninin xalqa “xidmətinin” parlaq bir nümunəsi: İtaliyanın Apuliya bölgəsində yaşayan, 45 illik ailə təcrübəsi olan Solvatore və Antonia ər-arvad intihar edib. Səbəbini belə yazıb qoyublar: “İş yerimiz, evimiz və ləyaqətimizlə yanaşı, həyata inamımız da itdi. Bütün bunların səbəbi Silvio Berluskoninin baş nazir olanda yürütdüyü siyasətdir. Baş nazirə yardım üçün müraciət etsək də o, məktubumuza cavab vermədi. Yaşadığımız Apuliya bölgəsinin tanınmış siyasətçiləri, məmurlarına üz tutduq, kimsə bizi dinləmədi. Silvaya sonda belə yazdıq: “...İtaliyada milyonlarla insan tək bizi də səfalətə düçar etdin”.

Bu hadisədən nəticə:

- Xalq adından yüksək vəzifə tutan, sonra eys-ışrətə, var-dövlət toplamağa başı qarışan, xalqı kölə vəziyyətinə salan və əlacsızlıqdan intihara əl atan hökumət başçısı, nəticədə xalqın nifrətini qazanır.

- Siyasət adamları xalqdan səs qazanmaq naminə yalançı vədlər verir, məqsədinə çatandan sonra insanların səsini qulaqardına vurursa, bunların sonu inamın itirilməsi ilə nəticələnir.

- Dövlət məmurları vergisi və xidməti ilə onları bəsləyən insanlar çətinə düşəndə kömək əvəzinə arxa çevirirsə, öz çörəklərini də kəsir, xaqı müflisləşdirdikləri kimi, özləri də müflisləşir, nüfuzunu itirir, xalqın nifrətini qazanırlar.

Deməli, hökumət rəhbəri hamının səsini, sözünü eşitməyi bacarmalıdır. Hər adamın ehtiyacını bilməli, yardım əlini onlara uzatmalıdır.

Siyasət adamı xalqın ümidini itirməməli, xalqı aldatmamalıdır, ver-

diyi vədlərə əməl etməlidir.

Dövlət məmurları xalqın, hər bir vətəndaşın həqiqi xidmətçisi olmalıdır, xalqı incitməməli, daim insanların qaygısını çəkməlidir.

Bunları bacarmayan, sözüünə və vədinə əməl etməyən rəhbərlər heç vaxt xalqla bir ola bilməz.

8) Heydər Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdi ki, insan üçün, millət və dövlət üçün ən böyük xoşbəxtlik onun azad, müstəqil, suveren olmasıdır. Suveren dövlət başçısının şəxsi xalqın istəyinə uyğun olan, onun iradəsini özündə əks etdirən müstəqil daxili və xarici siyasət sistemi yaratması və həyata keçirməsidir. Başqa dövlətin siyasi təsirinin altında olmaq, kimlərsə xaricdən diktəsi ilə hərəkət etmək qədər rəzillik tanımıram. Azərbaycan öz tarixində iki dəfə suverenlik, müstəqillik əldə edib: Çar Rusiyası imperiyasının dağıldığı 1917-1918-ci illərdə və sovetlər imperiyasının süqut etdiyi 1991-1992-ci illərdə. Ona görə də biz nəyin bahasına olursa olsun suverenliyimizi, müstəqilliyimizi əldən verməməliyik. Belə hadisə baş verərsə, tarix və Azərbaycan xalqı onu heç kəsə bağışlamaz, yenidən hər şeyimizi itirərik.

Bizim hərəkət, inkişaf istiqamətimiz bütün dünyanın, bəşəriyyətin hərəkət, dəyişmə, inkişaf istiqaməti ilə eyniyyət təşkil etməlidir.

Belə olan halda, biz, dünyanın hansı müsbət istiqamətə, necə dəyişdiyini, bəşəriyyətin inkişaf yolunun xüsusiyyətlərini yaxşı bilməliyik, dünyanın inkişafı ilə ayaqlaşmağı bacarmalıyıq.

Müşahidələr, elmi təhlillər əsasında bəlli olub ki, son 20-30 ildə bütün dünyada sosial-iqtisadi, siyasi və mədəni dəyişmələr sürətlənmişdir. Dövlətlərarası münasibətlərdə yeni forma və məzmun yaranmışdı. Şəffaflıq artmışdı, qarşılıqlı əlaqə və münasibətlərdə köklü dəyişikliklər baş vermişdi. Ölkələrarası təcrübə mübadiləsi, bir-birinə gediş-gəliş genişlənmişdi, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın ölçüləri artmışdı.

Qloballaşma prosesi dövlətlərarası sərhəd anlayışlarını dəyişdirmişdi. Avropanın 27 ölkəsində sərhədlər simvolik vəziyyətə gətirilmişdi. Avropa İttifaqı məkanında yeni pul vahidi – yevro dövriyyəyə buraxılmışdı. Yeni dünya birlikləri yaradılmışdı. Siyasi məsləhətləşmələr intensivləşdirilmişdi. Demokratiya, insan haqlarının qorunması, əsaslı

şəkildə aktuallaşdırılmışdı. Terrorizmə, qadağan olunmuş narkotik maddələrin qanunsuz daşınmasına, yeni nüvə dövlətinin yaranmasına qarşı birgə mübarizə gücləndirilmişdi.

Elmi-texniki və texnoloji inkişaf yüksək səviyyəyə qalxmışdı. Kosmosun, Günəş sisteminin, okeanların dibinin, Yer kürəsinin təkinin öyrənilməsi prosesi dərinləşdirilmiş, yeni perspektivlər açılmışdı. Dünya alimlərinin birgə tədqiqat sahələri genişləndirilmişdi.

Bunlarla yanaşı, dövlətlərarası qruplaşmalar və qrupların bir-biri ilə yeni xarakterli soyuq müharibəyə başlaması prosesi gedir. Ölkələr bir-birini qaynar müharibə ilə hədələyir. Ən təhlükəli kütləvi qırğın silahı növlərinin hazırlanması prosesi az qala dövlətlərarası yarışa çevrilmişdi. Məhəlli müharibələrinin sayı artmış, yeni müstəmləkəçilik siyasəti həyata keçirilir. Vətəndaş müharibələrinin, rəngli inqilabların başvermə tezliyi və ölçüləri böyümüşdü. Dinlərarası, millətlərarası düşmənçiliklər yenidən qızıqdırılmaqdadır.

Dünyanı ərzaq, maliyyə, iqtisadi və sosial sahələrdə dərin böhran bürümüşdü. Mənəvi aşınmalar, əxlaq pozğunluqları güclənməkdədir. İnsan oğurluğu, insan orqanizmlərinin açıq və gizlin alış-veriş bazarı yaranmışdı. İnsan, millət haqlarının kütləvi şəkildə pozulması halları çoxalmışdı. Dünya əhalisinin yarıya qədəri aclıq keçirir. Yeni növ xəstəliklər, zərərli həşəratlar hazırlanır və yayılır. Bu, əslində bioloji müharibənin sürətləndirilməsi deməkdir. Hər şey, hətta dünyaya uşaq gətirmək belə sünüləşdirilmişdir.

Təbiətin çirkləndirilməsi prosesi davam etdirilir. Elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri, texnoloji yeniliklər, keçən əsrdə olduğu kimi, böyük müharibələrə hazırlığa yönəldilir, milli gəlirlərin mütləq əksəriyyəti də yeni-yeni silahların yaradılmasına, əldə olunmasına sərf edilir. Dünyanı enerji böhranı bürüməkdədir. Bunların hamısı reallıqlardır.

Belə bir mürəkkəb, ziddiyyətlərlə dolu müasir mühitdə Azərbaycan Respublikası öz tarazlığını qoruyub saxlayır, inkişaf edir, möhkəmlənir. Dünyada baş verən konfliktlərin ədalətlə, sülh yolu ilə həllinə çalışır. Ölkələrlə dostluq əlaqələrini genişləndirir. Ehtiyac

içində olan ölkələrlə qarşılıqlı-faydalı işbirliyi qurur.

Azərbaycan dünyada gedən inkişafın daxilindədir, bəşəriyyətin inkişafına mane olan hər şeyin əleyhinədir və belə şər işlərdən çox-çox uzaqlardadır.

İnsanların yaratdıqları bəlalardan daha qorxulu olan iki böyük fəlakət baş verməkdədir: Yer kürəsi və onun atmosferində gedən sürətli istiləşmə, dünyanı okean sularının basması, bütün quru ərazilərin su altında qalması təhlükəsi.

İnsan yalnız bu iki real fəlakətin qarşısını almaqda acizdir. Bununla belə, bu gün hər bir ölkə öz əhalisinin və ərazisinin təhlükəsizliyi üçün gücü çatan tədbirləri görməklə yanaşı, yuxarıda göstərdiyimiz iki böyük fəlakətdən qorunmaq prosesində hamı birlikdə düşünməyə başlamışdır.

Məncə, “Heydər Əliyevin Azərbaycana, Azərbaycan xalqına ən böyük xidmətləri nədən ibarət olub?” sualı indi olduğu kimi, bütün dövrlərdə də öz aktuallığını saxlayacaq. Ona görə də, Onun müasiri, sınıanmış silahlarından və siyasi məktəbini keçmiş şagirdlərindən biri kimi həmin sualı obyektiv və düzgün cavablandırmaq borcumu yerinə yetirməyi özümə şərəf saydım.

Heydər Əliyev:

- Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamağın, dönməzliyini təmin etməyin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi əsaslarını işləyib hazırladı;

- Azərbaycan xalqının maddi-mənəvi, dini-mədəni ehtiyaclarının, istək və niyyətlərinin normal ödənilməsinə imkan yaradan tükənməz mənbələri seçməyin və bunlardan səmərəli istifadə etməyin yollarını göstərdi;

- SSRİ dövründən başlayaraq Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzün genişlənməsinin qarşısını aldı, Rusiya qoşunlarının köməyi ilə erməni işğalçılarının zəbt etdiyi Azərbaycan Respublikası ərazilərinin qeyd-şərtsiz azad edilməsi məsələsini kəskin şəkildə qoydu, məsələnin həlli istiqamətində gərgin iş apardı. Proses bu gün dünya birlikləri səviyyəsində davam etdirilir;

ALTINCI FƏSİL

- ölkə daxilində böyük təhlükə mənbəyi olan qeyri-qanuni silahlı dəstələri zərərsizləşdirdi; anarxiyaya, özbaşınalığa, dərəbəyliyə son qoydu;

- ölkəni bürümüş iqtisadi, siyasi, ictimai böhranın qarşısını almaq məqsədi ilə düzgün proqramlar hazırladı, həyata keçirdi;

- yeni neft strategiyası hazırladı, 20 sentyabr 1994-cü ildə dünyanın iri neft şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi” adlandırılan neft kontraktı imzaladı;

- Azərbaycanın dünyaya inteqrasiyası, beynəlxalq əlaqələrin yaradılması və möhkəmləndirilməsi ilə əlaqədar uzun müddətli strateji proqram hazırladı və əməli surətdə həyata keçirdi;

- bir sıra terrorların, sui-qəndlərin, dövlət çevrilişlərinə cəhdlərin (4 oktyabr 1994-cü il, 13-18 mart 1995-ci il və s.) qarşısını aldı;

- Azərbaycanda ictimai-siyasi sistemi kökündən dəyişdi – sosializmdən kapitalizmə doğru inkişafın, sərbəst bazar iqtisadiyyatı sisteminin əsasını qoydu, onun inkişafına təkən verən imkan, şərait yaratdı;

- Azərbaycan xalqının həyatına yeni, müasir siyasi mədəniyyət gətirməyə qadir olan Yeni Azərbaycan Partiyasını yaratdı, müasirləşdirmə əqidəli, bacarıqlı, nüfuzlu vətəndaşların bu partiya da monolit birliyinin yaradılmasına nail oldu;

- Azərbaycanı informasiya blokadasından çıxardı, mətbuat üzərində hökm sürən dövlət nəzarəti sistemini ləğv etdi, demokratik ruhlu sərbəst mətbuatın formalaşmasını təmin etdi;

- kəndlinin 1925-ci ildən etibarən amansız istismar məşını olan kolxoz-sovxo z sistemini ləğv etdi, əsaslı torpaq islahatı həyata keçirdi, torpağı əsl sahibinə - torpaq becərənlərə bəxş etdi;

- maarif və mədəniyyət sahəsində bir sıra islahatlar həyata keçirdi, təhrif olunmuş Azərbaycan tarixinin həqiqi elmə çevrilməsi istiqamətində bir sıra qərarlar qəbul etdi;

- milli ziyalı kadrlara qarşı ədalətsiz dövlət münasibətlərinə son qoydu, onlara qayğıını güclənirdi;

- marağı olan xarici sahibkarların Azərbaycana sərmayə

qoymalarına geniş şərait yaratdı və küllü miqdarda sərmayənin xalq təsərrüfatının inkişafına yönəlməsini təmin etdi;

- özəl sahələrin inkişafını təmin etmək məqsədi ilə dövlət büdcəsindən maliyyə yardımı ilə yanaşı, xarici sərmayələrin bu istiqamətə yönəldilməsinə zəmanət verdi və sahənin inkişafının maddi-hüquqi əsaslarını yaratdı;

- Azərbaycanın dünya birliklərində ləyaqətlə yer tutmasına imkan verən siyasət işləyib hazırladı, həyata keçirdi;

- Azərbaycanın Əsas Qanununu – Konstitusiyasını formalaşdırdı, referendum yolu ilə qəbuluna nail oldu, hakimiyyət bölgüsü apardı;

- Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq yerli özünüidarəetmə sistemi –bələdiyyələr institutu yaratdı;

- Azərbaycanın bütün fəaliyyət sahələri üzrə hüquqi baza yaratdı, hüquq islahatları həyata keçirdi;

- hakimiyyət strukturlarını müasirləşdirdi, onların çevikliyinə, işgüzarlığını təmin edəcək qərarlar verdi və s.

Heydər Əliyevin özü haqqında söylədiyi bir fikri də bura əlavə edirəm:

“...Mən balaca bir evdə, zəhmətkeş ailəsində, bir yaz günü dünyaya göz açmışam. Anadan olanda yəqin ki, beş-on, uzağı otuz-qırx nəfər sevinib. İndi, bəlkə də, bir o qədər qeyri-təvazökar səsləndi, amma deməliyəm ki, anam məni bütövlükdə Azərbaycanımız üçün dünyaya gətirib. Doğma canım-varlığım qədər sevdiyim Azərbaycanım mənim qibləgahımdır. Bütün şüurlu ömrümü onun inkişafına, tərəqqisinə həsr etmişəm. Bundan sonrakı ömrümü də onun işıqlı sabahları uğrunda qurban verməyə hazırım”.

Özü haqqında həqiqəti beləcə etiraf etdi, dediyini də yerinə yetirdi. Kaş hər bir Azərbaycanlı da beləcə şərəflə yaşasın, şərəflə də dünyadan köçsün.

4. Heydər Əliyevin milli inkişaf strategiyası haqqında

1981-1991-ci illər arasında milli özünüdərk, iqtisadi-siyasi müstəqillik, insan haqları kimi son dərəcə həssas problemlər Mərkəzi Avropa, Sovet Sosialist Respublikalarında tədricən aktuallaşdı, iqtisadi-sosial tələblər siyasi tələblər səviyyəsinə yüksəldi. Sosializm lageri daxilində gedən gizli münaqişələr aşkarlandı. Lager parçalandı, vaxtilə güclə birləşdirilmiş dövlətlər, o cümlədən Azərbaycan müstəqilliyini elan etdi. XX əsrin ən böyük hadisəsi olan dəyişiklik özü ilə bütün dünya üzrə, eyni zamanda müstəqilləşmiş dövlətlərə son dərəcə dərin problemlər də gətirdi.

Hər bir fərdin, ailənin, icmanın, millətin və xalqın mənafeyini əhatə edən bu problemlər insanı yaşatmalı olan bütün sahələri: iqtisadi-sosial, ictimai-siyasi, mədəni-maarif, mənəviyyat, hüquq və təhlükəsizlik məsələlərini əhatə etmişdi.

Azərbaycan hər sahədə dərin böhran içində idi. 1987-ci ildən etibarən ölkə idarəolunmaz vəziyyətə düşmüşdü. Kolxozlardakı talançılıq kəndliləri müflisləşdirmişdi. Onların mütləq əksəriyyəti kəndləri tərk edərək çörək dalınca sənaye mərkəzlərinə üz tutmuşdu. Əslində sənaye müəssisələri aqrar sahədən də betər gündə idi. Böyük işsizlər ordusu yaranmışdı. Tanınmış alimlər, sənətkarlar qiymətli əməklərini reallaşdırmaq məqsədi ilə ölkəni tərk edir, xarici ölkələrə pənah aparırdılar. Təhsil, mədəniyyət sürətlə geriləyirdi. Ərzaq və sənaye mallarının getdikcə qıtlaşması kütləvi aclığa gətirib çıxarmışdı. Siyasi hakimiyyət əleyhinə başlayan nümayiş-mitinqlər hər yerdə özbaşınalığın ölçüsünü o qədər genişləndirmişdi ki, iş qabiliyyətli əhalinin 80-90 faizi küçə və meydanları daimi iş yerinə çevirmiş, əsl iş yerlərinin qapıları bağlanmışdı.

1989-1993-cü illərdə etnik qruplar, müxtəlif siyasi və sosial qruplaşmalar, dövlət və partiya rəhbərliyi ilə zəhmətkeş insanlar arasında yaranmış ədavət aşkar münaqişəyə, kəskin qarşıdurmaya çevrilmişdi. Bunun nəticəsi olaraq xalq mülkiyyəti talan edilmiş,

dövlət hakimiyyəti əldən-ələ keçmiş, ümumi faciələr və bədbəxtliklər törədilmiş, mədəniyyət və sənət məhvə doğru yönəldilmiş, elmə və elm adamlarına biganəlik yaranmış, böyük dağıntılar və xəsarətlər əmələ gəlmişdi, nahaq qanlar tökülmüşdü, ədəb-ərkan aradan götürülmüş, təhsildə ağılasığmaz özbaşınalıqlar törədilmiş, böyük-küçüyə məhəl qoyulmamışdı. Ölkəni həqiqi mənada şər işlər bürümüşdü. Yaxşı hesab olunan nə varsa “kommünizmin qalığı” adı altında sökülüb-tökülmüş, əvəzinə naşılarnın öz səviyyələrinə uyğun tör-töküntü fikir və qaydaları qoymağa səylər artmışdı. Köklü-gövdəli Azərbaycan “ağacını” hərə bir yandan balta ilə yonurdu. Milislər oğrulara yol göstərirdi. Ədalətdən, insanlara qayğıkeşlikdən əsər-ələmət qalmamışdı. Yıxılanın əlindən tutan yox idi. Milçəktutanlar rəhbər təyin olunur, din yolu göstərdilər. Hər ağızdan bir avaz gəlirdi. Ağıllı, müdrik insanların, zəhmətkeş alimlərin sözünü eşidən yox idi. Nadanlar meydan sulayırdılar. “Qaradan o yana rəng yoxdu” demişlər. Bir sözlə, Heydər Əliyevin təkrar Azərbaycana rəhbər vəzifəsinə gələndə qədər bəd əməl sahibləri ölkədə fitnə və çaxnaşma yaratmışdılar. Həmin dövrdə törəyən ən böyük bəla isə etnik separatizmin, dinlər və millətlərarası düşmənçilik açıq-aşkar siyasəti müstəviyə keçmişdi. Etnik dövlətlər yaratmaq yarışını Azərbaycanın əsirlərlə parçalanmasından qalan indiki xəritəsini də dilimləmək məqsədilə etniklər arasından “milli qəhrəmanlar” “yetişmişdi”.

Bu, elə bir dövr idi ki, əsrlər boyu yaranmış milli dəyərlər tapdalanır, böyük tarixi şəxsiyyətlər ləkələnirdi. Hədəfə hamıdan əvvəl bütün ömrünü, bilik-bacarığını Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının, onun hər bir vətəndaşının tərəqqisinə, nəfsinin və mənəviyyatının saflaşdırılmasına, mədəniyyətinin yüksəldilməsinə həsr etmiş Heydər Əliyev çıxarılmışdı. Azərbaycan hakimiyyətinin ən yüksək pillələri uğrunda gedən didişmələrin nəticəsi kimi yaranmış global böhranın bütün günahları əslində 1987-ci ildən heç bir idarəçilik səlahiyyəti olmayan Heydər Əliyevin kölgəsinə yüklənirdi.

Azərbaycan ziyalılığında, milli dəyərlər yaradılmasında zərrə qədər payı olmayan avantüristlər bütün idarəçilik postlarını ələ keçirmişdi, əllərindən bir iş gəlmirdi, bəlalara səbəbkar kimi Heydər Əliyevi nişan

göstərir, hər şeyi itirməkdə olan kütlənin üzünü ona tərəf çevirməyə cəhd göstərirdilər. Amma bunların cəhdi baş tutmadı – haqqın tərəfində duran Tanrı xalqın üzünü milli xilaskar kimi ümid yeri olan Heydər Əliyevə doğru çevirdi. Heydər Əliyevi qaralamağa çalışanların özləri xalqın qəzəbi ilə qaranlıq quyulara dolduruldu.

Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyun ayında təkrar Azərbaycan hakimiyyətinə gətirilməsi, insanların sönüb getməkdə olan ümidinə işıq saldı. Xalqın diqqəti yeganə ümid yeri saydığı Heydər Əliyevə yönəldi, Onun müdrikliyindən doğacaq yeni dövr intibahına təkanvericiliyini gözlədilər.

Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndə qədər 1987-1993-cü illər arasında 6 dəfə birinci şəxs dəyişikliyi olmuşdu: K.Bağirov – Ə.Vəzirov – A.Mütəllibov – Y.Məmmədov – A.Mütəllibov (bir günlük) – Ə.Əliyev. Bunların dövründə ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial problemlər daha da tündləşmişdi. Xüsusilə də kadrların seçilib-yerləşdirilməsi məsələsində kadrın keyfiyyəti ümumiyyətlə nəzərə alınmırdı, ölçülər tamamilə başqa parametrlərə uyğun idi. Ona görə də, bu arada süni şəkildə kadr böhranı yaradılmışdı. Bacarıqlı, vicdanla çalışan, ləyaqətli idarəçi kadrlar bunların əks göstəricilərinə daha çox uyğun gələn adamlarla əvəz edilmişdi. İş bilənlər işdən uzaqlaşdırılmış, işbilməzlər iş yerlərinə mıxlanmışdı.

Əlbəttə, Heydər Əliyevin gəlişindən ilk gözlədiyimiz tədbir bütün sahələrdəki dumanın dağıdılacağı, güclü islahatların həyata keçirilməsi idi.

Heydər Əliyev üst-üstə qalanmış problemləri, bunları yaradan səbəbləri və aradan qaldırılması yollarını axtarıb tapmağa gecə-gündüz çalışırdı. Onun uzun illər qazandığı həyat təcrübəsi, dərin ağıl-kamalı, tədbirliliyi, düzgün qərarlar qəbul edə bilmək bacarığı mövcud böhranın aradan qaldırılmasında köməyinə gəldi. Bu işdə onun iki böyük, yenilməz dayağı da var idi: Azərbaycan xalqı, vicdanını, əməlini təmiz saxlamış, xalqcanlı ziyalılar ordusu.

Heydər Əliyev aydın görürdü ki, müxtəlif problemləri aradan qaldırmaq üçün sahələr üzrə islahatlar keçirmək yolu ilə məsələ həll

olunmayacaq. Yeni, suveren Azərbaycan binasını ucaltmaq, onu əbədi ömürlü sivil ölkəyə çevirmək üçün, əvvəlcə bu binanın möhkəm, mükəmməl əsasını – özülünü yaratmaq lazımdır ki, yüksələcək bina mərtəbələri ruzigarın təsirinə dözə bilsin. Deməli, ilk növbədə islahatlar yox, köklü dəyişikliklər aparmaq vacibdir. Bunun üçün ən etibarlı kompleks proqram hazırlanmalı, sürətlə həyata keçirilməlidir. Modernləşdirmə (cəmiyyətin bütün sahələrində kardinal dəyişmələr) ideyasını Heydər Əliyev hələ Naxçıvanda yaşadığı, amma heç yerdə işləmədiyi bir vaxtda düşünmüş, onun prinsipləri barədə fikir hasil etmişdi. Bu barədə 1992-ci ildə biz Naxçıvanda Onunla görüşən zaman məlumat vermişdi. Artıq, bu ciddi inandığı modernləşdirmə işini həqiqətə çevirmək üçün geniş imkan, səlahiyyət əldə etmişdi.

Birinci növbədə ölkədəki vəziyyətin nə yerdə olduğunu, onun real durumunu və səbəblərini böyükdən-küçüyə qədər hamı anlamalı, dərk etməlidir. Əvvəl harada idik, indi nə gündəyik, bu qara gündən necə çıxmalıyıq, yolumuz hayanadır? Bütün reallıqlar hamıya çatdırılmalıdır.

Bununla paralel olaraq, vətəndaş qarşıdurmaları, separatçılıq, etnik iddialar aradan götürülməli, barışıqlıq getməli, vətəndaş həmrəyliyi yaradılmalı, insanlarda yaxşı gələcəyə, ölkə rəhbərliyinin səmimiyyətinə, xalqı zülmədən qurtarmaq niyyəti ilə can-başla çalışacağına, yalnız xalqın mənafeyi naminə tədbirlər həyata keçirəcəyinə, xalqın və hər kəsin öz gücünə dərin inam formalaşdırılmalıdır ki, xalq bu ağır yükün altına inamla girişsin. Bununla bərabər keçmiş sovet rəhbərliyinin əli və himayəsi ilə yaranmış, uzun illərdə davam edən, “elan olunmamış müharibə” deyilən, əslində Ermənistanın işğalçılıq təcavüzünün qarşısını almaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı geri qaytarmaq, qaçqın-köçkün vəziyyətində yaşayan vətəndaşlarımızı öz dədə-baba yurdlarına qaytarmaq məqsədilə ardıcıl iş aparılmağa başlandı.

Son məqsədi kommunizm qurmaq olan, yüz ildən çox bu istiqamətdə təbliğat aparılan, lakin ömrünün 74-cü ilində “inkişaf etmiş, yetkin sosializm” mərhələsində dağılmış bir quruluş – sosial-siyasi sistemin Yeni Azərbaycan şəraitində saxlanması tamamilə mümkün olmadığını nəzərə alaraq, Heydər Əliyev dünya ölkələrinin böyük əksəriyyətinin getdiyi,

özünəməxsus problemlərinin olmasına baxmayaraq, bazar iqtisadiyyatı yolunu seçdi.

Cəmiyyətin inkişafının, hərəkətinin uca nöqtədən alçaq nöqtəyə – hündürlüyü çox olan yerdən, hündürlüyü az olan nöqtəyə enməsi (cəmiyyətin inkişafının repressiv yolu) prosesini müxtəlif ölkələrin təcrübəsində görmüş və bunun səbəblərinin müxtəlifliyini bilən Heydər Əliyevin tərəqqi (repressiya) – alçaqdan yüksəkliyə doğru irəliləmə hərəkəti istiqamətini seçməsi, əslində mükəmməl bina özülü yaratmaq ideyasının təsdiqi idi.

Tərəqqinin müasir elmdə təsdiqlənmiş üç kriteriyadan – islahat (qismən dəyişmə və həyatın bu və ya digər sferasında hər hansı dəyişmənin aparılması), inqilab (ictimai həyatın bütövlükdə hamısının, yaxud onun əksər hissəsinin dəyişməsi), modernləşdirmə (cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin köklü surətdə dəyişməsi) sonuncunu seçməklə, Heydər Əliyev Milli İnkişaf Yolunun qurucusu kimi ən kamil şəxsiyyət, müdrik dövlət başçısı kimi tarixə düşdü, Ümummilli Lider titulu qazandı. Əlbəttə, yol seçmək hələ məsələnin tam həlli demək deyil, gərək seçdiyiniz yolla düz getməyi də bacardığınızı sübut edəsən ki, sən arxanca gələnlər də bu yolun düzgünlüyünə, xeyirliliyinə, rahat hərəkətə şərait yaratdığına, sonsuzluğa – əbədiyyata aparacağına da tam əmin olsunlar.

Heydər Əliyevin “Azərbaycanda köklü islahatlar” proqramında nələr var?

Ana xətt müasir cəmiyyət yaratmaqdır.

Müasir cəmiyyəti səciyyələndirən göstəricilər:

1. Cəmiyyətin iqtisadi inkişafı.
2. Cəmiyyətin sosial inkişafı.
3. İnsan və ailənin inkişafı.
4. Ədalətli, sivil dövlət quruculuğu.
5. Qarşılıqlı münasibətlər sistemi.
6. İnsan fəaliyyətinin təşkili.
7. Cəmiyyətin siyasi həyatı.

“İqtisadiyyat” anlayışına daxil olan bütün sahələrin: elm, insanların

fəaliyyəti, ictimai istehsalın və bölgünün quruluşu, cəmiyyətdə malların və xidmətlərin mübadiləsi və istifadəsi kimi həyati məsələlərin iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdəkinə uyğun həlli ilə əlaqədar bir sıra qanunlar, qərar və sərəncamlar olub. Azərbaycanın tarixi istehsal ənənə və təcrübəsini, iqtisadi inkişaf xüsusiyyətlərini, istehlak mədəniyyətini nəzərə alan hüquqi sənədlərin tətbiqinin 15 illik təcrübəsi, statistik göstəricilər sübut edir ki, bu sahədə Heydər Əliyevin iqtisadi inkişaf strategiyası düzgündür, həyatidir, xalqın mənafeyinə tam uyğundur. Bu gün istehsal məhsullarının çoxunun (80 faizədək) xüsusi mülkiyyətçilərə məxsusluğu bir daha təsdiq edir ki, əmlak və istehsalda xüsusi mülkiyyəti milliləşdirilərək dövlət mülkiyyəti hesab olunan istehsaldan daha üstündür.

Heydər Əliyev kəndçini quldarlıq dövrünə sürükləmiş, ailələrin 100 il dişi-dırnağı ilə yığdığı cüzi dolanacaq mal-qarasını əlindən alıb 50 il müftə işləməyə məcbur etmiş, bu müddətdə onun 50-cə günlük normal əmək haqqını ödəməyən, kənd adamlarının mənliliyini tapdalmış, bir qrup anormalların yem mənbəyinə çevrilmiş kolxoz-sovxoz quruluşunun kökünü kəsərək, torpaqları torpaq sahibi kəndlilərə hədiyyə etməsi, kənd adamlarını həqiqi sahibkar – insan səviyyəsinə yüksəltməsi xalq qarşısındakı ən böyük xidmətlərdən biridir. Kəndlilərə: “Sən becər, məhsulu yemək məsələsi mənim işimdir!” şüarı indi “Mən becərmişəm, necə yeməyimi özüm bilirəm!” şüarı ilə əvəz edən Heydər Əliyevin cəmiyyətin inkişaf yolunu düzgün seçməsinin inkarolunmaz sübutudur.

Müasir Azərbaycan cəmiyyətinin iqtisadi inkişafının maddi istehsal tərəfi kimi, maddi olmayan istehsal sahəsində də ciddi dəyişikliklər baş verməkdədir. Maddi nemətlərə olan tələbatın ödənilməsi prosesinin yeniləşməsi ilə yanaşı, mənəvi tələbatın humanist prinsiplərə uyğun ödənilməsi məsələsi də artıq öz həllini tapmışdır.

İqtisadiyyatın bilavasitə istehsal prosesini təmin edən sahəsi olan infrastrukturun bütün tərkib hissələri: maddi-texniki təminat, nəqliyyat, rabitə, su təchizatı sistemi, telekommunikasiya, enerji təminatı və bunların mikrostrukturları yüksələn xətt üzrə irəliləməkdədir.

Respublikada milli inkişaf yolunun düzgün seçilməsinin nəticəsidir

ki, iqtisadi infrastrukturaların bir çoxunun inkişaf səviyyəsi Azərbaycanla eyni vaxtda suverenlik qazanmış ölkələrinin əksəriyyətindəki inkişaf səviyyəsini ötüb keçmişdir.

Azərbaycanda bütün istehsal resurslarından (təbii, maddi, əmək, maliyyə, intellektual və informasiya resursları) səmərəli, qənaətlə istifadə etmək, əmək məhsuldarlığını artırmaq, maya dəyərini aşağı salmaq, istehsal mədəniyyətini yüksəltmək kimi zəruri məsələlərin düzgün həlli istiqamətində Heydər Əliyevin çox ağıllı tədbirlərinin həyata keçirilməsi, ölkənin davamlı inkişafının təmin edilməsinə əlverişli şərait yaratmışdır.

Cəmiyyət həyatının sosial sferasının əsaslı şəkildə yeniləşdirilməsi, o cümlədən sosial əlaqələrin, sosial qarşılıqlı təsir və insanlar arasında sosial münasibətlərin sosial ədalət prinsiplərinə görə qurulması Heydər Əliyevin kompleks inkişaf proqramında xüsusi yer almışdır.

İqtisadiyyatın sosial infrastrukturunun tərkib hissəsi olan təhsil, elm, mənzil-mülk, səhiyyə kimi cəmiyyəti bütövlükdə əhatə edən sistemlərinin müasir dünya standartları əsasında xalqın mənafeyinə uyğun qaydada yeniləşdirilməsi məqsədi ilə qurulması yeni dövrün prioritet sahələri sırasına daxil edilmişdir.

Təhsilin məqsəd və vəzifələrində, məzmununda, təlim-tərbiyə metodologiyasında aparılmalı yeniləşmə yüksək bilik, bacarıq və vərdişlər qazanılmasına, dünyanın inkişaf prosesində fəallıq göstərməyə qadir gənc nəsil yetişdirməyə hesablanmışdır. Əlbəttə, Heydər Əliyevin nəzərdə tutduğu təhsil-tərbiyə sisteminin formalaşdırılması prosesi indiyə qədər görülmüşlərlə bərabər görülcəklərin çoxluğunu göstərir. Ona görə də inkişafın Heydər Əliyev modelinin icra tələblərinin elmi əsasda həllinin axtarışı davam etdirilməlidir.

Elmin, səhiyyənin inkişafı ilə əlaqədar “Sağlam düşüncə, sağlam bədən” formulunu əsas götürməklə, Heydər Əliyev hər iki sahəyə himayədarlığı dövlətin üzərində saxladı, bunların keyfiyyətə yeni mərhələyə yüksəldilməsi tələbini qoydu. Elmi müəssisələrin tədqiqat imkanlarının genişləndirilməsi, yeni ictimai-siyasi quruluşun tələblərinə uyğun olan aktual problemlərin işlənilməsinə imkan verən

şərait yaradılması üçün dövlət dotasiyasını qat-qat artırdı. Əhaliyə yüksək səviyyədə səhiyyə xidmətinin göstərilməsi tələbini irəli sürdü, tələbkarlığı artırdı.

Əhalinin mənzil probleminin həllinin iki yolunu göstərdi: 1) dövlətə məxsus olan, vətəndaşların müəyyən şərtlərlə istifadəsinə verilmiş, müvafiq illik haqqı ödənilən bütün yaşayış yerlərini – “kommunal” mənzilləri heç bir şərt və haqq ödəmədən orada yaşayan ailələrə hədiyyə verdi; 2) imkanı olanlara fərdi mənzillər tikmək məqsədi ilə torpaq sahələrinin ayrılması üçün müvafiq qurumlara göstərişlər verdi. Bu iki tədbir, demək olar ki, uzun illər yığılıb qalmış mənzil problemini birdəfəlik həll etdi. Məncə, postsovet məkanında hələlik Azərbaycan Respublikası qədər mənzil problemini uğurla həll edən ikinci ölkə yoxdur. Azərbaycanda illərlə mənzil növbəsi gözləmə problemi artıq 1994-1999-cu illərdə birdəfəlik öz həllini tapdı. Ev tikmək istəyən, pulu olmayan insanlara güzəştli kredit verilməsi məsələsini də Heydər Əliyev həmin vaxtlarda tətbiq elədi. Bu düzgün yol hazırda davam etməkdədir.

Milli inkişaf yolunun təməl prinsiplərindən biri olan sosial normaların düzgün müəyyənləşdirilməsində və bunlara əməl olunmasındakı hərc-mərcliyi, geriliyi və uyğunsuzluğu aradan qaldırmaq işində Heydər Əliyev xüsusi siyasi fədakarlıq nümayiş etdirdi. Belə ki, insanların cəmiyyətdəki münasibətlərinin tənzimləyicisi olan ümumi prinsipləri, yeniləşən Azərbaycanın xüsusiyyətlərinə uyğun seçib qruplaşdırdı, sistemə saldı, bunlara hüquqi təminat yaratdı. Həmin prinsiplər siyahısına bunlar daxil edilib:

1. Tarixən formalaşmış milli adət-ənənə nümunələri, **əxlaq normaları**. Bunlardan düzgün istifadə etməyin yolları müəyyən olundu.

2. **Hüquq normaları**. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında (1995) təsbit olunmuş, qanunlarla sərhədləri dəqiq təyin edilmiş davranış və cəza normaları qəbul edilmişdi.

3. **Mənəvi normalar**. Bunlar Azərbaycan xalqının min illərlə formalaşmış mənəviyyat və inam prinsiplərinin bərpası,

qiymətləndirilməsi, müasir tələblərə uyğun qaydada zənginləşdirilməsi əsasında əməl edilməli əsas normalardandır.

4. **Siyasi normalar.** Bunlar şəxsiyyətlə hakimiyyət, sosial qruplar arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsinə xidmət edən normalardır. Həmin normalar birbaşa qarşılıqlı əlaqələr formasında, həm də vasitəli qaydada həyata keçirilir. Hər iki halda qarşılıqlı anlaşma və hörmət, qarşılıqlı inam və etimad formasında həyata keçirilir.

5. **Estetik normalar.** Bunlar həm gözəlliyi, həm də yaramazlığı görmək, qiymətləndirmək üzrə təsəvvürlərin inkişafına, zövqlərin formalaşmasına xidmət edir.

6. **Dini normalar.** Bunlar dindarların dünyagörüşünə dini inanclarının qorunmasına xidmət göstərən normalardır. Din azadlığı yeni Konstitusiyada normal əksini tapmışdır. Zərərvericiliyinə görə qadağan edilmiş bəzi təriqətlər müstəsna olmaqla, bütün dinlərə dövlət, xalq hörmətlə yanaşır, tolerantlıq mədəniyyəti getdikcə möhkəmlənir. Din xadimləri, dindarlar hansı dinə xidmət etməsindən asılı olmayaraq Konstitusiyaya və qanunlarla qadağan edilməyən bütün fəaliyyət növlərindən istifadə edə bilirlər. Heydər Əliyevin dinlərə belə humanist münasibəti ondan yaranmışdı ki, o, dini insan, xalq mənəviyyatının əsası, kütləvi humanizm, düzlük-doğruçuluq tərbiyəsinin güclü vasitəsi olduğunu qəbul etmişdi. Azərbaycan cəmiyyətində hazırda hökm sürən normal mənəvi mühitin formalaşmasında dini normalara əməl etmək mühüm rol oynamışdı.

Bu gün Azərbaycanda sosial normaların qorunması işi qanəedici səviyyədədir. Bununla belə, bu normaların müəyyən qrup insanlar, o cümlədən dövlət məmurları qrupu tərəfindən düzgün qavranılmaması və əməl olunmaması problemləri var. Əgər bu normalar adiləşərək hər adamın həyat normalarına çevrilərsə, bəlli olacaq ki, Heydər Əliyevin müdafiə etdiyi sosial normaları həqiqətən cəmiyyətin inkişafetdirici amillərindəndir.

Azərbaycanda ailə qurmaq təcrübəsi həmişə çoxtərəfli müqayisələrdə üstünlük təşkil etmişdir. Bu təcrübənin daha da dərinləşdirilməsi, möhkəm və təmiz ailələrin sayının daim artırılması

məsələsi Heydər Əliyevin xüsusi söhbət mövzusu olub. Möhkəm, sağlam ailə qurmaqda özünün nümunəvi ailəsini misal çəkib, əsaslandırıb. Bütün ailələrə, xüsusilə də çoxuşaqlılara həmişə səxavət göstərüb, dövlət yardımını onlardan əsirgəməyib.

Cəmiyyətin sosial inkişafının əsas amillərindən biri olan siyasi sistemin yenidən qurulması məsələsi Heydər Əliyevin böyük imperiyanın siyasi sisteminin ən yüksək pilləsində əldə etdiyi təcrübənin, uzaqgörənliyinin əsasında öz həllini tapdı. O, cəmiyyətin siyasi əsasını yaradarkən, belə fikir söylədi ki, biz suveren, müstəqil Azərbaycan həyatına kommunist partiyası – dövlət və kommunist partiyası – cəmiyyət; kommunist partiyası – şəxsiyyət münasibətlərini tətbiq edə bilmərik, çünki belə münasibətlər gözlənilən yaxşı nəticəni verə bilmədi. Dövlət daxilində partiya diktaturası yaramaz, ona görə ki, partiyalarda adətən, əhalinin bir qrupu təmsil olunur, dövlətdə isə hamı. Hamının mənafeyini qrup mənafeyinə çevirmək olmaz. Belə mühakimələr əsasında da 1992-ci ildə özünün rəhbərliyi altında Yeni Azərbaycan Partiyasını yaratdı, çoxpartiyalı cəmiyyət təcrübəsini bəyəndi, onların inkişafına əməli kömək göstərdi.

Artıq sayı 0,5 milyonu keçmiş Yeni Azərbaycan Partiyası yarandığı 19 il, dövlət hakimiyyətində olduğu 18 il ərzində sübut olundu ki, Heydər Əliyevin cəmiyyətin siyasi həyatı üçün yaratdığı sistem, həqiqətən inkişaf, tərəqqi sistemidir.

Heydər Əliyev, bir qayda olaraq, tanıdığı, inandığı şəxsləri yüksək vəzifələrə təyin edər, onların dövlət işini ləyaqətlə yerinə yetirmələri barədə tövsiyələr, tapşırıqlar verərdi. Eyni zamanda üzərlərində nəzarət qoyardı. Elə ki vəzifəli şəxs ona verilmiş səlahiyyətlərdən sui-istifadə edir, mənsəbpərəstliyə, lovğalığa, gözdən pərdə asmağa yol verir, insanları incidir və onların ehtiyaclarını öyrənib yardım göstərmək əvəzinə öz firavanlığına çalışırdısa, belələrini “qudurmuş”, “qudurğanlıq edən” məmur kimi cəzalandırmaqdan çəkinmirdi.

Mən, qudurğanlığın (“qudurub”, “quduzlaşib”) əsasən itlərə aid olduğunu bildirdim, eyni zamanda “filankəs qudurub” sözlərini də eşitmişdim və bunu xəstəlik kimi qəbul edirdim.

Bir dəfə YAP İdarə Heyətinin yığıncağında bir nazirə: “Sənə vəzifə verdim ki, işlə, xalqa xidmət elə, amma sən qudurdu, tapşırıqlarımı unuttun” deyərək bərk təpindi, “bundan sonra özünü ləyaqətli aparmasan, haqqında ciddi tədbir görəcəm” deyərək xəbərdarlıq etdi.

Deməli, “sən qudurmusan” söz birləşməsinin son dərəcə dərin mənası varmış. Belə mənfi sifət və yaramaz əməl həqiqətən cəmiyyətdə ixtilafın, dövlət başçısına inamsızlığın yaranmasına səbəb olur deyərək, Heydər Əliyev bu tipli adamlara qarşı barışmaz mövqedə dururdu.

Heydər Əliyev yalançılığın düşməni idi. Yalançı adamları, hansı sifətə, hansı donaya girməsindən asılı olmayaraq, ilk sözlərindən, davranışlarından hiss edirdi. Belə şəxslərə qəti etirazını bildirir, tapşırırdı ki, “həmişə düz danışmağa, olanı deməyə çalışın, olmayanı deməyin”. Yalanları tez tutmaq, onlara inanmamaq, özlərini xeyirxah insan yerinə qoyaraq arsızlıqlarına, xainlərə qarşı barışmaz sərgiləməsi Heydər Əliyevin qüdrətli şəxsiyyətinin təsdiqi idi.

Heydər Əliyev gözəl bilirdi ki, dövlətin bünövrəsi qarşılıqlı kömək və əmək birliyi əsasında, insanların ümumi ittifaqı zəminində yaranır. Ona görə də xeyirxahlıq, ədalət, qarşılıqlı inam prinsipləri əsasında belə ittifaqa, birliyə nail ola bilər.

Dövlətin mühafizəsini təmin edən iki mühüm prinsipi: hökumət üzvlərinin düzgün seçilib-yerləşdirilməsi, onların birliyinin təmin olunması və düşmən mövqeyində duranların tərksilah edilməsi prinsiplərini əsas götürməklə, Heydər Əliyev az müddətdə həm müasir dövlət yaratdı, həm onun mühafizəsini təmin etdi. İnsanlar arasında xoş münasibət yaratmaq üçün maraqların ümumiliyi və faydanın qarşılıqlılığı prinsiplərinə istinad etdi.

Hesab edirəm ki, Heydər Əliyevin milli inkişaf yolu zənginliyinə, dərinliyinə görə fərqləndiyindən, bu yolun elmi modelini dərk etmək, onu hamının başa düşə biləcəyi səviyyədə modelləşdirmək axtarışları da uzun müddət davam edəcək. Bu məqalədə mən, bu yolun müəyyən detallarına toxuna bildim. Gələcəkdə bunların dərinləşdiriləcəyini qarşıya məqsəd qoymuşam. İş davam etdirirəm.

5. Heydər Əliyevin insanlığın inkişafına göstərdiyi əvəzsiz xidmətləri haqqında

Bildiyiniz kimi, illər bir-birini əvəz etdikcə, Heydər Əliyevin doğum günü bizdən uzaqlaşdıqca, Onun dünyanın böyük şəxsiyyətləri sırasında yeri möhkəmlənir, tədricən ön sıralara yaxınlaşır.

Böyük şəxsiyyətlər sırasına yalnız o şəxsiyyətlər daxil edilir ki, onların təfəkkürlərinin məhsulu və əməlləri insanlığın, bəşəriyyətin inkişafına ciddi təsir göstərmiş olsun. Tarix dərinləşdikcə insanlar həmin şəxsiyyətlərin ideyaları ətrafında daha çox toplansın, bu ideyalara dərin inam bəsləsinlər, onun daşıyıcılarına çevrilsinlər. Böyük ərazilərdə yaşayan insanların təfəkküründə, həyat tərzində əsaslı dəyişikliklər yaratsın. İnsanların təfəkkür tərzini xeyirxah əməllərə doğru yönəlsin.

Heydər Əliyevin ideyalarının, əməli fəaliyyətinin bu tələbləri ödəməsi faktını biz kitablardan oxumuruq, yaxud rəvayətlərdən eşitmirik. Bilavasitə müşahidə edirik. Hətta onun canlı iştirakçılarınıq.

Heydər Əliyevin dahi şəxsiyyət olmasını sübuta yetirən real faktları sadalamazdan əvvəl, onun yaşayıb fəaliyyət göstərdiyi məkanı – həyatının inkişaf trayektoriyasını xatırladaq.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında doğulub böyümüş, orta təhsil almış, çox gənc dövründə Bakıya gəlmiş, buradan XX əsrin ən böyük dövləti sayılan SSRİ-nin mərkəzi şəhərinə – Moskvaya yüksək vəzifəyə dəvət olunmuşdur. O, mərkəzlərə yüksək vəzifələrə: dövlət təhlükəsizliyinə, siyasi-ideoloji rəhbərliyə gətirilmişdi. Yüksələn xətt üzrə vəzifə pillələrini Heydər Əliyev yalnız sağlam təfəkkür, təmiz əməl, güclü quruculuq-yaradıcılıq, yüksək idarəetmə bacarıqları əsasında keçə bilmişdir. Hansı vəzifədə olubsa, oranı həqiqi mənada insanların xeyrinə işləyən dərin zəka mərkəzinə çevirmişdir.

Heydər Əliyevlə Azərbaycanın sovetlər dövrü tarixində birinci dəfə respublikanın Dövlət Təhlükəsizliyi kimi qapalı böyük Komitəyə sədrlik etibar olunmuşdu. Onun həmin postdan birbaşa respublikanın siyasi rəhbərliyinə, əslində isə Azərbaycan SSR-in bütün hakimiyyəti vəzifəsinə irəli çəkilməsinə səbəb şəxsi keyfiyyətləri olmuşdur.

Həmin vəzifədəki 14 illik səmərəli əməli fəaliyyətinin etirafı kimi onu Moskvada o dövr üçün ən məsul, güclü nüfuz və bacarıq tələb edən vəzifəyə – SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini təyin olundu, yeganə hakim partiyanın Siyasi Bürosunun üzvü seçildi. Bu postda onun 5 illik uğurlu fəaliyyəti indi də postsovet ölkələrinin siyasətçiləri, dövlət rəhbərləri tərəfindən çox yüksək səviyyədə qiymətləndirilir, xatırlanır.

Heydər Əliyevin işinə xalq tərəfindən verilən yüksək qiymət, onun dərin nüfuzu, həmkarları ilə müqayisədə aydın görünən şəxsiyyəti, saf niyyəti, ölkəni idarəetmə ustalığı, perspektiv imkanları və xalqa xidmətinin digər parlaq göstəriciləri, həm SSRİ-nin, həm də Azərbaycanın o zamanın rəhbərlərinin həsədinə səbəb olduğundan, onun mərkəzi hakimiyyətdən uzaqlaşdırmaq, hətta fizioloji məhvinə doğru açıq-gizli mübarizə cəbhəsi yaratdılar.

Heydər Əliyev 1987-ci ilin oktyabrından 1990-cı ilin yarısına qədər Moskva şəhərində hər şeydən təcrid olunmuş vəziyyətdə xüsusi xidmətin gizli nəzarətində saxlandı.

Lakin Heydər Əliyevin polad iradəsi, Azərbaycana və Azərbaycan xalqına dərin məhəbbəti onun Moskvadan doğma ana yurduna – Naxçıvan şəhərinə qayıtmağa imkan verdi. Xalq onu əlləri üstündə gəzdirdiyi kadrları yəqin ki, seyr etməyənlər tək-tək tapıla bilər. Az müddət ərzində o, Naxçıvan Ali Məclisinə rəhbər seçildi. İlk dəfə müstəqillik haqqında qanunların müəllifi oldu. SSRİ-nin dağılmasını, Kommunist partiyasının süqutunu ilk dəfə rəsmi elan etdi, Naxçıvanı, onun çoxminlik əhalisini bələlərdən qorudu. Bu o vaxt idi ki, Azərbaycanın hər tərəfini böhran, dağıntı, talanlar bürümüşdü. İkinci dünya müharibəsi dövründən də betər aclıq, yoxsulluq, soyğunçuluq bürümüşdü. Dövlət hakimiyyəti təcrübəsiz, acgöz, lovğa, satqın şəxslərin əlinə keçmişdi. Xarici qüvvələrin hərtərəfli köməyi əsasında erməni hərbi birləşmələri Qarabağı bir ucdan işğal edir, xalqın var-yoxunu talayıb aparır, mədəniyyət və maarif abidələrini vəhşicəsinə məhv edirdilər.

1990-cı illərin əvvəllərində başları talançılığa, daxili çəkişmələrə qarışmış hakimiyyət hərəsləri ölkəni vətəndaş müharibəsinə sürükləmişdilər. Hər nazir bir ölkənin cəsusuna çevrilmişdi. Milli-

mənəvi və maddi nə varsa hamısı naşların terroruna məruz qalmışdı. Azərbaycanın suverenliyi ciddi təhlükə altında qalmışdı. On illər ərzində qazanılmış sivilizasiya orta əsr barbarlığına sürüklənirdi. Ata-oğul üz-üzə qoyulurdu.

Belə bir vəziyyətdə işıqlı ziyalılar birləşərək qurtuluş məbədi kimi Naxçıvana – Heydər Əliyevə üz tutdu. Tamamilə yeni ruhlu siyasi partiya yaratmağı, rəhbərliyi öz üzərinə götürməyi, Bakıya gələrək zülmü aradan qaldırmağı ondan xahiş etdilər. Bütün bəlaları həyatında hiss edən milyonlarla Azərbaycan vətəndaşı həmin çağırışa qoşuldu. Heydər Əliyev yenidən Naxçıvandan Bakıya gəldi. On il Azərbaycanın bütün sahələrini yenidən qurub-yaradan, milli dövlətçiliyi bərqərar edən sevimli prezidenti oldu.

Fəxr edilməli haldır ki, Rusiyanın ən güclü, Heydər Əliyevə yaxından bələd olan siyasətçiləri, yüz minlərlə sadə insanlar etiraf etdilər ki, Heydər Əliyev Rusiya prezidentliyinə namizədliyini versə, hökmən onu özlərinə prezident seçərlər.

Dərindən təhlil aparılsa, nəticəyə gəlmək olar ki, Heydər Əliyev gəncliyindən başlayaraq Naxçıvan-Bakı-Moskva pillələri ilə yüksəlişini 90-cı illərdə yenidən təkrarladı. Azərbaycanla Gürcüstanı birləşdirən İpək yolunun açılışında Heydər Əliyevlə birlikdə SSRİ-nin siyasi olimpinə yüksəlmiş, ona çox yaxından bələd olan Gürcüstanın keçmiş prezidenti Eduard Şevardnadze etiraf etdi ki, əgər bu gün Heydər Əliyev Gürcüstana prezident seçilmək istəsə, beş milyonluq ölkə bir səsə onun istəyinə tərəfdar olacaq.

Bu həqiqətlər nə üçün dilə gətirildi? Ona görə ki, Heydər Əliyev yalnız xalqların tərəqqisinə kömək edən siyasi strategiya, siyasətini dərhal əməli fəaliyyət müstəvisinə gətirən, ictimai-siyasi və quruculuq-yaradıcılıq metodlarını bacarıqla tətbiq edən, proseslərin kompleks gedişinə istiqamət verən, işin gedişinə ciddi nəzarət qoyan, situasiyanı və nəticələri obyektiv qiymətləndirən böyük şəxsiyyət idi.

Heydər Əliyev bütün fəaliyyəti dövründə heç vaxt reallıqdan uzaqlaşmamış, vaxtı hədəf yerə sərf etməmiş, həmişə və hər işdə qalib sayılmışdı. Xalq mənafeyini hər şeydən üstün tutmuşdu. Ona görə

də onu yaxından tanıyan milyonlarla insanların, böyüyən nəsillərin qəlbində parlaq şəxsiyyət etalonu kimi yaşamaqdadır. İllər keçdikcə bu insan etalonu daim müqəddəsliyini təmiz qəlblərdə saxlayacaqdır.

Heydər Əliyevin son dərəcə zəngin mənəvi xəzinəsi, ictimai-siyasi strategiyası çox güclü Əliyev məktəbi yaratmışdı. Bu məktəbdə sağlam düşüncəli insanlar – milli kadrlar yetişmişdi. Onun yaratdığı, uzun illər rəhbərlik etdiyi Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycan cəmiyyətinə tamamilə yeni demokratik siyasi mədəniyyət gətirmişdi. Bununla da partiya adı altında fəaliyyət göstərən əslində demagogiya, şər, böhtan yuvası olan siyasi dərnəklər siyasi meydandan çəkilməyə başladı.

Yeni Azərbaycan Partiyası, onun lideri Heydər Əliyev doğru, həqiqi, insanların sağlam həyat tərzini, təhlükəsizliyini, yüksəlişini təmin edə bilən sağlam siyasətin nə demək olduğunu əhaliyə göstərdi. Xalq onun mənafeyini qoruyan əsl siyasətlə qara-güruhun nə demək olduğunu özləri seçə bildilər. Bunun nəticəsidir ki, bu gün özlərini xalqın fədaisi adlandıran bir çox partiyalar, siyasi hərəkətlər məhvə doğru üz tutduqları halda, Yeni Azərbaycan Partiyası yüksələn xətlə inkişaf edərək sıralarında 500.000-dən çox saf əqidəli vətəndaşlarımızı birləşdirmişdir. 20-ci ildir ki, hakim partiya kimi şərəfli ad daşıyır. Özünün, Azərbaycanın hərtərəfli inkişafını təmin edən proqramını dönmədən həyata keçirməklə xalqın rəğbətini qazanmış, xalq partiyası səviyyəsinə yüksəlmişdir.

Bununla bərabər, özlərini Heydər Əliyevə, Azərbaycan dövlətinə, Yeni Azərbaycan Partiyasına, onun indiki sədri möhtərəm İlham Əliyevə qarşı müxalifət hesab edən qruplar, onların rüporu olan reket mətbuat ictimaiyyətdə hər şeyi tərsinə təqdim etmək məqsədilə gecə-gündüz dəridən-qabıqdan çıxırlar. Bütün yaxşılıarı – pis, inkişafı – geriləmə, xeyirlini – ziyanlı, uğurları – uğursuzluq, bir sözlə, ağı – qara, doğrunu – yalan kimi təqdim edirlər. Xarici ölkələrdə də, o cümlədən işğalçı düşmənimiz olan erməni siyasətçiləri, Azərbaycanı sevməyən digər ölkələrin nimdaş ekspertləri arasından özlərinə dayaq da seçməyi unutmurlar.

“Azadlıq yoxdur”, “biz demokratiya istəyirik”, “biz millətin taleyini düşünürük”, “söz və mətbuat azadlığı boğulur”, “milli köklərimizi

qoruyuruq” və zahirən mütərəqqi görünən digər gəlişigözəl şüarları irəli sürən dırnaqarası demokratlar əslində nə düşünür və nə yazırlar?

Bir neçə misal göstərək:

- “Bizim millət bu gün şiltaq qoyuna bənzəyir”.
- “Bugünkü hakimiyyətin davranışında quduzluq əlamətləri var” (“Gündəlik Azərbaycan” qəzeti, № 64, 08 aprel 2007).
- “Biz atalara, qocalara qarşı mənəvi terroru gücləndirməliyik”.
- “Gənclər qocaların yaratdığı bütün dəyərlərə üsyan edir” (“Reytinq” qəzeti, 8 aprel 2007).

Hər gün minlərlə tirajlanan pozucu mətbuatda belə sərsəmləmələri oxuyuruq. Mətbuat şurasının özünün etiraf etdiyi 300-dən çox “reket qəzetlər”ində yazılan belə əxlaqsız çağırışlara qarşı sağlam düşüncəli insanlar irad tutanda onları da şərləməyə başlayırlar.

Konstitusiyamıza görə millət adından danışmağa heç bir haqqı olmayan kəslərin böhtan, yalan, şər, mənəviyatsız fikirlərindən əl çəkib düzgün yola düşmələrini tələb etdikdə “azad mətbuata hücum var”, “azad sözə imkan vermirlər” və digər şüarlarla çığır-bağır salırlar. Konstitusiyamızda aydın göstərilib ki, “təhqir tənqid sayılmamalıdır”. Bunlar isə başdan ayağa təhqirlərlə dolu yazıları daim təkrarlayırlar. Dünən korrupsiyada adlarını çəkdiyələri insanlar qanuni cəzaya cəlb ediləndə onları mələk donunda “siyasi məhbus” deyər müdafiə edirlər.

Saxta düşüncə sahiblərinin iddiaları budur ki, onlar mənəvi terrorla, reketlə, korrupsiya ilə, millətin və xalqın etimad göstərdiyi prezidentin təhqir edilməsi ilə azad, sərbəst, maneəsiz məşğul olmalıdırlar. Qanunların keşiyində duranlar isə bunlara “gözünüz üstə qaşınız var” deməsinlər. Əgər əlaqədar dövlət orqanları onları düz yola, intizama dəvət edirlərsə, deməli “tiranlığa yol verirlər”. Dərk edə bilmirlər ki, azadlıq, sərbəstlik, demokratiya, qanunlar, insan haqları, əxlaq normaları çərçivəsində mümkündür.

Buradan aydın olur ki, onlar nə demokrat, nə xalq müdafiəçisi deyil, əsil pozucu, dağıdıcı qüvvələrdir.

Hakim partiya olaraq biz Ümummilli Liderimizin, fəaliyyətdə olan prezidentimizin, partiyamızın, ölkəmizin, xalqımızın şərəfini, nüfuzunu

belə şəər qüvvələrdən nəinki qorumalıyıq, eyni zamanda onların yararsız, zərərli mahiyyətini üzə çıxarıb cəmiyyətə təqdim etməliyik.

Yeni Azərbaycan Partiyası sağlam düşüncəli insanların monolit birliyidir. Yarandığı gündən haqq-ədaləti, milli dəyərlərimizi qoruyur, zənginləşdirir. Cəmiyyətin düzgün yolla inkişafına siyasi istiqamət verir. Çünki partiyayı yaratmış üst-üstə 60 ilə yaxın Azərbaycan xalqına ləyaqətlə xidmət göstərmiş böyük tarixi şəxsiyyət – Heydər Əliyevin özü haqq-ədalət, mərhəmət daşıyıcısı, sağlam düşüncə sahibi olub.

Partiyamızın indiki lideri, Azərbaycanın prezidenti də həmin yolu, siyasəti uğurla davam etdirir.

Heydər Əliyev 1993-cü ildə hakimiyyətə gələndə sovet dövründən qalmış zəngin dövlət xəzinəsi tamam boş idi. Onu indiki müxalifət “demokratlar” dağıtmışdı. Bu gün isə dövlət xəzinəsində neçə milyonlarla vəsait var. Bunlar əhalinin sosial tələblərinə, quruculuq işlərinə, nəticə etibarilə Azərbaycan xalqının rifahının, mədəni səviyyəsinin, sağlamlığının, təhsil dərəcəsinin yüksəldilməsinə sərf olunur.

Əhalinin hüquqlarının və haqlarının, ölkənin müdafiəsinin, daxili sabitliyinin Konstitusiyaya tələblərinə uyğun qorunması kimi müqəddəs vəzifə layiqincə yerinə yetirilir.

Təbii sərvətlərimizdən yalnız xalqın sağlam həyat tərzinin, intellektual səviyyəsinin yaxşılaşdırılması naminə istifadə olunur. Azərbaycanın dünya dövlətləri, Azərbaycan xalqının dünya xalqları arasında nüfuzu daim artmaqdadır.

YAP üzvü, bir vətəndaş kimi borcumuz bu inkişafın daim yüksəlməsinə kömək etməkdir. Xalqın mütləq əksəriyyəti bizə inanır. Bizim tərəfimizdədir.

Bütün qanuni imkanlardan istifadə etməklə, qarşıdan gələn prezident seçkilərində qələbə qazanmaq uğrunda mübarizəmizi gücləndirməliyik. Azərbaycan xalqının ağıllı tələbatının maksimum ödənilməsi uğrunda ardıcıl mübarizə aparmaqla biz, xatirəsini bu gün yad etdiyimiz müdrik tarixi şəxsiyyətin – Heydər Əliyevin ruhunu daim şad etmiş olarıq.

Heydər Əliyevin sağlam siyasəti yaşayır, inkişaf edir, qalib gəlir!

6. Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyasının elmi əsasları barədə

Azərbaycanın hərtərəfli: iqtisadi, sosial, elmi-texnik, mənəvi, siyasi, hüquqi cəhətdən inkişafı Heydər Əliyevin təkcə istəyi, arzusu olmayıb. O, bu sahədə əsaslı əməli fəaliyyət göstərib. 1969-cu ildən bu tərəfə Azərbaycanın tarixini, inkişaf dinamikasını yaxşı öyrənmiş, görülmüş işləri qərəzsiz, obyektiv qiymətləndirməyi bacaran hər kəs bu həqiqətləri etiraf etməkdədir.

Sosializm birliyinin dağılması, Azərbaycanın öz müstəqilliyini və suverenliyini bərpa etməsi istiqamətində 1989-cu ildən etibarən son dərəcə ağıllı məsləhətlərini, milli-mənəvi varlığın qorunub saxlanması üçün strateji ideyalarını dərinəndən dinləmiş ziyalılar Heydər Əliyevi son dərəcə uzaqgörən siyasi xadim kimi birqiymətli qəbul etmişdi.

1990-cı ilin yanvarında sovet ordusunun Azərbaycanda törətdiyi soyqırımını, erməni quldur dəstələrinin Dağlıq Qarabağda və onun ətraf rayonlarında həyata keçirdikləri işğalçılıq əməlləri, habelə ölkədə yaranmış hakimiyyətsizlikdən yaranan bir sıra təhlükələr Heydər Əliyevi yenidən böyük siyasətə qayıtmağa vadar etdi.

Xalqın istəyi, tələbi onun ölkə başçılığına gəlməsini reallaşdırdıqdan sonra (1993-cü il) Heydər Əliyev ilk növbədə Azərbaycanın davamlı (dayanıqlı) inkişaf strategiyasının elmi əsaslarını bəyan etdi. Dünya təcrübəsinə əsaslanmış, inkişafa təkan verə bilən yüksək ideyalarını alimlərin və siyasi fəal ziyalıların müzakirəsinə verdi.

Azad cəmiyyət, demokratik dəyərlər əsasında inkişaf edən dövlət quruculuğuna aparan, dayanıqlı inkişafı təmin etməyə yönələn elmi ideyalar çoxluğuna aşağıdakılar daxildir.

1. Azərbaycan tamam azad ölkə olmalıdır. İnsan azadlıqları təmin edilməlidir. Müharibə və əmək veteranları, bütün sənətkarlara, yaradıcı əməyi ilə insanlara dəyərli maddi və mənəvi nemətlər vermiş vətəndaşlar, uşaqlar, qocalar, fiziki və əqli inkişafı zəif inkişaf etmiş şəxslər, çoxuşaqlı ailələr dövlətdən hər cür yardım almalı, azad

vətəndaşlar kimi cəmiyyətin qayğısı ilə əhatə olunmalıdırlar.

2. Vətəndaşların hər birinin təhlükəsizliyi bütövlükdə ölkənin təhlükəsizliyi deməkdir. Dövlət hər bir vətəndaşı və bütövlükdə xalqı hər cür təhlükədən qorumalı, onları müdafiə etməlidir. İnsanlara, xalqa təhlükə yarada bilən bütün cəhdlərin qarşısı dərhal alınmalıdır. Xalqın müdafiəsi dövlətin daxili və xarici siyasətinin ana xəttini təşkil etməlidir.

3. Hökumətin bütün proqramları insanın inkişafına xidmət göstərməlidir. İnsanın sağlam əqli, mənəvi inkişafı, sağlamlığı, maddi təminatı, qarşılıqlı münasibətləri əlverişli ictimai-siyasi mühitlə bağlı olduğundan, bu mühitin özünü tamam yeniləşdirməliyik.

4. Aydın məqsəd, mütərəqqi ideologiya, məqsədyönlü fəaliyyət, proseslərin şəffaflığı, əməli fəaliyyət nəticələrinin obyektivliyi və düzgün qiymətləndirilməsi dövlət idarəçiliyinin metodologiyasını təşkil etməlidir.

5. Azərbaycan xalqının və dövlətinin təhlükəsizliyi əhatəsindəki ölkələrdəki vəziyyətlə birbaşa bağlı olduğundan həmin ölkələrlə münasibətlər təhlükəsizliyimizin tamam təmin olunmasına imkan verən və buna əminlik yaradan etibarlı siyasət əsasında qurulmalıdır. Bu zaman tarixi təcrübə, inkişaf strategiyası nəzərə alınmalıdır.

Rusiya Federasiyası, İran, Türkmənistan, Gürcüstan, Ermənistan bizim əhatəmizdə olan qonşu ölkələrdir və bunların hər biri ilə tarixi münasibətlər sistemi var. Ermənistan bizə dəfələrlə xəyanət etmiş ölkədir. Terrorçuluq, işğalçılıq, qonşulara qarşı ən qəddar niyyətlər üstündə qurulmuş Ermənistanla bu gün öz evimizdə qarşılaşmışıq, özü də bu birinci hal deyil. Ona görə də elə bir siyasi-taktiki yol seçməliyik ki, onların xəyanətkar qonşuluq planlarını öz yuvalarında alt-üst edək.

Yerdə qalan qonşularla münasibətlər Azərbaycan xalqının mənafeyinə tam uyğun gələn əsasda qurulmalıdır.

6. Bütün səviyyələrdə idarəetmə sistemləri əhalinin çoxluğunun fəal iştirakı prinsipinə uyğun qurulmalıdır. Strateji xətt vətəndaş cəmiyyətinə doğru dayanıqlı inkişaf olmalıdır.

İdarəetmə sistemlərində, mülkiyyətə sahiblikdə dövlət inhisarı

tədricən vətəndaş cəmiyyətinin öhdəsinə keçməlidir.

Dövlətin möhkəmliyi, cəmiyyətin təhlükəsizliyi üçün zəruri funksiyalar istisna olmaqla iqtisadi-sosial, elm-maarif-mədəniyyət, xidmət sahələrinin idarəçilik sistemləri əksmərkəzləşmə yolu ilə özünüidarəetmə sistemlərinin ixtiyarına verilməlidir. Həmin işləri yerinə yetirmək üçün lazım olan vəsait, eyni zamanda işin, xidmətin keyfiyyətinə məsuliyyət də özünüidarəetmə sistemlərinə həvalə edilməlidir.

Bu həm dövlət idarəçiliyinin təkmilləşməsinə, dövlətin artıq yükəndən azad olmasına imkan verəcək, həm də demokratik cəmiyyət quruculuğu strategiyasının reallaşmasına kömək göstərəcək.

7. Hakimiyyətin alternativsiz mənbəyi xalq olduğuna görə Azərbaycanın bütün maddi və mənəvi sərvətlərinin sahibi də Azərbaycan xalqıdır. Ona görə həmin sərvətlərdən müstəsnasız olaraq hər bir vətəndaşın bərabər hüquq və haqlarla səmərəli istifadəsi təmin edilməlidir. Bu sahədə ilk və son söz xalqındır. Sərvətlərdən istifadə üzrə strateji xətt xalq tərəfindən müəyyənləşdirilir. Dövlət bu işdə xalqa elmi tövsiyələr verir, proseslərin gedişinə, ədalətli qayda-qanunların qəbuluna əlverişli hüquqi-siyasi imkan və şərait yaradır.

8. Dövlətin gücü vətəndaşların gücü əsasında yaranır, inkişaf edir. Ona görə də hər bir vətəndaşın maddi-mənəvi gücünün artırılması, maddi güzəranın dayanıqlı inkişafı nəticə etibarilə güclü Azərbaycan dövlətinin formalaşmasına gətirib çıxaracaqdır.

Fərdlərin, ailələrin güzəranının daim yaxşılaşmağa doğru inkişafını təmin etmək, həyat tərzini yüksək səviyyəyə qaldırmaq məqsədilə strategiya hazırlanmalıdır ki, o qloballaşan dünya prosesləri ilə uyğunluq təşkil etsin.

Bazar iqtisadiyyatına keçid, yeni mülkiyyət formalarının (şəxsi mülkiyyət, bələdiyyə mülkiyyəti) yaradılması, Azərbaycanın dünya birliklərinə inteqrasiyası, azad ticarət sistemlərinin yaradılması, kolxoz-sovxo sistemlərinin ləğvi və digər tədbirlər seçilmiş dayanıqlı inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsinə real imkan və şərait yaratmışdır.

9. Azərbaycanın siyasi mühiti yeniləşməlidir. Demokratiya yolu ilə inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da çoxpartiyalı

siyasi sistem formalaşmalıdır. Partiyalar bərabər şəraitdə fəaliyyət göstərməlidir.

Bütün partiyaların siyasi fəaliyyətinin əsasında xalqın mənafeyi, dayanıqlı inkişaf strategiyası, təhlükəsizliyi təşkil etməlidir.

10. İdarəetmənin və özünüidarəetmənin bütün pillələrində, eləcə də xidmət sahələrində şəffaf, demokratik, ədalətli seçmə prinsipi tətbiq olunmalıdır. Bu məqsədlə yeni seçki sistemləri yaradılmalıdır.

11. Azərbaycanda təhsilin, səhiyyənin, bütövlükdə hökumət strukturlarının fəaliyyətinin son nəticəsi yüksək səviyyəli bilik və bacarıqları, mədəni rəftarı və davranışları, mənəvi keyfiyyətləri, fiziki və ideya sağlamlığı, dünya xalqları arasında bütün insani dəyərləri ilə nüfuz sahibi sayılan gənc nəslin yetişdirilməsindən ibarət olmalıdır.

Hər il xalqın qazancı əsasında yaranan dövlət ehtiyatlarından, o cümlədən dövlət büdcəsindən, təbii ehtiyatların istifadəsindən gələn gəlirlərdən sağlam nəsillər yetişdirməyə tələb olunan qədər vəsait ayrılmasıdır. Vəsaitin səmərəli və təyinatı üzrə istifadəsinə həm dövlət, həm də ciddi xalq nəzarəti qoyulmalıdır.

12. Azərbaycan xalqının tərkibi çoxetniklidir. Bununla bərabər dini etiqadı, dili, milli adət-ənənələri və digər xüsusiyyətləri ilə seçilən müxtəlif millətləri təmsil edən çoxsaylı vətəndaşlarımız var.

Çoxmillətli bir ölkədə müəyyən məsələlərdə daimi fikir ayrılığının olması təbii haldır. Ölkədə elə bir ictimai-sosial-siyasi mühit bərqərar edilməlidir ki, insanlara milli-etnik, əqidə fərqlərinə görə heç bir ayrışikliyə yol verilməsin.

Heydər Əliyev sivilizasiyalar arasında dialoq yaratmaq kimi global tarixi zərurətin yalnız tərəfdarı olmaqla qalmadı. O, bu dialoqun Qafqazda, postsovet məkanında reallaşmasının təşkilatçılarından biri, Azərbaycanda prosesin yüksək səviyyədə həyata keçirilməsinin müəllifliyini şəərəflə yerinə yetirdi.

Bu gün Azərbaycan çoxdinlilik şəraitində tolerantlığın, dözümlülüyün, dinlərarası qarşılıqlı etibar və etimadın parlaq nümunəsi kimi dünyada qəbul olunmuş ölkəyə çevrildiyini ən mötəbər dünya birlikləri etiraf edir.

Heydər Əliyev cəmiyyətdə dayanıqlı inkişaf strategiyasının elmi prinsiplərini nəzəri səviyyədən əməli iş müstəvisinə keçirdi. Bunlar ilk növbədə müəllifi olduğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz əksini tapdı. Xalq tərəfindən Ali Qanun səviyyəsində qəbul olunmuş elmi prinsiplərin hər birinin ictimai-siyasi həyat normasına çevrilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində yüzlərlə qanun və qərar qəbul edildi. Prezident fərmanları imzalandı. Nazirlər Kabineti tərəfindən qərarlar verildi.

Beləliklə, Heydər Əliyevin Azərbaycanda dayanıqlı inkişaf strategiyasının elmi prinsipləri siyasi mərhələdən hüquqi status mərhələsinə keçdi. Fundamental **elmi-siyasi-hüquqi** sistem yarandı.

Elmi prinsiplərin növbəti mərhələsi ölkədə köklü islahatların aparılması, bu prosesdə böyük əyintilərə yol verməmək üçün qanunqaydanın, intizamın möhkəmləndirilməsi, tapşırılmış iş üçün dövlət qulluqçularının məsuliyyətinin artırılması kimi mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsi oldu.

Heydər Əliyev on il Azərbaycanın prezidenti olduğu müddətdə özünün formalaşdırdığı dayanıqlı inkişaf strategiyasının praktik olaraq həyata keçirilməsinə rəhbərlik etdi, məqsədinə nail oldu.

1993-2003-cü illər ərzində Azərbaycan hər sahədə: sənaye və kənd təsərrüfatında, elm, maarif və mədəniyyətdə, ölkənin müdafiə sistemində, əhaliyə xidmət sahələrində, mütəxəssis kadr potensialında, şəhər təsərrüfatında, nəqliyyatda, yollarda dağıntıları ilə seçilən bir ölkədən dinamik inkişaf yoluna çıxmış müstəqil, suveren ölkəyə çevrildi.

Bunları sözlərlə sadalamaq asandır. Lakin həmin proseslərin hansı çətinliklərlə həyata keçirildiyinin təkcə şahidi, seyrçisi deyil, bilavasitə iştirakçısı kimi təsdiq edirəm ki, Heydər Əliyev on il ərzində ölkənin bütün ağırlığını öz çiyinlərində irəlilətdi. O dövrdə bu işlərin məsuliyyətini üzərinə götürərək uğurla aparacağını bacaran ikinci bir şəxs tanımıram.

Heydər Əliyevin sağlığında da, indinin özündə də “Heydər Əliyev gərək belə etməsin...”, “Mən olsam belə etmərəm...”, “Heydər Əliyev

hər şeyi uçurtdu, dağıtdı...” və i.a.və s. kimi gurultulu sözlər çox işlənib. Hər şeyə ağız büzənlər olub. Əlbəttə, tarix hər kəsin düşüncəsinin dəyərini qiymətləndirdi. Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi, inamla həyata keçirdiyi elmi-strateji konsepsiyanın alternativsizliyi, düzgünlüyü təsdiq olundu.

Vaxtilə Heydər Əliyevin inkişaf strategiyasını xəyal kimi qələmə verən siyasətçilərin, alimlərin, hakimiyyətə can atan, lakin xalq tərəfindən qəbul edilməyən insanların bu gün onları nəinki qəbul etməsi, eyni zamanda müvəffəqiyyətlərin fəal təbliğatçısına çevrilməsi faktının özü həqiqətin gec də olsa təsdiqidir.

2003-cü ilin Respublika prezidenti seçkilərində İlham Heydər oğlu Əliyevin əhalinin mütləq səs çoxluğu ilə Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilməsi faktı bir daha sübut etdi ki, 1988-1993-cü illərdə böyük dağıntılara məruz qalmış, məşəqqətli günlər keçirmiş Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin müdrik elmi-strateji xəttini bəyənir, ona sadıqlığını bir daha nümayiş etdirir.

2003-cü ilin oktyabrında xalqın İlham Heydər oğlu Əliyevi Azərbaycanın prezidenti vəzifəsinə seçməsinin ən mühüm səbəblərdən biri onun Heydər Əliyevin ideyalarını dönmədən həyata keçirəcəyi barədə vədləri olmuşdur. Əlbəttə, o vaxta qədər onun Azərbaycanın ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial həyatında göstərdiyi dəyərli xidmətlərini də xalq nəzərə almışdı.

Beləliklə iki mühüm səbəb: Heydər Əliyevin davamlı inkişaf strategiyasını dönmədən, ardıcıl, yüksək səviyyədə davam etdirəcəyinə inam və şəxsi xidməti, yüksək insani keyfiyyətləri İlham Əliyevin Azərbaycan dövlətinə rəhbərliyə gəlməsinə imkan verdi.

İlham Əliyev 9 ildir Azərbaycanın Prezidentidir. Bu müddətdə ölkədə çox irəliləyişlər olub, inkişaf üçün yeni imkanlar açılıb.

Bütün dəyişmələr və onların nəticələri barədə Prezidentimiz müxtəlif tədbirlərdə: YAP-ın qurultaylarında, Nazirlər Kabinetinin yığıncaqlarında, Respublika müşavirələrində, regionlarda xalqla birbaşa görüşlərində, müsahibələrində və digər kütləvi tədbirlərdə ətraflı məlumat vermişdi.

Heydər Əliyev dünyasını dəyişəndən sonra dəyişməyən onun Azərbaycanın inkişafı barədəki fundamental elmi-nəzəri irsi, dayanıqlı inkişaf strategiyasıdır. 2003-cü ilin oktyabrından bu tərəfə idarəetmə strukturlarında, dövlət büdcəsinin formalaşdırılmasında və istifadə olunmasında, xarici dövlətlərlə münasibətlərdə aparılan dəyişmələrin hamısının əsasında Heydər Əliyevin inkişaf strategiyası durur.

Heydər Əliyev dövlət başçısı – dövlət məmurları, hakim partiya – müxalifət partiyaları, dövlət dili – milli dillər, çoxsaylı – azsaylı xalqlar, yaşlı nəsil – gənc nəsil, təcrübəli kadrlar – gənc kadrlar münasibətlərinin elmi tənzimlənməsində nadir istedad sahibi idi. O, bütün kadrları olduqları kimi tanımaq istəyir, əsasən də bu istəyinə çatırdı. İşgüzarlığına, sağlam mənəvi keyfiyyətlərinə, etibarlılığına inandığı şəxslərlə iş üslubunda çox incəliklər var idi. İşini dəqiqliklə icra edən, həmişə səmimi və təvazökar olan, xalq arasında nüfuz sahibi kimi tanınan insanlara xüsusi ehtiram göstərirdi. Dostluğa sadıq idi.

Sənətkarlara yüksək qiymət verir, onların əməyinin məhsulunu milli dəyər nümunələri kimi qəbul edirdi.

Bütün idarəçilik pillələrində və dövlət həyatının müxtəlif sahələrində, ictimai-siyasi tənzimləmə prosesində münasibətlər tarazlığı Heydər Əliyevin yaratmaq bacarığı Heydər Əliyevin **Müdrək Dövlət Başçısı** kimi tarixə düşməsində xüsusi rolu olmuşdur.

Heydər Əliyev əməli-saleh olmayan, boş vədlərlə baş girləyən, iddiası gücündən çox olan lovğa məmurları, yaltaqları normal kadr kimi qəbul etmir, onlara inanmırdı.

Bəllidi ki, ölkədə ictimai-siyasi hakimiyyətə gətirilmiş (gəlmiş yox!) şəxs onu hakimiyyətə gətirən xalq qarşısında müəyyən öhdəliklər götürür, bunları normal yerinə yetirəcəyini vəd edir, sözüənə, davranışına, ictimai-siyasi fəaliyyətinin nəticəsində böyük məsuliyyət daşıyır.

İctimai-siyasi hakimiyyət rəhbərinin gündəlik işi xalqın diqqətində olur. Vətəndaşların, eləcə də ölkədə yaşayıb işləyən başqa ölkə vətəndaşlarının hər biri ölkə başçısının hər addımını izləyir. Addımların, öhdəliklərin və vədlərin yerinə yetirilməsinə uyğunluğu vəziyyətini hər kəs öz səviyyəsində qiymətləndirməyə çalışır.

Beləliklə də xalq seçdiyi ictimai-siyasi rəhbərin – dövlət başçısının fəaliyyətinin nəticələrinin gündəlik fərdi qiymətləndirilməsi əsasında ictimai rəy formalaşır.

Öhdəlik, vəd və əməli fəaliyyətin nəticələrinin uyğunluğunun səviyyəsinin qiymətləndirilməsi əsasında formalaşmış ictimai rəy nəticə etibarilə dövlət başçısına **inam** məsələsini gündəmə gətirir.

Heydər Əliyev özünün şəxsi keyfiyyətləri, insanlara sadıqlığı, dövlət idarəçiliyini tərəqqiyə yönəltməsi xalqın ona dərin inamını yaratmışdır.

Xalq Heydər Əliyevə inandığına görə onun Azərbaycan xalqına müraciətində (2003-cü il oktyabr) İlham Əliyevə özü qədər inam bəslədiyini bildirərək onun ölkə prezidentliyinə namizədliyini müdafiə etmələri barədə istəyini Heydərsevərlər birqiyəmli qəbul etdilər. Beləliklə də xalqın Heydər Əliyevə inamından İlham Əliyevə inam doğdu.

1993-cü ildən bu günə qədər Azərbaycanda hakim partiya olan Yeni Azərbaycan Partiyasının borcu və vəzifəsi xalqın İlham Əliyevə inamının daha da dərinləşməsinə kömək edən mövqeyini gücləndirməlidir. Heç vaxt imkan verməməliyə ki, kim olursa olsun (istər xaricdən, istərsə də partiyanın öz daxilindən) Heydər Əliyevin elmi-siyasi ideyalarına, İlham Əliyevə olan xalq inamına xələl gətirən davranışlara yol versin. Görməməzliyə vurmaq olmaz ki, həm Heydər Əliyevin öz sağlığında, həm də indinin özündə belə mövqedə duranlar heç də azlıq təşkil etməyiblər. Xəyanətkar həmişə ayıq olur, fürsət gözləyir. Onlara belə fürsət verilməməlidir.

Cəmiyyətin əsas funksiyalarından biri tərbiyədir. Tərbiyə işinin təşkili dövlətin davamlı inkişafında həlledici rol oynayır. Tərbiyə problemini normal həll etmiş ölkələr və xalqlar daha uğurlu inkişaf yolu ilə getmişdir.

Tərbiyə işini düzgün həyata keçirməyin ilkin şərti cəmiyyətdə hamının əməl edəcəyi əxlaq normaları müəyyən olunmalıdır.

Mənəvi normalar xalqın ənənələrinə, dövlətin həyata keçirdiyi ideologiyaya, dünyada bərqərar olmuş ümumbəşəri əxlaq qaydalarına uyğun gəlməlidir. Azərbaycanda iqtisadi-siyasi-so-

sial və mənəvi cəhətdən SSRİ-dəki dövrdən fərqli yeni cəmiyyət qurulduğuna görə Heydər Əliyev dövlət başçısı kimi yeni cəmiyyətə münasib tərbiyə sisteminin işlənilməsinə xüsusi əhəmiyyət verirdi. O, hesab edirdi ki, tərbiyənin əsasında yeni cəmiyyət quruculuğunun nəzəriyyə və təcrübəsini öyrənmək, hər bir vətəndaşın fəal həyat mövqeyi seçmək bacarığının formalaşdırılması durmalıdır.

Nəsillərin təcrübəsinin mənimsənilməsi və ötürülməsi, mənəvi normaların insanların şüurunda və davranışında mükəmməl yer tutması tərbiyə vasitəsilə mümkün olur.

Mükəmməl və sağlam tərbiyə yüksək elmi səviyyədə fəaliyyət göstərən təhsil sistemi əsasında formalaşır.

Güclü təhsil sistemi – mükəmməl tərbiyə – müasir Azərbaycan konsepsiyası Heydər Əliyevin elmi irsində xüsusi sistemdir.

Bu günə qədər göstərilən sistemin nəzəri və əməli cəhətdən həlli nə vəziyyətdədir?

Təhsilin inkişafı barədə prezidentin bir neçə fərmanı olmuşdur. Fərmanda keçirilməsi vacib sayılan bir sıra proqramlar təklif edilmişdir. O cümlədən: təhsilin təşkili, təminatı, idarə olunması, son nəticənin qiymətləndirilməsi və xalq təsərrüfatında səmərəli istifadə həmin proqrama daxil edilmişdir.

Dövlət başçısının fərmanını əsas götürərək müvafiq icra və təhsil müəssisələri əməli iş planları hazırlayıb həyata keçirməklə məşğuldurlar. Planların fərmanlardakı siyasi istəyə nə qədər münasib olub-olmaması barədə fikir söyləməyi nəzərdə tutmadığımızdan yalnız onların bəzi nəticələri üzərində dayanmaq istərdim.

Yeni tipli təhsil quruculuğu istəyi həllini gözləməkdədir. Təhsil sisteminin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində işlər aparılır. Təhsil-tərbiyənin elmi-nəzəri əsasları üzrə mükəmməl proqramların işlənilməsinə olan ehtiyac qalmaqdadır. Tədris-tərbiyə avadanlığının ölkəmizdə hazırlanması istiqamətində görülən işlər ehtiyaca cavab verən səviyyədə deyil. Müəllim-tərbiyəçi hazırlığının keyfiyyətini müasir tələblər səviyyəsinə yüksəltmək arzusu qalmaqdadır. Ali təhsilli mütəxəssis hazırlığı davam etsə də, universiteti

tamamlayandan sonra onların iş yerlərinin bəlli olmaması, gənc mütəxəssislərin ümidlərini puça çıxarır. Onlar işsiz qalır, yeni cəmiyyət quruculuğunda öz potensiallarından istifadə edə bilmirlər. Təyinat aparılmır.

Tərbiyə sisteminin yaradılması üzrə dövlət başçısının nəzəri tələblərinin yerinə yetirilməsi vəziyyətinin normallığını söyləmək çətindir. Çünki ümumxalq səviyyəsində qəbul olunacaq mükəmməl tərbiyə sistemi hələ yaradılmayıb. Bunun nəticəsidir ki, **ailə-məktəb-ictimaiyyət** silsiləsində tərbiyənin ümumi sistemi yoxdur. Təhsil müəssisələrində aparılan tərbiyə işi ilə kütləvi informasiya vasitələri ilə aparılan tərbiyə işi arasında uçurumlar var. Əsasən kommərsiya məqsədi ilə yaradılmış kütləvi informasiya vasitələri çox zaman milli mənəviyyətə uyğun gəlməyən, sağlam ailə və məktəb tərbiyəsinə zidd olan istiqamətli təbliğat aparmaqda davam edir. Tərbiyədə vahid – universal istiqamət olmadığından cəmiyyətdə yeni problemlər yaranır.

Böyüən nəsillərin, eləcə də yaşlı nəslin mənəviyyətinə, ideologiyasına, davranışlarına mənfi təsir göstərən amillərdən biri Heydər Əliyevin zəngin nəzəri irsinə ikili münasibətin yaranmasıdır.

Heydər Əliyevin nəzəri irsini olduğu kimi dərk etmiş, onların düzgün təbliğini aparın, şüurunda, davranışında bu irsə sadıqlığını sübut etmiş milyonlarla şəxslərlə yanaşı, onları pisləyən insanlar da mövcuddur.

Heydər Əliyevin nəzəri irsini, onun dayanıqlı inkişaf strategiyasını pisləyən, hər cür əsassız hədyanlar yayan bu insanlar özlərinə məxsus kütləvi informasiya vasitələrindən geniş ölçüdə istifadə edirlər. Onlar çox vaxt müxalifət partiyaları və ya müstəqil fikir sahibləri kimi çıxış edirlər.

Heydər Əliyevin elmi-nəzəri irsinə, inkişaf strategiyasına qarşı aparılan kompaniyaların milli mənafədən deyil, düşmənçilik mövqeyindən yarandığını sübut etmək işində cəmiyyətin sağlam qüvvələrinin səmimi birliyinin yaranmasına böyük ehtiyac qalmaqdadır.

Heydər Əliyevin nəzəri irsinin, dayanıqlı inkişaf strategiyasının qəti tərəfdarları ilə daşıyıcıları olan şəxsiyyətlərin həqiqi monolit birliyinin gücləndirilməsinə ehtiyac artmaqdadır. Partiyamızın “iqtidar-

yönlü” partiyalara (?), “konstruktiv fikirli” partiyalara (?), “radikal müxalifət” (?), “iqtidaryönlü” qeyri-hökumət təşkilatlarına (?) və digər yalançı qurumlara hədsiz qucaq açmaq, tamamilə yersiz güzəştlər etmək meyli heç də həqiqi demokratlıqdan irəli gəlməmişdir. Heydər Əliyevin ideyalarına hədsiz inamı, cəmiyyət daxilindəki yüksək nüfuzu və faydalı əməli fəaliyyəti ilə seçilən, sınınmış Əliyevçini mənfi şəxsi keyfiyyətləri və sürüşkənliyi ilə seçilən bir kəsə “qurban verməklə” demokrat pərdəsi taxmaq, nəticə etibarilə Heydər Əliyevin ideyalarına qeyri-səmimilikdən yaranır.

Heydər Əliyevin əbədiyyətə gedən sağlam, dərin, milli və ümumbəşəri elmi irsini, milli inkişaf konsepsiyasını nəsil-dən-nəslə ötürmək hər bir sadıq YAP-çının müqəddəs borcudur.

Unutmaq lazım deyil ki, Heydər Əliyevə, onun ideyalarına qarşı birinci çıxan, onun ünvanına nalayiq hədyanlar danışan və yazan yersiz güzəştlər olunan adamlardır.

İnsanlara, xüsusilə siyasətlə məşğul olan şəxslərə Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcısı, müstəqil Azərbaycanın 10 il dövlət başçısı olmuş Heydər Əliyev onların insani ləyaqətlərinə görə qiymət vermiş və münasibət bildirmişdir. İkiüzlü, yalançı, qeyri-səmimi insanların sözlərinə, yalançı vədlərinə heç vaxt inanmamışdır. Dönüklər ona pislik etsələr də, onların hamısını bağışlamışdır. Lakin xalqın mənafeyini hər şeydən üstün tutduğundan belə şəxslərə adamların müqəddəratını həll etməyi tapşırmamışdır.

İnanıram ki, Heydər Əliyevin mükəmməl məktəbini keçmiş Azərbaycan prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri möhtərəm İlham Əliyev dayanıqlı inkişafın yeni mərhələsində daha uğurlu işlər görəcəkdir.

Bir neçə kəlmə YAP Səbail rayon təşkilatının işi barədə. Rayon təşkilatı 1993-cü ilin fevralında təsis olunanda onun 650 üzvü var idi. Hazırda onların sayı 25 minə yaxındır. Bunların 13 minə qədəri qadın, 16 mini gənclərdir. 14 min nəfər ali təhsillidir. Elmi dərəcəsi olanların sayı 1200-dür. Bunlardan 180 nəfəri elmlər doktorudur. İlk təşkilatların sayı 115-dir. Ştatda cəmi 7 nəfər işçi var.

Partiyanın rayon təşkilatı hərtərəfli inkişaf edir. Əsas çətinlik maliyyə qıtlığı, ali və orta ixtisas məktəblərini bitirən gənclərin təyinat almaması üzündən uçot hərəkətinin zəifliyidir.

Yüksək ixtisaslı YAP üzvlərinin işsizliyi, partiyanın onların işlə təmin edilmələrinə kömək göstərmək imkanının olmaması da işə mənfi təsir göstərir.

Hesab edirik ki, gələcəkdə partiyanın rayon və şəhər təşkilatlarının imkanlarını genişləndirən proqramın qəbuluna ehtiyac reallaşacaq. YAP özünün hakim partiya mövqeyini daha da möhkəmləndirməlidir.

7. Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi əsaslı islahatlar haqqında

Ensiklopediyalarda “islahat” anlayışına təxminən belə təriflər verilib:

- “İslahat – mövcud sosial quruluşun əsaslarının məhv edilməsi şərtilə ictimai həyatın bu və ya digər tərəfinin dəyişdirilməsi, yenidən qurulmasıdır”.

- **“İslahat** – yeni məzmunlu qayda-qanunların tətbiqidir”.

- **“İslahat** – ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial sahələrdə çox və ya az dəyişikliklərə, yaxşılaşmaya doğru addıma deyilir”.

- **“İslahat** – inqilabi mübarizəni ləngitmək, zəiflətmək və ya söndürmək üçün, inqilabçı siniflərin gücünü və əzmini parçalamaq, onların şüurunu kütləşdirmək və i.a. üçün hakim siniflərin etdikləri bir güzəştdir (V.İ.Lenin)”.

- **“İslahat** – antaqonist cəmiyyətdə hakim sinfin əlacsızlıqdan həyata keçirdiyi tədbirdir”.

İslahata, dünya inqilab prosesinin mühüm nəzəri və praktik problemlərindən biri kimi baxanlar da olmuşdu.

Təriflərdən ümumi nəticəyə gəlmək olur ki, *islahat – cəmiyyətin həyatını, yaşayış səviyyəsini hərtərəfli və ya qismən yüksəlişə doğru dəyişmək məqsədinə xidmət göstərən tədbirlər sistemindən ibarətdir.*

İslahatlar əhəmiyyətinə, əhatə dairəsinə və təsir səviyyəsinə görə müxtəlif formalarda mövcud olmuşdu.

İctimai-siyasi, sosial-iqtisadi mahiyyətinə görə geniş əhatəli, dərin məzmunlu, kompleks islahatlar **əsaslı** (fundamental və ya köklü) islahatlar hesab olunur.

Bütöv cəmiyyətin və ya onun müəyyən hissələrinin mənafeyini əhatə edən, qeyri-əsaslı dəyişikliklərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutan islahatlara səthi (qismən) islahatlar deyilir.

Son 100 ildə Azərbaycanda bir sıra həm əsaslı, həm də **qismən** islahatlar olmuşdu. Ən böyük islahatlar isə ictimai-siyasi quruluşların dəyişilməsi dövründə (çar Rusiyasının dağılması, Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranması, sosializmin bərqərar edilməsi dövrü: 1917-1922; SSRİ-nin dağılması, Azərbaycanın suverenliyinin bərpası: XX əsrin sonları, XXI əsrin əvvəlləri).

SSRİ-nin tarixində bir çox əsaslı islahat da olmuşdu. Ümumi İttifaqın tərkib hissəsi kimi, həmin islahatlar Azərbaycanda da həyata keçirilmişdi. Qismən islahatlar isə vaxtaşırı olmuşdu.

Azərbaycanın tarixinə qurucu-yaradıcı şəxsiyyət kimi daxil olmuş Heydər Əliyev eyni zamanda böyük islahatçı dövlət xadimi kimi tanınmışdı.

Mən, son 40 ildə Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş 3 dəfə əsaslı islahatın şahidi və birbaşa icraçılarından biriyəm.

Bunlardan biri Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK-nın I katibi işlədiyi dövr (1969-1982-ci illər) daxilindədir.

İkinci islahat Heydər Əliyevin SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin I müavini, Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olduğu dövrdə (1982-1987-ci illər) baş vermişdi.

Üçüncü – ən böyük islahat Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti – dövlət başçısı olduğu dövrdür (1993-2003-cü illər).

Birinci dəfə islahatın həyata keçirilməsini dövr özü tələb edirdi. Belə ki, 60-cı illərin əvvəllərindən bütün İttifaq respublikalarını bürümüş iqtisadi, siyasi, sosial böhran ən yüksək dövlət eşalonunda kadr böhranı

yaratdı. N.S.Xruşşovu və onun tərəfdarlarını Siyasi Bürodan, bütün vəzifələrdən uzaqlaşdırdılar. Ən yüksək posta L.İ.Brejnevi gətirdilər. Bu da öz növbəsində yaxın ətrafına yeni kadrlar toplamağa başladı.

O dövrdə bütün inkişaf göstəricilərinə görə 15 müttəfiq respublika arasında Azərbaycan axırıncı yerdə möhkəmlənmişdi. Azərbaycana rəhbərlik edən çox alicənab, yüksək mədəniyyət sahibi, ixtisasca həkim olan mərhum V.Y.Axundov mərkəz tərəfindən amansız tənqid atəşinə tutulmuşdu. 1969-cu ilin mart ayında Moskva şəhərində adi taksi sürücüsü mənə “Azərbaycanda nə proseslər baş verir?” sualı ilə müraciət etdi. Ondan soruşdum: siz nəyi nəzərdə tutursunuz? Bildirdi ki, tezliklə Azərbaycanın rəhbərliyində köklü dəyişmələr olacaq.

Cəmi 4 ay keçəndən sonra eşitdiyim kimi də oldu. 1969-cu il Azərbaycan KP-nın iyul plenumunda baş verən hadisələr, yəqin ki, çoxlarının yaddaşındadır.

Heydər Əliyev hakimiyyətə gələn kimi məsələni belə qoydu: Konstitusiyalar (ittifaq və respublika üzrə) var, qanunlar var, amma yüksək ambisiyalara, korrupsiyalara görə bunlara əməl etməyənlərin sayı əməl edənlərdən qat-qat üstündür. Əsas çətinlik də ondadır ki, antiinsani qüvvələr dövlətin və partiyanın müxtəlif orqanlarında yuxarıdan aşağıya doğru kök atmışdı.

Deməli, ilk növbədə əsaslı kadr islahatı keçirilməli idi. Keçirildi də.

SSRİ və müttəfiq respublikaların bir çoxu sənaye ölkəsinə çevrilmiş olsa da, Azərbaycan hələ də aqrar ölkə kimi qalırdı.

Heydər Əliyev elan etdi ki, Azərbaycan aqrar ölkədən sənaye ölkəsinə çevrilməlidir. Belə də oldu. Çoxsaylı sənaye obyektləri tikildi. Amma, aqrar sahənin özü də bərhad vəziyyətdə idi. Əmək məhsuldarlığını yüksəltmək, məhsulların maya dəyərini aşağı salmaq, kəndlilərin maddi marağını artırmaq, onların əməyini mənəvi cəhətdən stimullaşdırmaq, məşğulluq növündən, cinsindən, milliyətindən, təhsil dərəcəsiindən asılı olmayaraq, nümunəvi fəaliyyət göstərən vətəndaşlara xüsusi qayğı ilə yanaşmaq, mütərəqqi elmi nailiyyətləri istehsala tətbiq etmək, mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma təcrübəsini öyrənib respublikanın istehsal və xidmət müəssisələrinə gətirmək və digər qlobal proqramlar

hazırlandı, həyata keçirildi.

1972-ci ildən etibarən əsaslı islahatların ilkin nəticələri özünü hər sahədə büruzə verməyə başladı. İnsanların şüurunda və davranışında böyük dəyişiklik baş verdi. Dövlətə, dövlət və partiya rəhbərliyinə etibar və inam artdı. Hər yerdə əmək intizamına, qanunçuluğa riayət olunması insanların məişətinə də təsir göstərdi. İctimai mühit sağlamlaşmağa doğru getdi.

Azərbaycan müttəfiq respublikalar arasındakı son sətirdən birinci sətərə yüksəldi. Azərbaycanın inkişaf təcrübəsi bütün ittifaq ölçüsündə müzakirə olundu, bəyənilədi, nümunə kimi qəbul edildi.

Bunun nəticəsi idi ki, 1982-ci ilin oktyabrında Heydər Əliyev ittifaqın mərkəzinə – Moskvaya yüksək vəzifəyə irəli çəkildi.

Heydər Əliyevin sağlığında dediyi kimi, ona ittifaq üzrə 27 ən çətin nazirlik və komitənin fəaliyyətini əsaslı şəkildə qaldırmağa cavabdehlik tapşırıldı. Bunlardan biri də elm və təhsil sahəsi idi.

SSRİ-nin mövcudluğu dövründə ən böyük əsaslı təhsil islahatını həyata keçirmək işi Heydər Əliyevə tapşırıldı. İttifaqın ən çox tanınan, məhsuldar elm və təhsil müəssisələri, o cümlədən SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyası, onun 16 institutu, müttəfiq respublikalardakı 17 pedaqoji-psixoloji tədqiqatlar institutu, minlərlə yüksək ixtisaslı alimlər bu prosesə cəlb olundu. Bu nəhəng elmi potensiala məharətlə rəhbərlik edən Heydər Əliyevin 2 illik Moskva fəaliyyəti bütün təhsil-tərbiyə sahələrini əhatə edən 9 adda fundamental qanun paketinin qəbulu ilə yekunlaşdı. Yeri gəlmişkən, çox arzu olunardı ki, həmin proses indi də təkrarlanaydı.

Nəqliyyat, yüngül sənaye, yeyinti sənayesi, elm, səhiyyə sahəsində də belə əsaslı islahatların müəllifi kimi Heydər Əliyev nəinki keçmiş ittifaq, eyni zamanda sosialist lageri sayılan ölkələrin mütəxəssisləri, bütün zəhmətsevər insanları tərəfindən minnətdarlıqla yad edilməkdədir. O zaman Heydər Əliyevlə işləmiş, əsaslı islahatların iştirakçısı olmuş, bir çox insanların öz xatirə kitablarında bunlar aydın yazılmışdı.

Heydər Əliyevin üçüncü dəfə həyata keçirdiyi əsaslı islahatların

hər biri müstəqil tədqiqat mövzusu olsa da, onların bir qisminə dair ayrıca münasibət bildirmək istərdim.

Heydər Əliyevin Azərbaycana ikinci dəfə rəhbər kimi qayıdışı ən mürəkkəb, çətin dövrə təsadüf etdi.

Dünya sosialist sisteminin və SSRİ-nin dağılması, eyni zamanda Varşava müqaviləsinin gücdən düşməsi xalq təsərrüfatının, o cümlədən müdafiə sisteminin inteqrasiyasının dağılması ilə nəticələnmişdi. Milli zəmində münaqişələr qaydasız müharibələrə çevrilmişdi. Qanunlar ayaqaltı olmuşdu. Nəinki adi silahlar, hətta kütləvi qırğın silahları (atom, hidrogen, neytron bombaları hazırlanan saflaşdırılmış uran, plutonium, neytron, qırmızı civə və digər radioaktiv maddələr saxlanan çamadanlar, kapsullar, konteynerlər) üzərindəki dövlət nəzarəti itirilmişdi. Radioaktiv maddələrin, bioloji və kimyəvi silahların biznesi ilə tək-cə peşəkar biznesmenlər deyil, eyni zamanda radioaktiv maddələrin yaradılmasında birbaşa iştirak etmiş, tam məxfi tədqiqat laboratoriyalarına rəhbərlik etmiş alimlər, yüksək çinli hərbcilər, məsul dövlət rəhbərləri məşğul olmağa başlamışdılar. Bu gün də dünya bu prosesə nəzarət etmək iqtidarında deyil. Məsələn, adi moskvalı biznesmenin 3,0 kq plutoniumu Avropa ölkələrindən birində 350 milyon ABŞ dollarına satmasını hamı bilir. Satışı, istifadəsi və qeyri-qanuni hərəkəti qadağan olunmuş kütləvi qırğın vasitələrinin, narkotik maddələrin Azərbaycan ərazisindən müxtəlif istiqamətlərdə daşınması kimi ciddi problemə heç kəs cavabdehlik daşımaq istəmirdi.

Deməli, Azərbaycan həm daxildən, həm də xaricdən real təhlükə mühitinə qədəm qoymuşdu.

Ərzaq qıtlığı, kütləvi işsizlik, qeyri-mütəşəkkil silahlı qruplaşmaların özbaşınalığı, peşəkar və təcrübəli milli kadrların güclə vəzifələrindən uzaqlaşdırılması, dağılmış cəmiyyət üçün olan qanunların yeni cəmiyyətdə fəaliyyətdə olması və s. kimi proseslər adi həyat tərzinə çevrilmək üzrə idi. Mənəviyyət, mədəniyyət, sosial qayğı kimi dəyərlər unudulmağa doğru irəliləyirdi.

Cəmiyyət həyatının bütün sahələrində əsaslı islahatlar keçirilməsi tələb edilirdi. Sosializmdən fərqli yeni tipli dövlət quruluşu

yaradılmalı idi. Sovetlərdən qalma dövlət, hökumət, təsərrüfat sisteminin əvəzinə yeni sistemlərin formalaşdırılması tələb edilirdi. İstehsal münasibətləri tamamilə yeniləşdirilməli idi. Dağıdılmış təsərrüfat sistemləri müasir dünyaya uyğun bir formada bərpa edilməli və ya tamam yeniləşdirilməli idi.

Hüquqi baza yox idi. Cəmiyyətin hərəkət istiqaməti bəlli deyildi. Yeni Konstitusiyanın qəbul edilməsi günün tələbinə çevrilmişdi. On illərlə borc içərisində boğulub qalmış kolxoz-sovxoz sistemi xalqı tamam müflisləşdirmiş, kiçik bir qrupun gəlir mənbəyindən başqa heç nəyə yaramırdı. Dövlət bankları, o cümlədən əmanət bankları bir qrup zəli xislətli insanlar tərəfindən sorulub tükədilmişdi. İnsanların “qara gün” və ya gələcək xeyir işlər üçün qəpik-qəpik illər uzununu topladığı halal pulları “yoxa çıxmışdı”. Bunların qaytarılacağı ümidi ilə artıq çoxları dünyasını dəyişdi.

Dağılmış dövlət hamıya – hər ailəyə borclu qalmışdı.

Mənim təəvvürümə görə, müasir dünya dövlətlərinin və xalqlarının heç biri Azərbaycanın 1988-1993-cü illərdə yaşadığı qədər çətin dövr keçirməmişdi.

Belə bir ağır vəziyyətdə ölkəyə rəhbərlik etməyi öz üzərinə götürən Heydər Əliyevin müdrikliyi, zəngin yaradıcılıq-quruculuq təcrübəsi, xüsusilə əvvəllər həyata keçirdiyi əsaslı islahatların nəticələrinə yenidən istinad etmək bacarığı dolaşdırılmış kələfin açılmasına imkan yaratdı.

Nəzəri cəhətdən normal görünən, əməli cəhətdən isə çox yüksək risk tələb edən sistemli islahatlar paketi hazırlandı. Xalqın Heydər Əliyevə inamı və yardımı əsasında 1995-ci ildən etibarən ölkədə əsaslı islahatlara başlandı.

Yeni Konstitusiya qəbul olundu. Demokratik əsaslarla yeni tipli milli parlament seçildi. Dövlət hakimiyyəti bölgüsü aparıldı. Azərbaycan qapalılıqdan çıxarıldı və dünyaya açıq elan olundu. Ölkəyə xarici investisiyalar cəlb edildi. Təbii sərvətlərdən müstəqil və səmərəli istifadə üçün proqramlar qəbul olundu. Piramida formasında fəaliyyət göstərən sovet idarəçiliyi sistemi ləğv edildi. 60 il bütün kəndlilərin qanını soran kolxoz-sovxoz sistemi ləğv edildi. Azərbaycanın tarixində ilk dəfə olaraq

vətəndaş cəmiyyətinə doğru ən böyük addım sayılan xalq özünüidarə sistemi yaradıldı: bələdiyyə seçkiləri keçirildi.

Azərbaycanın bütün torpaqları bərabər hüquqlu üç mülkiyyət növü (dövlət, bələdiyyə, xüsusi) arasında müəyyən nisbətdə bölündü.

Ticarət sərbəstləşdirildi. Xüsusi mülkiyyətin inkişafına əlverişli şərait yaradıldı. Tikinti üzərində on illərlə davam edən dövlət monopoliyası götürüldü. Fərdi mənzil tikintisinə geniş imkan yaradıldı. Dövlət təhsil və səhiyyə sistemi ilə yanaşı özəl təhsil və səhiyyə sisteminin formalaşmasına imkan açıldı. Dövlət əmlakının müəyyən qismi özəlləşdirildi.

Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi əsaslı islahatların istiqaməti bazar iqtisadiyyatı qanunlarının Azərbaycanın müasir həyatında bərqərar edilməsinə doğru yönəldilirdi.

74 il sosializm-kommunizm ictimai-siyasi mühiti qanun və qanuna uyğunluqları ilə yaşamış bir ölkəni tamamilə bunun əks istiqamətinə yönəltmək, tarixdə analoqu görünməmiş ən mürəkkəb proses idi.

Əgər ictimai həyatın istehsal, ticarət, nəqliyyat və digər sahələrinin inkişafını yeni seçilmiş istehsal münasibətlərinin formalaşdırılmasına istiqamətləndirmək prosesi nisbətən rəvan getsə də, milyonlarla insanların şüurunun, təfəkkür, düşüncə və həyat tərzinin istiqamətini dəyişmək, daha mürəkkəb bir prosesə çevrilmişdi. “Mənim şəxsi...”, “Bizim ümumi...” anlayışlarının yeni tərzdə anlaşılması problemi ölkədə çox ciddi hüquq islahatlarının aparılmasını gündəlik vəzifəyə çevirdi. Bu sahədə də köklü dəyişikliklər edildi. Qanunçuluğun aliliyinin, bunun əsasında insan hüquq və azadlıqlarının ən etibarlı qaydada qorunması tələbini ödəyən sağlam mühit bərqərar olundu. Azərbaycan dövlətçiliyində tamamilə yeni, lakin inkişaf etmiş Avropa ölkələrində çoxdan yaranmış *məhkəmə* hakimiyyəti sistemi yaradıldı. Dövlətin Konstitusiyaya və qanunlarına nəzarət sistemi yeniləşdirildi. Prokurorluq orqanlarının funksiyalarında əsaslı islahatlar aparıldı.

Ölkəyə yeni mütərəqqi texnologiyaların gətirilməsi, yenilərinin yaradılması məsələsində böyük irəliləyişə səbəb olan tədbirlər həyata

keçirildi. Bu tədbirlərin faydalı nəticələri bu gün Rəbitə və İnformasiya Texnologiyaları, Sənaye və Energetika (modul elektrik stansiyalarının qurulması) Nazirlikləri sistemlərinin fəaliyyətində daha aydın görünməkdədir.

Keçən əsrin sonlarından başlayaraq, dünyada bir tərəfdən qloballaşma prosesi aktuallaşdırıldı, digər tərəfdən dünya dövlətləri diferensiasiya edildi. Böyük imperiyalar dövlətləri üç qrupa böldülər:

- 1) özlərinə dost-qardaş olan dövlətlər;
- 2) inkişaf etməkdə olan adi dövlətlər;
- 3) tullantı dövlətlər (ABŞ-ın keçmiş dövlət katibi Q.Rays beləcə də adlandırmışdı).

Birinci qrup dövlətlərlə qarşılıqlı münasibətləri daha da inkişaf etdirmək, ikinci qrup dövlətlərdən “kim bizimlə olmağa meyl göstərsə, onlarla əməkdaşlıq yaratmaq”, üçüncü qrup dövlətləri aradan götürmək nəzərdə tutulmuşdu. Tullantı dövlətlərə İraq, İran, Əfqanıstan, Cənubi Koreya və b. daxil edilmişdi.

Böyük imperiyalar üçün Azərbaycan ikinci qrupa aid edilən ölkələr sırasında nəzərdə tutulurdu.

Belə süni bölgü prinsipi, əlbəttə, Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edilə bilməzdi. O, dünyada sülhün, barışığın, qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlığın tərəfdarı kimi, beynəlxalq münasibətlərin yalnız sağlam düşüncə əsasında qurulması istiqamətini seçdi.

İşğalçı Ermənistan müstəsna olmaqla, bütün dövlətləri, ölkələri qarşılıqlı faydalanmaq məqsədilə əməkdaşlığa çağırırdı. Özündən əvvəlki ölkə rəhbərlərinin günahı üzündən başqa dövlətlərlə korlanmış münasibətləri yenidən bərpa etdi. ABŞ, Çin, Rusiya, İran, Fransa, Gürcüstan, Ukrayna və digər böyük dövlətlərlə tamamilə normal münasibətlər yaratdı. Azərbaycanın daxili siyasəti ilə xarici siyasətinin bir vahid halında qarşılıqlı tamamlanması prosesini başa çatdırdı.

Heydər Əliyevin 1993-2003-cü illərdə həyata keçirdiyi əsaslı islahatlar nələrlə nəticələndi və Azərbaycan xalqının inkişafı üçün hansı perspektivlərə yol açdı?

Əsaslı islahatların nəticəsidir ki:

- Azərbaycan özünün varlığını, suverenliyini və müstəqilliyini qoruyub saxladı, möhkəmləndirdi.

- Kəskin şəkildə başlamış, sonu görünməyən vətəndaş müharibəsinin qarşısı alındı, bir-birini məhv etməyə hazır olan silahlı qruplaşmalar tərkisilah olundu, ölkədə sabitlik yaradıldı.

- Azərbaycan Respublikasını məhəlli dövlətçilərə parçalamağa çalışan separatçı etnik qruplaşmalar dağıdıldı, bütövlüyümüzə təhlükə yarada bilən amillər aradan qaldırıldı.

- Əhali ərzaq qıtlığı təhlükəsindən qurtardı. Bu gün Azərbaycan ən yaxşı ərzaq təminatı olan bir ölkədir.

- Əksmərkəzləşmə yolu ilə dövlət əmlakının və səlahiyyətinin müəyyən qisminin tədricən birbaşa yerlərə verilməsi prosesi başladı. Cəmiyyət həyatının tənzimlənməsi prosesində əhalinin daha çox hissəsinin bilavasitə iştirakına əlverişli şəraitin yaradılması, xidmətlərin keyfiyyətinə onların məsuliyyətinin təmin edilməsi, vətəndaş cəmiyyəti formalaşdırmaq kimi ən aktual problemin optimal qaydada həllinə yol açdı.

- Regional və Avropa-Asiya miqyaslı böyük layihələrin həyata keçirilməsi davam etdirilir.

- Azərbaycan dünyanın ictimai-siyasi birliklərinin çoxunda müstəqil subyekt kimi təmsil olunur, ləyaqətlə qarşılır.

Qloballaşma və Avropaya inteqrasiya proseslərinin həm müsbət, əlverişli tərəflərini, həm də müəyyən fəsadlar törədə biləcəyini nəzərə alaraq, gənc suveren Azərbaycan üçün elə inkişaf yolu seçilməli idi ki, həmişə xalqın mənafeyi ön planda olsun. Dünyada yarana biləcək ən çətin situasiyalardan Azərbaycan itkisiz, yaxud az itki ilə çıxsın.

Məlum olduğu kimi, Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə dünyada iki dəfə: 1993-1994-cü illərdə və 1998-ci ildə maliyyə və iqtisadi böhran baş vermişdi. Heydər Əliyev belə böhranların təkrarlanacağına heç bir qarantıyanın olmadığını bildirdi. Ona görə də hər bir təhlükəli dalğaya qarşı etibarlı siper üzərində düşünür, tədbir görürdü. O cümlədən, Azərbaycanın karbohidrogen və digər təbii sərvət zənginliyindən ağılla istifadə etmək, eləcə də, regional inkişaf strategiyasını işləmişdi.

Dünyanı 2007-ci ilin ortalarından yeni böhran dalğası bürüməyə başlayıb. Əvvəl maliyyə, sonra iqtisadi, bunun ardınca sosial, nəhayət siyasi böhran növbə ilə irili-xırdalı bütün dövlətlərin “qapısını” döyməkdədir. Sonu isə bilinmir.

Azərbaycan hökumətinin 2008-ci ilin yekunlarına görə ölkəmizə hələlik bu böhran başqalarına nisbətən daha yüngül toxundu. Bunun səbəbi, əlbəttə, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin vaxtında uzaqgörənliyi əsasında hazırlanan strateji inkişaf proqramları və hörmətli prezident İlham Əliyevin həmin xətti dövrün tələblərini nəzərə almaqla yüksək səviyyədə həyata keçirməsidir. Ən əsası isə Azərbaycan xalqının Heydər Əliyevin zəngin elmi-nəzəri irsinə sadıq qalması, mənəvi saflaşmağa doğru irəliləməsidir. Daim dəyişməkdə olan dünyanın qanunauyğunluqlarına uyğun bizim də daim inkişafa doğru dəyişməyimiz təbii haldır.

Elmi ictimai-siyasi nəzəriyyə o zaman obyektiv sayılır ki, o cəmiyyətin həyat tərzində əməli həllini tapa bilir və dünyada gedən əsaslı dəyişikliklərə uyğun şəkildə təkmilləşdirilmək imkanlarına malik olur.

Xoş istək və arzularla zəngin olan fikirlər, ideyalar, nəzəri müddəalar təcrübədə sınaqdan çıxıb bilmirsə, bunları yalnız gəlişigözl xeyallar hesab etmək lazımdır. Belə “nəzəriyyəçilər” Azərbaycanda 100 il bundan əvvəl də olub, indi də var.

Heydər Əliyevin elmi-nəzəri irsi bunlardan fərqli olaraq, keçmişin təcrübəsini, bu günün tələblərini, yaxın və uzaq gələcəyin perspektivlərini nəzərə almaqla formalaşdırıldığına görə təcrübədə özünü tamamilə doğruldu.

Heydər Əliyevin üst-üstə 29 il ərzində həyata keçirdiyi əsaslı islahat təcrübəsi ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatının müxtəlif sahələrində ciddi dəyişmələr yaratmaqla yanaşı, strateji məqsədlərin və planların nəzəri cəhətdən müəyyənləşdirilməsinə imkan yaratmışdı. Belə ki, Heydər Əliyev 1990-cı illərdə Azərbaycanın öz milli dəyərlərini (maddi və mənəvi) qoruyub saxlamaqla bərabər Avropaya inteqrasiyaya və dünyada gedən qloballaşma prosesində

iştirakını vacib bilir, eyni zamanda həmin proseslərin yarada biləcəyi təsirləri (müsbət və mənfi) əvvəlcədən görməyin əhəmiyyətini qeyd edirdi. Onun inamına görə Avropaya inteqrasiya daim inkişafda olan texnika və texnologiyaların Azərbaycana gətirilməsinə, demokratik prinsiplər əsasında yeni cəmiyyət quruculuğuna kömək etməklə bərabər, ölkənin təhlükəsizliyinin təmin olunmasına da imkanlarımızı genişləndirəcəkdir. Bununla yanaşı, Avropaya xas olan ikili standart (ikiüzlülük) məsələlərinin mənfi nəticələrini də əvvəlcədən görmək və onların təsirlərini azaltmağın yollarını da bilmək vacibdir.

Qloballaşma prosesində Azərbaycanın iştirakı dünyada gedən dəyişmələrin öyrənilərək təhlil olunmasına, nəticələrin xalqımızın mənafeyinə ağıllı istifadəsinə imkan yaradacaqdır. Lakin yadda saxlanılmalıdır ki, qloballaşma prosesi inkişaf etməkdə olan, xüsusilə yenicə müstəqillik qazanmış ölkələrin dünyada hegemonluq iddiasına düşən güclü dövlətlərin müstəmləkəsi altına alınmasına (Ermənistan və digər ölkələr kimi) da gətirib çıxara bilər. Bu məqsədlə həmin ölkələrə maliyyə, iqtisadi, siyasi, zorakılıq tədbirlərindən, həmçinin dövlətlərarası ərazi iddialarından, tarixi etnik düşmənçilik faktlarından və dünyada fəsadlar törətməyin digər üsul və vasitələrindən istifadə edilir. 2008-ci ilin avqustunda Rusiyanın Gürcüstana qarşı geniş miqyaslı müharibəyə başlaması, Rusiya-Ukrayna-Avropaya “qaz müharibəsi”, İsrailin Fələstin əhalisinə qarşı kütləvi milli qırğın müharibəsi, Rusiyanın Ermənistanı vaxtaşırı silahlandırması, yükü nüvə silahları və digər kütləvi qırğın silahlarından ibarət olan gəmilərin dünya sularında yeni dövrəyə çıxarılması, ara-bərə verməyən terror hadisələri və digər antiinsani hərəkətlər deyilənlərə misaldır.

Belə şəraitdə milli özünümüdafiə, milli-mənəvi dəyərlərə maksimum istinad, özünü inkişaf, özünü mükəmməlləşdirmə, milli birliyi gücləndirmə və digər tədbirlər ön plana çəkilməli, ciddi əməli işlər görülməlidir.

Heydər Əliyevin əsaslı islahatlar nəzəriyyəsi və təcrübəsini dərinləndirərək, yeni şəraiti nəzərə almaqla tətbiq etmək əsasında bütün təhlükələrdən milli müdafiə sistemləri yaratmaq mümkündür.

Bu gün ABŞ, İngiltərə, Fransa, İtaliya, Rusiya, Yunanstan, İspaniya, Portuqaliya və digər Avropa ölkələrində başlanmış maliyyə böhranı getdikcə dərinləşməkdədir. Maliyyə böhranı artıq iqtisadi və sosial böhran yaratmışdır. Bəzi ölkələrdə isə böhran siyasi xarakter almışdır. Çoxmilyonlu yeni işsizlər ordusu getdikcə artmaqdadır. Sonu görünməyən böhranlar dünyanı çalxalayır. Böhrandan optimal çıxış yollarının axtarışı davam edir. Lakin dünya birliklərinin müxtəlif səviyyəli məşvəratləri qlobal əhəmiyyətli tədbir təklif edə bilmədiyinə görə planetimizdə sabitliyin pozulması ölkələrin qarşılıqlı ehtimalları çoxalmışdır.

Azərbaycanda vaxtında ciddi islahatların həyata keçirilməsi bizi böyük təhlükələrdən qorumağa imkan verir. Bununla belə, dünya proseslərinin gedişi müxtəlif sahələrdə əsaslı islahatların davam etdirilməsi zəruriyyəti yaranmışdır.

8. Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət xəzinəsi, ondan səmərəli istifadə etməyin imkanları və yolları

Azərbaycan xalqının içərisindən çıxmış, onun xilaskarı, dünya siyasətinin daim önündə olmuş Heydər Əliyev ömrü boyu qazandığı əvəzsiz əqli mülkiyyət xəzinəsini bəşəriyyətin mülkiyyətinə təhvil verib dünyasını dəyişməklə həyatda əbədiyaşarlıq şərəfinə nail oldu.

Anadan olmasının 90, dünyasının dəyişməsinin on illiyi ərəfəsində qarşımıza belə suallar çıxmaqdadır:

- Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət xəzinəsində nələr var?
- Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət xəzinəsindən səmərəli istifadə etmək üçün nə kimi imkanlarımız var?
- Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət xəzinəsindən istifadə etməyin optimal yolları hansılardır?
- Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət xəzinəsindən istifadəsinin əhəmiyyəti nə ola bilər?

Bildiyimiz kimi, Heydər Əliyev dünyada ən zəngin və xey-

irli əqli mülkiyyət sistemi yaratmış şəxsiyyətlərdən, müasir dövlət rəhbərlərindən biri olmuşdur. Bu sistemin özü hamının istifadə edə biləcəyi milli sərvətlərimizin tərkib hissəsidir.

Sualların hər birinin dərin tədqiqat mövzusu olmasına baxmayaraq, 35 il onunla eyni mühitdə fəal elmi-pedaqoji, ictimai-siyasi işlə məşğul olmuş mütəxəssis kimi mümkün qədər ümumiləşdirilmiş məzmununda oxucuların diqqətinə çatdırmağa çalışacam.

Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət xəzinəsində nələrin cəmləşdiyini və onların sistemli uçotunu (reyestrini) müəyyənləşdirmək üçün ilk növbədə onun qlobal fəaliyyət sahələrini, iş yerlərinin xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirmək lazımdır. Bu baxımdan Heydər Əliyevin fəal əmək dövrünün 5 mərhələsinə diqqət yetirməliyik:

- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri vəzifəsində olduğu dövr;
- Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, Sov. İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd olduğu dövr;
- SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olduğu dövr;
- Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri vəzifəsində işlədiyi dövr;
- Azərbaycan Respublikasının prezidenti və dövlət başçısı olduğu dövr.

Qeyd edək ki, bütün bu müddətlərdə eyni zamanda seçkili sovet orqanlarında (SSRİ Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan Respublikasının deputatı, Naxçıvan Muxtar Respublikasının deputatı) vəzifələrində fəaliyyət göstərmişdi.

Heydər Əliyev dövrünün mümkün olan ali dövlət sütunlarının hamısında: siyasi hakimiyyətdə, qanunverici orqanlarda, icraedici və təhlükəsizlik pillələrində çalışmışdır. Özü də həmişə aşağıdan yuxarıya doğru yalnız özünün halal əməyi, dərin zəkası, dərin məsuliyyət yükü ilə irəliləmişdir. Öz sələflərinin bir çoxundan fərqli olaraq kənar - “dayıların” hərəkət etmişdir.

Heydər Əliyevi başqa dövlət xadimlərindən fərqləndirən ən mühüm

keyfiyyətlərdən biri də onun daim xalq arasında olması, onların ehtiyaclarını və istəklərini özlərindən eşitməsi, fikirlərini səmimi bölüşdürməsi idi. O, belə bir formul əsasında işləyirdi: xalqın həyat şəraitinin real vəziyyətini təkcə statistika rəqəmlərindən deyil, həm də xalqın özündən öyrənmək lazımdır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz, heç də tam əhatəsini göstərə bilmədiyimiz amillər və keyfiyyətlər Heydər Əliyevin mötəbər, həqiqi, sağlam və səmərəli əqli mülkiyyət xəzinəsinin yaranmasında müstəsna rol oynamışdı.

Heydər Əliyevin Dövlət Təhlükəsizliyi orqanlarına rəhbərliyi dövründə rəhbər tutduğu əsas ideyalar bunlardır:

- Azərbaycan Respublikası SSRİ-nin tərkibində olan müstəqil konstitusiyalı dövlətdir və onun bütün dövlət atributları, milli-mənəvi dəyərləri, dövlətçilik ənənələri qorunub saxlanmalıdır.

- Azərbaycan Respublikasının sərhədlərinin toxunulmazlığı Azərbaycan xalqının varlığının, inkişafının mühüm şərti olduğundan onun fasiləsiz keşiyində durmaq gənclərimizin şərəf işidir.

- Azərbaycanın bütün yeraltı və yerüstü sərvətləri (təbii və insanların yaratdıqları) Azərbaycan xalqının bu günü, gələcəyi üçün müstəsna nemətdir. Onun qorunması, israfə yol vermədən səmərəli istifadəsi milli inkişaf üçün əsas şərtidir.

Partiya rəhbərliyi dövründə zəngin siyasi təcrübə toplayaraq, cəmiyyət həyatının bütün sahələrinə nüfuz edə bilirdi. Siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni-maarif və mənəvi tərbiyə sahələrinin ahəngdar inkişafını bacarıqla tənzimləyirdi. Təsərrüfat rəhbərlərini ruhlandırır, maddi nemətlərin artırılmasına çalışır və istəyinə nail ola bilirdi.

Azərbaycanın ən güclü rəhbəri kimi, ölkəni parçalanmaqdan qorudu. Dərəbəyliyə son qoydu. Respublikanı müstəqil, artan xətt üzrə inkişaf müstəvisinə çıxardı.

Dərin düşüncəsi, bilik və bacarığı, insanlığa qayğıkeşliyi, hər yerdə ədaləti bərpa etmək arzusu, milli sevgisi onun əqli mülkiyyətini də zənginləşdirdi, mükəmməl sistemə çevirdi.

Bu gün Azərbaycanda Heydər Əliyevin əqli mülkiyyət fonduna

maraq güclənməkdədir. Gənclərin bu mülkiyyətə marağının artması, xalqımızın parlaq gələcəyindən xəbər verir. Tədqiqat işləri daha da dərinləşdirilməlidir.

9. Heydər Əliyevin elmə, təhsilə münasibəti və qayğısı barədə

Elm və elm adamları, təhsil və təhsil işçiləri, xalq maarifi həmişə Heydər Əliyevin maraq dairəsində olub, onlara qayğı göstərüb.

Heydər Əliyevin elmə, maarifə bu sahədə çalışan insanlara diqqəti və qayğısı barədə kitablar, məqalələr yazılıb. Mən, Onun yalnız dünyada aparıcı elmi məktəblərin, maarif və təhsil yeniliklərinin alimlərimiz tərəfindən daim öyrənilməsi Azərbaycana gətirilməsi barədə istəklərini qeyd edəcəm və bir nümunə göstərəcəm. Mütərəqqi təcrübənin öyrənilməsinə Heydər Əliyev böyük əhəmiyyət verirdi. Bunun üçün şərait yaradır, elmi müəssisələr qarşısında ciddi məsələlər qaldırırdı. Tapşırırdı ki, elm, maarif sahəsində harada, hansı ölkədə yaxşı nə varsa öyrənin, yaradıcı şəkildə ölkəmizdə tətbiq edin.

O, Azərbaycanın daxilində yaranan qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsinə, ümumiləşdirilməsinə və yayılmasına da xüsusi diqqət yetirirdi.

Təlim-tərbiyə sahəsində aktual pedaqoji-psixoloji problemlərin seçilməsi, araşdırılacaq konkret mövzuların siyahısının tərtibi, tədqiqatçı mütəxəssislər arasında bölüşdürülməsi, tədqiqatçıların elmi fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi, tədqiqatların sistemlə, ardıcıl aparılması, ilkin elmi nəticələrin məhdud məkanda sınaqdan keçirilərək dəyərli elmi məhsulun alınması və geniş ölçüdə tətbiq edilməsi yolu ilə təhsilin keyfiyyətinin artırılması işini maarifçi alimlərin vətənpərvərlik borcu kimi qiymətləndirirdi.

Yaxşı iş təcrübəsini xaricdən öyrənməyi tapşırdığı kimi, Azərbaycanda təhsil-tərbiyə və inkişaf üzrə nailiyyətlərin başqa ölkələrdə yayılması işinin təşkilinə də qayğı göstərir, şərait yaradırdı.

Bu işlərin sovetlər dövründə də, müstəqillik dövründə də yüksək səviyyədə təşkili üçün imkanlar açır, konkret vəzifələr qoyurdu. İşin üzərində ciddi nəzarətin olduğunu bildiklərinə görə alimlər, elmi müəssisələr, maarif rəhbərləri öz işlərinə böyük məsuliyyətlə yanaşırdılar.

Heydər Əliyev söhbətlərinin birində bazar iqtisadiyyatına yenicə yol açmış suveren Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin yenidən qurulması barədə öz fikirlərini ümumi şəkildə ifadə etdi və alim-mütəxəssislərin fikirlərini öyrənmək istədi. Qeyd elədi ki, hamımız sovet məktəblərində təhsil almışıq. Doğrudur, sovet məktəbi dünyada bir çox üstünlükləri ilə seçilən bir sistem idi. Amma, bunlar başqa prinsiplər, məqsədlər üçün – kommunizm qurucuları yetişdirmək ideologiyası əsasında qurulmuşdu. İndi dövr başqadır. Biz müstəqil dövlətlik, özümüzün yeni ali məqsədlərimiz var. Elm və maarif də bu məqsədlərə xidmət göstərməlidir. Odur ki, biz sovet təhsil sistemində yaxşı nə var idisə onların hamısını seçib götürməli, saxlamalı, istifadə etməliyik. Bununla yanaşı, indiyə qədər bazar iqtisadiyyatı yolu keçmiş ölkələrin təhsil sistemlərindəki təcrübəyə də istinad etməli, yeni sistem qurmalıyıq.

Heydər Əliyev hələ Naxçıvanda yaşayıb işləyərkən Türkiyədə səksəninci illərdə yaradılmış bir mütərəqqi özəl təhsil sistemi ilə tanış olmuşdu. Heydər Əliyevin bu sistemlə necə maraqlanmasını o zaman Naxçıvanın maarif naziri işləmiş hörmətli Nazim Əkbərov bizə danışmışdı. O, sonralar bu barədə mənim elmi redaktoru olduğum kitablarının birində ətraflı məlumat vermişdi. Həmin məlumatların bir qismini oxucuların nəzərinə çatdırıram.

1918-ci ildə Qafqaz İslam Ordusunun sərkərdələrindən biri Kazım Qarabəkir paşa Naxçıvana gəldi, quldurbaşı Androniki dəstəsi ilə birlikdə Naxçıvandan qovdu, xalqı erməni qırğınından xilas etdi. Eyni zamanda, Naxçıvanda bir Rüştiyə məktəbi açdı. Rüştiyə məktəbi hərbi təmayüllü məktəb idi. Məktəbin ömrü çox olmadı. Rusiyanın işğalçı dəstəsi məktəbi bağladı.

Təqribən 70 il sonra – SSRİ dağılıandan və Azərbaycan öz suverenli-

yini bərpa edəndən sonra Türkiyə maarifçilərindən bir qrupu Naxçıvana gəldi və yeni məktəb açdı. Bu işdə İlhan İşbilən, Məhərrəm Menekşe, İbrahim Avçı, Helmi bəy və başqalarının böyük xidmətləri oldu.

Həmin dövrdə Naxçıvanın blokada vəziyyətində olması, əhalinin maddi vəziyyətinin durmadan pisləşməsi siyasi və ictimai vəziyyəti çox gərginləşdirmişdi. O vaxt Türkiyənin “Zaman” qəzeti Naxçıvana yardım kompaniyaları təşkil edirdi. Ardı-arası kəsilmədən Türkiyədən Naxçıvana ərzaq yardımı göstərilirdi. Bu qəzetin rəhbərlərindən biri – İlhan İşbilən (hazırda İzmirdən Türkiyə Böyük Millət Məclisinə seçilmiş Millət vəkildir) dəfələrlə Naxçıvana gəlmiş, əhalinin vəziyyəti ilə maraqlanmış, öz gücü daxilində xalqa, Naxçıvan ziyalılarına kömək göstərmişdi. Heydər Əliyevlə dəfələrlə görüşmüş, Ondən məsləhətlər almışdı. İlhan İşbilən Heydər Əliyevə xüsusi rəğbət bəsləyir, onun tapşırıqlarını can-başla icra edirdi.

Nazim müəllim yazır ki, Türk məktəbinin Naxçıvanda açılmasına etiraz edənlər də var idi.

Yeni məktəbin açılmasını zəruri sayan Heydər Əliyev etirazçılara belə cavab vermişdi: unutmayın ki, biz müstəqilliyimizi elan etməklə eyni zamanda sovet idarəçiliyi sistemindən də imtina etmişik. Yeni bazar iqtisadiyyatına əsaslanan demokratik bir dövlət qururuq. Sovet sistemi ilə, onun təhsil sistemi ilə yeni Azərbaycan üçün insan yetişdirmək mümkün deyildir. Yeni sistem yeni insanlarla qurulacaqdır. Buna görə də yeni Azərbaycan gəncliyi üçün yeni təhsil sistemi lazındır. Belə bir sistem isə bizim qanıbir, canıbir, dilibir qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində yaradılıb.

Biz bu sistemi də öyrənməliyik, istifadə etməliyik. Ümumiyyətlə, bazar iqtisadiyyatı ilə gətmiş, bu yolda yaxşı təcrübə qazanmış ölkələrin təhsil sistemində mütərəqqi nə varsa öyrənməliyik, ölkəmizdə tətbiq etməliyik.

Etirazçılar bu sözlərdən sonra dinmədilər. Beləliklə, məktəblərin fəaliyyətinə yaşıl işıq yandırıldı. Bu, tarixi bir mərasim idi, bəlkə o zaman mən bunu lazımcına dərk etmirdim, yaxud əhəmiyyətinə lazımi qiymət verə bilmirdim, amma sonrakı hadisələr, məktəblərin

genişlənməsi, nailiyyətlərinin çoxalması bunu sübut etdi. Naxçıvanda ilk Türk məktəbinin açılması barədə Heydər Əliyevlə İlhan İşbilənin imzaladığı müqavilə o zaman məktəblərin açılmasına əngəl olan təhsil naziri Firudin Cəlilovun əl-ayağını bağladı və o istəməsə də, buna imza atmalı oldu.

Nazim müəllimin yuxarıda söylədiyi fikirlər bir daha sübut edir ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin ağına belə gəlməyən mütərəqqi təhsil-tərbiyə sistemlərinin öyrənilməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının hüdudları daxilində tətbiqi barədə Heydər Əliyev artıq müstəqil qərar qəbul etmiş, Türkiyə maarifçiləri ilə müqavilə imzalamış, yeni məktəblər açmışdı. Naxçıvanda açılmış yeni məktəbin özünü doğrultması, onların Azərbaycan şəraitində geniş yayılmasına yol açdı.

Günlərin birində direktoru olduğum Elmi Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutuna, qəbuluma iki nəfər gəldi, biri ərəb dili mütəxəssisi azərbaycanlı Məmmədli Babaşov, o biri türk – Məhmət Ertəkin. Onlar yeni türk məktəblər sisteminə aid əyani materiallar təqdim etdilər, xeyli məlumat verdilər. Mən bir həftə həmin materiallarla tanış oldum. Sistemdəki elmi yenilikləri öyrəndim. Bəlli oldu ki, bu, həqiqətən mütərəqqi ideyalar əsasında qurulmuş tamamilə yeni sistemdir və böyük gələcəyi var.

Bir həftədən sonra yenidən görüşdük. Bu dəfə Məmmədli müəllimlə birlikdə gələn professor, doktor Zəfər Ayvaz idi. Türk alimləri Zəfər bəyə Nəzakət Abidəsi deyirlər. O, məndə yüksək mədəniyyət daşıyıcısı, görkəmli maarifçi alim təsuratını yaratdı. Həqiqətən də belə idi.

Yeni təhsil sistemi barədə fikrimi öyrənmək istədilər. Dedim, sistem bəyəniləndir, gələcəyə ümid vericidir. Fikir ümumiliyi yaranandan sonra, onlara elmi köməyimi istədilər. İnstitutun aparıcı mütəxəssislərini də cəlb etməklə, onların niyyətlərinin həyata keçirilməsinə yardımçı oldum. Onlarla birlikdə Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Ağdaş, Zaqatala, Şəki, Şamaxı, Quba, Lənkəran, Cəlilabad və digər şəhərlərdə olduq. Təcrübəli müəllimlərlə, məktəb direktorları, rayon rəhbərləri ilə söhbətlər apardıq, nəhayət yeni Türk təhsil sisteminin Azərbaycan şəraitinə geniş tətbiqinə nail olduq.

Bu işdə Heydər Əliyevin, Süleyman Dəmirəlin müstəsna tarixi xidmətləri oldu.

1993-cü ildən – Heydər Əliyev yenidən Azərbaycana rəhbər qayıdıandan sonra “Çağ” Öyrətım Şirkəti daha da genişləndi, iş şəraiti yaxşılaşdırıldı, onlara hər cür qayğı artırıldı.

Heydər Əliyev Azərbaycana yeni təhsil sistemi gətirmiş professor-müəllim heyətinə böyük etimad göstərdi. Onlar da etimada sədaqətlə xidmət göstərmiş və xidmət göstərməkdədir.

1997-ci ilin may ayında Heydər Əliyev böyük hörmətlə Türkiyəyə rəsmi səfərə getdi. Tərkibə mən də daxil edilmişdim. Çox məzmunlu, sıx proqramda özəl “Fatih” Universitetini ziyarət də daxil edilmişdi. Universitetin böyük zalında Heydər Əliyev çox məzmunlu geniş nitq söylədi.

Heydər Əliyevin nitqindən seçmələr:

“Bu universitet şirkətin çox böyük qol-qanadlarından biridir. Mən fürsətdən istifadə edərək son illərdə Türkiyənin və Türk Cümhuriyyətlərinin həyatında bu şirkətin gördüyü işlərə yüksək qiymət verirəm. Görülən bu işlər münasibətilə sizi təbrik edirəm. Bu şirkətin yaranmasında, yaşamasında çox böyük xidmətlər göstərmiş Fəthullah Gülənin xidmətlərini qeyd edirəm...” (8 may 1997-ci il).

M.Fəthullah Gülən görkəmli mütəfəkkir, filosof-maarifpərvər şəxsiyyətdir. “Dünyaya sülh və bəriş” carçısıdır. Şirkətin fikir memarıdır. Yüksək mənəviyyətli insan ölçüsü kimi dünyada tanınan ictimai xadimdir.

1998-ci ildə Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasına təkrar prezident seçiləndə çoxsaylı təbriklər arasında M.Fəthullah Gülənin məktubu xüsusi fərqlənir.

Məktubu olduğu kimi kitaba daxil edirəm.

“Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri cənab Heydər Əliyevə Qardaş Azərbaycanın çox dəyərli prezidenti, Müqtədir və təcrübəli dövlət adamı cənab Heydər Əliyev!

Müstəqillik əldə etdiyi ilk illərdə qarşılaşdığı nizamsızlıqlardan, bədnam və uğursuz Qarabağ məsələsinin dünyə düşükdən sonra zati-

alilərin güclü, təcrübəli və müqtədir rəhbərliyi ilə yaralarını sağaltmağa və irəliləməyə daha inamla baxmağa başlayan qardaş Azərbaycanda prezident seçkilərində ikinci dəfə qələbə qazandığınızı eşidib sevindim.

Türkiyə ilə Azərbaycanın global xarakter almaqda olan və buna görə də bilavasitə bölgəmizdə dostluq əlaqələrinin daha da yaxşılaşdırılmasını tələb edən münasibətləri, bizimlə canı bir, qanı bir olan qardaş ölkə Azərbaycanda zati-aliniz kimi zəngin təcrübəyə, fərasətə, səriştəyə və səbrə malik bir prezidentin olması həm Azərbaycan üçün, həm də Türkiyə və digər qardaş ölkələr üçün ürəkaçan bir hadisə və gözəl bir fürsətdir. Hakimiyyətdə olacağınız ikinci müddətdə qardaş Azərbaycanın daha parlaq bir istiqbala qovuşacağına inandığımız kimi, regionunuzda da mütləq daha gözəl dəyişikliklər baş verəcəyinə ümid edirik.

Bu düşüncələrlə Sizi xalqımızın qəti dəstəyi ilə yenidən prezident seçilməyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edir, rəhbərliyinizin birinci müddətində olduğu kimi, ikinci müddətində də daha böyük uğurlar qazanmağınızı Allahdan diləyir, bu münasibətlə zati-alinizə səmimi ehtiramımı və bütün Azərbaycan xalqına hörmət və məhəbbətimi bildirirəm.

Fəthullah Gülən,

Türkiyə Jurnalistlər və Yazıçılar Vəqfinin fəxri sədri (şəxsi imza)”
Heydər Əliyevin Fəthullah Gülənə cavab məktubu:

“Türkiyə Qəzetçilər və Yazıçılar Vəqfinin sədri cənab Fəthullah Gülənə.

Hörmətli Fəthullah Gülən,

Yenidən Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilməyiniz münasibəti ilə göndərdiyiniz təbrikə görə təşəkkürümü bildirir, Sizə möhkəm cansağlığı və uğurlu fəaliyyət arzulayıram.

Hörmətlə,

Heydər Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti (şəxsi imza)

Bakı şəhəri, 12 dekabr 1998-ci il”

Heydər Əliyevin “Çağ” Öyrətım Şirkətinin Azərbaycandakı səmərəli fəaliyyəti barədə müxtəlif vaxtlarda söylədiyi fikirlərdən seçmələr:

“Azərbaycanla Türkiyə arasında qurulan ən sağlam körpü təhsil körpüsüdür” (1993-cü il).

“Onlar yenə də dünya olimpiadasında böyük qələbə qazanıblar. Doğrudan da, onlar çox yaxşı işlər görürlər, mən onlardan çox razıyam. Həmişə onlara yaxşı münasibət, qayğı göstərmişəm” (2000-ci il, 26 may).

“Bilirəm ki, onlar çox yaxşı təhsil verirlər. Buna görə də oranın şagirdləri dünyanın bir çox yerlərində müsabiqələrdən müvəffəqiyyətlə keçirlər, medallar alırlar. Bu, Azərbaycanda təhsilin inkişaf etməsinə kömək edir. Biz onları digər məktəblər üçün nümunə kimi qoyuruq. Buna görə də mən çox məmnunam, təşəkkür edirəm” (2002-ci il, 27 may).

“Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanda Türkiyənin xüsusi yeri var. Sizin şirkətin və universitetin Azərbaycanda gördüyü işlər respublikamızın təhsil sisteminə müəyyən müsbət dəyişikliklər meydana gətirir. Ona görə də mən bu işlərə həmişə dəstək vermişəm, bundan sonra da dəstək verəcəyəm” (8 may 1997-ci il).

“Mən bunu həmişə dəstəkləmişəm, həmişə yardım etmişəm. Bu gün də yardım edirəm, sabah da yardım edəcəyəm. Çünki bu məktəblər Azərbaycanın təhsil sisteminə bir yenilik gətirmişdir” (28 may, 1999-cu il).

Azərbaycandakı Türk məktəblərinə Heydər Əliyevin göstərdiyi yardımı bu gün İlham Əliyev davam etdirir və onların işini yüksək qiymətləndirir.

İlham Əliyevin məktəblər haqqında dediklərindən nümunələr:

“Mən istərdim ki, Azərbaycanda bu təhsil müəssisələrinin sayı daha da çoxalsın”.

“Mən görürəm ki, orada təhsil alan gənclər dünyada gedən olimpiadalarda, başqa müsabiqələrdə böyük yerlər tuturlar və çox gözəl təhsil alırlar. Mən bunu çox bəyənirəm və dəstəkləyirəm. Bu çox böyük işdir. “Çağ” Öyrətım burada çox böyük işlər görür və mən bu fəaliyyətdən çox razıyam” (2005-ci il).

“Mən Türk liseylərinin fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirirəm və

bunları quran, işlədən insanlara öz minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Burada təhsil alan gənclərimiz beynəlxalq yarışlarda çox yüksək mükafatlar qazanırlar. Bu, bizi çox sevindirir və onu göstərir ki, həmin liseylər Azərbaycanın gələcəyi üçün gözəl kadrlar yetişdirirlər. Əlbəttə ki, bir Prezident kimi mən, bu liseylərin öz fəaliyyətlərini davam etdirmələrini və daha da genişləndirmələrini istərdim” (2006-cı il).

“Təhsillə bağlı çox yüksək səviyyəli işlər görülür. Mən bilirəm, məlumat da gəlir. Həm nizam-intizam, həm tədris prosesi yüksək səviyyədədir. Bu məktəblərdə təhsil alan şagirdlərin bilik səviyyələri çox yüksəkdir. Olimpiadalarda uğurlar qazanırlar. Biz gərək iqtisadi imkanlarımızdan istifadə edib, təhsilin inkişafına nail olaq. İndi kim ki, müasir texnologiyalardan istifadə edir, irəliyə gedirlər. İstəyirik ki, iqtisadi imkanlarımız da geniş olsun, gənclərimiz də müasir texnologiyanı öyrənsin və tanış olsunlar” (2006-cı il, 26 may).

Məqsədi yalnız təhsil-tərbiyə sisteminin inkişafına xidmət göstərməkdən ibarət olan və məqsədini Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirən şirkət bir-birini tamamlayan üç istiqamətdə fəaliyyət göstərir:

- ümumi orta təhsil mərhələsinə daxil olan özəl liseylər;
- ali təhsil mərhələsinə hazırlıq funksiyasını icra edən “Araz” hazırlıq kursları;
- ali təhsil mərhələsi – “Qafqaz” Universiteti.

Yeni təhsil-tərbiyə müəssisələrindəki yüksək səviyyəli, səmərəli idarəetmə sistemi, mükəmməl nizam-intizam, qayğılı qarşılıqlı müəllim-şagird (tələbə) münasibətləri, ən əsası ideal halallıq onların uğurlarının hərəkətverici qüvvəsidir.

Təhsil-tərbiyə müəssisələrində öyrənmək-öyrətmək istəyi yüksək səviyyədə olduğuna görə ki, təlim-tərbiyə-inkişaf prosesi, klassik təhsil sistemlərinə nisbətən, daha sürətlə gedir. Şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı təmin olunur. Yüksək intellektual səviyyəli müstəqil və müasir düşüncəli, bilikli, mərifətli gənc milli kadrlar yetişir.

Hazırda respublikamızda fəaliyyət göstərən 50-dən artıq dövlət və özəl universitetləri arasında nüfuzuna, keyfiyyətinə, nizam-intizamına,

elmi səviyyəsinə görə seçilən “Qafqaz” Universitetinin yaradılması zəruriyyəti barədə onun yaradıcısı və ilk rektoru əziz dostum professor Zəfər Ayvazla 1993-cü ilin yanvar ayında olan görüşümüzü yaxşı xatırlayıram.

İzah elədi ki, Zahid müəllim, bildiyiniz kimi, türk özəl liseyləri Azərbaycanda özünü doğruldur. İndi bu liseylərin üst qurumuna ehtiyac duyulur. Fikrimiz var elə bir universitet yaradaq ki, Qafqazda yaşayan bütün soydaşlarımızın burada təhsil almasına imkan yaransın. Adını da belə qoymaq istəyirik – “Qafqaz” Universiteti.

Mən özəl türk liseylərinin fəaliyyəti ilə Türkiyənin özündə tanış olmuşdum, üstünlüklərini bildirdim. Ağıllı təklif idi, dəstəklədik. Az müddətdə məsələni həll etdilər. Bir neçə fakültə açıldı, kafedralar yaradıldı. Mənə pedaqogika-psixologiya kafedrasına rəhbərlik etmək təklif olundu, məmnuniyyətlə işə başladım, institutumuzdan təcrübəli alimləri də bura cəlb etdim. İlk gündən dərslər yüksək səviyyədə quruldu.

Universitet böyük sürətlə inkişaf edərək, indiki güclü, möhkəm maddi-texniki, kadr potensialı ali təhsil müəssisəsi səviyyəsinə qədər yüksəldi.

Professor Zəfər Ayvazın yaratdığı elmi-pedaqoji sistemi onu əvəz edən rektorlar daha da təkmilləşdirdi, müasirləşdirdi, nümunəvi təhsil-tərbiyə müəssisəsi səviyyəsinə çatdırdı. Mən onların hamısı: professor Zəfər Ayvaz (1993-1995), professor Yunus Sərin (1995-1996), professor İbrahim Canan (1996-1997), professor Əhməd Çətin Can (1997-1999), professor Ömər Oxumuş (1999-2001), professor Erol Oral (2001-2005), professor Əhmet Sanıç (2005) ilə əməkdaşlıq etdim, elm-tədris məsələləri üzrə birgə işlədim, bu gün də sıx əməkdaşlığımız, qarşılıqlı məsləhətləşmələrimiz yüksək səviyyədə davam edir. Bu insanlar həqiqətən bir-birindən gözəl, işgüzar alimlər kimi hörmət qazanıblar. Bunların hamısı, rəhbərlik etdikləri kollektivlər, bütövlükdə şirkətin kollektivləri son 20 ildə Azərbaycan xalqına, böyüyən gənc nəsillərə əvəzsiz xidmətlər göstəriblər və fəaliyyətlərini ləyaqətlə davam etdirirlər. Onların zəhməti ölçüyəgəlməz səviyyədədir. Azərbaycan-

Türkiyə dostluğunun dərinləşməsində böyük xidmətləri təqdirəlayiqdir.

Azərbaycan ziyalısı kimi, mən də fəxr edirəm ki, yeni təhsil-tərbiyə sisteminin ölkəmizə gətirilərək, yaradıcı şəkildə tətbiqində, sistemin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsində fəal iştirak etmişəm.

Bütün məsələlərin yüksək səviyyədə təşkilinə, aparılmasına, inkişaf üçün geniş imkanlar yaratmış Böyük Öndərimiz Heydər Əliyevə minnətdarıq. Sistemin bütün kollektivləri etimada görə Heydər Əliyevə həmişə minnətdar olublar, Onun xeyirxahlığı, böyüklüyü barədə dəyərli əsərlər yazıblar, böyük tirajla nəfis şəkildə çap edib dünyaya yayıblar. Şirkətin fasiləsiz təhsil kompleksini Türkiyə ziyalılarının suveren Azərbaycana ən dəyərli hədiyyəsi hesab edirəm.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin xeyir-duası və köməyi ilə 1991-ci ildə Naxçıvanda yaradılan ilk Türk özəl məktəbi və “Ziya” ali təhsilə hazırlıq kursundan başlayaraq, indiyə qədər cəmi sayı 26-ya çatmış yeni fasiləsiz təhsil sistemi addım-addım irəliləməkdə davam edir, Azərbaycan vətəndaşlarına layiqincə xidmət göstərir.

Fasiləsiz təhsil kompleksinin maddi-texniki bazası ildən-ilə möhkəmlənir.

Özəl Türk təhsil kompleksində çox yeniliklər var. Bunlardan:

- Qafqaz Universiteti üçün güclü maddi-texniki bazaya malik müasir universitet şəhərciyi layihəsi həyata keçirilib;
- Quba və Bakı özəl türk liseyləri üçün müasir tələblərə cavab verən tədris binaları tikilib istifadəyə verilib;
- Qafqaz Universiteti sübut elədi ki, həqiqətən gənclərin seçimində bilik yeganə meyardır;
- təhsilin və tərbiyənin məzmununu, tədris texnologiyalarını elə seçmək, sistem yaratmaq olar ki, təlim, tərbiyə və inkişaf kompleks halında həll oluna bilsin;
- müəllim, şagird, valideyn əlbirliyi tərbiyənin çox güclü vasitəsidir;
- tədris fənləri ixtisas bilikləri ilə yanaşı, ingilis dilini və kompüterlə işləmək bacarıqlarını birlikdə aşılamaq mümkündür;
- təhsil müəssisələrində şagird və tələbələrin mənəvi yetkinlik, təmiz əxlaqlılıq, dövlətçilik, vətənpərvərlik, dürüstlük, fədakarlıq,

tolerantlıq ruhunda tərbiyəsinin reallıqları həyatda özünü aşkar büruzə verir. Bu insani keyfiyyətlər sözdə, arzuda yox, fəaliyyət prosesində özünü göstərir;

Şirkətin və Qafqaz Universitetinin fəaliyyətində yüksək təşkilatçılıq qabiliyyəti, maarifə və elmə olan sonsuz sevgisi, Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığına bağlılığı ilə fərqlənən rəhbərləri: Adəm Öcal, dr. Ənvər Özərən, Qafqaz Universitetinin rektorları: professor Zəfər Avyaz, mərhum İbrahim Canan, Ömər Okumuş, Erol Oral və hazırkı rektor professor Əhməd Saniçin, ilk ali təhsilə hazırlıq kursunun müdiri Mehmet Ərtəkinin zəhmətini xüsusi qeyd etməliyəm.

Dr. Məmmədəli Babaşovun, Nazim Əkbərovun və onlarla Azərbaycan-türk alimlərinin, müəllimlərinin təmənnasız təşkilatçılığı, zəhməti əsasında yaranmış, Azərbaycanı tam əhatə etmiş yeni özəl təhsil sisteminə xalqımızın ehtiyacı artmaqdadır. Əhali “Çağ” Öyrətim şirkətinin fəaliyyətindən razılığını bildirir.

Sistemin daha uğurlu gələcəyinə inanıram.

Azərbaycanda ilk dəfə kreditli dərs keçmə sistemini həyata keçirən Qafqaz Universiteti 2006-cı ildən Avropa Krediti Transfer Sistemini (Bolonya) tətbiq etməyə başlaması ilə digər ali məktəblərə örnək oldu.

“Çağ” Öyrətim İşləmələri Şirkətinin Azərbaycandakı təhsil sisteminin əsas göstəriciləri:

- Azərbaycanda 12 ümumtəhsil məktəbi (lisey), 1 ibtidai məktəb, 12 “Araz” Hazırlıq kursu, bir universitet – “Qafqaz” Universiteti fəaliyyət göstərir.

- Azərbaycandakı türk məktəblərinin qarşıya qoyduğu əsas vəzifələr:

- ölkəsinə və insanlığa ləyaqətlə xidmət etmək üçün mükəmməl bilik, bacarıq və vərdişə sahib olmaq;

- öyrənməyi və bilməyənləri öyrətməyi özünə daimi fəaliyyət yolu kimi qəbul etmək;

- ətrafdakı insanlarla, təbiətlə güclü qarşılıqlı əlaqə qurmaq, yaradıcı işləmək bacarıqlarına yiyələnmək;

- cəmiyyət qarşısındakı məsuliyyəti dərinlən dərk edən, özünə möhkəm inamı olan, nəfsi tox, mənəviyyəti saf olan, əxlaqca təmiz

fərdlər yetişdirmək.

- Məzunların 99 %-i məktəbi bitirən ili dünyanın müxtəlif ölkələrindəki ali məktəblərə qəbul olunur.

- Hər il ali məktəblərə qəbul zamanı ən yüksək –700 bal toplayanların böyük əksəriyyəti Türk məktəblərinin məzunlarıdır.

- Qafqaz Universitetini bitirənlərin hamısı yüzə-yüz işlə təmin olunurlar. Bu məzunlara hər yerdə yüksək tələbat var. Onlar dünyanın istənilən ölkəsində işə qəbul olunmaq imkanına malikdirlər, çünki ingilis, türk, azərbaycan və digər dilləri mükəmməl öyrənmiş olurlar, şəxsi və iş keyfiyyətlərinə görə fərqlənilirlər.

- “Çağ” Öyrətim işləmələrinin təhsil modelində dünyanın iki bölgəsinə -Şərqi və Qərbi aid olan ən dəyərli təcrübə birləşdirilib. Şərqi milli dəyərlərə aid olan əxlaq və mənəviyyat, Qərbdən texnika və texnologiyalar əsas götürülüb.

Şəxsiyyət və onun yaratdığı maddi və mənəvi zənginliklər yeni təhsil modelində əks olunub.

- 1998-2012-ci ilə qədər Qafqaz Universitetini 2332 nəfər bakalavr, 226 magistr, 2 doktorant bitirmişdir. Cəmi 2560 nəfər məzunun hamısı işləyir. O cümlədən 336 nəfər xarici ölkələrdə çalışır. Məzunların səsi 52 fərqli ölkədən gəlir.

- Azərbaycandakı türk liseylərini 1997-2011-ci ildə bitirmiş 5751 nəfər gəncin 98 %-ə qədəri müxtəlif universitetlərə qəbul olunmuşdur. Bunlardan 160 nəfəri xarici ölkələrin universitetlərində təhsillərini davam etdirmişlər.

Azərbaycan universitetlərinə qəbul olunanlardan 524 nəfəri 600 dən çox bal toplanmışdır. Onların da 50 nəfəri prezident təqaüdünə layiq görülmüşdür.

- 1994-2012-ci illərdən xaricdə keçirilən fənn olimpiadalarında iştirak etmiş şagirdlərdən 507 nəfəri medallarla təltif edilmişdir. Bunların 108-i qızıl, 167-si gümüş, 232-si bürünc medaldır. Bunlar çox yaxşı göstəricilərdir.

Respublika üzrə medalların 93 %-dən çoxunu türk liseylərində təhsil alan şagirdlər qazanırlar.

Heydər Əliyevin fikirlərindən:

● *“İqtisadiyyatda, mədəniyyətdə, elmdə - həyatın bütün sahələrində əldə olunmuş nailiyyətlərin başında duran, onun əsasını təşkil edən, kökü olan məktəbdir, təhsildir, müəllimdir”.*

● *“Təhsil sistemimiz müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafını təmin etməlidir”.*

● *“Mən “Çağ” Öyrətim İşlətmələri Şirkətinin işindən çox məmnunam. Biz bunu digər məktəblərimizə nümunə olaraq qəbul edirik”.*

● *“Türkiyə bizə ən yaxın olan, demokratik dövlət quruculuğunda kifayət qədər təcrübəsi olan, milli və dünyəvi dəyərləri özündə ehtiva edən təhsil sisteminə malik ölkədir”.*

Tədqiqatçılıq təcrübəsindən nəticəyə gəlmişəm ki, elmdə varislik, ardıcılıq, novatorluq olmalıdır ki, elmi sistem formalaşdırmaq mümkün olsun.

Həyatın bütün sahələrində, o cümlədən elmdə və təhsildə halallıq olmalıdır ki, hər şeyi ədalət prinsipi əsasında qurmaq mümkün olsun.

Azərbaycan elminin dünyanın elm məkanına inteqrasiyası bütövlükdə Azərbaycanın reallıqlarının dünya xalqlarına çatdırılmasına imkan verə bilər.

Elmlərin həyatla, istehsalatla, saf əxlaqın formalaşdırılması prosesi ilə birləşdirilməsi kamil insanların yetişdirilməsi imkanlarını artırır.

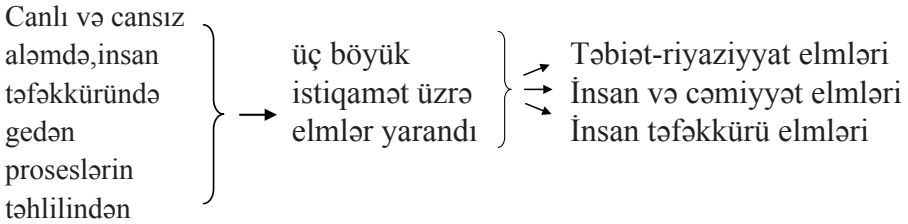
Bütün tədqiqatların milli, ictimai və fərdi tələbatlara cavab verməsi təmin olunarsa, şübhəsiz, dünyəvi tələbatları da ödəyə biləcəkdir.

Xalqın təhsil dərəcəsi, mənəviyyəti, birgə yaşayış mədəniyyəti başqa xalqların onu tanıması üçün əsas göstəricilərdir. İnsanlar birgə tarixindən çox şeylər öyrənir. İlk növbədə: örnək və ibrət dərsləri; ali ruhani elmi əsrlər boyu yaşamış insanların, xalqların sifətini, həyat tərzini, istehsal münasibətlərini, dəyərlərini, uğurlarını və səhvlərini anladır ki, onu öyrənənlər özləri, gələcəkləri üçün nəticə çıxara bilsinlər.

Tarix-tayfaların, insanların, millətlərin, ölkələrin keçmiş və gələcək yol xəritələrini ortaya qoyur ki, ictimai-siyasi hadisələrin gedişi, mahiyyəti üzə çıxsın.

Elm, texnika və texnologiyaların hamısının inkişafının ümumi bir qanunauyğunluğunu müəyyənləşdirə bilmişəm. Bu qanunauyğunluqda dörd mərhələli bir mexanizm var.

Birinci mərhələ:

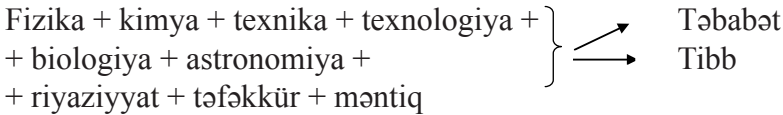
İkinci mərhələ:

Fizika+kimya → biologiya elmləri

Üçüncü mərhələ:

Dördüncü mərhələ:

Bütün elmlər diferensiasiya yolu ilə elementar zərrəciklərdən başlayaraq, Günəş sisteminə, qalaktikalara, sonsuz kainata daxil olan nələr varsa, bunların hamısına nüfuz etdi, qanunlar aşkara çıxardı.

Sahə elmlərində olan nəzəriyyələrin, qanun və qanunauyğunluqların, təcrübələrin, bütün reallıqların inteqrasiyası fəlsəfə elminin formalaşmasına, inkişafına gətirib çıxardı. Fəlsəfə elmi ilə sahə elmlərinin qarşılıqlı təsiri real varlığın mahiyyətinin getdikcə dərinliklərində baş verən hadisələri aşkara çıxarmaqdadır.

İctimai-siyasi elmlər cəmiyyətin idarəedilmə mexanizminin getdikcə

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

səmərəli variantlarını aşkara çıxarır. Bu işdə güclü ictimai-siyasi xadimlər daha çox fəallıq göstərirlər.

XX və XXI əsrin belə güclü dövlət xadimlərindən biri olan Heydər Əliyevin müasir, suveren Azərbaycan dövləti quruculuğundakı fəaliyyəti xüsusilə diqqətəlayiqdir.

Təhsil bütün elmlərin integrativ məzmunundan yararlanır. Tərbiyə bəşəriyyət təcrübəsindən yarandığına görə, onun məzmunu milli və ümumbəşəri mənəvi dəyərləri özündə cəmləşdirir.

Təlim-tərbiyənin vahid proses təşkil etməsi üçün təhsildə integrativ elmi məzmunla milli və ümumbəşəri mənəvi dəyərlərin məzmunu cəmləşdirilməli, vahid, bütöv məzmun formalaşdırılmasıdır.

Vahid məzmunu təlim-tərbiyə prosesində reallaşdırmaq üçün təsirli mexanizmlərdən, texnologiya və metodlardan istifadə olunmalıdır. Bunların hamısını düzgün həyata keçirən müəllim-tərbiyəçi kadrlarından yüksək elmi-pedaqoji və psixoloji hazırlıq tələb edilir.

Elmlə təhsil bir-birinin təsiri ilə inkişaf edir, şəxsiyyətin, cəmiyyətin, dövlətin də inkişafına əsaslı təsir göstərir

Təcrübə göstərir ki, elmdə gedən diferensiasiyayı təhsilin məzmununa diferensial halında gətirmək o qədər də səmərə vermir. Tədris materialının öyrənilməsinə integrativ yanaşmaq ən optimal yol sayıla bilər.

Orta ümumi təhsilin birinci (1-5-ci siniflər) və ikinci (6-10-cu siniflər) mərhələsində elmlərin əsaslarını yalnız integrativ halda, kompleks biliklər halında öyrətmək lazımdır. Üçüncü (11-12-ci siniflər) mərhələdə isə öyrənilmiş integrativ biliklərin əsasında maraqlara və bacarıqlara uyğun olaraq, elmlərin əsasları diferensiasiya olunmuş qaydada öyrətmək vacibdir.

Məktəblilərə hər şeyi öyrətməyə çalışmaq yox, çox şeyi müstəqil öyrənmək bacarıqları aşılanmalıdır. Müəllim və tədris-tərbiyə kompleksləri məktəblilərə müstəqil bilik və bacarıqlara sahib olmaq imkanı yaratmalı, onların müstəqil elmi və şəxsi yüksəlişinə güclü impuls verməlidir.

Bu məsələlərin hamısını praktikada həyata keçirməyə tam hazır olan

təhsil-tərbiyə müəssisəsi hələ yetişməsə də, bunların əsasları “Çağ” Öyrətim Şirkətinin yaratdığı özəl təhsil-tərbiyə kompleksində reallığa çevrilməkdədir.

İnanırıq ki, inkişaf indiki templə gedərsə, biz yaxın gələcəkdə bu uğurların şahidləri olacağıq.

10. Azərbaycan xalqına, Yeni Azərbaycan Partiyasına ünvanlanmış müdrik bir müraciət barədə

*(Heydər Əliyevin Azərbaycan vətəndaşlarına,
Yeni Azərbaycan Partiyasına son müraciəti)*

Bu müraciəti bütövlükdə Azərbaycan xalqına son müraciəti, tapşırığı, çağırışı, vəsiyyəti kimi də qəbul edə bilərik. Tarixi əhəmiyyətli müraciət, vəsiyyət böyüyən neçə-neçə nəsillər üçün də dərin məzmunlu tövsiyədir, çağırışdır. Müraciəti olduğu kimi təqdim edirəm.

“Əziz həmvətənlər, hörmətli Azərbaycan vətəndaşları!

Bu günlərdə mənim Azərbaycan Respublikasına bütövlükdə rəhbərliyimin 34, müstəqil Azərbaycan dövlətinə Prezident kimi rəhbərliyimin isə 10 ili tamam olur. Bu illərdə istər bir azərbaycanlı, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, istərsə də onun rəhbəri, Prezident kimi mənim həyat amalım yalnız Sizə – bütün varlığım qədər sevdiiyim Azərbaycan xalqına, dövlətçiliyimizə, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mənəvi inkişafına xidmət olmuşdur. Bu yolda bütün gücümü və iradəmi yalnız müdrik və qədirbilən xalqımdan almışam. Ən çətin anlarda, ən mürəkkəb vəziyyətlərdə yalnız və yalnız xalqıma arxalanmışam. Bu da mənə dözümlü, iradə verib və bütün uğurlarımı təmin edib.

Azərbaycan xalqı dünyanın ən qabaqcıl xalqları sırasında öz layiqli yerini tutub. Onun zəngin mənəvi aləmi, dünya mədəniyyət xəzinəsinə bəxş etdiyi özünəməxsus töhfələr, sivil dünya dəyərlərinə

Yiyələnmək qabiliyyəti artıq hamıya məlumdur. Azərbaycanlıların öz əməyi, istedadı ilə bütün sahələrdə dünya xalqları ailəsinə getdikcə daha sürətlə inteqrasiya olması indi heç kimi təəccübləndirmir.

Müstəqil dövlətimiz bu gün dünya ölkələrinin ən qabaqcıl təcrübələrindən və dəyərlərindən bəhrələnərək inkişaf edir. Demokratik cəmiyyət, hüquqi dövlət, insan və vətəndaş haqlarının aliliyi, siyasi plüralizm prinsiplərini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Avropanın və dünyanın ən qabaqcıl, qüdrətli dövlətləri ilə çiyin-çiyinə fəaliyyət göstərir. Ölkəmiz beynəlxalq aləmdə öz layiqli yerini tutub. İndi dünyanın, regionun və bizi əhatə edən xarici aləmin əsas strateji və qlobal məsələləri bizim rəyimiz, mənafelərimiz nəzərə alınmadan həll edilmir. Bizi tanıyırlar, qəbul edirlər və əsas məsələlərdə bizimlə hesablaşırlar.

Azərbaycanın iqtisadi həyatı yenidən qurulur, yüksək dinamizmlə dirçəlir və inkişaf edir. Ölkə iqtisadiyyatına daxili və xarici kapital qoyuluşu ildən-ilə artır, aqrar sahə, yeyinti və yüngül sənayesi modernləşir, iqtisadiyyatda qeyri-neft sektorunun payı yüksəlir, manatın sabitliyi qorunur, valyuta ehtiyatları artır, yeni-yeni yüksək maaşlı iş yerləri açılır. Bütün bunlar 1994-cü ildən başlayaraq həyata keçirilən yeni neft və iqtisadi inkişaf strategiyasının nəticəsidir. Mən əminəm ki, biz belə davam etsək, qarşıdan gələn bir neçə ildə Azərbaycanda nə bir işsiz, nə bir kasıb insana rast gəlinəcəkdir. Maaşlar, təqaüdlər və insanların ümumi gəlirləri yüksələn sürətlə artacaq. Azərbaycan dövləti, iş adamlarımız təkcə ölkəmizdə deyil, xarici aləmdə də ən perspektivli və gəlirli layihələrdə iştirak etmək, investisiya qoymaq imkanına və gücünə malik olacaqlar.

Dövlətimiz getdikcə öz müdafiə qabiliyyətini artırır, hərbi cəhətdən güclənir. Milli ordumuz qabaqcıl təcrübə və texnologiyalara yiyələnir, gənclərimiz həvəslə xidmətə gedirlər.

Bütün bunlar asan başa gəlməmişdir. Keçən dövrdə biz Sizinlə birlikdə həm daxildən, həm də xaricdən qaynaqlanan nə qədər təhlükəli irticanın, təxribatın və digər antiAzərbaycan aksiyalarının qarşısını almışıq, nə qədər çətinliklərə sinə gərmişik. Siz bunları çox

yaxşı bilirsiniz.

1988-ci ildən ermənilərin Dağlıq Qarabağda başladıkları avantürist millətçi separatizmin qarşısı Azərbaycan rəhbərliyinin qətiyyətsizliyi üzündən vaxtında alınmadı. 1990-1993-cü illərdə respublikamızda yaranmış siyasi və hakimiyyət böhranından, idarəsizlik və qarmaqarışlıqdan istifadə edən Ermənistan ordusu Azərbaycanın torpaqlarını işğal etdi, bir milyondan çox soydaşımızı qaçqın və köçkün vəziyyətinə saldı. Daxildə ölkə vətəndaşları bir-birinə qarşı silahlı toqquşmaya, qarşıdurmaya təhrik edildi, dövlətimizi və dövlətçiliyimizi məhv etməyə, dağıtmağa nə qədər səylər göstərildi. Biz bütün bunların qarşısını aldıq. Lakin xaos və anarxiya dövründə Azərbaycanın pozulmuş ərazi bütövlüyünü, qaçqın və köçkünlərin öz yurd-yuvasına qaytarılması problemini hələ də həll edə bilməmişik. Mən əminəm ki, biz bu məsələni də mütləq həll edəcəyik.

Buna baxmayaraq, bu illərdə xalqımız və dövlətimiz üçün taleyüklü əhəmiyyət kəsb edən məsələləri həll edə bilmişik.

İlk növbədə, dövlətçiliyimizin əsasını təşkil edən ictimai-siyasi sabitliyə nail olmuş, milli birlik və qanunların aliliyinə söykənən vətəndaş cəmiyyətinin təməlini qoymuşuq.

İkincisi, hər bir dövlətin, onun yaşamasının qayəsini təşkil edən ölkə iqtisadiyyatını yenidən qurmuşuq, inkişaf yoluna çıxarmışıq.

Üçüncüsü, Azərbaycan xalqının istək və arzularının ifadəsi olan, özünün bütün müvafiq təsisatlarına malik güclü, demokratik dövlətimizi qura bilmişik, onun müstəqilliyinin dönməzliyini təmin etmişik.

Yalnız milli birliyə, ictimai-siyasi sabitliyə malik, iqtisadiyyatı dinamik inkişaf edən, güclü dövlət təsisatları olan, demokratik və vətəndaş cəmiyyətinə əsaslanan müstəqil dövlətlə hər şeyi, o cümlədən ərazi bütövlüyü və digər məsələləri həll etmək olar. Əminəm ki, bu, məhz belə də olacaq.

Əziz Azərbaycan vətəndaşları, əziz xalqım!

Mən öz mənalı həyatımın düz 60 ilini xalqımın bu günü və sabahı ilə yaşamışam. Bunun son on ili müstəqil Azərbaycan dövlətinə

xidmətdə keçib. Bu sahədə görülən işlər Sizə məlumdur, lakin mənim hələ tamamlanmamış çox perspektivli planlarım var. Son vaxtlar səhhətimdə yaranan bəzi problemlər mənə imkan vermir ki, bütün bu başladığımı, nəticələrini aydın gördüyüm işləri tamamlayım. Buna baxmayaraq, 2003-cü ilin 15 oktyabrında keçiriləcək prezident seçkilərində iştirak etmək üçün mənim də namizədliyim irəli sürülüb və qeydiyyatda alınıb. Yüz minlərlə insan seçki kampaniyasına qoşularaq mənim təbliğatımı aparır. Fürsətdən istifadə edərək bu insanlara, namizədliyimi irəli sürən və dəstəkləyən Yeni Azərbaycan Partiyasının bütün üzvlərinə, digər ictimai-siyasi təşkilatların nümayəndələrinə, elm, təhsil və mədəniyyət xadimlərinə, ziyalılara və mənə dəstək verən bütün Azərbaycan xalqına dərin təşəkkürümü bildirirəm. Ümidvaram ki, tezliklə səhhətimi bərpa edərək Vətənə dönəcək, xalqımla yenidən birlikdə olacağam. İndi isə öz namizədliyimi İlham Əliyevin xeyrinə geri götürürəm.

Üzümü Sizə – həmvətənlərimə tutaraq, qarşıdan gələn prezident seçkilərində prezidentliyə namizəd, mənim siyasi varisim, Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin I müavini İlham Əliyevi dəstəkləməyə çağırıram. O, yüksək intellektli, pragmatik düşüncəli, müasir dünyaya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir şəxsiyyətdir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən layiqli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirərək Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı yolunda çox işlər görəcəklər. İnanıram ki, mənim axıra çatdıra bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri Sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdıra biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm.

Dərin hörmətlə,

Heydər Əliyev,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

2 oktyabr 2003-cü il”.

11. Nəsihətlər, həqiqətlər (*seçmələrdəki fikirlər Heydər Əliyevə məxsusdur*)

- Mədəniyyətsizlər, ədəbsiz deputatlar o vaxt – 1991-1993-cü illərdə mənim doğru sözlərimi danışmağa imkan vermirdilər.

- Demokratiya tək cə institusional kateqoriya deyil. Ən əvvəl, həyat tərzidir, düşüncə tərzidir.

- Həcmindən, dərinliyindən asılı olmayaraq, bütün təcrübə tək cə xüsusi yox, həm də ümumi əhəmiyyət kəsb edir.

- Biz, insanların bütün universal hüquqlarını: azad ifadə, dinc toplaşmaq, din azadlığı, qanunların aliliyi şəraitində qadınlarla kişilərin bərabərliyi, özünə lider seçmək və s. qorumuşuq və bundan sonra da qoruyacağıq.

- 1954-cü ilin noyabrında həkim Zərifə Əziz qızı Əliyeva ilə evləndim, xoşbəxt ailə qurdum. Toyda cəmi 15 nəfər yaxın qohum var idi, çağlı olmadı. Toy mərasimi özümüzün iki otaqlı mənzilimizdə keçirildi.

Heydər Əliyev müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini belə müəyyənləşdirmişdir: bütün ölkələr arasında münasibətlərin bərabər hüquqlu olması istəyi, ölkələrin bir-birinin daxili işlərinə qarışmaması, ölkələrin bir-biri ilə əməkdaşlıq etməsi, ölkələr arasında dostluq əlaqələri qurmaq və inkişaf etdirmək, millətlərarası dostluq münasibətlərinin yaranmasına çalışmaq, Azərbaycanda və dünyada tolerantlığın, dözümlülüyn bərqərar edilməsi.

- İnsan inkişafına aid fundamental ideyanın, proqramın müəllifi Heydər Əliyev olmuşdur. Bu, hələ sovet dövründən başlamış, suveren Azərbaycan Respublikasında daha geniş ölçüdə əməli iş çevrilmişdi. Hazırda həmin ideyalar geniş ölçüdə davam etməkdədir.

- Xalqın, millətin tarixinə münasibəti onların mənəvi maraqlarından yaranmalıdır. Düzgün yazılan tarix mənəvi maraqları normal ödəyə bilər. Səhv və ya təhrif edilərək yazılan tarix mənəvi maraqlara yaddır, saxtadır.

- Müxtəlif problemlərə aid regional dialoq iştirakçıların hamısının maraqları çərçivəsində müntəzəm keçirilərsə onun işə ancaq xeyri ola bilər, bundan tərəflər ziyan görməz.

- 1977-ci ildə SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul olundu. 1978-ci ildə müttəfiq respublikaların Konstitusiyaları qəbul edildi. Biz iki-üç ay idi ki, öz Konstitusiyamızın layihəsini hazırlayırdıq. Orada bir müddə yazdıq ki, Azərbaycan Respublikasında dövlət dili Azərbaycan dilidir. Ancaq nə ilə rastlaşdıq? Moskva buna qəti etiraz etdi və bildirdi ki, bu ola bilməz. SSRİ-də yeganə dövlət dili var və hamı bu dövlət dilindən istifadə etməlidir. Biz isə çox inadkarlıq etdik. Böyük müqavimətlərin qarşısını aldığımız. Hətta mən sizə deyim ki, Moskvada bu məsələ müzakirə olunarkən bəzi müttəfiq respublikaların başçıları bizim bu fikrimizi qəbul etmirdilər. Çünki bütün müttəfiq respublikaların başçıları konstitusiya komissiyasının üzvü idilər, orada iştirak edirdilər. Onlar bu fikri dəstəkləmirdilər, qəbul etmirdilər.

Ancaq buna baxmayaraq, biz buna nail olduq və 1978-ci ildə bizim Konstitusiyamızda Azərbaycan dili Azərbaycan Respublikasının dövlət dili kimi həkk olundu. Ancaq bilməlisiniz, demək olmaz ki, Konstitusiyada qəbul etdirəndən sonra biz həqiqətən bunu dövlət dili kimi işlədə bildik. Çünki o vaxtlar, bu, sadəcə, o dövlətin sisteminə görə mümkün deyildi. Amma eyni zamanda, biz insanlarda milli şüur, milli əhvali-ruhiyyə, öz dilimizə doğma münasibət, sevgi hissiyyatları yaratdıq.

- Hər bir alim qiymətlidir. Hər bir alimin yaratdığı elmi əsərlər özünəməxsus qiymət alır. Ancaq nəzəriyyəni təcrübə ilə birləşdirən, nəzəri fikirlərini tətbiq edə bilən və onlardan əməli nəticə götürə bilən, cəmiyyətə, ölkəyə, xalqa konkret fayda gətirən insanlar alimlərin sırasında xüsusi yer tutur.

- Heydər Əliyev müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin təməl prinsiplərini hazırladı, əməli olaraq həyata keçirdi. Milli suverenlik siyasətini formalaşdırdı, suverenliyin dönməzliyini sübuta yetirdi.

- Heydər Əliyev qədim Şərqi hikmətində deyilmiş fikrin – “Əgər planın bir illikdirsə darı səp, on illikdirsə ağac ək, yüz illikdirsə in-

san tərbiyə et” fikrinin hər üç halına əməl etdi. Əvvəl 1990-1993-cü illərdə Azərbaycanı bürümüş aclığı aradan götürdü, meşələrin kütləvi məhvini qarşısını almaqla bərabər, hamılıqla ağac əkininə başladı, mənəvi tərbiyəni ön plana çəkməklə böyüyən nəsillərin yeni-mütərəqqi metodlarla təlim-tərbiyəsini strateji sahəyə çevirdi. Hər milli rəhbər sayılan şəxslər belə planla hərəkət edə bilməz.

- Azərbaycan dünyaya Günəş kimi doğacaqdır.

Kitabın sonu

Biz – “91-lər”, 1992-ci il, oktyabrın 16-da Naxçıvanda yaşayıb işləyən Heydər Əliyevə müraciət etdik ki, Azərbaycan bir ildir suverenliyini bərpa etməsinə baxmayaraq, ölkə dağılır, etnik zəmində parçalanma gedir. Naşı insanlar yeni şəraitə uyğun dövlət qurmağı bacarmır, Sovetlər Birliyindən qalan pisliliklərlə bir yerdə yaxşılıarı da məhv edirlər. Mənəviyyat tənəzzülə sürüklənir. Böyüklərə hörmət, uşaqlara qayğı sıfır nöqtəsinə enib. Elmə, elm adamlarına, müəllim və həkimlərə, nüfuzlu insanlara hörmətsizlik edilir. Ağıllı, təcrübəli milli kadrlar sıradan çıxarılır, ləkələndirilir. Naşı adamlar başa çəkilir. Xaricdən ölkəyə təcavüz güclənir, vətəndaş müharibəsi qaçılmazdır. Heydər Əliyevin Bakıya gəlməsi, xalqa və ölkəyə sahib durması tələb olunur.

Bizim müraciətə həm Heydər Əliyev, həm də əhalinin mütləq əksəriyyəti tərəfdar çıxdı.

Heydər Əliyev Bakıya gəldi, on il Azərbaycanın prezidenti oldu, çox işlər gördü, ölkəni bir çox məhrumiyətlərdən qurtardı. 2003-cü ildə vəfat etdi. İşlərinin, ideyalarının bir çoxunu özü həyata keçirə bilmədi. Xalqa, Yeni Azərbaycan Partiyasına ABŞ-ın Klivlend xəstəxanasından tarixi müraciət göndərdi ki, O, oğlu İlham Əliyevə özü qədər inanır və seçkilərdə onun namizədliyinin müdafiə edilməsini arzulayır. Biz yenidən Heydər Əliyevin müdrik istəyi dalınca getdik. Artıq 9 ildir ki, İlham Əliyev Azərbaycanın prezidentidir. Normal işləyir. Heydər Əliyevin işlərini uğurla davam etdirir. Artıq bizim istəyimizin reallaşdırılmasından 20 il keçir. İndi mən fikirləşirəm: görəsən arxada

qalmış 20 ildə hər şey bizim arzuladıqlarımız qaydadamı gedib, nöqsanlara, çatışmazlıqlara, xətəyə yol verilməyibmi?

Əlbəttə, böyük işlərin gedişi zamanı nöqsanlara da yol verilir. Lakin, Azərbaycanda son 20 ildə o qədər qüdrətli yüksəlişlər olub ki, nöqsanlar nəzərə çarpacaq səviyyəyə gəlməyib. YAP – yüksəliş partiyası kimi yarandı, beləcə də davam edir.

Biz həqiqətən xoş niyyətlə mübarizə aparmış insanlarıq və mübarizəmiz Azərbaycanın həyatında böyük dönüş nöqtəsi oldu. Xalq çox şey qazandı. Amma əgər öz fəaliyyətimizi daim obyektiv təhlil edərək nəticə çıxarmalı olsaydıq aydın görünəcəkdiki, görülmüş işlərdən daha yaxşı variantlar, yollar seçmək mümkün idi. Dövlətdə, hökumətdə, partiya da yüksək vəzifə daşıyan indiki şəxslər bunları etiraf etməlidirlər. Daha böyük xətalara, nöqsanlara, başısoyuqluğa, bürokratiyaya, səhlənkarlığa, vəzifədən sui-istifadəyə, etinasızlığa və digər qəbahətlərə görə Azərbaycan xalqından üzr istəməyə cəsarət göstərməyi bacarmalıdırlar. Bunlar, sabahkı işin bugünkündən daha yaxşı getməsinə kömək göstərər.

Etiraf etməliyik ki, Heydər Əliyevin adından və nüfuzundan istifadəyə yol verməklə öz şəxsi mənafeələrinin, nəfslərinin quluna çevrilmiş yüksək vəzifələr tutmuş şəxslər də var. Ağacın bir budağında rahat oturub yüz budağı silkələyənlər, Yeni Azərbaycanı yaradanlara yuxarıdan aşağı baxanlar da yox deyil. Vaxtilə Heydər Əliyevə xəyanət etmiş bəzi adamların bu gün meydan sulamasını da görməmək mümkün deyil.

Biz istəyirik ki, hər şey büllur kimi saf olsun. Heydər Əliyevin arzu və istəkləri, planları daha dolğun yerinə yetirilsin. Ən başlıcası, insanlar mənəviyyatca daim sağlamlaşmağa doğru getsin. Bu da o zaman mümkün olacaq ki, xalq mənafeyi bütün mənafeələrin mərkəzində dayansın, Heydər Əliyevin elmi irsinə təkcə sözdə yox, əməli fəaliyyətdə hörmət göstərilsin. Unutmaq olmaz ki, XX- XXI əsrlərin qovşağında Azərbaycanı böyük fəlakətlərdən xilas edən, 50 milyonluq dünya azərbaycanlılarını birləşdirən, ölkənin hərtərəfli inkişafının strateji planını hazırlayan Heydər Əliyev nadir şəxsiyyət, dövlət rəhbəri idi.

Azərbaycanın tarixində Heydər Əliyev səviyyəsində ikinci bir dövlət rəhbəri olmamışdı. Bu nadir milli kadr özündən sonra gələnlərin hamısı, hər bir azərbaycanlı üçün tükənməz örnəkdir, nümunə akademiyasıdır.

Mən də bütün dostlarım, səmimi siyasi həmkarlarım kimi fəxr edirəm ki, Heydər Əliyevlə birlikdə uzun illər çalışmışam, Ona yaxından bələd olmuşam, Onun haqqında kitablar, məqalələr yazmışam, mühazirələr oxumuşam. Belə fəaliyyətimi bütün gücümlə, həvəslə, yorulmadan davam etdirirəm. Böyüyən gənclərimizə də bu cür səmimi, yaradıcı işləməyi arzulayıram.

İlham Heydər oğlu Əliyev Ulu Öndər Heydər Əliyevin doğma övladı, siyasi varisi olmaqla bərabər, həqiqətən böyük ölçüdə qurub-yaradan, yaranmış yeni imkanlardan çox bacarıqla istifadə etməklə, Azərbaycanı daha da güclü müasir ölkəyə çevirmək üçün çalışır, uğurlu nəticələr əldə edir. Bundan biz çox məmnun oluruq.

Azərbaycanın gələcəyinin düzgün yolu Heydər Əliyev yoludur. Bu yolun əsas xüsusiyyətlərini qələmə almaqla, gələcək nəsillərə istiqamət verməklə alimlik borcumu ödəməyə çalışmışam.

Oxucuların təkliflərini, məsləhətlərini, fikirlərini qəbul etmək arzusunda yəm və əvvəlcədən onlara dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Allah Azərbaycan xalqına, xalqın, dövlətin xeyrinə çalışan bütün insanlara dayaq olsun!

Əlavələr

“Heydər Əliyevin elmi irsi (nəzəriyyə və təcrübə)” kitabı Azərbaycan xalqının ümummilli liderinin ən yüksək insani keyfiyyətlərinin formalaşması, mütərəqqi partiya və dövlət quruculuğu səviyyəsinə yüksəlməsinin elmi əsasları, metodologiyası barədə sistemli bilik mənbəyi kimi oxuculara təqdim edilir.

Elə tarixi faktlar var ki, onların sistem halında cəmləşdirilməsi kitabdən istifadəni xeyli asanlaşdırır. Ona görə də bir neçə əlavəni kitaba daxil etmişik.

Əlavə 1.

Yeni Azərbaycan Partiyasının həyatında baş vermiş və mətbuatda işıqlandırılmış tarixi günlər

- 15 oktyabr 1992-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasını yaratmaqla əlaqədar Azərbaycan ziyalılarının – “91-lər”in Naxçıvanda yaşayan Heydər Əliyevə müraciəti.
- 24 oktyabr 1992-ci il - Azərbaycan ziyalılarının – “91-lər”in müraciətinə Heydər Əliyevin Naxçıvandan yazdığı cavab.
- 5 noyabr 1992-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransına hazırlıq üzrə Təşkilat Komitəsinin yarandığı gün.
- 21 noyabr 1992-ci il - Naxçıvan şəhərində Heydər Əliyevin sədrliyi ilə təşkil olunmuş Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransının keçirilməsi, Heydər Əlirza oğlu Əliyevin partiyanın sədri seçildiyi, ilk Siyasi Şurasının 1-ci iclasında İdarə Heyətinin seçildiyi gün.
- 7 dekabr 1992-ci il - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında akademik Ziya Bünyadovun sədrliyi ilə keçirilən Ziyalılar Konfransında “Naxçıvan Respublikasının dövlət quruculuğunun və MR Ali Məclisinin sədri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Müdafiəsi Komitə”sinin yaradıldığı gün.

- 18 dekabr 1992-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçirildiyi gün.
- 20 fevral 1993-cü il - YAP sədri, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyevin Bakıda ilk dəfə partiya fəalları ilə görüş keçirdiyi və Yeni Azərbaycan Partiyasının orqanının – “Yeni Azərbaycan” qəzetinin təsis edildiyi gün (Elektro-texnika elmi mərkəzində).
- Yanvar 1993-dən - etibarən Rayon və şəhərlərdə YAP təşkilatlarının təsis konfranslarının keçirilməsi, rəhbər partiya orqanlarının seçilməsi prosesi gedib. Proses 1994-1995-ci illərdə də davam etdirilib.
- May-iyun 1993-cü il - Respublikada 1993-cü ilin ortasında baş verən vətəndaş müharibəsi təhlükəsinin aradan qaldırılması üçün YAP-ın aktiv fəaliyyət günləri.
- 9 iyun 1993-cü il - Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin Naxçıvandan Bakı şəhərinə gəlişi, YAP fəalları ilə ardıcıl görüşləri, siyasi situasiyaların qiymətləndirilməsi.
- 12-14 iyun 1993-cü il - YAP sədri Heydər Əliyevin bir qrup partiya fəalı ilə Gəncədəki hərbi qarşıdurmaları araşdırması.

ƏLAVƏLƏR

- 15 iyun 1993-cü il - YAP sədri Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçilməsi. Qurtuluş günü.
- 3 oktyabr 1993-cü il - YAP sədri, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilməsi.
- 19 noyabr 1994-cü il - Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının ikinci ildönümü münasibətilə Bakıda Şəhriyar adına klubda keçirilən ümumrespublika müşavirəsində Azərbaycan Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri Heydər Əliyevin nitq söylədiyi gün.
- İyun 1995-ci il - YAP Qadınlar Şurasının və YAP Gənclər Birliyinin seçilməsi.
- 9 sentyabr 1995-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri Heydər Əliyevin “91-lər”lə və digər ziyalılardan bir qrupu ilə görüşdüyü tarixi gün.
- 12 noyabr 1995-ci il - Çoxpartiyalı sistem əsasında Milli Məclisə ilk deputat seçkilərində YAP-ın namizədlərinin çoxluq təşkil etməsi.
- 29 noyabr 1997-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının

sədri Heydər Əliyevin iştirakı ilə partiyanın yaradılmasının 5-ci ildönümünə həsr edilmiş toplantı günü (Respublika sarayı).

- 2 fevral 1998-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri Heydər Əliyevin iştirakı ilə Respublika İdman və konsert sarayında YAP-ın Gənclər Birliyinin ümumrespublika toplantısı günü.
- 11 oktyabr 1998-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri Heydər Əliyevin seçicilərin mütləq əksəriyyətinin səsverməsi yolu ilə ikinci dəfə Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçildiyi gün.
- 21 noyabr 1998-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri Heydər Əliyevin iştirakı ilə Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının 6-cı ildönümünə həsr olunmuş təntənəli yığıncaq günü (Respublika sarayı).
- 4 sentyabr 1999-cu il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri Heydər Əliyevin iştirakı və sədrliyi ilə YAP-ın İdarə Heyətinin, Siyasi Şurasının, partiyanın I qurultayına hazırlıq üzrə Təşkilat Komitəsi üzvləri və Mərkəzi Aparatın

ƏLAVƏLƏR

- rəhbər işçiləri ilə keçirilmiş müşavirə günü (Prezident sarayı).
- 19 dekabr 1999-cu il - İlk bələdiyyə seçkilərində YAP-ın qələbəsi.
 - 21-22 dekabr 1999-cu il Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayının keçirildiyi gün (Respublika sarayı).
 - 6 may 2000-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Siyasi Şura iclasının keçirildiyi gün (Prezident sarayı).
 - 12 noyabr 2000-ci il - İkinci çağırış Milli Məclisə seçkidə YAP-ın namizədlərinin çoxluq təşkil etməsi.
 - 21 noyabr 2001-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının II qurultayının keçirildiyi və İlham Heydər oğlu Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini (ilk dəfə təsis olunmuşdur) seçildiyi gün (Respublika sarayı).
 - 26 noyabr 2002-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə YAP-ın yaradılmasının on illiyinə həsr olunmuş yubiley mərasimi günü (Respublika sarayı).

- 10 may 2003-cü il - Heydər Əliyevin anadan olmasının 80 illiyinin dünya ölkələrinin bir çoxunda yüksək səviyyədə qeyd olunduğu gün.
- 15 iyun 2003-cü il - Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdışının – Qurtuluş gününün yüksək səviyyədə qeyd olunması.
- 2 avqust 2003-cü il - YAP sədrinin birinci müavini İlham Heydər oğlu Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Baş naziri seçildiyi gün.
- 15 oktyabr 2003-cü il - İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildiyi gün.
- 11 mart 2004-cü il - Heydər Əliyevin vəfatından sonra Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini İlham Heydər oğlu Əliyevin sədrliyi ilə İdarə Heyətinin ilk iclasının keçirildiyi gün.
- 17 dekabr 2004-cü il - İkinci dəfə bələdiyyə seçkilərində YAP-ın namizədlərinin mütləq əksəriyyətinin qələbə qazandığı gün.
- 26 mart 2005-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının III qurultayının keçirildiyi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, YAP sədrinin birinci müavini İlham Əliyevin YAP-ın yeni sədri seçildiyi gün.

ƏLAVƏLƏR

- 2 iyun 2005-ci il - YAP Gənclər Birliyinin II konfransının keçirildiyi gün.
- 15 iyun 2005-ci il - Milli Qurtuluş günü münasibətilə Yeni Azərbaycan Partiyasının keçirdiyi mitinq günü.
- 6 noyabr 2005-ci il - III çağırış Milli Məclisə deputat seçkilərində YAP-ın çoxluq təşkil etməsi gün.
- 7 dekabr 2006-cı il - YAP sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti YAP Xaçmaz rayon təşkilatında görüş keçirdiyi gün.
- 2 avqust 2008-ci il - Yeni Azərbaycan Partiyasının IV qurultayının keçirildiyi gün.
- 15 oktyabr 2008-ci il - YAP sədri İlham Əliyevin ikinci dəfə Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçildiyi gün.

Əlavə 2.

Heydər Əlirza oğlu Əliyevin siyasi fəaliyyəti barədə qısa məlumat

- 1969-1982-ci illər - Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd
- 1982-1987-ci illər - Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini

- 3 sentyabr 1991-ci il - Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri, Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin müavini
- 5 noyabr 1992 - Yeni Azərbaycan Partiyasının Təşkilat Komitəsinin sədri
- 21 noyabr 1992-2003-cü illər- Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri
- 15 iyun 1993-cü il - Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri
- 23 iyun 1993-cü il - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini icra edən
- 3 oktyabr 1993-cü il - 11 oktyabr 2003-cü il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Əlavə 3.

Heydər Əliyevin təltif edildiyi orden və medallar, fəxri adlar, “fəxri doktor” diplomları, mükafatlar, adı verildiyi obyektlər

Orden və medallar

- 09.05.1945 “1941-1945-ci il Böyük Vətən Müharibəsində Almaniya üzərində qələbəyə görə” medalı
- 06.06.1945 “1941-1945-ci il Böyük Vətən Müharibəsində əməyinə görə” medalı

ƏLAVƏLƏR

- 25.06.1948 “Əmək rəşadətinə görə” medalı
- 25.08.1971 Lenin ordeni
- 08.05.1973 Lenin ordeni
- 27.12.1976 Lenin ordeni
- 24.08.1979 Lenin ordeni və “Oraq və çəkiç” Qızıl medalı
- 07.05.1983 Lenin ordeni və “Oraq və çəkiç” Qızıl medalı
- 24.03.1997 Ukraynanın “Yaroslav Mudrı” ordeni
- 07.05.1997 Türkiyənin “Dövlət nişanı” ordeni
- 10.06.1998 Qazaxstanın “Astana” medalı
- 14.12.1998 “Elm və təhsilin inkişafına görə” beynəlxalq orden
- 18.05.2001 Ukraynanın “Qloriya populi” Qızıl ulduzu
- 29.09.2001 Gürcüstanın “Qızıl dəri” ordeni
- 03.05.2002 “Qızıl bayraq” fərqlənmə nişanı
- 09.06.2002 Rusiyanın “Andrey Pervozdanni” ordeni

- 27.06.2002 İhsan Doğramacı Beynəlxalq Fondunun Qızıl medalı
- 22.10.2002 Rusiyanın “Magistralın 100 illiyi” medalı
- 20.02.2003 Rusiyanın “Beynəlxalq təhlükəsizlik xidmətlərinə görə” medalı

Əlavə 4.

Heydər Əliyevin fəxri adları

- 24.08.1979 Sosialist Əməyi Qəhrəmanı
- 07.05.1983 Sosialist Əməyi Qəhrəmanı
- 25.03.1997 Kiyevin fəxri qonağı
- 29.11.1997 “Ankara İş Qadınları” assosiasiyası tərəfindən “1997-ci ilin görkəmli dövlət xadimi”
- 10.02.1998 Ədrinə (Türkiyə) şəhərində keçirilən Qırxpınar güləş yarışlarının “Baş ağası”

Əlavə 5.

**Heydər Əliyevə təqdim olunmuş “Fəxri doktor”
diplomları**

- 09.02.1994 Ankaradakı Hacəttəpə Universitetinin Fəxri doktoru
- 09.03.1996 Tbilisi Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru

ƏLAVƏLƏR

- 29.03.1997 Moskva Dövlət Hüquq Akademiyasının Fəxri doktoru
- 07.05.1997 İzmirdəki “9 Eylül” Universitetinin Fəxri doktoru
- 08.05.1997 İstanbuldakı “Fatih” Universitetinin Fəxri doktoru
- 11.06.1997 Qazaxıstan Dövlət Universitetinin Fəxri professoru
- 01.05.1998 Daşkənd Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru
- 16.03.2001 Ərzurum Universitetinin Fəxri doktoru
- 16.03.2001 Ankara Universitetinin Fəxri doktoru
- 25.01.2002 Moskva Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru
- 28.06.2002 Qars şəhərinin Qafqaz Universitetinin Fəxri doktoru
- 24.09.2002 Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər Universitetinin (İstitutunun) Fəxri doktoru
- 01.04.2003 Qırıqqala Universitetinin Fəxri doktoru

Əlavə 6.

Heydər Əliyevin aldığı mükafatlar

- 12.12.1997 Qars bələdiyyəsi tərəfindən “1997-ci ilin insan hüquqları və dövlət xadimi”
- 26.01.1998 Türk Yazarları və Sənətçiləri Fondu tərəfindən “Türk dünyası qarşısında xidmətlərinə görə”
- 13.02.1998 “Dünyanın Adamı” mükafatı (Türkiyə)
- 14.02.1998 Türk Sənayeçiləri və İş Adamları Fondu tərəfindən “1997-ci ilin insan hüquqları müdafiəçisi və dövlət xadimi” mükafatı
- 22.05.1998 Türk Qəzetçiləri və Yazarları Fondu tərəfindən “Türk dünyasının birliyinə görə” mükafatı
- 05.09.1998 Türkiyənin Bayburd vilayətinin “Dədə Qorqud” yubileyinin Təşkilat Komitəsi tərəfindən “Dədə Qorqud” mükafatı
- 05.09.1998 Türkiyənin İpək Yolu Fondu tərəfindən “İpək Yolunun inkişafında xidmətlərinə görə” mükafatı
- 03.02.1999 Türkiyənin İpək Yolu Fondu tərəfindən “1998-ci ilin görkəmli dövlət xadimi” mükafatı

ƏLAVƏLƏR

- 07.07.1999 Azərbaycan Əsilzadələr Məclisi üzvünün 1 nömrəli şəhadətnaməsi
- 01.11.2000 Atatürk Beynəlxalq Sülh Mükafatı
- 22.03.2002 “Jurnalistlərin Dostu” mükafatı (Azərbaycan)
- 04.04.2002 Y.V.Andropov adına mükafat (Rusiya)
- 23.05.2002 Türkiyənin “Baş müəllim Atatürk” mükafatı
- 27.06.2002 ANİKOD-un “Üstün xidmət və başarı” mükafatı
- 27.06.2002 TUSİAB-ın “Türk dünyasının 2001-ci il xüsusi mükafatı”
- 15.10.2002 Türkiyənin “Saman yolu” televiziya kanalının “Medianın dostu” mükafatı
- 11.01.2003 ANS şirkətlər qrupunun və Çingiz Mustafayev adına fondun təsis etdiyi “2002-ci ilin adamı” mükafatı

Əlavə 7.

Heydər Əliyevin adı verildiyi əsas obyektlər

- 16.05.1998 Heydər Əliyevin adının bürc ulduzuna verilməsi haqqında Rusiyanın “Kosmos-Yer” Elmi Texniki Mərkəzinin sertifikatı

- 30.05.1998 Heydər Əliyevin adının bürc ulduzuna verilməsi haqqında Ulduzların Qeydiyyatı üzrə Beynəlxalq Təşkilatının sertifikatı

- Böyük Qafqaz sıra dağlarında zirvə.
- Azərbaycanda və Türkiyədə parklar, xiyabanlar, küçələr, bulaqlar, heykəllər.
- **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 27 fevral 2004-cü il tarixli sərəncamı və 10 mart 2004-cü il tarixli fərmanı ilə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı əbədiləşdirilmişdir.**
- Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi liseyin Naxçıvan filialı ləğv edilmiş və onun əsasında Heydər Əliyev adına Hərbi Lisey yaradılmışdır.
- Azərbaycan Respublikasının Heydər Əliyev mükafatı təsis edilmişdir.
- Bakı və Naxçıvan şəhərlərində “Heydər Əliyev” xatirə memorial kompleksləri yaradılmışdır.
- Azərbaycan Respublikasının “Heydər Əliyev” ordeninin təsis edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunmuşdur.
- Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbinə, Bakı Beynəlxalq aeroportuna, Bakı Dərin Özüllər Zavoduna, Respublika Sarayına, Bakı şəhərindəki İdman-Konsert Kompleksinə Heydər Əliyevin adı verilmişdir.
- Azərbaycan Respublikasının Paytaxtı Bakı şəhərində və Azərbaycan Respublikasının şəhər və rayonlarında küçə və meydanlardan birinə Heydər Əliyevin adı verilmişdir.
- Heydər Əliyevin şərafinə platin, qızıl və gümüş xatirə sikkələri buraxılması nəzərdə tutulmuşdur.
- Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin adının əbədiləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq bir sıra özəl qurum, şirkət və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən görülmüş tədbirlər, o cümlədən “Bakı-Tbilisi-Ceyhan” ixrac boru neft kəmərinə “Lider” qazma qurğusuna Heydər Əliyevin adının verilməsi, ictimai əsaslarla Heydər Əliyev Fondunun yaradılması dəstəklənmişdir.

Əlavə 8.

Heydər Əliyevin bütün həyatı və fəaliyyəti Azərbaycanla, Azərbaycan xalqı ilə bağlı olmasın və kitabın müxtəlif dillərə tərcümə edilərək xarici ölkələrdə yayılacağını və bu ölkələrdəki oxucuların Respublikamız haqqında bilgi əldə etmələrini nəzərə alaraq ən vacib ümumi məlumatları da əlavələrdə göstəririk.

Azərbaycan Respublikasının yarandığı tarix	28 may 1918
Müstəqillik günü	18 oktyabr 1991
Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına qoşulduğu gün	30 yanvar 1992
Birləşmiş Millətlər Təşkilatına daxil olduğu gün	2 mart 1992
Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olduğu gün	19 sentyabr 1995
Avropa Şurasına daxil olduğu gün	17 yanvar 2001
Əhalinin sayı, min nəfər (2012-ci ilin əvvəlinə)	9,5 milyon
1 km ² -ə düşən əhalinin sıxlığı, nəfər	98,6
Əhalinin tərkibi	çoxmillətli (58 millətin, etnik qrupun nümayəndələri)
Paytaxtı	Bakı
Dövlət dili	Azərbaycan
Pul vahidi	Manat
İnzibati ərazi vahidlərinin sayı:	4895
Muxtar Respublika	1
Rayonlar	65
Şəhərlər	69
Şəhər rayonları	13
Şəhər tipli qəsəbələr	150
Kənd yaşayış məntəqələri	4345

Ərazisi

86.6 min km² (11,5% meşələr, 1,6% su hövzəsi, 50% becərilən torpaqlar, o cümlədən 27% otlaqlar, 36,9% torpaqlar). Ölkə 44° və 52° şərq uzunluq dairəsi, 38° və 42° şimal en dairəsində, Bakı 40° paralel üzərindədir.

Qonşuları

Dövlət sərhədləri

Cənubdan İranla 765 km və Türkiyə ilə 15 km, şimaldan Rusiya ilə 390 km, şimali-qərbdən Gürcüstan ilə 480 km, qərbdən Ermənistan ilə 1007 km həmsərhəddir.

Sahil xəttinin uzunluğu - 713 km

Bakıdan şimal qütbünə qədər olan məsafə 5550 km, ekvatora qədər olan məsafə isə 4440 km

Ən böyük adalar

Pirallahı	14,4
Çilov	11,5
Xərə-Zirə	3,5
Böyük-Zirə	1,4

km²

Ən böyük göllər

Sansu	67,0
Ağgöl	56,2
Ağzıbirçala	37,0
Mehman	35,0
Böyükşor	9,2
Hacıqabul	8,4

km²

Ən böyük çaylar

Kür	1515
Araz	1072
Alazan (Qanıx)	413
İori (Qabırrı)	389
Samur	216
Tərtər	200

km

Dünyada ən böyük göl

Xəzər dənizi, sahəsi 400000 km², dərinliyi - 1025 km. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda ən enli sahəsinin uzunluğu 456 km.

Ən böyük dağ zirvəsi

Bazardüzü - 4466 m.

Milli bayramları

Yeni il bayramı	1 yanvar
Beynəlxalq qadınlar günü	8 mart
Novruz bayramı	20-21 mart
Faşizm üzərində qələbə günü	9 may
Respublika günü	28 may
Milli Qurtuluş günü	15 iyun
Silahlı qüvvələr günü	26 iyun
Dövlət Müstəqilliyi günü	18 oktyabr
Azərbaycan Konstitusiyası günü	12 noyabr
Milli Dirçəliş günü	17 noyabr
Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü	31 dekabr
Qurban bayramı	
Ramazan bayramı	

Əlavə 9.

Heydər Əliyevin hələ sovetlər dövründə ədalətsizliyə, müxtəlif pozuntulara yol verən, mənəviyyətə ziyan vuran məmurlarla apardığı mübarizənin universal nümunəsi hesab edilə bilən bir müsahibəsini kitabına daxil etməyi məqsədə uyğun bildim.

Heydər Əliyev. Qoy ədalət zəfər çalsın...

(“Literaturnaya qazeta”nın xüsusi müxbirinin suallarına cavab, “Azərənəşr”, 1981-ci il)

– Heydər Əliyev, sovet ictimaiyyəti yaxşı bilir ki, Azərbaycan SSR son iki beşillikdə iqtisadiyyat, sosial və mədəni yaradıcılıq sahəsində diqqətəlayiq müvəffəqiyyətlər qazanmışdır. Bu müddətdə sənaye istehsalının həcmi 2,2 dəfə, kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 2,1 dəfə artmışdır. 1970-1979-cu illər ərzində sənaye istehsalının ümumi həcmi 1945-ci ildən 1969-cu ilədək olan bütün dövrdəkindən 1,3 dəfə çox olmuşdur.

Bu müvəffəqiyyətlər xeyli dərəcədə respublika Kommunist

Partiyasının və hökumətinin Azərbaycanda mənəvi-psixoloji iqlimi sağlamlaşdırmaq uğrunda qətiyyətli mübarizə ilə əlaqədardır. Sov.İKP MK-nın oktyabr (1964-cü il) plenumundan sonra partiya həyatının Lenin normalarının, rəhbərliyin Lenin prinsiplərinin inkişaf etdirilməsi və bunlara ciddi riayət edilməsi bütün ölkəmizin həyatında mühüm amil olmuşdur.

“LQ”-yə gələn məktublarda oxucular Azərbaycan kommunistlərinin əməli fəaliyyəti nümunəsi əsasında həyat tərzini təkmilləşdirməkdə sovet qanunçuluğunun rolu və əhəmiyyəti barədə söhbət açmağı xahiş edirlər.

– Bəli, Sov.İKP MK-nın oktyabr (1964-cü il) plenumu partiyanın və ölkənin həyatında yeni mərhələnin başlanğıcı olmuşdur. Bizim Respublikamızda bu plenumun nəcib təsiri Azərbaycan partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının fəaliyyətində 50-60-cı illərdə yığılıb qalan nöqsanların aradan qaldırılması prosesinin, saysız-hesabsız sui-istifadə faktlarına, kommunist əxlaqının antipodlarına qarşı mübarizə prosesinin başlandığı 1969-cu ildən sonra xüsusilə aydın hiss edilmişdir.

Mənə elə gəlir ki, respublikada qanunçuluğun bərpa edilməsi və möhkəmləndirilməsi “Literaturnaya qazeta” oxucularını məhz geniş mənada maraqlandırır. Hərçənd bizdə gurultulu ifşalar da olmuşdur, adları illər uzununu toxunulmaz sayılan və qanundan üstün tutulan adamlara şiddətli cəza da verilmişdir. Yeri gəlmişkən deyim ki, burjua şərhçilərini hər şeydən məhz bu cəhət maraqlandırır. Kommunist Partiyası MK-sının avqust plenumundan, respublikanın həyatındakı ciddi nöqsanları Azərbaycan zəhmətkeşlərinə düzgün və açıq bildirən bu plenumdan düz on gün sonra burjua mətbuatı hay-küy qaldırmış və cinayət xarakterli sensasiyaların sorağında dayanmışdı.

Qeyd etmək istəyirəm ki, biz “qanunçuluq” deyəndə Cinayət məəcəlləsindən çox cəmiyyətimizin əxlaq kodeksini nəzərdə tuturuq. Özü də bu baxımdan hüquq pozuntuları, onların profilaktikası bizim üçün təkcə hüquqa aid məsələ deyildir. Bu, sosial və mənəvi məsələdir. Çünki söhbət ən əvvəl insan uğrunda mübarizədən, sovet adamının hüquqlarına hörmətdən, ləyaqət və şərəfinin qorunmasından, onda

ən yaxşı vətəndaşlıq keyfiyyətləri, yüksək əxlaq prinsipləri tərbiyə edilməsindən gedir.

Azərbaycan partiya təşkilatının işi məhz belə bir mövqeyə əsaslanır və məhz bu mövqə böyük əksəriyyəti həyatda, əməkdə yüksək əxlaq prinsiplərini rəhbər tutan zəhmətkeşlər tərəfindən qızğın surətdə bəyənilmişdir. Lakin vəzifədən sui-istifadə, rüşvətxorluq, gözdən pərdə asmaq, halal zəhmətə xor baxmaq şəraitində kütlələrin təşəbbüskarlığı zəifləməyə bilməzdi, mənəvi narahatlıq hökm sürməyə bilməzdi –sonradan bu narahatlıq əhalinin bir çox təbəqələrində məyusluq, laqeydlik əhvali-ruhiyyəsi doğurmuşdu. Azərbaycan iqtisadiyyatının orta ittifaq göstəricilərindən mütəmadi geri qalmasının başlıca səbəblərindən biri də elə bu idi. Biz xalqa kömək edib onda haqq-ədalətə, sosializm cəmiyyəti həyatının və bu cəmiyyətin idarə olunmasının Lenin prinsiplərinin sarsılmazlığına inam oymalı idik. Bu, çoxcəhətli bərpa işinin canıdır, zəncirin elə bir halqasıdır ki, ondan yapışaraq bütün zənciri çəkib çıxarmaq mümkün idi. Ağır, çətin proses idi. Mən “idi” sözünü heç də ona görə demirəm ki, indi vəziyyət idealdır, ona görə deyirəm ki, bu prosesin pozulmazlığı real həqiqətə çevrilmişdir. Son on ildə iqtisadiyyatın, mədəniyyətin əsaslı yüksəlişi, sosial inkişaf buna sübutdur.

– **Bəli, buna yol açmaq, çox ehtimal ki, asan deyildi. Lənkəran Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə lap yaxınlarda seçilmiş Dilruba Camalova şəhərdə və rayonda indiki vəziyyətlə altmış doqquzuncu il ərəfəsində mövcud olmuş vəziyyətin adamı heyrətə gətirən fərqi bariz misallarla göstərdi. O bir müəllim kimi həmişə ictimaiyyətçi olmuşdur. Plenumlarda və fəallar yığıncaqlarında gurultu, mücərrədlik, döşünə döyüb əqidədən ağz dolusu danışan əqidəsizlərin riyakarlığı ikrah oyadırdı.**

“Lənkəran rayonu partiya, sovet və təsərrüfat orqanlarının fəaliyyətində ciddi nöqsanlar haqqında” Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin yetmişinci ilin iyul qərarından sonra şəhər partiya komitəsinin birinci katibi İsa Əliyevic Məmmədov, - o indi Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin katibi vəzifəsinə irəli

çəkilməmişdir, - başda olmaqla büronun yeni heyətinin səmərəli fəaliyyəti sayəsində yaxşılığa doğru dönüş yarandı.

Başqa bir misal, Şamaxı Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Feyruz Mustafayev bu rayonda işə raykomun keçmiş katibinin “fəaliyyəti” nəticələrini aradan qaldırmaq, yəni həm rayonun iqtisadiyyatını yüksəltmək, həm də həyat sərvətləri haqqında adamların yanlış təsəvvürünü düzəltmək lazım gəlmiş bir şəraitdə başlamışdı. O, az vaxt içərisində hər iki vəzifənin öhdəsindən gəlmişdir. Ən çətin rayonlardan biri respublikada qabaqcıl rayon olmuşdur.

Biz şəhərlərdə və kəndlərdə zəhmətkeşlərlə söhbət etdikdə hər yerdə səmimiyyətlə deyirdilər ki, müvəffəqiyyətlər yaxşı idarəetmə və səriştəli rəhbərliklə bağlıdır. Respublika həyatının özünəməxsus xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq bilmək istəyirik ki, yerlərdə bu cür işçilər necə tapıldı?

– Belə işçilər həmişə olmuşdur. Mən əvvəllər də demişəm ki, əgər biz adamların böyük əksəriyyətinin namuslu yaşayıb işlədiyinə inanmasaydıq və bunu dönə-dönə yəqin etməsəydik, heç bir dəyişikliyə nail ola bilməzdik. Amma di gəl ki, israfçılıq, səhlənkarlıq, gözdən pərdə asmaq üzündən çox vaxt onların əməyi zay olurdu. Prinsipial, namuslu kadrlar əksər hallarda irəli çəkilmirdilər, onlara qabiliyyətlərinə uyğun iş verilmirdi.

Siz indiki rəhbər işçilərdən bir keçmiş müəllimənin adını çəkdiniz, bir də çoban nəslindən olan keçmiş çobanın. Mən Mustafayev yoldaşı nəzərdə tuturam. Onun irəli çəkilməsi son illərdə Azərbaycan üçün səciyyəvi haldır. Sovxozun çobanı, uçotçusu, mühasibi, partkom katibi və direktoru, sonra trest müdiri, daha sonra raykomun birinci katibi. Özü də bioqrafiyasının hər mərhələsində mükafata layiq görülmüşdür. Sosialist Əməyi Qəhrəmanıdır, partiyanın XXVI qurultayının nümayəndəsidir.

Mən rəhbər vəzifələrdə fərasətsiz, nadürüst, təsadüfə adamların yaxşı təşkilatçılıq qabiliyyəti, yüksək mənəvi keyfiyyətləri olan bacarıqlı, fədakar adamlarla əvəz edildiyinə dair çoxlu misal gətirə

bilərəm. Ən əhəmiyyətli cəhət isə budur ki, biz fəhlələri, kolxozçuları rəhbər vəzifələrə cəsarətlə irəli çəkirik. Dəniz neft mədənləri idarəsinin buruq ustası Sosialist Əməyi Qəhrəmanı İsrafil Hüseynov iki ildir ki, Neft və Qaz Sənaye İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsinin sədridir; qabaqcıl fəhlə, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Yaqub Rüstəmov Mingəçevir toxuculuq kombinatındakı toxuculuq dəzgahı başından Yüngül Sənaye İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsinin sədri vəzifəsinə irəli çəkilmişdir; sovxoz briqadiri Təhmasib İbrahimov Lənkəran Şəhər Partiya Komitəsinin katibi seçilmişdir; inşaatçı-briqadir İlyas Quliyev respublikanın ikinci böyük şəhəri olan Kirovabadın Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri seçilmişdir. Üstəlik, hamısı göstərilən etimadı doğruldur.

Biz kadr hazırlığına xüsusi əhəmiyyət veririk. Buna görə də təsadüfi deyil ki, iqtisadi və sosial-mənəvi sahələrdə qayda yaratmaqla bərabər, ali məktəblərə də əl atdıq. Ali məktəblərin işinə Kommunist Partiyası MK-sının fəal surətdə qarışması ona görə vacib idi ki, professor-müəllim heyəti arasında rüşvətxorluq, proteksionizm, qohumbazlıq geniş yayılmışdı. Bu vəziyyət ali təhsilli kadrlar hazırlığı işinə ciddi xələl gətirmiş və gənclərin tərbiyəsinə çox böyük mənəvi ziyan vurmuşdu.

Biz belə bir vəziyyətlə də üzləşdik: ayrı-ayrı ali məktəb müəllimləri, rəhbər işçilər öz övladlarını ali məktəblərə “valideyn” ixtisasları üzrə düzəltməyə çalışırdılar. Biz bu cür hərəkətləri məhdudlaşdırmalı olduq. İnzibati orqanların işçilərinin övladlarını dövlət universitetinin hüquq fakültəsinə götürməyi isə tamamilə qadağan etdik.

– Deməli, belə! Heydər Əliyev, axı, məlum bir aforizmdə “Tanrı dahilərin övladlarını dahi xəlq eləməyib” deyilsə də ziyalı nəsilləri həmişə olmuşdur və olacaqdır. Axı, bizdə sovet ziyalı nəsilləri indi-indi çoxalmağa başlayıb. Ailənin mənəvi marağı mühitində böyüyən uşağın öz babalarının, atalarının işini davam etdirməsi məgər pisdirdir?

– Biz Sizinlə müxtəlif şeylərdən danışırıq. Gəlin müzakirəmizin mövzusunı dəqiqləşdirək. Ziyalını səciyyələndirən ən əvvəl nədir? Ali

təhsil diplomu? Elmlər namizədi, doktorluq diplomu? Zənnimcə, yox. Ziyalının başlıca keyfiyyəti cəmiyyətə fədakarlıqla xidmət etməkdir. Yeri gəlmişkən deyim ki, Rusiya tarixində ziyalıların faciəli aqibətinə dair misallar çoxdur; silk sədləri qoymurdu ki, bu ziyalılar xalqa sərbəst xidmət etsinlər, onların işlərinin istedadlı davamçıları olsun. Onlar bu sədləri öz imkanları daxilində aşıb keçirdilər. Canlarının hayına qalmayaraq, mədəniyyət yaymaq kimi bir məramla “xalq üçün”, əldən-ayaqdan uzaq qəzalara, çarizmin milli ucqarlarına gedirdilər. Övladlarında onların işini davam etdirmək qabiliyyəti görəndə özlərini xoşbəxt sanırdılar. Bəli, işini! Belə bir qabiliyyət görməyəndə isə övladlarını elə sahəyə yönəldirdilər ki, öz şəxsi imkanlarından istifadə edib özlərinə və xalqa daha çox fayda verə bilsinlər. Çünki onlar nəslin şərəfini yüksək tuturdular, övladlarını müasir dillər desək, naqislik kompleksindən qoruyurdular.

Bizim dövrümüzdə, cəmiyyətə, fəhlə-kəndli dövlətinin mənafeyinə sərbəst xidmət etmək yolunda bütün maneələrin dağıdılıb məhv edildiyi bir zamanda isə bəzən elə diplomlu meşşanlar ortaya çıxır ki, xalq etimadından, xalq pulundan özlərinin xeyrinə istifadə edirlər.

Övladlarını, nəvələrini, qohum-əqrəbasını öz kafedrasına, laboratoriyasına, institutuna düzəldən, üstəlik, qabil olsalar da, olmasalar da dissertasiya hazırlamaq, elm pillələri ilə yuxarı qalxmaq üçün onlara imtiyazlı şərait yaradan professorlara, hətta akademiklərə ziyalı deməyə adamın necə dili gəlir?

Hüquq fakültəsinə gəlincə, burada da bizim qərarımız sağlam olmayan bir meyllə bağlı idi. Biz aşkara çıxarmışdıq ki, bu fakültəyə qəbul olunan tələbələrin böyük əksəriyyəti milis, prokurorluq, məhkəmə, hüquq kafedraları, partiya və sovet orqanları işçilərinin balalarıdır. Əsasən sui-istifadə ilə əlaqədar olan belə bir vəziyyət, daha artıq dərəcədə isə onun zərərli nəticələri, inzibati orqanların tərkibində bir növ qohumbazlıq və “irsiyyət” şəraitinin yarana biləcəyi təhlükəsi bizi narahat edirdi.

Mən həmin təhriflərin əleyhinə çıxanda ilk vaxtlar qulağıma belə sözlər gəlib çatırdı ki, bəs bu cür sərt tədbirlər nəyə lazımdır, axı,

həkim, müəllim, hüquqçu, alim nəsilləri olmuşdur – baba, ata, oğul... Bəs nə üçün indi bunu qadağan edirik? Bu suala cavabım belədir: bəli, olmuşdur və ola da bilər, yalnız mənəviyyat zəminində, yalnız istedadla görə. Şaxtaçı, neftçi, poladəridən, taxılçı sülalələrinə mənəm dərin hörmətim var və bu sülalələri yüksək qiymətləndirirəm. İşə namuslu münasibətə əsaslanan varislik nəsillərdə əsl ziyalı keyfiyyətləri yaradır – həm fiziki, həm də əqli əmək adamlarında.

Leonid İliç Brejnevin indi bütün sovet xalqı tərəfindən böyük maraqla oxunan “Xatirələr”ində nəsildən-nəslə keçən bu cür ziyalılıq, ailə şərəfi nümunəsi verilmişdir: “Həmişəki kimi elə adamlar olurmuş ki, Brejnevin anası ilə tanışlıqdan öz məqsədləri üçün istifadə etmək istəyirlərmiş, hər cür şikayət və ərizələri “yerinə” çatdırmaq üçün ona zorla verməyə çalışırlarmış. Deməliyəm ki, onun ağılına və nəzakətinə, çox böyük təvazökarlığına mat qalmışam. Anam bu barədə mənə heç nə demirdi, kənardan, başqalarından eşidirdim. Belə hesab edirdi ki mənəm işlərimə qarışmağa ixtiyarı yoxdur. Xatirini nə qədər əziz tutduğumu, onu nə qədər sevdiyimi bilirdi, amma bunu da bilirdi ki, əgər xahişinə əsasən kiməsə, məsələn, mənzil işində kömək eləsəm, deməli, başqalarının, anama ağız açmağı ağılına gətirməyən və ya buna imkan tapmayan adamların hesabına etmiş olacağam. Həmin adamların isə köməyə bəlkə də daha çox ehtiyacı var”.

Brejnev yoldaşın kitabları bizim hamımıza sosializm işinə sədaqət hissi, öz fikir və əməllərimizi ən yüksək meyarla, kommunist ideyalılığı meyarı ilə ölçmək bacarığı aşılayır, hər kəsi öyrədir ki, gündəlik həyatında, əməli işində cəmiyyət qarşısındakı vətəndaşlıq məsuliyyətini həmişə yadda saxlasın...

Hər kəsdən qabiliyyətinə görə, hər kəsə əməyinə görə. Bu, sosializmin qanunudur. Lakin bir halda ki, həmin qanun təhrif edilir, biz vəziyyəti düzəltmək üçün sərt tədbirlərə əl atırıq. Beləliklə, zərbə ziyalı ailələrinin ənənələrinə yox, “əl əli yuyar, əl də üzü” kimi qarşılıqlı himayədarlığa əsaslanan ailəçiliyə, proteksionizmə və qohumbazlığa dəyir. Biz bu cür ziyanlı halların kökünü kəsəcəyik. Bilmək istəsəniz, elə bu özü problemə məhz sinfi münasibətdir...

– Lakin bunlar heç də yerli xüsusiyyətlərdən doğan qüsurlar deyil. “Tifilinin qeydinə qalıb” onu “nüfuzlu” instituta düzəltməyə, övladının can-başla işləmək qabiliyyətinə malik olmadığını yaxşı bilə-bilə onun üçün “isti” yer tapmağa cəhd göstərən valideynlər çoxdur. Bu, əsl bələdir. Belə cavanlara “atabalası” deyirlər. Bir söz kimi yazılır. Bəlkə də qanunla ümumi ciddi tələblər müəyyən etmək lazımdır...

– Mən də həmin bələdan danışırım. Amma qanun çıxarmaq... Əlavə bir qanun nəyimizə gərəkdir? XXVI qurultayda deyildiyi kimi, bizdə yaxşı qanunlar az qəbul edilməmişdir, məsələn onların dəqiq və sözsüz həyata keçirilməsindədir. Hər hansı qanun yalnız o zaman yaşayır ki, yerinə yetirilsin – özü də hamı tərəfindən və hər yerdə.

Konstitusiya var, kommunizm qurucusunun əxlaq kodeksi var, vətəndaşlıq borcu var, sovet həyat tərzinin mənəvi prinsipləri var. Konkret praktika da bütün bunların əsasında yaranır.

Məsələn, biz bağ binaları tikməyi, şəxsi avtomobil almağı, alimlik dərəcəsi üçün dissertasiya müdafiə etməyi rəhbər partiya işçilərinə və vəzifəli şəxslərə qadağan etməyə məcbur olmuşuq...

– **Üzr istəyirəm, Heydər Əliyeviç, biz ki, qanunçuluqdan danışırıq! Bu isə, mülayim desək...**

– Mülayim sözlər axtarmayın. Bəli, bu, iradi qərardır. Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi kimi mən təklif etdim, həmkarlarım razılaşdılar.

60-cı illərdə Bakıda bağ binaları tikintisi geniş miqyas almışdı. Kim tikdirirdi? Əsasən rəhbər işçilər, ziyalılar. Nəticəsi nə olmuşdu? Bir çox hallarda sui-istifadə: müəssisə və tikintilərin texnikasından, nəqliyyat vasitələrindən, inşaat materiallarından, işçi qüvvəsindən qanunsuz istifadə edilməsi. Üstəlik, bağ binaları tikilməsi xüsusi mülkiyyətçilik psixologiyasının, fərdiyyətçilik əhvali-ruhiyyəsinin dirçəlməsinə təkan verir, ictimai borcun yaddan çıxarılmasına səbəb olur. Biz bəzi rəhbər işçilərə şiddətli cəza verdik, hətta partiyadan da xaric etdik. Bağ binaları tikintisini qadağan etməyimizdən heç kim zərər çəkmədi, cəmiyyətə isə bunun xeyri oldu. Zavod direktoru üçün bağ yox, zavodun bütün

kollektivi üçün pansionat, profilaktoriya. Biz, bax bunu əsas götürürük. Son illərdə bu cür pansionatlar, istirahət evləri, - o cümlədən rəhbər heyət üçün, - az tikilməmişdir. Respublika ictimaiyyəti bizim tədbirlərimizi bəyənmişdir.

Fərdi avtomobillər almanın qadağan edilməsi avtomobil alveri faktları ilə əlaqədardır. Həm də belə faktlar çoxalmışdı. Biz avtomobil alıb-satmaq üstündə də bir çox məsul işçiləri cəzalandırmalı olduq.

Mən təcrübəmizi kor-koranə götürüb tətbiq etməyi məsləhət görmək fikrindən uzağam. Belə qərarları biz özümüzə yaranmış kəskin vəziyyətə uyğun olaraq qəbul etmişik. Rəhbər işçilərin adına az da olsa ləkə düşməməlidir.

– Bəs alimlik dərəcələri? Axı, biz həmişə cəmiyyəti elmi qaydada idarə etmək zərurətindən danışıyıq. Əgər partiya işçisi və ya nazir həm də alimdirsə...

– Güman edirəm ki, şairin çox riyakarlıqla, lakin dəqiq şəkildə dəyişdirilmiş misralarına bələdsiniz: “Alim olmaya da bilərsən, amma namizəd olmağa bərculusan”. İndi biz elmsiz keçinə bilmərik. Kim idarəetmə ilə məşğul olursa, elmlərin, xüsusilə ictimai elmlərin əsaslarına yiyələnmişdir. Üstəlik, öz əməli fəaliyyəti ilə elmə töhfə verməli, cəmiyyətdə cərəyan edən hadisələri təhlil etməyi və bir anlıq qərarlar deyil, dərin qərarlar qəbul etməyi bacarmalıdır. Biz bütün rəhbər işçilərdə bu keyfiyyətlərin olmasını istəyirik. Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsi təbliğat və təşviqat şöbəsinin müdiri Əfrand Firudinoviç Daşdəmirov sizinlə üzbəüz əyləşib. Hələ qırx yaşı yoxdur, amma fəlsəfə elmləri doktorudur, professorudur. MK aparatına alim kimi gəlib və öz partiya işini elmi işlə əlaqələndirir. Bu, bizə fayda verir. Hər bir qaydanın əsaslandırılmış istisnaları da vardır. Yoxsa qayda əhkama çevrilir.

Lakin Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin keçmiş birinci katibi Balakışiyevin texnika elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almasını əsla normal vəziyyət hesab etmək olmaz. Axı, o, partiya işinə keçməzdən əvvəl elmi tədqiqatla məşğul olmamışdı, heç mühəndis də işləməmişdi, ömründə istehsalatda çalışmamışdı. Buna görə də yoxlamanın

nəticələri təəccüb doğurmur. Bu nəticələr oyanan şübhəni təsdiq etmişdir: Balakışiyev əslində dissertasiyanın müəllifi olmamış, özgə əməyindən istifadə etmişdir. Balakışiyev sovet alimi adına yaraşmayan hərəkətlərinə görə SSRİ Ali Attestasiya Komissiyasının 1981-ci il 12 avqust tarixli qərarı ilə alimlik dərəcəsinə məhrum edilmişdir. Daha əvvəl Balakışiyev işdəki ciddi nöqsanlarına görə vəzifədən götürülüb sırası işə göndərilmişdi.

Lakin bu, yeganə hadisə deyildi. 60-cı illərdə rəhbər işçilər arasında alimlik dərəcəsi almağa aludəçilik dəb düşmüşdü. Biz belə bir nəticəyə gəldik ki, bunun nə elm üçün əməli faydası var, nə də partiya, dövlət fəaliyyəti üçün. Zərəri, mənəvi ziyanı isə çoxdur. Rəhbər işçilər öz vəzifələrindən sui-istifadə edirdilər, alimlərin sıraları isə zibillənirdi. Qadağan etməyimizin səbəbi bax, budur.

Belə mənəvi yasaqlara dair gətirilən misallar, bəlkə də, gözlənilməzdir. Lakin əmək kollektivində mənəvi yasaq özlüyündə o qədər də nadir hadisə deyildir. Bu, şərəf və vicdan haqqında sosialist anlayışlarından irəli gəlir, müəyyən şəraitdə konkretlik kəsb edir. Həm də kollektivə başçılıq edən rəhbərin qarşısına xüsusi tələblər qoyur. Rəhbər işçinin mənəvi siması, mənəvi nümunəsi adamların tərbiyəsində mühüm amildir. Əgər rəhbər işçi, məsələn, tribunadan xırda burjua psixologiyasının qalıqlarını qamçılıyıb lənətləyirsə, şəxsi həyatında isə öz vəzifəsindən sui-istifadə edirsə, sərvət toplamaqla, qızıl almaq, alver etməklə məşğul olursa, həyatda əşyadan və puldan başqa heç bir sərvət tanımayan adamdan yüz qat təhlükəlidir.

– Heydər Əliyev, hətta Qərbdə sosializmi tez-tez sosial təminatlar quruluşu adlandırırlar. Özü də bizdə hər bir adam bunu hər gün yəqin edə bilər. Bununla belə, görürsən, adamlar artıq ehtiyatlar yaradırlar. Buna səbəb nədir? Onları qorxudan, bəlkə, beynəlxalq vəziyyətdir?

– Beynəlxalq vəziyyət nə qədər gərgin olsa da, onun buraya heç bir dəxli yoxdur. Gərgin beynəlxalq vəziyyət normal vətəndaşda sülhün, öz yaxın adamlarının müqəddəratı üçün təşviş oyadır, öz evini, öz Vətənini müdafiə etmək əzmi yaradır. Mən sadə əməkçilərlə görüşəndə

tez-tez bunun şahidi oluram. Onlar partiyamızın və hökumətimizin sülhü qoruyub saxlamaq qabiliyyətinə özlərinin möhkəm inamını da ifadə edirlər. Leonid İliç Brejnev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, Sov.İKP MK və Sovet dövləti sülhü qoruyub saxlamaq, sürətlə silahlanmanın qarşısını almaq, təcavüzkarları dəf etmək üçün bütün tədbirləri görəcəkdir.

...Ehtiyat toplayanların psixologiyası məni də maraqlandırır. Bəzən onların açıq-saçıq cavablarını eşidirsən. Bakı şəhəri Şaumyan Rayon İcraiyyə Komitəsinin keçmiş sədri, qızıl pul alıb yığmaqda ifşa edilmiş Əhmədov Kommunist Partiyası MK-sı Bürosunun iclasında beləcə də demişdi: “Dar gün üçün”. Onlar layiq olmadıqları yeri tutar-tutmaz öz “dar günləri” üçün qorxmağa başlayırlar. İnamsızlıq, nigarançılıq, labüd uğursuzluq hissi bu bədbəxtləri qarabaqara izləyir. Əgər onların keçmişinə baxsaq, indicə haqqında danışdığımız əhvalatlara hökmən rast gəlirik: ali məktəbdə yer rüşvətlə alınıb, diplom pulla alınıb, dissertasiya da, “gəlirli yer” də və i.a.

Bumeranq geri qayıdır. Bəla burasındadır ki, o, nəinki həyatımızın qanununu pozan adamın şəxsi taleyinə, həm də çoxlu başqa adama zərbə vurur, dayaqlarımıza və prinsiplərimizə zərbə vurur, ədalətə və paklığa inamsızlıq yaradır.

– Məndə belə bir təəssürat oyandı ki, sizdə rüşvətخورluq cinayətin hər-hansı başqa növünə nisbətən daha çox nifrət oyadır. Şair Fikrət Qoca isə hətta deyir: “Rüşvət kürəyimizə sancılan xain bıçağıdır...”. Nə üçün məhz rüşvət?

– Ona görə ki, rüşvət universal cinayətdir. Bütün başqa eybəcərliklər onun ətrafında dolanır. Rüşvətخور əlaltından dublyonka paltosu satır, dövlətin mənafeyini satır, öz fəaliyyətini satır, başqa birisi isə pul verib bunları alır. Şairin aforizmi mübaligə deyildir. Keçmişin mənfur qalığı yaşayırsa, bunun təqsiri hər birimizin üzərinə düşür, hətta təmiz, pak adamın da, hətta rüşvət alanlara və rüşvət verənlərə nifrət edən adamın da. Şəxsən təmiz olmaq və şəxsən çiyirmək hələ vətəndaşlıq ləyaqəti deyildir. Vətəndaşlıq fəallıq deməkdir, şərə qarşı mübarizə aparmaq bacarığı və arzusu deməkdir. Publisistlərdən neçə illərdi ki, Rubinovun “Brilyant əllər” məqaləsi kimi bir çıxış gözləyirdim. Lakin “Litera-

turnaya qazeta” şəxsi gəlir haqqında hesabat formasını tapmağı yalnız təklif etməklə kifayətlənməyib, bunun üçün tədbirlər hazırlanmasına çalışmasa, yarı yolda qalmış olar.

Yəqin ki, siz publisistlər də bəzən çətinlik çəkirsiniz. İfşa edilmiş və hələ ifşa edilməmiş oğrular, rüşvətxorlar yəqin çığır-bağır salırlar ki, siz “rəhbərin nüfuzunu” sarsıdırırsınız. Bizdə də belə şeylər olur. Lakin biz sosialist qanunçuluğuna ən ciddi əməl edilməsi uğrunda mübarizə aparmaq, xidmət mövqeyindən hər-hansı şəkildə sui-istifadə edilməsinə qarşı mübarizə aparmaq, cəmiyyətimizin mənəvi sərvətləri uğrunda mübarizə aparmaq haqqında partiyanın göstərişlərini unutmuruq.

Leonid İliç Brejnev demişdir: “Bu cür hallara qarşı mübarizədə əmək kollektivinin rəyindən də, mətbuatın tənqidi çıxışından da, inandırma metodlarından da, qanunun gücündən də - ixtiyarımızda olan bütün vasitələrdən tamamilə istifadə edilməlidir”.

– **Sizin tanınmış bir hüquqçunuz demişdir: “Zəhmətsiz gəlirlə yaşayan adam “zəhmətli” gəlir haqqında arayışı pul ilə həmişə ala bilər”.**

– Bunu yoxlamaq asandır. Həm arayış alanı, həm arayış verəni lazımınca cəzalandırmaq da. Başlıcası isə budur ki, şərin kökünü kəsmək üçün görülən konkret tədbirlər özlüyündə əlahiddə bir məqsəd deyildir. Bunlar qanunun pozulmasına qarşı ümumi dözülməzlik sisteminə möhkəm daxil olmalıdır. Qəzetin çıxışı fəal həyat mövqeyinin təzahürü nümunələrindən biridir. Real tədbir görülməsə, fəal mövqeyin heç bir faydası yoxdur. Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin yaradılması dövrümüzdə bütün ideoloji işin özəyidir.

1979-cu ilin aprelində Bakıda “Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri” mövzusunda Ümumittifaq elmi-praktik konfransının keçirilməsi bu baxımdan böyük hadisə olmuşdur. Belə konfranslar kommunizm ideallarının bərqərar edilməsinin əməli təcrübəsini, mənfi hallara qarşı mübarizə təcrübəsini ümumiləşdirməyə, ictimai elmlərin müəyyən dərəcədə geri qalmasına son qoymağa kömək edir; ictimai elmlər hələ çox zaman məsələləri, tutaq ki, etika problemlərini mücərrəd-

fəlsəfi səviyyədə, Vladimir İliç Leninin “adi adamların əməli hərəkəti” adlandırdığı hərəkətdən ayrılıqda araşdırır. Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, MK katibi Mixail Andreyeviç Suslov da bu yaxınlarda ali məktəblərin ictimai elmlər kafedraları müdirlərinin Ümumittifaq müşavirəsində məhz sxolastik nəzəriyyəbazlığa, xırda məsələlər ətrafında mənasız diskussiyalara aludəçilikdən qətiyyətlə əl çəkmək lüzumundan danışmışdır.

Elmi-texniki inqilab, rifahın yüksəlməsi, asudə vaxtın çoxalması, savadın artması kimi mütərəqqi hadisələrin müasir həyata gətirdiyi bir çox ziddiyyətlər kompleks qaydada – mənəvi, sosial, siyasi cəhətdən idarə olunmasa, mənfi nəticələr də verə bilər.

Sosializm cəmiyyətində bu prosesdə əsas rolu əmək kollektivi öz öhdəsinə götürür və onun əhəmiyyətinin getdikcə artması Konstitusiyada qeyd edilmişdir. Əmək kollektivində yalnız əmək alətləri deyil, insani münasibətlər də mükəmməl olmalıdır. Bakı məişət kondisioneri zavodu bu cür ahəngdar əlaqənin timsalı ola bilər. Müəssisənin partiya təşkilatı iqtisadi, təşkilati və ideoloji amillərin təsiri sistemini əməli şəkildə işləyib hazırlayaraq sosialist ictimai istehsalının humanist məqsədlərini hər bir əməkçiyə aydın göstərir. Yaxud neftçi kollektivlərini, xüsusilə dəniz neftçiləri kollektivlərini götürək. Orada hər şey yüksək mənəviyyətə əsaslanır. Leonid İliç Brejnev çox obrazlı şəkildə demişdir: “Dəniz neftçilərinin əməyi ikiqat qəhrəmanlıqdır.

İdeyanın kütlələrə hakim kəsildikdən sonra maddi qüvvəyə çevrildiyi haqqında Marks müddəasının düzgünlüyünü əyani şəkildə görüb yəqin etmək olar. Respublikanın iqtisadi müvəffəqiyyətləri arxasında biz Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsi xəttinin mənəvi cəhətdən bəyənildiyini, rəhbər partiya, sovet işçilərinin zəhmətkeşlərin həyatını daha da fırvanlaşdırmaq, dolğunlaşdırmaq və ülviləşdirmək niyyətlərinin səmimiyyətinə etibar edildiyini görürük.

Respublikanın nailiyyətləri partiya və dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Azərbaycan SSR onuncu beşillik planı vaxtından əvvəl yerinə yetirildiyinə görə üçüncü Lenin ordeni ilə təltif olunmuşdur. 1980-ci il və bütün beşillik üçün Ümumittifaq sosializm

yarışının yekunlarına görə respublika dalbadal on birinci dəfə Sov.İKP MK-nın, SSRİ Nazirlər Sovetinin, ÜİHMŞ-in və ÜİLKGİ MK-nın Qırmızı bayrağı ilə mükafatlandırılmışdır.

Leonid İliç Brejnev 1978-ci ilin sentyabrında Bakıya gəlmişdi. Sov.İKP MK-nın Baş katibi respublikanın müvəffəqiyyətləri ilə tanış olduqdan, onun şanlı əməkçiləri ilə görüşdükdən sonra təəssüratına bu sözlərlə yekun vurmuşdu: “Azərbaycan iri addımlarla irəliləyir!”

Biz bu tərifdən ruhlanaraq respublikanın irəliləyişinin ləngiməməsindən ötrü əlimizdən gələni edirik. Biz iqtisadiyyatı böyük sürətlə yüksəltməyi nəzərdə tutmuş, on birinci beşillik üçün gərgin planlar müəyyənləşdirmiş və elə birinci ildən yaxşı nəticələrə nail olmuşuq.

Cari ildə hava şəraiti əlverişli olmasa da, tarla əməkçiləri yenidən görkəmli qələbə qazanmışlar. Dövlətə bir milyon 13 min ton pambıq satılmışdır ki, bu da keçən il tədarük edilmiş rekord həcmdən 129 min ton çoxdur; bir milyon 608 min ton üzüm satılmışdır ki, bu da rekord il olan 1980-ci ildəkindən 210 min ton çoxdur. Azərbaycan ölkədə ən iri üzüm istehsalçısına çevrilmişdir.

Brejnev yoldaş bizi böyük nailiyyətlər münasibətilə ürəkdən təbrik edib göstərmişdir ki, hər il planların və sosialist öhdəliklərinin tamamilə və artıqlaması ilə yerinə yetirilməsi, məhsuldarlığın, bütün kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının və dövlətə satışının durmadan artmasının təmin edilməsi respublika əməkçilərinin yaxşı ənənəsinə çevrilmişdir.

Sənaye və tikinti də yaxşı sürətlə inkişaf edir. Bu il məhsul artımının 81,4 faizi əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi hesabına əldə olunmuşdur. Keyfiyyət nişanlı məhsul istehsalının həcmi 29,5 faiz artmışdır.

Respublikanın və bütün ölkənin iqtisadi müvəffəqiyyətləri ona görə fərəhlidir ki, bunlar xalqın rifahının yüksəlməsi deməkdir, çünki XXVI qurultayda deyildiyi kimi, konkret adama konkret qayğı partiyanın iqtisadi siyasətinin əzəli və son məqsədidir.

Lakin istehlak mədəniyyəti tərbiyə etməyi yaddan çıxarmaq

olmaz. Bu, sosialist həyat tərzinin bir ünsürüdür. Bayaقدan haqqında danışdığımız ziyalıların fəallığı üçün burada geniş meydan vardır. Əsl bir ziyalı rifahın məna və məzmununun, şəxsi və ictimai qarşılıqlı münasibətin başa düşülməsinə kömək etməyə çalışır. Başqa bir ziyalı isə vəzifəyə keçəndən sonra öz meşşan instinktlərinə meydan verir. Deməli, iki yol var. Müasir əşyaların köməyi ilə -yüksəlmək yolu. Bir də əşyaların ucbatından – uçuruma yuvarlanmaq yolu.

Biz fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılmasına bu qədər böyük əhəmiyyət verərkən təkcə sosial cəhətdən fəal şəxsiyyətin ictimai proseslərin idarə olunmasına kömək etdiyini yox, həm də bu şəxsiyyətin özünün yeni həyat sərvətləri əldə etdiyini, yeni sevinclərə qovuşduğunu nəzərdə tuturuq.

– Siz dediniz ki, insanın fəal mövqeyi konkret hərəkətlərdə təzahür edir. Amma məlumdur ki, adamın başına öz hərəkətləri üçün heç də həmişə çəlgəng qoymurlar.

Azərbaycan kinostudiyasının “İstintaq” filmində, - yeri gəlmişkən deyim ki, o, moskvalılara böyük təsir bağışlamışdır, - müstəntiq Seyfi əsl cinayətkarları – keçmiş vəzifəli şəxsləri üzə çıxarıb ifşa etmək üçün əlindən gələni edir. Filmin yaradıcıları – ssenari müəllifi və rejissor “qanun hamı üçün qanundur” prinsipini publisistcəsinə kəskinləşdirmişlər. Lakin bu prinsipin zəfər çalması üçün filmin qəhrəmanı nəinki təzyiqə, hədələrə sinə gərir, həm də istintaqın bəzi prosesual normalarına etinasızlıq göstərməyə məcbur olur. Güman etmək olar ki, bunun üçün cəzalandırılacaqdır. Qanun hamı üçün qanundur! Şair demişdir ki, “xeyirxahlığın gərək yumruğu olsun”. Lakin axı, ədliyyənin də yumruğu var.

Yaxud da bir halda ki, misalları incəsənət əsərlərindən gətiririk, Eldar Ryazanovun çoxdan çəkilməmiş, lakin köhnəlməyən “Avtomobildən özünü qoru!” filmi yada salaq. Hakimlər və iclasçılar rəğbət hissəyə güc gəlib hədsiz təmənnəsizliyinə görə hətta sevən qadının da səfeh adlandırdığı Yuri Detocəkin barədə hökm çıxarırlar. Doğrudur, qanun-qaydanı bu cür “pozanlara”

münasibət müxtəlifdir. Ələlxüsus qanunun quru hərfinin keşiyində dayananlar arasında. Bir hüquqçu təəssüflə demişdir ki, Smoktunovski “anarxisti” məlahətli qəhrəmana çevirmişdir.

– Mənim də Yuri Detoçkindən xoşum gəlir! Əlbəttə, səhvi ondadır ki, təkbaşına iş görür. Lakin yəqin ki, başqa cür hərəkət etmək əlindən gəlmir. Seyfinin də əlindən gəlmirdi. Hər adam səhv edə bilər. Hər şey onun hansı mənəvi mülahizələri rəhbər tutmasından asılıdır.

Filmin yaradıcıları ictimaiyyətin diqqətini fırıldaqçılara qarşı daha fəal mübarizə aparmaq lüzumuna cəlb etmiş, onların vəziyyətə uyğunlaşmasının yeni növlərini göstərmişlər. Detoçkin və Seyfi kimi adamların sayəsində mənfi hallara qarşı mübarizə daha müvəffəqiyyətlə gedir. Belə adamlar mübarizə formalarını və metodlarını seçməkdə səhv etsələr də laqeydlərdən daha çox olsalar yaxşıdır.

Yazıçılar, şairlər, kinomatoqrafçılar sürətlə dəyişən həyatla qanunlar arasında olan ziddiyyətləri konfliktli vəziyyətlərdə göstərirlər. Ziddiyyətlər tək-cə hüquqşünaslara yox, adət edilmiş təsəvvürlərə, köhnəlmiş ənənələrə, ilk nəzərdə sarsılmaz görünən davranış qaydalarına da aiddir. Beləliklə, sənətkarlar öz vətəndaşlıq mövqelərini ifadə edərək cəsarətlə parlaq bədii əsərlər yaradırlar.

Ədəbiyyatın həyatdan geri qalmasına yalnız təəssüf etmək olar. Mən ən əvvəl Azərbaycan yazıçılarını nəzərdə tuturam. Bizdə kommunist əxlaqının antipodlarına qarşı Azərbaycan kommunistlərinin indiki mübarizəsini əks etdirən, cəsur və vicdanlı müasir cəngavərlərin obrazları olan əsərlər hələ az yaradılır. Halbuki real həyatda belə adamlar çoxdur.

Bir halda ki, söhbət ədəbiyyatdan düşdü, deməliyəm ki, sosialist realizmi ədəbiyyatı mənfi hallara qarşı mübarizədə, kommunizm ideallarının bərqərar edilməsi uğrunda mübarizədə, bütün dünyada sülhün qələbəsi uğrunda, dağıdıcı şər qüvvələr üzərində insan idrakının təntənəsi uğrunda mübarizədə həmləvərlik, hətta davakarlıq kimi bir keyfiyyətə malik olmalıdır.

Fəzilətlərin zirvələrə doğru yolu həmişə daşlı-kəsəkli olmuşdur! Qətiyyətli adamların sevinc hissi süst, ətalətli, “mənə dəxli yoxdur”

mövqeyi tutan adamlara, xüsusilə fırıldaqçılara, dələduzlara, xalq malını oğurlayanlara heç bir zaman nəsb olma bilməz. Belələrinin iztirablarına kimsə şərik olmaz, onların çəkdiyi labüd cəzanı heç kim hədsiz dərəcədə şiddətli cəza saymaz...

Şərə qarşı mübarizənin zirvəsində vəziyyət kəskinləşir. Sonra nisbətən dinc şərait yaranır və yüksək mənəviyyət bütün həyata istiqamət verir. Biz idealist deyilik və iddia etmirik ki, xeyirin şər üzərində əbədi mütləq qələbəsinə nail olacağıq. Lakin tərəzinin haqq-ədalət, qanunçuluq, ideyalılıq qoyulan gözünün ağır gəlməsinə nail olma bilirik və olmalıyıq. Sapıntılar vardır və yenə də olacaqdır, lakin bunlar dərhal qanunun, rəhbərliyin, ictimaiyyətin diqqətini cəlb edəcəkdir.

Biz həyat tərzimizin əxlaq prinsiplərini bərqərar etmək uğrunda mübarizədə ictimai rəyin öyrənilməsinə və nəzərə alınmasına xüsusi əhəmiyyət veririk. Deməliyəm ki, bu, işdə çox karımıza gəlir.

Aşkarlıq, görülən tədbirlər və onların nəticələri haqqında müntəzəm olaraq geniş məlumat verilməsi, bunun üçün mətbuat orqanlarından, radio və televiziyadan səmərəli istifadə olunması sosialist demokratiyasını inkişaf etdirməkdə, kütlələrin sosial fəallığını yüksəltməkdə çox mühüm amildir.

Lap bu yaxınlarda MK Bürosunda biz Bakının Nərimanov rayonunda hüquq qaydalarının mühafizəsində və hüquq pozuntularına qarşı mübarizədə olan ciddi noqsanlar haqqında məsələ müzakirə etdik. Hüququ mühafizə və sovet orqanlarının rəhbərlərinə şiddətli cəza verməli olduq. MK-nın bu məsələyə dair qərarını respublika mətbuatında dərc etdik. Sonra Azərbaycan KP MK yanında ictimai rəyi öyrənmə və sosioloji tədqiqatlar mərkəzi zəhmətkeşlərə müraciət edib qərarla deyilənlər barəsində öz mülahizələrini bildirməyi xahiş etdi. Mənlərlə təklif, məsləhət alınmışdır. Hamısında da qərarımız bəyənilir.

Təkliflərin və məsləhətlərin bir çoxu əməli cəhətdən məqsədəuyğun olması ilə fərqlənir. Məsələn, milis, məhkəmə, prokurorluq işçilərinin əhali qarşısında hesabatları qayda şəklini almışdır.

Bütün bunlar partiya və dövlət intizamının, kommunist əxlaq normalarının pozulmasına qarşı barışmazlıq şəraiti yaradır, mənfi hal-

lara qarşı fəal mübarizlər, sosialist həyat tərzini prinsiplərini bərqərar edilməsi uğrunda mübarizlər tərbiyə edir.

Sov.İKP qurultaydan-qurultaya möhkəmlənir və sosialist həyat tərzini təkmilləşdirmək problemlərinin həll olunmasında, cəmiyyətin idarə edilməsinə dair Lenin prinsiplərinin inkişaf etdirilməsində, sovet demokratiyasının inkişaf etdirilməsində, kommunizm ideallarının bərqərar edilməsində partiyanın xətti dərinləşir, konkret adama, onun həm maddi, həm də mənəvi rifahına qayğı daha da konkretləşir.

Biz yabançı, yamaq kimi görünən nə varsa hamısından təmizlənmək prosesinin zəruriliyindən, “qanun hamı üçün qanundur” prinsipinin pozulmazlığından, ən əvvəl konstitusiya mənasında və mənəvi mənada pozulmazlığından məhz buna görə inamla danışıyıq.

– **Heydər Əliyev, poeziyanın ülvəi sözləri ilə müvəffəqiyyət arzulanmaq lap yerinə düşür.**

Nizami Gəncəvi

“Qoy ədalət zəfər çalsın
Zülm məhv olub, alçalsın.
Şərəflənsin qoy səxavət,
Mərdlərə halaldır şöhrət”.

“Təmkinli ol, lovğalıq, sərvəti
At, yanıb tonqalda qoy külə dönsün!
... Əgər istəyirsən ürəyin gülə,
Qoyma pis niyyətlər fikrinə gələr.
Nalayıq əməllər görsən harada
Odlu nəfəsinlə yandır, məhv elə!”

Əlavə 10.

**Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının 20 illiyinə
həsr olunmuş təntənəli mərasimdə Yeni Azərbaycan
Partiyasının sədri, Azərbaycan Prezidenti İlham
Əliyevin nitqi**

“Əziz Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvləri!

Əziz dostlar!

Bu gün çox əlamətdar bir gündür. Bu gün biz Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranmasının 20 illik yubileyini qeyd edirik. Bu kürsüdən partiyamızın bütün üzvlərini bu gözəl bayram münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, partiyanın hər bir üzvünə cansağlığı, yeni uğurlar arzulayıram.

İyirmi il əvvəl - 1992-ci il noyabrın 21-də gənc respublikamızda çox əlamətdar hadisə baş vermişdir. Tarixi hadisə baş vermişdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi və sədrliyi ilə Naxçıvanda Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı keçirilmişdir. Bu, doğrudan da tarixi hadisə idi. Deyə bilərəm ki, gənc dövlətimiz üçün dönüş nöqtəsi idi. Çünki müstəqilliyimizin ilk ayları, ilk illəri hamımızın yaxşı xatirindədir. Çox ağır, faciəvi illər idi. O vaxtkı iqtidarın müstəqilliyi saxlamaq üçün gücü çatmırdı. Eyni zamanda, biz müharibə şəraitində yaşayırdıq və cəbhədə hərbi uğursuzluqlar, əlbəttə ki, cəmiyyətimizi böyük dərəcədə sarsıtmışdı. 1992-ci ilin mayında Şuşa və Laçının işğala məruz qalması, əlbəttə ki, çox böyük faciə idi. Ancaq 1992-ci ilin ortalarında hakimiyyətə gəlmiş yeni iqtidar ölkəmizi daha da bərhad vəziyyətə qoymuşdu. O vaxtkı iqtidarın bacarıqsızlığı, peşəkarsızlığı, xəyanəti nəticəsində, demək olar ki, müstəqilliyimiz əldən gedirdi. Ölkədə gedən xoşagəlməz proseslər, böhran, iqtisadi tənəzzül, siyasi sabitsizlik, demək olar ki, müstəqilliyimizə böyük zərbələr vurmuşdu. Belə bir şəraitdə cəmiyyətimizin parlaq simaları, ziyalılar, cəmiyyətimizdə böyük hörmətə malik olan insanlar ulu öndər Heydər Əliyevin ətrafında birləşərək Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması haqqında qərara gəlmişlər.

Təsis konfransının Naxçıvanda keçirilməsi də onunla əlaqədar idi ki, o vaxtkı iqtidar bu tədbirin Bakıda keçirilməsinə imkan yaratmadı. Bu gün özünü demokrat adlandıran, ancaq 20 il ərzində demokratiyanın nə olduğunu anlamayan o vaxtkı iqtidar imkan vermədi ki, adi demokratik proses paytaxtda həll olunsun. Ancaq buna baxmayaraq, partiyamızın ideyaları, ulu öndərin müdrikliyi, onun cəmiyyətdəki nüfuzu və rolu partiya qarşısında heç bir maneənin mövcudluğunu nəzərdə tutmurdu. Qısa müddət ərzində Yeni Azərbaycan Partiyası ümumxalq partiyasına çevrilmişdir. Yarandıqdan bu günə qədər partiyamız çox böyük, şərəfli və uğurlu yol keçmişdir. Bu gün sıralarımızda 600 minə yaxın üzv vardır. Partiyamızın xarici əlaqələri çox genişdir və bu əlaqələr gündəngünə genişlənir. Ölkə daxilində mövqelər çox möhkəmdir. Partiyamız, demək olar ki, cəmiyyətimizin bütün təbəqələrini, bütün yaş qruplarını birləşdirir. Yeni Azərbaycan Partiyası, sözün əsl mənasında, ümumxalq partiyasıdır. Əminəm ki, növbəti illərdə də partiyamız liderlik qabiliyyətini özündə saxlayacaqdır. Bu gün partiyamız Cənubi Qafqazın ən böyük siyasi qüvvəsidir. 1990-cı illərin əvvəllərində işə vəziyyət yenə də demək istəyirəm ki, çox ağır idi. Partiyamızın iqtidara gəlməsi zəruri və labüd idi. Ancaq biz onu da yaxşı xatırlayırıq ki, Yeni Azərbaycan Partiyası müxalifət partiyası kimi yaradılmışdı. Ancaq özünü müxalifət adlandıran indiki qüvvələrdən fərqli olaraq heç vaxt öz dövlətinə, xalqına müxalifətdə olmamışdır. Bizim partiyamız və onun üzvləri bütün dövrlərdə dövlətçiliyə sadıq olmuşdur.

Partiyamızın ilk addımları da Azərbaycanda siyasi sabitliyin bərpasına yönəldilmişdi. Təsadüfi deyildir ki, 1993-cü ilin yayında - Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlanan dövrdə cəmiyyətimizin bütün ümidləri yenə də Heydər Əliyevin dühası ilə bağlı idi. O vaxt xalqın tələbi ilə hakimiyyətə gələn ulu öndər qısa müddət ərzində vəziyyəti sabitləşdirdi və bu, imkan verdi ki, ölkəmiz inkişaf yoluna qədəm qoysun. O ildən bu günə qədər Azərbaycan yalnız və yalnız inkişaf yolu ilə gedir.

Ölkəmizdə çox ciddi islahatlar aparıldı. Bütün xoşagəlməz halların qarşısı alındı, sabitlik bərpa edildi, vətəndaş müharibəsinə son

qoyuldu. Azərbaycan dünya birliyinə inteqrasiya etməyə başladı. Bizim xarici siyasətimiz, nəhayət ki, məqsədyönlü siyasətə çevrildi və bu gün bu siyasət davam etdirilir. O illərdə vacib olan islahatlar bu gün də ölkəmizin inkişafına xidmət göstərir. Həm demokratik, siyasi islahatların dərinləşməsi, eyni zamanda, iqtisadi sahədə islahatlar, demək olar ki, bugünkü Azərbaycan reallıqlarını şərtləndirir. Eyni zamanda, onu da qeyd etməliyəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması Azərbaycanda, əslində, siyasi sistemin yaradılması demək idi. Çünki o vaxta qədər bizdə siyasi sistem mövcud deyildi. Yeni Azərbaycan Partiyasının siyasi mədəniyyəti, siyasi mübarizə qaydalarının təbliği, ümumiyyətlə, siyasətin sivil yollarla aparılması ideyaları da cəmiyyətdə böyük əks-səda yaratdı və cəmiyyət tərəfindən dərhal dəstəkləndi. Biz bu ideyalara bu gün də sadıq. Bütün siyasi mübarizələri sivil qaydalarla aparırıq və bütün siyasi məsələlərdə daim qələbə qazanırıq.

Yeni Azərbaycan Partiyası və onun nümayəndələri bütün prezident, parlament və bələdiyyə seçkilərində böyük üstünlüklə qələbə qazanmışlar. Bu, partiyamızın ümummilli partiya olduğunu bir daha sübut edir.

1990-cı illərdə köklü iqtisadi və siyasi islahatlar zəruri idi. Ancaq o illərdə islahatların hansı istiqamətdə getməsi haqqında müxtəlif fikirlər var idi. Xarici siyasət, onun istiqamətləri ilə bağlı müxtəlif fikirlər var idi. Ulu öndərin müdrikliyi hər bir istiqamət üzrə çox konkret və dəqiq proqramın formalaşmasında çox mühüm rol oynamışdır. Biz bu gün bu yolla gedirik. Bu gün Heydər Əliyev siyasəti davam etdirilir və əlbəttə ki, zənginləşdirilir. Azərbaycanın uğurlu inkişafının təməli məhz o illərdə qoyulmuşdur.

Azərbaycanda böyük infrastruktur layihələri həyata keçirilməklə, biznes mühitini yaxşılaşdırmaqla, xarici investorları ölkəmizə dəvət etməklə də biz, demək olar ki, iqtisadi sahədə böyük uğurlar əldə etmişik. Təsəffü deyildir ki, bu gün Azərbaycan dünya miqyasında iqtisadi cəhətdən ən sürətlə inkişaf edən ölkə kimi tanınır. Siyasi sabitlik baxımından Azərbaycan bir çox ölkələr üçün nümunədir, nümunədir.

Əslində, dövlətçiliyimizin, həm siyasi, həm iqtisadi və ideolo-

ji sahələrdə əsasları 1990-cı illərin ortalarında qoyulmuşdur. Ulu öndərin baxışları real konkret proqramlarda öz əksini tapmışdır. Bizim ideologiyamızın formalaşması çox mühüm məsələ idi. Çünki biz onilliklər ərzində Sovet İttifaqının tərkibində yaşamışdıq. Əlbəttə, ideoloji çərçivələr çox məhdud idi. Yeni, gənc müstəqil ölkəmizin ideoloji əsaslarının formalaşdırılması məsələsi çox böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

Biz o illəri yaxşı xatırlayırıq və müxtəlif istiqamətlərdə humanitar məsələlərin həlli, Azərbaycan dilinin təbliği ilə bağlı ulu öndərin tarixi xidmətləri vardır. Azərbaycan dilini dövlət dili kimi təsdiqləmək məsələləri də məhz onun təşəbbüsü ilə həyata keçirilmişdir. Azərbaycançılıq fəlsəfəsi, ilk növbədə Heydər Əliyevin təşəbbüsü idi və bu ideologiya bütün cəmiyyəti birləşdirir. Bu ideologiya həm tarixə, həm də müasirliyə əsaslanır. Həm tarixi keçmişimizi özündə ehtiva edir, eyni zamanda, bizim bu sahədə bugünkü siyasətimizi əhatə edir. Bu istiqamətdə atılan addımlar dünya tərəfindən artıq bilinir və təqdir edilir.

Yəni hər bir istiqamət üzrə möhkəm əsaslar qoyulmuş və biz bu gün bu əsaslar üzərində inkişaf edirik. Əlbəttə, Yeni Azərbaycan Partiyasının və onun üzvlərinin bu işlərdə çox böyük zəhməti, rolu olmuşdur. Mən çox şadam ki, partiyamız bu gün də inkişafdadır. Əlbəttə, mən çox sevinirəm ki, partiyamızın sıraları genişlənir. Eyni zamanda, gənc nəslin partiyamıza axını məni çox sevindirir. Yəni partiyamızın ideyaları, partiya üzvlərinin hərəkətləri, bizim ciddi siyasi məsələlərin həllində rolumuz, eyni zamanda, beynəlxalq nüfuzumuz, əlbəttə ki, cəmiyyətimizin üzvlərini partiya daxil olmaq üçün həvəsləndirir.

Biz hesab edirik ki, bu proses bundan sonra da getməlidir. Əlbəttə, partiyamızın çox möhkəm dayaqları, çox güclü əsasları vardır. Ancaq həyat inkişaf edir, həyat yerində durmur və biz, əlbəttə ki, partiya daxilində dünyada gedən prosesləri izləyirik və partiyamızın fəaliyyətinin yeni formalarının axtarışındayıq, onları tətbiq edirik. Bu, bizə imkan verəcək ki, Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycanın siyasi arenasında daim üstünlük təşkil etsin.

Əlbəttə, həqiqət ondan ibarətdir ki, bu gün siyasi müstəvidə bizə rəqib ola biləcək siyasi qüvvə yoxdur. Ancaq bu, o demək deyil ki, biz arxayınlaşmalıyıq və yeni iş metodları haqqında fikirləşməməliyik. Biz daim axtarışda olmalıyıq, daim yenilikləri tətbiq etməliyik. Ölkəmizin uğurlu inkişafını təmin etmək üçün partiyanın hər bir üzvü öz fəal işi ilə töhfəsini verməlidir.

Biz bu gün Azərbaycanda böyük məsələləri həll edirik. Həm ölkə daxilində, həm regionda, həm xaricdə, dünya birliyində gedən proseslərdəki rolumuz artmaqdadır. Bizim xarici siyasət konsepsiyamızı da ulu öndər Heydər Əliyev qurmuşdur. Bu konsepsiya bu gün uğurla icra edilir.

Azərbaycan dünya miqyasında böyük hörmətə malik olan ölkəyə çevrilibdir. Bunun əyani sübutu keçən il BMT Təhlükəsizlik Şurasına seçilməyimizdir. Böyük rəqabət şəraitində, eyni zamanda, böyük dəstəklə biz bu yerə layiq olmuşuq. Bir il ərzində Azərbaycan dünyada gedən qlobal məsələlərin həllində fəal rol oynayıb. Bu rol dünya birliyi tərəfindən qiymətləndirilir. Təhlükəsizlik Şurasına üzv olarkən bəyan etdiyim yanaşmamız, - yəni biz ədaləti və beynəlxalq hüququ müdafiə edəcəyik, - həyatda öz əksini tapır. Bizim namizədliyimizi 155 ölkə dəstəkləmişdir. Bu hadisə xarici siyasətimizin nə qədər düzgün və səmərəli olduğunun bariz nümunəsidir. Eyni zamanda, Qoşulmama Hərəkatına üzv olarkən biz dünya birliyinin mütləq əksəriyyətinin dəstəyini qazanmışıq.

Bu dəstək dərhal Qoşulmama Hərəkatının zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı reallığı, beynəlxalq hüququ, Azərbaycan mövqeyini əks etdirən qətnamədə də öz əksini tapmışdır.

Mən xarici siyasətimizin əsas istiqamətləri haqqında öz fikirlərimi kifayət qədər geniş bildirmişəm, bunu təkrar etməyə ehtiyac yoxdur. Sadəcə, qeyd etmək istəyirəm ki, xarici siyasətimizin əsas istiqaməti Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllidir. Biz öz səylərimizi davam etdirəcəyik və davam etdiririk. Bir daha demək istəyirəm ki, mövqeyimiz çox möhkəmdir, beynəlxalq hüquqa, tarixə,

ədalətə və artan gücümüzlə əsaslanır. Biz danışıqları aparırıq, eyni zamanda, hərbi gücümüzü artırırıq və artıracağıq.

Bu gün Ermənistan ilə Azərbaycan arasında yaranmış uçurum artıq çox böyükdür, gündən-günə genişlənir. Azərbaycan ildən-ilə güclənir və möhkəmlənir. Ermənistan isə ildən-ilə zəifləyir və tənəzzülə uğrayır. Ermənistandan başqa ölkələrə müşahidə olunan kütləvi köç, insanların köçməsi bunun əyani sübutudur.

Biz Ermənistanı təcrid etmək üçün bundan sonra da səylərimizi göstərəcəyik. Bu siyasətin nəticələri vardır. Biz bu nəticələri görürük. Ermənistanın işğalçı siyasətini bütün beynəlxalq təşkilatlarda bundan sonra da ifşa edəcəyik. Bizim dünyadakı dostlarımızın sayı artır. Bizimlə əməkdaşlıq etmək istəyən ölkələrin sayı artır. Biz indi xarici ölkələrə müxtəlif istiqamətlər üzrə investisiya qoyuluşuna başlamışıq. Bu, yeni prosesdir. Biz bu prosesi gücləndirəcəyik. Beləliklə, bütün dünya ölkələri ilə siyasi və iqtisadi əlaqələr gələcəkdə daha da möhkəm olacaqdır. Artıq üç ölkə Xocalı soyqırımını soyqırımı kimi rəsmən tanımışdır. Bu proses artıq başlanmışdır və davam etdiriləcəkdir. Çalışmalıyıq ki, Xocalı soyqırımını maksimum dərəcədə müxtəlif ölkələrdə soyqırımı kimi tanıtdıraq. Yəni ortamüddətli və uzunmüddətli perspektiv baxımından Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası heç kimdə şübhə doğurmur. Nə bizdə, nə də ki, bu məsələ ilə məşğul olan vasitəçilərdə. Məhz ona görə də biz hesab edirik ki, son zamanlar beynəlxalq vasitəçilər məsələnin həllində daha da böyük fəallıq göstərirlər. Çünki hamı yaxşı bilir ki, Azərbaycanın artan siyasi- iqtisadi və hərbi gücü məsələnin birdəfəlik Azərbaycanın xeyrinə həll olunmasına gətirib çıxaracaqdır.

Biz, bir daha demək istəyirəm ki, danışıqlar prosesində iştirak edirik. Ancaq bununla bərabər, bütün başqa tədbirləri görürük, bütün başqa variantlara hazırıq. Azərbaycanın, bir daha demək istəyirəm ki, çox möhkəm hüquqi, tarixi və siyasi əsasları vardır. Mən şübhə etmirəm ki, Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir. Bu məsələnin həlli məhz bu prinsiplər əsasında ola bilər.

O ki qaldı xarici siyasətimizin digər istiqamətləri ilə bağlı olan

məsələlərə, bütün məsələlər öz həllini tapır. Bakıda, demək olar ki, hər həftə keçirilən bütün beynəlxalq tədbirlər, beynəlxalq forumlar, Humanitar Forum, İnternet İdarəçilik Forumu, digər mədəni tədbirlər ölkəmizi və paytaxtımızı nəinki regional mərkəzə çeviribdir, - bu, artıq keçmişdə qalıbdır,- ölkəmizi qlobal dünya xəritəsində ciddi mərkəzə çeviribdir. Çünki hər şey müqayisədə ölçülür. Biz görürük ki, inkişaf etmiş ölkələrin bəziləri hansı ağır vəziyyətdədir. O ölkələrdə gedən prosesləri, kütləvi iğtişələri gündə televiziya vasitəsilə izləyirik. On minlərlə nümayişçi küçələrə axışır. On minlərlə insan öz etirazını bildirir.

Düzdür, onlar çox böyük kobudluq və qəddarlıqla döyülür və əzilir. Bunu da biz televiziya kanalları ilə görürük. Əlbəttə ki, buna dözmək olmaz. Biz inkişaf etmiş ölkələri çağırırıq ki, onlar bu məsələdə daha da təmkinli olsunlar. İnsanlara bu qədər əzab, işgəncə vermək olmaz. İnsanlar küçələrə öz etirazını bildirmək üçün çıxırlar. Ancaq bunun qarşısında onları dəyənəklə vurmaq, qazla zəhərləmək, necə deyirlər, əzmək yolverilməzdir. Bu, demokratik normalara zidd olan hərəkətlərdir. Özünü demokratik və demokratiyanın beşiyi adlandıran ölkələri belə görəndə, doğrudan da biz təəccüb edirik. Azərbaycan bu baxımdan nümunə ola bilər. Hər bir başqa sahədə olduğu kimi, bu sahədə də nümunə ola bilər. Azərbaycanda bütün bu məsələlər sivil, mədəni qaydalarla həllini tapır. Bu məsələlər öz həllini ancaq bu yolla tapmalıdır. Yəni bu kütləvi narazılığın səbəbləri vardır. Səbəb olmasa, bu qədər insan küçələrə axışmaz. Səbəb də aydındır və bəllidir. Uzun illər iqtisadi əsaslar olmadan böyük xərclər etmiş, borclanmış və ondan sonra borcları qaytara bilməyən, bir-birini əvəzləyən iqtidarlar populist vədlər verməklə faktiki olaraq gələcək nəsillərin ciblərinə girmiş və böyük dərəcədə borclanmışlar. İnkişaf etmiş bəzi ölkələrin xarici dövlət borcu ümumi daxili məhsulun 100 faizinin üstündədir. Bu, əslində, o deməkdir ki, bu ölkələr artıq iflasa uğrayırlar. Azərbaycanda isə bu rəqəm 7-8 faizdir.

Bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə işsizliyin səviyyəsi 25 faizdir. Gənclər arasında 50 faizə çatır. Azərbaycanda isə işsizlik 5,3 faiz, yoxsulluq isə 7,6 faizdir. Beynəlxalq nüfuza malik olan əsas reyting agentlikləri

inkışaf etmiş ölkələrin kredit reytinglərini aşağı salır, Azərbaycanın kredit reytinglərini qaldırırlar. Yəni Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatdır. Makroiqtisadi sabitliyə görə Azərbaycan dünya miqyasında birinci onluqdadır. Bütün bunlar statistik göstəricilərdir. Bunu inkar etmək olmaz. Bunu nəzərə almamaq olmaz. Bu, reallıqdır. Bu reallıq bir daha onu göstərir ki, seçdiyimiz yol düzgün yoldur. Bu yol 1992-ci ilin noyabrında başlamışdır. Əgər o vaxt Yeni Azərbaycan Partiyası yaranmasaydı və Azərbaycan xalqı növbəti dəfə öz müdrikliyini göstərüb ulu öndər Heydər Əliyevi hakimiyyətə dəvət etməsəydi, ölkəmizin inkışafı tam başqa istiqamətdə gedə bilərdi. Hansı istiqamətdə gedə bilərdi? Bunu bu gün biz özünü müxalifət adlandıran elementlərin hərəkətlərində görə bilərik. Əgər onlar iqtidarda qalsaydı, bəlkə də Azərbaycan dünya xəritəsindən çoxdan silinmişdi. Çünki onların cəmi bir il ərzində talançı, rüsvayçı, biabırçı hərəkətləri artıq Azərbaycan xalqını o həddə çatdırmışdı ki, bir il də dözə bilməyərək onları süpürüb tarixin arxivinə göndərmişdir.

1992-ci ildə, əslində, bugünkü reallıqların əsasları qoyulmuşdur və biz bunu unutmamalıyıq, bunu daim xatırlamalıyıq. Heydər Əliyev siyasətinin gücü, eyni zamanda, ondan ibarətdir ki, ondan sonrakı dövrdə - doqquz il ərzində bu siyasət yaşayır. Azərbaycan xalqının qəlbində onun xatirəsinə olan hörmət və məhəbbət yaşayır. Azərbaycanın hər bir bölgəsində onun tərəfindən başlanmış islahatlar özünü büruzə verir.

Əlbəttə, Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvləri, biz hamımız ulu öndərin siyasi xəttinə sadıq qalaraq onun siyasətini müasir dünyada aparmaq üçün öz səylərimizi qoymuşuq. Bu, təbiidir, bu elə də olmalıdır. Ancaq əsas məsələ ondan ibarətdir ki, biz bu siyasətdən kənara çıxmamışıq. Baxmayaraq ki, bizə qarşı təzyiqlər də, təxribatlar da oldu. Biz o illəri yaxşı xatırlayırıq. 2003-2005-ci illərdə, əslində, qanuni seçilmiş hakimiyyəti devirmək cəhdləri olmuşdur. O cəhdlərin bir ucu xarici antiazərbaycan dairələrinə gedib çıxır. Biz o tarixi yaxşı bilirik. Ancaq Azərbaycan cəmiyyəti və Azərbaycan iqtidarı o vaxt böyük müdriklik, təmkin və qətiyyət göstərərək müstəqil Azərbaycanın uğurlu inkışafını qorudu, müdafiə etdi. Əgər kiminsə xəstə beyninə

yenə də gücümüzü sınamaq fikri gələrsə, biz hər zaman layiqli cavab verməyə hazırıq. Biz, yenə də deyirəm, Azərbaycan xalqının iradəsinə əsaslanaraq öz siyasətimizi aparırıq və bu siyasət nəticə etibarilə konkret rəqəmlərlə, konkret işlərlə ölçülür. Bizim işlərimizin böyüklüyü o qədərdir ki, onları gizlətmək mümkün deyildir. Bakıya gələn hər bir qonaq Bakıya heyran qalır, Bakıya vurulur. Bakıda gedən inkişafı görməmək mümkün deyildir. Adam gərək gözünü bağlasın ki, bunu görməsin.

Bölgələrdə də vəziyyət çox müsbətdir, ürəkaçandır – hər yerdə canlanma, hər yerdə inkişaf, quruculuq, abadlıq. Ən önəmlisi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan cəmiyyətində bu islahatların aparılması üçün çox böyük həvəs, çox böyük maraq, cəmiyyətdə böyük ruh yüksəkliyi vardır. Rayonlar arasında sağlam rəqabət aparılır. Mən rayonlarda tez-tez oluram. Görürəm ki, hər bir rayonda fəallar, icra hakimiyyətinin nümayəndələri çalışırlar ki, onların rayonu daha da gözəl, abad olsun. Yəni bizim inkişafımız və, əslində, bütün işlərə yanaşma tərzimiz budur.

İqtisadi vəziyyətimiz çox möhkəmdir. Biz neçə gün əvvəl 2013-cü ilin büdcəsinin layihəsi müzakirə olunarkən bir daha ictimaiyyət gördü ki, bizim nə qədər böyük planlarımız vardır. Mən iqtisadi sahədə gələcəkdə heç bir problem görmürəm, bu, mümkün deyildir. Biz ancaq və ancaq inkişaf yolu ilə gedəcəyik. Siyasi sabitlik tam şəkildə bərqərar olunubdur. Sosial məsələlər uğurla həll edilir. Mən xarici siyasətlə bağlı bəyaz qeyd etdim, BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzv seçilmək artıq özlüyündə bir göstəricidir. Bundan əlavə nə isə deməyə ehtiyac yoxdur.

Əlbəttə, bizim enerji siyasətimiz çox müsbətdir, uğurludur. Bu siyasətin təməlini də ulu öndər qoymuşdur. Onun qətiyyəti, müdrikliyi və uzaqgörənliyi sayəsində biz bu gün 1994-cü ildə imzalanmış kontraktın bəhrəsini görürük və ondan sonrakı dövr ərzində onun tərəfindən böyük mübarizə şəraitində, böyük təzyiqlər altında neft kəmərlərinin çəkilişi təşəbbüsləri və reallaşması artıq yeni reallığı ortaya qoydu. Bu gün neft və qaz resurslarımız təkcə ölkəmizin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün deyil, Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi

üçün öz rolunu oynamağa başlamışdır. Bu istiqamətdə gələcək illərdə daha da böyük addımlar atılacaqdır. Artıq böyük və güclü zəmin vardır. Bizim tərəfimizdən irəli sürülmüş yeni təşəbbüslər, yeni boru kəmərləri layihələri Azərbaycanın bundan sonrakı onilliklər ərzində uğurlu və sürətli inkişafını təmin edəcəkdir.

Bir sözlə, əgər bugünkü vəziyyəti təhlil etsək və gələcək planlarımızı buna əlavə etsək, görərik ki, Azərbaycan bundan sonra ancaq inkişaf yolu ilə gedəcəkdir.

Gələcəklə bağlı planlarımız çox konkret, dəqiqdir. Bu planlar qəbul edilmiş proqramlarda öz əksini tapmışdır. “Azərbaycan-2020” proqramı qəbul edilmişdir. Orada hər şey açıq-aydın göstərilir. Gələcək inkişafı ilə bağlı cəmiyyətdə də fikir ayrılığı yoxdur. Biz bundan sonra da müasir dövlət kimi inkişaf edəcəyik. Ən qabaqcıl texnologiyaları Azərbaycana gətirəcəyik. Bu yaxınlarda keçirilən VII İnternet İdarəçilik Forumu özlüyündə bir göstəricidir. Azərbaycanda bütün azadlıqlar - söz azadlığı, vicdan azadlığı, mətbuat azadlığı, internet azadlığı vardır. Görüşdüyüm bütün dəyərli qonaqlar bunu qeyd edir və gördüyümüz işləri yüksək qiymətləndirirlər. Beynəlxalq Telekomunikasiya Təşkilatının baş katibi, İnterneti idarə edən təşkilatın baş katibi, digər nümayəndələr - onların hamısı Azərbaycanda bu sahədə gedən prosesləri yüksək qiymətləndirmişlər. Ancaq elələri də tapıldı ki, ölkəmizə təxribat törətmək üçün gəlmişdilər. Onların təxribat xarakterli missiyasının üstü açıldı. Elə qüvvələr – ermənipərəst, antiazərbaycan və islamofobiya qüvvələri var ki, uğurlarımızı qəbul edər, inkişafımızı həzm edə bilmirlər. Elə qüvvələr var və biz onları tanıyıırıq. Ancaq onların söyləri və bizə qarşı qarayaxma kampaniyaları heç bir səmərə verməyəcəkdir. Çünki bir daha demək istəyirəm ki, Azərbaycanda gedən inkişafı gizlətmək və görməmək olmaz. Biz açıq cəmiyyət yaratmışıq. Bizdə bütün azadlıqlar vardır.

Bu gün Azərbaycanda internet istifadəçilərinin sayı 65 faizə çatmışdır və biz hər bir kəndə internet xətləri çəkirik. Belə olan halda, hansı mətbuat azadlığının boğulmasından söhbət gedə bilər?! Bu, yalandır, bu, böhtandır. Bu böhtanları yayan, xüsusilə yüksək vəzifə

tutan insanlar utanmalıdırlar ki, onlar böhtanla, yalanla məşğul olurlar. Onsuz da bugünkü dünyada heç nəyi gizlətmək mümkün deyildir. Bəlkə 10 il, 20 il bundan əvvəl nəyisə demək, hansısa ölkə haqqında rəy yaratmaq daha da asan idi. Bu gün bu, mümkün deyildir. Azərbaycana yüz minlərlə, milyonlarla xarici qonaq gəlir. Azərbaycan dünyaya çıxıbdir. Biz beynəlxalq təşkilatlarda fəal iştirak edirik. Bütün müasir prosesləri izləyirik və bizə sərfəli olan məsələləri Azərbaycanda həll edirik. Ona görə bu böhtanlar, bu şər, bu iftira bizə yapışmır. Ancaq bu nəyi göstərir? Ancaq onu göstərir ki, bizə qarşı mübarizə bundan sonra da aparılacaqdır və bu mübarizənin müxtəlif mərkəzləri vardır. Bu barədə mən əvvəllər də demişəm, bu gün də istəyirəm ki, cəmiyyət də, partiya üzvləri də bilsinlər. Birinci, erməni lobbisi bizim əsas düşmənimizdir. Mən bunu bir neçə dəfə demişəm, bir daha demək istəyirəm, heç kimdən çəkinmədən, bizim düşmənimiz erməni lobbisidir. Çünki Ermənistan bir ölkə kimi heç bir əhəmiyyət daşımır. O, faktiki olaraq müstəmləkədir, forpostdur, xaricdən idarə olunan, qədim Azərbaycan torpağında süni şəkildə yaradılmış bir ərazidir. Erməni lobbisi isə bizim əsas düşmənimizdir və biz də onlar üçün əsas düşmənlik. Əslində, bizim onlarla düşmənçiliyimiz onların bizə qarşı olan düşmənçiliyindən qaynaqlanır.

İkinci, antiazərbaycan mərkəzi, islamofobiya xəstəliyinə düşər olmuş qurumlardır, dairələrdir. Onlar da vardır. Əfsuslar olsun ki, onların sayı getdikcə artır. Onların sayının artması bəzi ölkələrdə keçirilmiş seçkilərdə də özünü əyani şəkildə göstərir.

Seçkilərin nəticələrinə baxmaq kifayətdir ki, islamofobiya qüvvələrinin reytinginin artmasını görmək mümkün olsun. Gənc, dinamik inkişaf edən, heç kimdən asılı olmayan, müstəqil siyasət aparan, müasir müsəlman ölkəsi Azərbaycan onlar üçün problemə çevrilib, yəni onların stereotiplərinə sığmır. Onların stereotipləri dünyada müsəlmanları geridə qalmış millət, xalq kimi göstərməkdir. İslam müqəddəslərinin təhqiri, bizə qarşı təxribat xarakterli addımların məqsədi məhz ondan ibarətdir ki, savadsız kütləni hərəkətə gətirsin və ondan sonra kütləvi informasiya vasitələri hesabına onların timsalında

dünyaya göstərsin ki, bax, müsəlmanlar belədirlər. Biz bilirik ki, nədir bunun təməlinə. Bu, sadəcə olaraq, hansısa qəzetin öz təşəbbüsü, yaxud da ki, sərt addım deyildir. Bu, vaxtı seçilmiş tənqidat xarakterli addımlardır, dünyada müsəlmanlara qarşı mənfi fikri daha da möhkəmləndirmək və genişləndirməkdir. Əfsuslar olsun ki, savadsız təbəqələr bu tənqidatlara uyurlar, buna uymamalıdırlar. Biz mübarizəni sivil yollarla aparırıq və biz sübut etməliyik və edəcəyik ki, müsəlman aləmində inkişaf var, müasirlik var, mərhəmət var, dözümlülük var ki, bəzi ölkələrdə bu, artıq çatmır.

Əlbəttə, bu qüvvələrin çərçivələrinə bugünkü Azərbaycan elə bil ki, uyğun gəlir. Necə ola bilər ki, qısa müddət ərzində, iqtisadi-maliyyə böhranına baxmayaraq, Azərbaycan inkişaf edir, burada bütün dinlərin nümayəndələri bir ailə kimi yaşayır?! Tolerantlıq, humanitar məsələlərin həlli üçün beynəlxalq tədbirlər keçirilir və özlüyündə Azərbaycan nümunə göstərir ki, müxtəlif xalqların, dinlərin nümayəndələri bir yerdə, dostluq, qardaşlıq şəraitində necə yaşamaq olar. Dərhal bizə qarşı o mərkəzlərdən də hücumlar, təzyiqlər, tənqidatlar başlayır və biz bunun təzahürlərini müxtəlif formalarda görürük.

Digər dairələr vardır ki, sadəcə olaraq, kimsə özünü dünya xəritəsində ləyaqətli aparmağa öyrəşməyibdir. Öyrəşiblər ki, müstəmləkə olsun, metropoliya olsun və bu təfəkkürlə yaşayırlar. Görəndə ki, özünün, necə deyirlər, ləyaqətini həmişə saxlayan, heç kimin qarşısında baş əyməyən, müstəqil siyasət aparan ölkə var, bu da bəziləri üçün bir problemə çevrilir. Yəni bu mərkəzdən də bizə qarşı hücumlar, təzyiqlər başlayır. Mən nəyə görə bunu deyirəm? Mən bunu deməklə birinci növbədə fikirlərimi bildirmək istəyirəm və mənim dediklərim, sadəcə olaraq, hər hansı bir emosionala əsaslanan sözlər deyildir. Bu, mənim son bir neçə il ərzində apardığım dərin təhlilin nəticəsidir. Burada təhlil aparmaq üçün mənə kifayət qədər geniş imkanlar var və beynəlxalq təmaslar, görüşlər, məlumat müxtəlifliyi və sair. Yəni bu, mənim, necə deyirlər, şüurlu seçimim və fikrimdir. Ona görə ki, bizim cəmiyyətdə də bu cür addımlara çox da böyük reaksiya verilməsin. Çünki üç mərkəz olmasın, beş mərkəz olsun, biz öz yolumuzla gedəcəyik, öz bildiyimizi

edəcəyik. Çünki bizim, yenə də deyirəm, güclü dayaqlarımız vardır. Bu da Azərbaycan xalqıdır.

Bizim artıq güclü dövlətimiz vardır - müstəqil Azərbaycan dövləti. Bizim dəqiq konsepsiyamız, inkişaf proqramımız vardır. Bu proqramın reallaşması nəticəsində Azərbaycan inkişaf etmiş ölkələrin sırasına daxil ediləcəkdir. Əgər gələcəklə bağlı fikirlərimizi bir cümlə ilə ifadə etsək, deməliyik: biz inkişaf etmiş ölkəyə çevrilməliyik! İnkişaf etmiş ölkələrin meyarları vardır. Bunları bilirik və biz hər bir istiqamət üzrə o meyarlara çatmalıyıq - həm siyasi, iqtisadi islahatlar, sosial siyasət və digər istiqamətlərdə. Buna nail olmaq üçün həmişəki kimi, cəmiyyətimiz bir nöqtəyə vurmalıdır və cəmiyyətimizin aparıcı siyasi qüvvəsi olan Yeni Azərbaycan Partiyası növbəti 20 il ərzində, əlbəttə ki, öz işini uğurla aparmalıdır, müasir qaydalarla, müasir üsullarla! Ancaq biz öz işimizi möhkəm tarixi və ideoloji əsaslar üzərində qurmalıyıq.

Bir daha, əziz dostlar, bu gözəl hadisə münasibətilə sizi təbrik edirəm. Yeni Azərbaycan Partiyasının bütün üzvlərinə cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Sağ olun”.

Ədəbiyyat siyahısı

- Böyük müəllim Karl Marks. Bakı, Uşaq və gənclər ədəbiyyatı nəşriyyatı, 1947-ci il, 118 səh.
- Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Nizamnaməsi. Bakı, “Azərənşr”, 1971-ci il, 56 səh.
- Heydər Əliyev. Lenin kimi yaşamalı, işləməli, oxumalı. Azərbaycan Lenin Kommunist Gənclər İttifaqının XXIX qurultayında nitq, 15-16 fevral 1974-cü il. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1974-cü il, 120 səh.
- 1976-1980-cı illərdə SSRİ xalq təsərrüfatı inkişafının əsas istiqamətləri. Bakı, Azərənşr, 1975-ci il, 101 səh.
- Heydər Əliyev. Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXIX Qurultayına Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin hesabat məruzəsi, 28 yanvar 1976-cı il. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1976-cı il, 109 səh.

● Heydər Əlirza oğlu Əliyev. Kommunizm uğurunda alovlu mübariz. Məruzə, 9 aprel 1976-cı il. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1976-cı il, 42 səh.

● K.Marks və F.Engels. Kommunist Partiyasının manifesti. Bakı, Azərbaycan dövlət nəşriyyatı, 1976-cı il, 119 səh.

● Heydər Əliyev. Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Azərbaycan KPI Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi

● Heydər Əliyev. Lenin yolu ilə kommunizmə doğru. Respublika partiya fəalları yığıncağında məruzə, 17 oktyabr 1977-ci il. Bakı, Azərnəşr, 1977-ci il, 44 səh.

● Heydər Əliyev. Lenin yolu ilə, oktyabr bayrağı altında. Oktyabr sosialist inqilabının 60 illiyinə həsr edilmiş təntənəli iclasda məruzə, 5 noyabr 1977-ci il. Bakı, Azərnəşr, 1977-ci il, 29 səh.

● Heydər Əliyev. Azərbaycan Partiya Təşkilatının mübarizə vəzifələri. Sov.İKP XXV Qurultayı qərarlarının yerinə yetirilməsi gedişi və Bakıda şənliklər zamanı L.İ.Brejnev yoldaşın nitqində və çıxışlarındakı müddəaları və göstərişləri həyata keçirmək sahəsində Respublika Partiya Təşkilatının vəzifələri haqqında. Azərbaycan KP MK plenumunda məruzə, 20 oktyabr 1978-ci il. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1978-ci il, 97 səh.

● Heydər Əliyev. Möhkəm ideyalı, hərtərəfli inkişaf etmiş Kommunizm qurucuları tərbiyə etməli. Azərbaycan müəllimlərinin VI qurultayında nitq, 18 may 1978-ci il. Bakı, Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1978-ci il, 27 səh.

● Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının Konstitusiyası (Əsas Qanunu) (7 oktyabr 1977-ci ildə qəbul olunmuşdur). Bakı, “Azərnəşr”, 1978-ci il, 61 səh.

● Əliyev Heydər. Vicdanımızın normaları ilə. Bakı, Azərnəşr, 1979-cu il, 20 səh.

● Heydər Əliyev. “İdeoloji işi və siyasi tərbiyə işini daha da yaxşılaşdırmaq haqqında” Sov. İKP MK-nın qərarını yerinə yetirmək sahəsində respublika partiya təşkilatının vəzifələri barədə. Azərbaycan KP MK plenumunda məruzə, 17 iyul 1979-cu il, 71 səh.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

● Heydər Əliyev. “İdeoloji işi və siyasi tərbiyə işini daha da yaxşılaşdırmaq haqqında” Sov. İKP MK-nın qərarını yerinə yetirmək sahəsində respublika partiya təşkilatının vəzifələri barədə. Bakı, Azərənəşr, 1979-cu il, 75 səh.

● Heydər Əliyev. Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri. Ümumittifaq elmi-praktik konfransında məruzə, 25 aprel 1979-cu il. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1979-cu il, 59 səh.

● Heydər Əliyev. Partiyanın irəli sürdüüyü vəzifələri mübarizcəsinə yerinə yetirək. Bakı, Azərənəşr, 1979-cu il, 72 səh.

● Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri “Ümumittifaq elmi-praktik konfransının yekunları və “İdeoloji işi və siyasi tərbiyə işini daha da yaxşılaşdırmaq haqqında” Sov. İKP MK-nın qərarı ilə əlaqədar olaraq respublika zəhmətkeşlərinin mənəvi tərbiyəsini təkmilləşdirmək tədbirləri barəsində Azərbaycan KP MK-nın qərarı. 25 may 1979- cu il. “Azərənəşr”, 1979-cu il, 30 səh.

● N.Dubinski–Muxadze. Nərimanov. Bakı, Yazıçı, 1979-cu il, 253 səh.

● Heydər Əliyev. Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının və Azərbaycan Kommunist Partiyasının 50 illiyi. Məruzə. Bakı, Azərənəşr, 1980-cı il, 177 səh.

● Heydər Əliyev. Azərbaycan ali məktəblərinin işini partiyanın yüksək tələbləri səviyyəsinə qaldıraq. Ali məktəb işçilərinin respublika müşavirəsində nitq, 28 may 1980-cı il. Bakı, Azərənəşr, 1980-cı il, 38 səh.

● Heydər Əliyev. Azərbaycan SSR-in və Azərbaycan Kommunist Partiyasının 60 illiyinə həsr olunmuş təntənəli iclasda məruzə, 28 aprel 1980-ci il. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1980-cı il, 52 səh.

● Heydər Əliyev. Xalq nəzarəti orqanlarının rolunu və işinin səmərəliliyini hər vasitə ilə yüksəltməli. Respublika Xalq Nəzarəti orqanlarının fəallar yığıncağında nitq, 13 iyun 1980-cı il. Bakı, Azərənəşr, 1980-cı il, 31 səh.

● Heydər Əliyev. Bakı Kommunasının alovlu qəlbi. Məruzə. Bakı, 18 yanvar 1980-cı il. Bakı, Azərənəşr, 1980-cı il, 51 səh.

• Heydər Əliyev. Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXX Qurultayına Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin hesabat məruzəsi, 28 yanvar 1981-ci il, 265 səh.

• Heydər Əliyev. Qoy ədalət zəfər çalsın. “Literaturuaya qazeta”nın xüsusi müxbirinin (Antonin Qriqo) suallarına cavab. Bakı, Azərənəşr, 1981-ci il, 18 noyabr, 36 səh.

• Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Azərbaycan KP MK-nın Birinci Katibi işlədiyi dövrdəki (1969-1982) nitqləri, məruzələri, çıxışları, müsahibələri, təklifləri

• Heydər Əlirza oğlu Əliyev. Sovet Azərbaycanı. Bakı, Azərənəşr, 1983-cü il, 187 səh.

Yuxarıda adları yazılmış əsərlərin hamısı eyni zamanda rus dilində çap olunmuşdur.

• Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Proqramı (Sov. İKP XXVI qurultayı). Bakı, “Azərənəşr”, 1986-cı il, 87 səh.

• Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. 10 cild. Bakı, 1976-1987-cı illər, cəmi 800 səh.

• İbrahim Canan. Hədis Ensiklopediyası. 17 cild. İstanbul, Zaman, 1986-1990-cı illər, cəmi 10.000 səh.

• Zahid Qaralov. Heydər dağına kölgə salmaq olmaz. Seriya məqalələr “Səs” və “İki sahil” qəzetləri, 1992-ci il

• Heydər Əliyev. Allahın yolunda hamımız bir olaq. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1993-cü il, 31 səh.

• Dilarə Seyidzadə. Önəmli politik yaşamdan esintilər. Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 1994-cü il, 31 səh.

• Zahid Qaralov. Hər dövrün bir kitabı var. Bakı Azərbaycan Ensiklopediyası nəşriyyatı, 1994-cü il

Təkrar nəşr: Bakı, “Pedaqogika” nəşriyyatı, 1999-cu il, 108 səh.

• M. Fətullah Gülən. Fəsilədən – fəsilə. I-II kitab. Türkiyə, İzmir, 1995-ci il (4-cü nəşr), birlikdə 700 səh.

• Qurtuluş (məqalələr toplusu). Bakı, Azərənəşr, 1998-ci il, 463 səh.

• Prezident 1993-1997. Bakı, 1998-ci il, 200 səh.

• Ağsaqqal sözü (məqalələr toplusu). Bakı, “Oğuz eli” nəşriyyatı,

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1998-ci il, 175 səh.

- Birlikdə yeni əsrə doğru. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfəri . 27 iyul - 7 avqust 1997-ci il. Bakı, 1998-ci il, 415 səh.

- Bəxşeyiş Ələmşahov, Nizami Bəxşeyiş oğlu. Fikirlərin vəhdəti, I-II hissə. Bakı, “Azərbaycan Ensiklopediyası” HPB, 1998-ci il, birlikdə 180 səh.

- Naxçıvan, Muxtar Respublikası, 1969-1999-cu il. Naxçıvan, 1999-cu il, 216 səh.

- Heydər Əliyev və Yeni Azərbaycan Partiyası. Bakı, “Elm”, 1999-cu il, 187 səh.

- Azərbaycan övladiyam. Analar və uşaqlar üçün (Azərbaycan və gürcü dillərində). Tbilisi, “Qulani” nəşriyyatı, 1999-cu il, 92 səh.

- Yeni Azərbaycan Partiyasının I Qurultayı. 20-21 dekabr 1999-cu il. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2000-ci il, 248 səh.

- Heydər Əliyev və Gürcüstan (Azərbaycan və gürcü dillərində). Tərtibatçı səfir Hacı Hacıyev. Bakı-Tbilisi, 2000-ci il, 423 səh.

- Davos: qlobal iqtisadiyyatın üfüqləri. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Davos Dünya İqtisadi Forumu ilə əlaqədar İsveçrəyə işgüzar səfəri. 27-30 yanvar 2000-ci il. Bakı, 2000-ci il, 86 səh.

- Azərbaycan-Çin: dostluq sərhədlər aşır. Bakı, 2000-ci il, 150 səh.

- Azərbaycan-ABŞ dostluq və tərəfdaşlıq yollarında. Bakı, 2000-ci il, 182 səh.

- Yurdda sülh, cahanda sülh uğrunda. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyəyə işgüzar səfəri. 31 oktyabr – 2 noyabr 1999-cu il. Bakı, 2000-ci il, 257 səh.

- Azərbaycan BMT ailəsində. Bakı, 2000-ci il, 340 səh.

- Şamil Qurbanov. İstedadlar ocağı. Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 2001-ci il, 125 səh.

- Bakı Dövlət Universitetinin dünya şöhrətli məzunu. Bakı, 2001-ci il, 239 səh.

- Yeni Azərbaycan Partiyasının II Qurultayı. 21 noyabr 2001-ci il.

Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2001-ci il, 150 səh.

● Avropa Şurası və Azərbaycan. Sülh, əmin-amanlıq və demokratiya naminə. Bakı, 2001-ci il, 239 səh.

● Yaqub Mahmudov. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı, “Təhsil” nəşriyyatı, 2002-ci il, 325 səh.

● Yeni Azərbaycan Partiyası. Azərbaycanın dünəni, bu günü və gələcəyi (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2002-ci il, 467 səh.

● Heydər Əliyev və Azərbaycan rəbitəsi. Bakı, 2002-ci il, 133 səh.

● Heydər Əliyev və bələdiyyələr. Bakı, ABU, 2002-ci il, 65 səh.

● Yeni Azərbaycan Partiyası – 10 il. Bakı, 2002-ci il, 212 səh.

● Heydər Əliyev. Təhsil millətin gələcəyidir. Bakı, Təhsil, 2002-ci il, 565 səh.

Heydər Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri, Azərbaycan Ali Sovetinin sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti vəzifələrində işlədiyi dövrdə (1991-2003) söylədiyi nitqlər, məruzələr, çıxışlar, müsahibələr, sərəncamlar, fərmanlar, qərarlar və digər sənədlər külliyyət halında nəş edilmiş “Müstəqilliyimiz əbədidir” çoxcildlikdə toplanmışdır.

● Xalqa həsr olunan illər. Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2003-cü il, 513 səh.

● Valeh Səfiyev. Qalib gələcəkdir cahanda kamal. Bakı, “Vektor” nəşrlər evi, 2003-cü il, 170 səh.

● Heydər Əliyev Atatürk haqqında. Bakı, AzAtam, 2003-cü il, 78 səh.

● Heydər Əliyev və Azərbaycan Parlamenti (məqalələr toplusu). Bakı, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, 2003-cü il, 542 səh.

● Heydər Əliyev Ümummilli Lider (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2004-cü il, 774 səh.

● Azərbaycan Parlamenti və beynəlxalq təşkilatlar (məqalələr toplusu). Bakı, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, 2004-cü il,

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

420 səh.

● İradə Hüseynova. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı, “Çaşıoğlu” nəşriyyatı, 2004-cü il, 470 səh.

● Heydər Əliyev irsi və Azərbaycan dövlətçiliyi (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2005-ci il, 911 səh.

● Heydər Əliyev mənim həyatımda. Bakı, “Təhsil” nəşriyyatı, 2005-ci il, 370 səh.

● Seyfəddin Qəndilov. Dövlət İdarəçilik Akademiyası Heydər Əliyev dünyasının bəhrəsidir. Bakı, “Çaşıoğlu” nəşriyyatı, 2005-ci il, 440 səh.

● Zahid Qaralov. Əbədiyyətə gedən yollar. Bakı, “Pedaqogika” nəşriyyatı, 2005-ci il

● İlham Əliyev. Yeni Azərbaycan Partiyasının III Qurultayında nitq. Bakı, 2005-ci il

● Heydər Əliyev irsi. Azərbaycan davamlı inkişaf strategiyası (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2006-cı il, 784 səh.

● Yeni Azərbaycan Partiyası 15 il yüksəliş yolunda (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2006-cı il, 700 səh.

● Qafar Əliyev. Müasir Azərbaycanın banisi, xilaskarı və qurucusu. Bakı, ŞƏMS, 2006-cı il, 548 səh.

● İlham Əliyev. Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycanın müasir tarixində böyük bir fenomendir. Bakı, 2006-cı il

● Nizami Xudiyev. YAP dünənin, bu günün, sabahın partiyasıdır. Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2007-ci il, 255 səh.

● Qurani-Kərim Məali. Bakı, İpək yolu nəşriyyatı, 2007-ci il, cəmi 1000 səh.

● Heydər Əliyev yolu. Azərbaycan inkişafın yeni mərhələsində (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2007-ci il, 862 səh.

● Əflatun Nemətzadə. Üstün zəka. Ankara, 2007-ci il, 412 səh.

● Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. Bakı, 2007-ci il, 883 səh.

● Yeni Azərbaycan Partiyası, Bakı, 2007-ci il, 257 səh.

● Heydər Əliyev və “ÇAĞ” Öyrətim. Bakı, 2007-ci il, 415 səh.

● Heydər Əliyev və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları siyasəti (Azərbaycan və ingilis dillərində). Bakı, 2007-ci il, 175 səh.

- Nikolay Zenkoviç. Heydər Əliyev. Tale yolları. Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 2007-ci il, 607 səh.
- İlham Əliyev. Yeni Azərbaycan Partiyasının 15 illik yubileyində nitq. Bakı, 2007-ci il
- İlham Əliyev. Yeni Azərbaycan Partiyasının IV Qurultayında nitq. Bakı, 2008-ci il
- Qərib Məmmədov. Heydər Əliyev torpaq islahatları regionların sosial-iqtisadi inkişafının əsasıdır. Bakı, “ALF”, 2008-ci il, 231 səh.
- Heydər Əliyev və Azərbaycan (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2008-ci il, 438 səh.
- Yeni Azərbaycan Partiyasının IV Qurultayı. Bakı şəhəri, 2 avqust 2008-ci il, 80 səh.
- Qaimməqam Rüştü Türkər. Qafqaz Türk İslam Ordusu Bakı yollarında. Bakı, Qafqaz Universiteti, 2008-ci il, 215 səh.
- İradə Hüseynova. Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi. Bakı, “Çaşıoğlu” nəşriyyatı, 2008-ci il, 670 səh.
- Abbas Səmədov. Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyat. Gəncə, 2008-ci il, 533 səh.
- Zahid Qaralov. İdeologiya və mənəviyyat. Bakı, “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2008-ci il, 483 səh.
- Məhəmməd Peyğəmbərin kəlamları. Hazırlayanı: Türkey Eldar qızı. Bakı, “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2008-ci il, 252 səh.
- Elmira Axundova. Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman. Həyat və fəaliyyətinin xronikası. 4 cildlik əsər. Bakı, “Ozan”, 2003-2009-cu illər, 4 cild birlikdə 160 səh.
- Səhih Əl-Buxari. Müxtəsər. “Şərq-Qərb” mətbəəsi, 2009-cu il, 973 səh.
- Heydər Əliyev ideyaları XXI əsrdə. Azərbaycanın inkişaf yolu (məruzələr toplusu). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2009-cu il, 790 səh.
- Qloballaşan dünyada informasiya hamı üçün (məruzələr toplusu, ideya müəllifi Aslan Aslanov). Bakı, AzərTac, 2009-cu il, 479 səh.
- İsmayıl Məmmədov. Azərbaycan tarixi. Bakı, “Maarif”, 2009-cu il, 679 səh.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

- Helen Rose Ebaugh. Gülən Hərəketi. İstanbul, 2010-cu il, 200 səh.
- Heydər Əliyev və inkişafın Azərbaycan modeli (məruzələr). Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2010-cu il, 815 səh.
- Kərəm Kərimov. Akademik Zərifə Xanım Əliyeva və müasir oftalmologiya (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində). Bakı, 2010-cu il, 184 səh.
- Zahid Qaralov. Məhəmməd Nəsirəddin Tusi: elm, səfərlər dünyasına açılan qapı, I-II cild. Bakı, Hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatı, 2010-cu il, iki cild birlikdə 962 səh.
- Qarabağ. Bakı, Qafqaz Universiteti, 2010-cu il, 571 səh.
- Heydər Əliyev və Azərbaycanın müasirləşmə strategiyası (məruzələr toplusu). Bakı, Azərneşr, 2011-ci il, 925 səh.
- Fəruq Mərcan. Fəthullah Gülər. Bioqrafiya. Jənbu, Bakı, 2011-ci il, 359 səh.
- B.Cill Karroll. Mədəniyyətlər dialoqu. Gülənin İslam təlimi və humanizm anlayışı. Jənbu, Bakı, 2011-ci il, 156 səh.
- Heydər Əliyev mədəni irsimizin keşiyində. Üç kitab. Bakı, 2011-ci il, I-III kitab birlikdə 1020 səh.
- Azərbaycan 2002: İnkişafın yeni hədəfləri (məruzələr toplusu). Bakı, Azərneşr, 2012-ci il, 848 səh.
- Müasir Azərbaycan təhsili və ÇAĞ öyrətım. Bakı, Qafqaz Universitetinin nəşri, 2012-ci il, 134 səh.
- Heydər Əliyev “Müstəqilliyimiz əbədidir”. 1-40-cı cildlər. Bakı, Azərneşr, 1997-2012-ci illər, cəmi 25 min səh.

- 1956-cı ildən bu günə qədər yazdığım, lakin bunların əsasında hələ məmuar yazmağa vaxt tapmadığım qızıl fondum – gündəliklərim
- “Azərbaycan”, “Naxçıvan”, “Səs”, “İki sahil” qəzetləri (nəşr olunduqları gündən indiyə qədər çıxan nömrələri)
- İlham Əliyevin 2003-cü ildən bu tərəfə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin yığıncaqlarındakı nitqləri, televiziya vasitəsilə çıxışları, müsahibələri

Xarici dillərdə

- История СССР. I–II части (коллективный труд). Москва, из-во «Просвещение». 1979 г., 1200 стр.
- Платон. Диалоги. Москва, из-во «Мысль», 1986 г., 608 стр.
- Л.Н.Гумилев. География этноса в исторический период. Ленинград, из-во «Наука», 1990 г., 289 стр.
- Эльмира Ахундова. Помилован указом... (сборник статей). Баку, Азернешр, 2000 г., 176 стр.
- Майкл Х.Харт. 100 великих людей. Москва, из-во «ВЕЧЕ», 2000 г., 538 стр.
- Валентина Мирошникова, Дарья Мирошникова. 100 знаменитых политиков. Харьков, из-во «ФОДИО», 2002 г., 511 стр.
- Б.В.Соколов. 100 великих политиков. Москва, из-во «ВЕЧЕ», 2008 г., 427 стр.
- Б.В.Соколов. 100 великих событий XX века. Москва, из-во «ВЕЧЕ», 2008 г., 475 стр.
- Robert Qrin. Hakimiyyət in 48 qanunu. 4 kitab. Bakı, “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2011-ci il, birlikdə 780 səh.

Zahid Qaralov. Heydər Əliyevin elmi irsi (nəzəriyyə və təcrübə). II cild —
Bakı, "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013, 308səh.

Məsul redaktor **GÜLNARƏ QARALOVA**
pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

ISBN 978-9952-32-014-5

ISBN 978-9952-32-073-2

© Z.Qaralov, 2013

© "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013

Şərq East
Qərb West
1986-cı ildən since 1986

www.eastwest.az

www.fb.com/eastwest.az

ZAHİD QARALOV

HEYDƏR ƏLİYEVİN
ELMİ İRSİ

(NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ)
II CİLD

Buraxılışa məsul **SEVİL İSMAYILOVA**

Kompüter yığıcı
və korrektor **AYNUR CƏFƏROVA**

Nəşriyyat direktoru **RASİM MÜZƏFFƏRLİ**

Çapa imzalanmışdır: 19.02.2013. Format 70x100 1/16. Ofset çapı.
Fiziki çap vərəqi 19,25. Sifariş N 12 216. Tiraj 1000

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17

Tel.: (+99412) 374 83 43, Faks: (+99412) 370 18 49

www.eastwest.az

www.fb.com/eastwest.az

Nəşriyyat Evinin bütün kitablarının toplusu:
<http://www.eastwest.az/az/books/> ünvanında